A szentmise magyarázata

A misekánon ábrázolása.

A kép magyarázatát lásd 209. old.

PARSCH PIUS

*

A SZENTMISE MAGYARÁZATA

A LITURGIKUS MEGÚJULÁS SZELLEMÉBEN

FORDITOTTA

SZUNYOGH X. FERENC

O. S. B.

1937

KIADJA A SZOCIÁLIS MISSZIÓTÁRSULAT

KAPHATÓ A «LITURGIA» KEGYTÁRGY ÉS KÖNYVKIADÓBAN

BUDAPESTEN

Nihil obstat. *Dr. Marcellinus Faludi O. S. B.*, censor. Nr. 1363/1936.
Imprimi permittitur In S. Monte Pannoniae, die 7. Decembris, 1936.
Chrysostomus Kelemen, Archiabbas.

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell*, censor dioecesanus. Nr. 3903/1936.
Imprimatur. Strigonii, die 19. Novembris, 1936. *Dr. Julius Machovich*,
vicarius generalis.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28.
A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

Szükség volt-e erre a misemagyarázatra, amikor magyar nyelven már több kisebb-nagyobb munka szól a szentmiséről, melyek közt a külföldi viszonylatban is a legelsők közé tartozik Petro József műve?

A feleletet nemcsak Parsch Pius munkájának nagy német sikere adja meg, hanem a könyv alcíme is: A szentmise magyarázata *a liturgikus megújulás szellemében*. Tudós könyvünk volt már, a régi vágányokon haladó magyarázat is, de hiányzott az egész világon diadalmasan terjedő liturgikus mozgalom szellemében írt magyarázat, — és ezt adja nekünk Parsch Pius.

A gyakorlatból a gyakorlat számára született ez a könyv, melynek szeretnénk olyan gyümölcseit látni hazánkban is, minőt Németországban hozott.

A fordítónak még meg kell jegyeznie, hogy a könyv második felét első fordításban egy bencés obláta-nővér készítette el, amiért itt is köszönetet mond neki.

Budapest, 1936 Szűz Mária nevenapján.

I. A SZENTMISE LÉNYEGE

Az Úr Jézus egyszer példabeszédet mondott a szántóföldön elrejtett kincsről (Máté 13, 44): Hasonló mennyek országa a szántóföldön elrejtett kincshez, melyet az ember, aki megtalált, eldugott s azon való örömében megyen és eladja minden vagyonát, és megveszi azt a szántóföldet. Igy akar annak a kincsnek birtokába kerülni. Krisztus ezen a kincsen az Isten országát, az Istengyermekséget, a keresztény életet értette. Sokak számára ez rejtett kincs; aki azonban — a kegyelemtől vezetve — megtalálta, az mindent odaad és egész életét Krisztus szolgálatába állítja.

Hasonlíthatjuk azonban ezt a rejtett kincset egy másik nagy jóhoz, ami époly ismeretlen nagyon sok keresztény előtt, mégpedig *a szentmise áldozathoz*. Ez is valóban nagy kincs az Egyház szántóföldjében, de sokak számára elásott, elrejtett kincs. Akik azonban az Egyházzal akarnak élni és vele együtt akarnak áldozni, azok megtalálták ezt a kincset és most azon fáradoznak, hogy kiemeljék és magukévá tegyék.

Kérdezzük tehát először is, hogy mi is tulajdonképen a szentmise?

A feleletet pedig erre a kérdésre két legnagyobb tekintély adja nekünk: *Krisztus és az ő Egyháza.*

A) *Mit mond Krisztus Urunk a szentmiséről?*

Elmélkedjünk az ő tanításáról. Az Úr fellépett Zsidóországban, tanítványokat gyüjtött maga köré, a nép közé ment, és beszélt az Isten országáról. Hogy isteni

küldetését bebizonyítsa, csodákat is művelt. Mikor már egy jó esztendeje így dolgozott, lassan elérkezettnek látta az időt, hogy övéit bevezesse országának szentélyébe: *mennyei kenyeret ígért nekik.*

Látjuk az Urat a pusztában: körülötte nagy sokaság, ő beszél hozzájuk, betegeiket gyógyítja. Eljön az este, és a népnek nincs mit ennie. Ekkor «miután meghagyta, hogy a sereg telepedjék le a szénára, vevé az öt kenyeret és két halat, s égre tekintvén, megáldá és megszegvén, tanítványainak adá, a tanítványok pedig a seregnek.» (Mt. 14, 19.) Az Úr és az apostolok kezében a kenyér megszaporodott és valamennyien jóllaktak.

A következő napon Kafarnaumban a zsinagógában találjuk az Urat. Itt a zsidók és tanítványai előtt nagy jelentőségű beszédet mondott. Beszédét a csodálatos kenyérszaporításhoz kapcsolta és megígérte, hogy égi kenyeret, az élet kenyerét adja majd övéinek. Mindnyájuknak nagy csodálkozására azt mondotta: «A kenyér, melyet majd én adok, az én testem a világ életéért». (Ján. 6, 52.) A zsidók ezt nem tudták felfogni, hogy ők az ő testét egyék és az ő vérét igyák. Krisztus azonban nem von vissza egyetlen egy szót sem. Ellenkezőleg, súlyos gondolattal teli hat mondatban megismétli ígéretét. «Bizony, bizony mondom nektek: Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő vérét, nem leszen élet tibennetek. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete vagyon; és én feltámasztom az utolsó napon. Mert az én testem bizonnyal étel és az én vérem bizonnyal ital . . . Aki e kenyeret eszi, örökké élni fog.» (Ján. 6, 54—59.)

Mit is mond az Úr? Érezzük már az első pillanatban, hogy valami nagyon fontos előtt állunk. Mit ért az Úr «az örök életen?» Ez az élet nem más, mint a kegyelmi élet, az Isten-gyermekség, Krisztus isteni életében való részvétel. — És mit mond erről az örök életről? Aki ebben az ételben, ebben a mennyei kenyérben nem vesz részt, az nem tartozik hozzá, az ki van zárva az örök

életből. Aki azonban eszi, az bírja az örök életet és joga van a feltámadásra az utolsó napon. Az Úr világosan beszél, nem akarja, hogy félre értsék. Bent vagyunk tehát birodalmának szentélyében.

Következik is nyomban utána a lelkek döntése. A zsidók elhagyják a zsinagógát, mert ez számukra érthetetlen. Sokan az ő követői közül is ezeket hallván, mondák: «Kemény beszéd ez, ki hallgatja? (Ján. 6, 61). Az Úr még sem vesz vissza egy betűt sem beszédéből. Sőt a tizenkét apostolhoz fordulva megkérdezi őket: «Csak nem akartok ti is elmenni?» Mintegy azt akarja kifejezni: Ha nem tudjátok elhinni, menjetek; akkor nem használhatlak titeket! Péter azonban a többiek nevében is mondja: «Uram! kihez mennénk? Az örök élet igéi nálad vannak . . . Mi hiszünk . . .» (Ján. 6, 67—69).

Az ígéret teljesítése és a halál.

Múlnak a hónapok, elmúlik egy év és az Úr halála előtt áll. Tudja, hogy el kell hagynia ezt a földet, azért összegyüjti még egyszer tanítványait az utolsó vacsorára. Minden arra mutat, hogy jelentős pillanat következett el. Az Úr lelke is telve van a kicsordulásig. «Vágyva vágytam ezt a húsvéti vacsorát enni veletek, mielőtt szenvedek» (Lk. 22, 15). Először elfogyasztja velük a húsvéti bárány liturgikus lakomáját, a Pascha-lakomát, melyet a zsidóknak évenként Húsvétkor kellett elfogyasztaniok az egyiptomi fogságból való szabadulás emlékére. Tudjuk, hogy a húsvéti bárány előképe volt Krisztus áldozatos halálának. Szent Pál örvendezve mondja: Pascha nostrum immolatus est Christus: «A mi Paschánk feláldoztatott: a Krisztus!» (I. Kor. 5, 7) Ezen rituális lakoma után, mintegy a következő tények bevezetéseként, az Úr megmossa tanítványainak lábát (Ján. 13, 2—11). Azután veszi a kenyeret, hálát ad, megtöri, tanítványainak adja ezekkel a szavakkal: «Vegyétek és egyétek, ez az én testem». Veszi azután a kelyhet, ismét

hálát ad, és nekik adja e szavakat mondván: «Igyatok ebből mindnyájan; mert ez az én vérem, az újszövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára» (Mt. 26, 26—28). És hozzáfűzi még: «Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!» (Lk. 22, 19) Most azután a tizenegynek odaadja testét és vérét, hogy magukhoz vegyék. Majd vállalja a szenvedést és másnap valóban odaadja testét a halálban és kiontja vérét, «váltságul adja életét sokakért» (Mt. 20, 28).

Öt jelenet, öt kép vonult el most lelki szemünk előtt. Az első az előkép; már több, mint ezer éve szokásos cselekedet; a húsvéti báránynak a képe ez, akinek a vére egykoron feltartotta az öldöklő angyal sujtó kezét.

A második egy hasonlat, mely a csodálatos kenyérszaporításban rejlik: Krisztus második Mózesként jelenik meg, amint népét a pusztaságban kenyérrel táplálja.

A harmadik a kafarnaumi zsinagógában lejátszódó jelenet: ez magyarázza meg a csodálatos kenyérszaporítást, és ekkor ígéri meg az Úr a mennyei kenyeret, mely az élet kenyere is.

A negyedik kép az utolsó vacsora képe; ez váltja valóra az ígéretet, míg az ötödik kép magát a keresztáldozatot mutatja be. Foglaljuk egybe egymással összevetve ezt az öt képet, akkor megtanuljuk megérteni, mit is jelent a szentmise.

Mi is tehát a mise? Legelőször is *lakoma*; mégpedig jelentős és fontos lakoma, melyhez az örök élet, a Krisztussal való egyesülés, a feltámadás van kötve. Azután *emlék*-lakoma; úgy, amint az előképe, a húsvéti bárány is, emlékeztető lakoma volt: «Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!» A mise végül *áldozati* lakoma, mert benne az Úr testét és vérét esszük, mégpedig a halálban értünk adott testét és a halálban értünk ontott vérét. A mise tehát lakoma, emléklakoma, áldozati lakoma, — ezt mondja maga az Úr Jézus a miséről.

B) *És mit mond az Egyház a szentmiséről?*

Az Egyház már két évezrede őrzi mesterének drága hagyatékát; bizonyosra vehetjük tehát, hogy a legtalálóbban meg tudja mondani, mit jelent a mise. Üssük fel tehát azt a könyvet, melyből a római Egyház már 1300 éve imádkozik a szentmisénél, a misekönyvet, illetve annak azt a részét, melyet eredetileg sacramentarium-nak neveztek. Közvetlenül az átváltoztató szavak után találunk egy ősrégi imádságot, mely visszavezethető az Egyház első századába. A neve: anamnesis, magyarul ez annyit jelent, mint megemlékező imádság; fordításban így hangzik:

«Ime ezért *megemlékezünk*, Urunk,
Mi, a te szolgáid és a te szent néped,
Krisztusnak, a te Fiadnak és a mi Urunknak,
Boldogító *szenvedéséről*,
A halottaiból való *feltámadásáról*,
Valamint dicsőséges *mennybemeneteléről*:
És bemutatjuk magasztos Felségednek
Saját ajándékaidból és adományaidból
Ezt a tiszta *áldozatot*, ezt a szent áldozatot,
ezt a szeplőtelen áldozatot,
Az örök élet *szent kenyerét*,
És az örökkévaló üdvösség *kelyhét*».

Ebben az imádságban, amit a pap annyi századok óta minden misében elimádkozik, majdnem minden benne van, amit a mise jelent. Vizsgáljuk csak meg közelebbről.

1. «Ime ezért megemlékezünk . . .» így kezdődik ez az imádság, mutatja tehát, hogy a szentmise *megemlékezés*. Ez az első, amit az Egyház akar, amikor szentmisét mutat be. Meg kell emlékezünk az Úrról. Ő akarta ugyanis, hogy ne feledkezzünk meg róla. Nem maga miatt, hanem mi miattunk, mert ő a mi Üdvözítőnk, Megváltónk, Bíránk; ő a Világosság, nélküle sötétség és éjszaka vesz

körül; ő az Út, az Igazság, és az Élet. A legnagyobb szerencsétlenség lenne tehát, ha emléke eltűnnék az emberiség emlékezetéből. Ezért tehát emléket állított magának, melyről teljesen áll a költő szava: monumentum aere perennius, tartósabb az ércnél. Az egyiptomi fáraók piramisokat építettek és azok szembeszálltak az évezredek homokáradatával. Költők és művészek alkotásaikban örök emléket szereztek maguknak. De Krisztus, emberi nyelven szólva, mindnyájukkal felveszi a versenyt, mert alig van hely a széles földkerekségen, hol meg ne ünnepelnék az ő emlékezetét.

Ha édesanyád kérné tőled halálos ágyán: «Gyermekem, tedd meg ezt az én emlékezetemre!» az ő utolsó kérését bizonyára szentnek tartanád, és így teljesítenéd. Most azonban Krisztus lép hozzád halála előtt, és ő mondja: «Ezt cselekedd az én emlékezetemre!» Krisztus pedig több, mint a te édesanyád. Azért valahányszor szentmisére mégy, töltsön be téged szent tisztelet: Megünnepelem az én Uram emlékezetét.

2. De kérdezzük csak tovább: mire is kell tehát gondolnunk? «Megemlékeztünk a boldogító szenvedésről.» Legelőször és legfőképen tehát az ő halálára kell gondolnunk. A szentmise az Úr halálának emlékezete. Maga mondja ugyanis: «Ez az én halálban feláldozott testem, ez az én halálomban kiontott vérem, — ezt cselekedjétek az én emlékezetemre». Tisztelettel és hálával eltelve gondoljunk tehát az ő halálára.

Mi nekünk, keresztényeknek, az Úr halála? — Ha valaki a vízbe fulladástól megmentene minket, de emellett maga elmerülne a vízben, mint gondolnánk megmentőnk halálára! De Krisztus halála végtelenül több minekünk; hiszen halála által Isten gyermekeivé és a mennyország örököseivé tett minket; az Isten halála volt az ő bűnös teremtményeiért... Mint kellene szent elfogódottságban áttüzesednünk, amikor a pap az átváltoztatáskor veszi a kenyeret, és elkezdi: «Szenvedésének előestéjén vette a kenyeret...». Azért mondja Szent Pál a

miséről: «Valahányszor ezt a kenyeret eszitek és ezt a kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jő» (I. Kor. 11, 26).

De nemcsak Krisztus halálára kell gondolnunk: az imádság ugyanis tovább folytatja: «Megemlékezünk... halottaiból való feltámadásáról, valamint dicsőséges mennybemeneteléről». A szentmisénél az Úr életének többi mozzanataira is kell gondolnunk. Ha más liturgiák megemlékező imádságát (anamnesis) vizsgáljuk, azokban más eseményeket is találunk megemlítve. Igy a Szent Krizosztomusz liturgiában, amit a görög szertartású római katolikusok nálunk is használnak, ezt találjuk: «Megemlékeztünk tehát szent parancsodról, és mind arról, ami értünk történt: a keresztről, a sírról, a harmadnapon való feltámadásról, a mennybemenetelről, az Atya jobbján való székfoglalásról, a második és dicsőséges eljövetelről»...

Ebből láthatjuk, hogy az Egyház akarata szerint az Úr egész életére kell gondolnunk. Valahányszor tehát szentmisét mutatunk be, emlékünkben előttünk kell állnia az Úr egész megváltói életének.

3. Mindazonáltal ez a megemlékezés Krisztusról egész sajátságos és különleges. Nem olyan holt megemlékezés, aminővel szeretett halottainkra szoktunk gondolni. Halott jóbarátunk, hozzátartozónk képe van a falunkon; sokszor rátekintünk, de az nem szól hozzánk; néma marad. Ez holt megemlékezés. De a szentmise egyáltalában nem holt megemlékezés az Úrra, hanem az nagyon is élő emlékünnep.

Ha egy özvegy, ki hűséges társát a háborúban elveszítette, tudna eszközt-módot arra, hogy ha csak rövid időre is, de az elveszítettel együtt lehetne, még ha nem is láthatná őt, hogyan megbecsülné azt! Ezért mennek el az emberek oly szeretettel a sírhoz, mert ott van az elköltözöttnek legalább egy kis része, ott van a teste, s ezért magukhoz közelebb érzik őt. A szentmisében ez egészen másként van: drága halottunk ott nemcsak köze van, hanem közöttünk van. Igen, ő maga mondja: «Ez

az én feláldozott testem, az én kiontott vérem». «Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az bennem marad, és én őbenne.» Tehát ebben a tiszteletreméltó emlékünnepben sokkal nagyobb van számunkra, mint elhúnyt-jaink sírja; előttünk van az Úr áldozatul adott teste és áldozatul kiontott vére úgy, amint a keresztfán odaadta. Az emlékünnep nemcsak emlék, hanem egyúttal valóság is lesz, áldozat lesz.

4. Mi is tehát az áldozat? Az egy földi jó, valamilyen tulajdonom, hozzámtartozó valami, de én azt Istennek adom és többé nem használom, hogy megmutassam Istennek a magam nekiadását. Az ószövetség szent iratai megmutathatják és megtaníthatják, hogy miben is áll az áldozat lényege. A Bibliának már a legelső lapjain találkozunk egy áldozattal. Káin és Ábel hálaadásul Istennek a földi jóért áldozatot mutatnak be: Káin aratásának zsengéjét, Ábel egy bárányt áldozott (Gen. 4, 1—7). Mégpedig azzal adták át az Istennek ezeket az adományokat, hogy elégették. Az emberek ezeknek a javaknak a birtoklásáról lemondva akarták elismerni Isten uralmát. Ez az áldozat első, de nem egyetlen értelme.

Az áldozatban azonban benne van az emberiség vágya is az Istennel való egyesülés után. Az ember áldozatának átadása és megsemmisítése által Istenbe olvad, Isten megosztja magát vele az áldozat kegyes elfogadása által, de különösen az áldozati lakoma által. Ezért az áldozat minden népnél a kultusz legfőbb ténye volt. Az áldozatban érintkezik Isten és ember a legbensőségesebben.

De még egyre kell ügyelnünk: az áldozat a bűntudatból is fakad; forrása az ember törekvése, hogy bűneiért vezekeljen. Igy jutott el azután az ember ahhoz, hogy élő állatot vágjon le és áldozzon fel Istennek. Tudta ugyanis, hogy bűnei miatt megérdemelte Istentől a legnagyobb büntetést: a halált; tehát magát kellene feláldoznia bűneiért. De ezt mégsem tette meg, és nem is akarta megtenni. Ekkor jött rá a helyette-

sítő elégtétel gondolatára. Fogott egy élő állatot, s ennek az állatnak életét adta oda Istennek; az állatra ráhelyezte bűneinek súlyát s így kérte Istent, hogy fogadja el az állatnak halálát engesztelésül maga helyett. Ezt jelenti az ószövetség legtöbb áldozata. Példaképül csak a bűnbakot hozzuk fel.

Az engesztelés napján a zsidók más áldozati tárgyak mellett egy bakot vittek a templomba; a főpap rátette a kezét, megvallotta és ráhelyezte ezzel az egész nép bűnét. Ezt a nép bűneivel megrakott bakot azután valaki kivitte a pusztába és ott egy szikláról lezuhant (Lev. 16. f.). A legmélyebb értelmében tehát az áldozat a bűntudatból fakad és az ember azon törekvéséből, hogy bűneiért Istennek eleget tegyen, őt kiengesztelje.

De kérdezhetjük, helyettesítheti-e az embert egy értelmetlen állat? Lehet-e Istennek egy állatnak vagy akár sok állatnak az életét adni elégtételül az emberiség bűneiért és adósságaiért? Különösen, ha szemünk előtt áll az áteredő bűn és az ember sok-sok személyes bűne? Nem; az állat nem helyettesítheti az értelemmel és szabad akarattal bíró embert. Ezért a zsidók és a pogányok állatáldozatait is úgy kell tekintenünk, mint az emberiség vágyakozó kiáltását a teljesértékű engesztelő és vezeklő áldozat után. — Ez az áldozat azután eljött az idők teljességében, s ez az ártatlan «Isten bárány», Jézus Krisztus, «aki elveszi a világ bűneit» (Ján. 1, 29). Egy állat nem tudta az embert képviselni, de Isten tudott gazdag elégtételt adni. Az állatot azonban le lehet ölni, de Isten nem halhat meg! Ezért vett azután magára embertestet, emberi természetet az Isten Fia. Ez már olyan engesztelő áldozat volt, mely a legtökéletesebben el tudta törülni a bűn minden adósságát. Mint ember meghalhatott a bűnökért, mint Isten teljes elégtételt tudott nyujtani. *Krisztus kereszthalála ez a teljes értékű és egyetlen engesztelő áldozat az egész világ minden bűnéért.*

Tehát Krisztus kereszthalála által már meg is vagyunk

váltva? Az Isten bárányának engesztelő áldozata után minden ember eljuthat a mennybe anélkül, hogy magának kellene még valamit hozzátennie? Nem! Nekünk a keresztfához kell mennünk; nekünk a keresztet áldozatát a magunkévá kellene tennünk; annak a mi áldozatunkká is kell lennie. Az isteni Báránynak a mi kezünkben kell lennie, hogy őt nyujthassuk oda a mennyei Atyának a mi engesztelésünkért.

Csak az a kérdés: lehetséges-e ez? Adott-e nekünk Krisztus eszközt, hogy mi ily felséges áldozatot, adományt tudjunk Istennek szentelni és neki adni magunk helyett? És a felelet: igen. Krisztus adott Egyházának egy ilyen eszközt: és ez a szentmise. Azt az áldozatot, amit Krisztus a Golgota hegyén bemutatott az emberiségért, mint főpapja, ugyanazt az áldozatot már előre véve bemutatta az utolsó vacsorán, és ugyanaz az áldozat megjelenül, megújul minden egyes szentmisében.

Az emlékünnep tehát egyúttal áldozat is, Krisztus haláláldozatának megjelenítése. Most kiálthatunk csak fel szívből : «Vesd le saruidat lábadról, mert szent az a hely, ahol állasz» (Ex. 3, 5). Nemcsak gondolunk Krisztus szenvedésére és halálára; itt van, jelen van maga az ő áldozatra adott teste, az ő áldozatul kiontott vére ; itt a Golgota. Krisztus megújítja, vagy pontosabban lefordítva a «repraesentatio» szavát: újra jelenné teszi maga átadását az Atyának a halálban, azt az áldozatát, mellyel megváltotta az emberiséget, és ennek az áldozatnak gyümölcseit nekünk akarja adni.

Most értjük csak meg igazán az «anamnesis» imádságának szavait: «Megemlékezünk ... Krisztusnak, a te Fiadnak ... boldogító szenvedéséről ... és bemutatunk magasztos Felségednek egy tiszta *áldozatot*, egy szent *áldozatot*, egy szeplőtelen *áldozatot*.» Valóban Krisztus áldozatos halála a legszentebb, a legtisztább áldozat, a kereszténységnek egyetlen és igaz áldozata.

5. De ezzel még mindig nem fogtuk fel teljes értelmében ezt a gazdagtartalmú ősi imádságot. A «bol-

dogító szenvedésről» megismertük, hogy a «megemlékezünk» szó többet jelent, mint holt, csak gondolatban történő megemlékezést, mert ez egyszersmind valóság is, Krisztus halálának megjelenítése. Ezt a szót tehát: «megemlékezünk» így is lefordíthatnánk: «jelenvalóvá tettük». Ebből azonban világos, hogy az Úr feltámadása és mennybemenetele, a megváltás többi tényei sem pusztán gondolatban történő megemlékezés tárgyai a misében, hanem éppen úgy, mint a halál, azok is titokkal teljes módon jelen lesznek.

Ez fölötte fontos megismerés, hogy Krisztus a szentmiseáldozatban nemcsak halálát, hanem egész megváltási művét megjeleníti. Az ő kereszthalála csak befejezése, megkoronázása a megváltás művének, mely az Úr emberrélevésével kezdődött és mennybemenetelével, sőt újra eljövetelével végződik. És a misének az Úr egész megváltói működését kell a földön minden nemzedék közt, mindenhol és mindenkor megjelenítenie és közölnie. Ezért mondja a római Misszálében a Pünkösd utáni 9. vasárnap secretája: Valahányszor ezen áldozatról való megemlékezést ünnepeljük, megváltásunk műve (újra) megvalósul (opus redemptionis nostrae exercetur), számunkra «gyakoroltatik».

Amint halandó életében a földön átvonult az Úr, úgy megy át még egyszer az Eucharisztiában az időn, folytatja megváltói művét, kifejleszti azt híveiben. Most lesz azután csak igazán drága előttünk a szentmise. Általa megjelenül Krisztus egész élete, az ő születése, csodatettei, halála, feltámadása és mennybemenetele. Ebben az értelemben nevezzük a misét: misztériumnak. A misztérium ugyanis őskeresztény értelemben az üdvösség művének megjelenítése a szakramentum és a szimbolumok titokkal teljes leple alatt.

A misében «megjelenik» az Úr; megjelenik, mint egykor eljön az utolsó napon; de természetesen most a szent színek alatt elrejtőzve. A szentmise tehát Krisztus újra eljövetelének előre való megvalósulása. A különb-

ség az, hogy ott az ő eljövetele számunkra «az ő istenségének örök élvezetét» jelenti, itt pedig az ő eljövetele «transitus Domini», az Úr átvonulása, Pascha (Ex. 12, 11).

A Pünkösd utáni 18. vasárnap kibővített, tehát a régi állapotába visszahelyezett felajánlási éneke egy jelenettel Mózes életéből szemléletessé teszi az Úr ezen átvonulását:

«Mózes kérte az Urat és mondá:
Ha kegyelmet találtam szemedben,
Mutasd meg akkor nyiltan magadat,
Hogy lássalak tégedet.
És felelt az Úr neki és mondá:
Rám nem nézhet ember, hogy életben maradjon.
De állj oda arra a magas sziklára
És ott betakar téged a jobbom,
Amíg én átvonulok.
Amikor már átvonultam,
Elveszem majd kezemet,
S akkor megláthatod az én dicsőségemet.
Arcom azonban nem fog előtted megjelenni,
Mert én vagyok az Isten, ki csodákat tesz a földön.
Akkor Mózes esti áldozatot mutatott be . . .»

Mózes népének bűneiért mutatta be az esti áldozatot, s ez előképe volt Krisztus haláláldozatának a kereszten és a szentmisében. Ezen kérte Mózes, hogy láthassa az Úr arcát; az Úr eleinte vonakodott ezt teljesíteni, mert senki élő ember nem láthatja meg az Istent. De mikor Mózes kitartóan kérte, megengedte neki az Úr, hogy messziről és szemét eltakarva rátekinthessen. Ezekkel a szavakkal a liturgia így rajzolja meg a misét, mint Krisztusnak eltakart megjelenését. A szentmise misztériumában az Úr reám is ráteszi kezét, amíg átvonul. Mi «elvonultában» látjuk, s «közben arca láthatatlan marad» (Ex. 33, 18—23).

Habár Krisztus a misében mint megdicsőült jele-

nik meg, de azért az ő földi vándorlásának képében és alakjában akar hozzánk közel lenni. Megjeleníti megváltásának teljes művét. De a gyenge ember nem tudja azt egyszerre teljesen áttekinteni; azért az Egyház az Úr életét elosztja a liturgikus év folyamán és így lesz Krisztus életének egyik mozzanata a másik után jelenlevő. A nap magában foglal minden színt; a prizmán keresztül azonban színeire bonthatjuk. Az eucharisztikus misztérium napját így bontja fel részeire a liturgikus év prizmája. Más szavakkal a mise által a liturgikus év folyamán Krisztus életét vele együtt élhetjük át mi is.

6. És mi a célja annak, hogy Krisztus a misében megjelenik előttünk az ő megváltói tevékenységével? Nemcsak az, hogy köztünk időzzék, minket vigasztaljon, tanítson. Az ő célja az isteni élet megtartása és kifejlesztése bennünk; azért ez az emlékünnep egyúttal lakoma is: az élet kenyere, az áldozat eledele. Ez az a kenyér, mely minket bensőleg és elválaszthatatlanul egyesít minden élet forrásával, Krisztussal, aki bennünk a kegyelem életét táplálja. Azért fejeződik be az anamnesis imádsága ezekkel a szavakkal: «Az örök élet szent kenyere, az örök üdvösség kelyhe».

Ime, most már teljes előttünk ennek az emlékimának az értelme. Azt fejezi ki, hogy a szentmise

emlékünnep,
áldozat,
éltetadó eledel.

Ha ezt azután összehasonlítjuk Krisztus szavával, akkor teljes azonosságot találunk. Tőle is azt tanultuk, hogy a szentmise lakoma, mégpedig emléklakoma és áldozati lakoma. Az Egyház imádsága is azt tanítja, hogy emlékünnep, áldozat és éltetadó eledel. A Vőlegény és Jegyese, Krisztus és az ő Egyháza tehát ugyanazt mondja a szentmiséről.

Ebből a néhány gondolatból is megsejthetjük a szentmise fenségét. A legnagyobb kincse ez a földön a keresztény léleknek. Azért lelkünk dómjában a szent-

misének kell lennie a főoltárnak; minden más ájtatosságnak és ünnepnek, legyen bár még oly szép és még oly szent, csak az oldalkápolnában van a helye, hogy erre a főoltárra vetett tekintetünket ne zavarja. És megérthetjük azt is, hogy miért kell *a liturgia barátainak* minden erejüket, teljes buzgóságukat arra fordítaniok, hogy a misének szentséges szent titkait egyre mélyebben megfogják, és hogy ezt tegyék lelkiéletük középpontjává.

Végül is a liturgia nem más, mint díszkoszorú, melyet az Egyház az Eucharisztia köré fon; ezért nevezi a keleti egyház röviden magát a misét liturgiának.

II. A SZENTMISE FEJLŐDÉSÉBŐL

Ezt a drága kincset Jézus az Egyház gondjaira bízta; annak kell azt megőriznie, «míg ő újra el nem jön» (I. Kor. 11, 26). Az Úr előtt most két lehetőség állott: az egyik szerint az ő emlékének megünneplését, minden cselekedettel és imádsággal körülvéve, egészen pontosan meghatározhatta és megállapíthatta, a másik szerint az Egyháznak a drágakövet adta át és azután az Egyháznak kellett azt méltó foglalatba elhelyezni. Az első esetre ott állt mintakép gyanánt a mózesi szertartások törvénye; Isten a legapróbb részletekig maga adott meg Mózesnek minden előírást az áldozatra és a szövetségsátorra vonatkozóan. Megtehette volna ezt Krisztus is, vagyis egész pontosan elrendelhette volna, hogy minden időben milyen legyen a szentmise. De ezt nem tette meg, az Egyháznak csupán a magot, a szentmise lényegét adta át és neki kellett az idők folyamán a megfelelő szent szokásokat és szavakat meghatároznia. Minden népnek el kellett hoznia szívének-lelkének legszebb virágát, — ez volt kezdetben a vezető gondolat, — hogy ezt odaadja Uráról és Mesteréről való megemlékezés köré font drága koszorúhoz. És az Egyház valóban, mint bölcs művész, megadta ennek a drágakőnek a pompás foglalatot és ezt a munkáját máig sem fejezte be, sőt dolgozik rajta egészen az utolsó napig.

Ezen megállapítás után világos, hogy a szentmise bemutatásának imádságait és szertartásait csak a történeti fejlődésből lehet megérteni. Ebben a fejezetben ennek a vázlatát adjuk; (pontos és részletes adatokat talál a magyar hívő Petro József könyvében a szent-

mise történetéről; a fontosabb szövegek pedig megtalálhatók Szunyogh X. Ferenc összefoglalásában: A szentmise kialakulása. Megjelent mind a kettő a Szent István-Társulatnál). Az itt közölt rövid összefoglalás célja, hogy megértesse ezen könyv olvasóival a mai római szentmise felépítését és részekre osztását.

1. Az utolsó vacsora.

Milyen volt az első mise? Ezt Jézus maga mutatta be az utolsó vacsorán. Látjuk benne először is a két lényeges alkotórészt: *a konszekrációt* vagy átváltoztatást és *a kommuniót* vagy a szentáldozást. Ezen két főrész mellett természetesen van még néhány nem lényeges szokás, amelyeket a későbbi ceremóniák megindítóinak tekinthetünk. Ezek:

a) Az Úr a lakoma alkalmával megmosta tanítványainak a lábát és ő maga magyarázza meg ezen tettének értelmét: «Aki megmosdott, annak már csak a lábait kell megmosnia, mert egészen tiszta» (Ján. 13, 10). Ez tehát *tisztulási ritus* volt a szent cselekedet kezdetén; ilyen forma ritust találunk minden mise-liturgia elején; nálunk a lépcsőimádságnak ez a szerepe.

b) Krisztus továbbá «*hálát adott*», a görög szava «εὐλογεῖν, εὐχαριστεῖν». Az írásmagyarázók szerint ez annyit jelent, mint asztali áldást mondani, hódolni, megáldani. Ebből a görög kifejezésből származik az Eucharisztia neve és ez a csirája az úgynevezett eucharisztikus főimádságnak, melynek megfelelője nálunk a kánon, elsősorban pedig a prefáció.

c) Az Úr azután «*a kenyeret megtörte*»; ezt a szokást oly fontosnak tartották, hogy az apostoli időkben a szentmisét kenyértörésnek nevezték. (Ap. csel. 2, 42, 46; 20, 6, 11; Didache 14, 1.)

d) Tudjuk, hogy Jézus a lakomával kapcsolatban predikált is, beszédet mondott. Ez az ő híres búcsúbeszéde Szent János evangéliumában (14—17. fej.).

e) Végül két evangelista arról is értesít, hogy az apostolok a lakoma végeztével «dicsőítő»-éneket» énekeltek (Máté 26, 30; Márk 14, 26). És tudjuk, hogy az a dicsőítő-ének a Pascha lakoma után az úgynevezett Hallel-zsoltárokból (112—117. 20.) és a 135. zsoltárból állott.

Láthatjuk tehát ebből az öt adatból, hogy a szentmise két főrésze: az átváltozás és áldozás mellett már volt néhány nem lényeges szokás is, melyek lassan ceremóniákká nőttek.

2. Az apostolok miséje.

Hogyan misézhettek az apostolok? Arról nincs adatunk, hogy mikor teljesítették először az apostolok az Úr megbízását: «Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre» (Lk. 22, 10). Mindenesetre rövidesen Pünkösd ünnepe után. És milyen lehetett az apostolok első miséje? Bizony ezt nagyon egyszerűnek kell elképzelnünk. Az összegyűlt jeruzsálemi hívők között egy este Péter vagy egy másik apostol felállott és ilyenformán beszélt: «Testvérek, azon az éjszakán, mikor az Úr Jézus elárultatott, vette a kenyeret, megtörte és azt mondotta: Ez az én testem, mely értetek adatik!» Ehhez hozzáfűzte minket figyelmeztetve: «Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Most tehát meg akarjuk ünnepelni az ő haláláról, feltámadásáról és mennybemeneteléről való megemlékezést». (Talán egy ilyen beszédben rejlett az Anamnesis imája.) Így beszélt az apostol. Kenyeret és bort vittek hozzá, ő átváltoztatta és a jelenlevők közt kiosztotta. Hogy imádkoztak-e és mit, és hogy milyen cselekedeteket végeztek ennél az első misénél, azt természetesen többé meg nem állapítható. De egészen bizonyos két dolog: Az első keresztények a legnagyobb tisztelettel végezték ezt a bemutatást és az utolsó vacsora lefolyásához, meg a zsidók vallásos szokásaihoz alkalmazkodtak. Tudták, hogy az Úr «a kenyértörést» a Pascha-

bárány rituális lakomája közben végezte és azért azt hitték, hogy a kenyértörést lakomával kell egybekapcsolniok; így keletkezett *a szeretetlakoma, az agape.* A keresztények összejöttek valamely hívő házában, ételeket hoztak magukkal, abból kölcsönösen megkínálták egymást, hogy szeretetüket megbizonyítsák; ezen lakoma után megtartották a misét, vagy ahogyan ők nevezték: «az Úr lakomáját» (I. Kor. 11, 20).

A Szentírásban megtaláljuk az ilyen eucharisztikus ünnep nyomát, amely Agapeval volt kapcsolatban. Az első jeruzsálemi keresztényekről például fel van jegyezve, hogy állhatatosan részt vettek az apostolok tanításain, zárt közösséget alkottak, kenyértörést és imádságot végeztek (Ap. csel. 2, 42). Naponkint — bár ezt a szót nem kell szóról-szóra venni, mert azt nem tudjuk, hogy nem az előtte említett imádságra vonatkozik-e — megtörték házról-házra a kenyeret és vették az eledelt vidáman, egyszerű szívvel. (V. ö. u. o. 46.) Ebből világos, hogy a jeruzsálemi ősegyház hívei gyakran összejöttek a szeretetlakomára, mellyel az Eucharisztia is egybe volt kapcsolva.

Szent Pál harmadik missziós útján Kisázsiában, Troasban járt; itt történt a következő eset:

«A hét első napján pedig, midőn egybegyűltünk a kenyérszegésre, Pál beszédbe ereszkedett velük, mivel másnap útra akart kelni és a beszédet egész éjfélig nyujtotta.

A felső teremben, ahol egybegyűltünk, volt lámpa bőviben. (Tehát már akkor volt liturgikus világítás.)

Azután megszegte a kenyeret és evett (azaz megünnepelte az Eucharisztiát, vagy mai szóval szentmisét mutatott be) s még jó sokáig beszélt, egész virradatig s úgy kelt az útra.»

Ebből a helyből sokat tanulhatunk. Először is azt, hogy már a vasárnapot tartották meg a keresztények, azután, hogy vasárnap ünnepelték meg az Eucharisztiát, továbbá hogy ezzel szentbeszéd is volt egybekapcsolva.

Az ünnep órája még az este vagy az éjszaka volt. Az Eucharisztia a szeretetlakomával volt kapcsolatban.

Mély betekintést ad az ilyen agapés-misébe Szent Pál első levele a korintusiakhoz (11,17—34):

«Ezt azonban megparancsolom, nem dícsérvén, hogy nem jobbra, hanem rosszabbra gyűltök össze. Mert először is úgy hallom, hogy midőn összegyűltök az egyházban, szakadások vannak köztetek, és ezt részben el is hiszem; mert szükséges, hogy meghasonlások is legyenek, hogy a kipróbáltak nyilvánvalók legyenek köztetek. Midőn tehát egybegyűltök, ez már nem az Úr vacsorájának evése; mert kiki a saját vacsoráját veszi elő, hogy megegye. És az egyik éhezik, a másik meg dőzsöl. Vajjon nincsen-e házatok az evésre és ivásra? Vagy megvetitek Isten egyházát, és megszégyenítitek azokat, akiknek nincsen? Mit mondjak nektek? Dícsérjelek-e titeket? Ebben nem dícsérlek!

Mert én az Úrtól vettem, amit közöltem is veletek, hogy az Úr Jézus azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, vevé a kenyeret, és hálát adván megtöré és mondá: Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely értetek adatik; ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlóképen a kelyhet is, miután megvacsorált, mondván: Ez a kehely az újszövetség az én véremben; ezt cselekedjétek, valahányszor isszátok, az én emlékezetemre. Mert valahányszor ezt a kenyeret eszitek, és ezt a kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jő. Aki tehát méltatlanul eszi ezt a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, vétkezik az Úr teste és vére ellen. Tehát vizsgálja meg magát az ember, és úgy egyék ebből a kenyérből és igyék ebből a kehelyből; mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivel nem különbözteti meg az Úr testét. Ezért van köztetek sok beteg és erőtlen, és alusznak sokan. Ha ellenben önmagunkat megítélnők, bizonyára nem ítéltetnénk meg. Midőn pedig megítéltetünk, az Úr fenyít meg minket, hogy ne kárhozzunk el ezzel a világgal.

Ezért, testvéreim, midőn egybegyűltök az étkezésre, várjátok meg egymást. Ha valaki éhezik, egyék odahaza, hogy ne ítéletre gyűljetek egybe. A többit pedig, ha majd odamegyek, elintézem.»

Már akkor jelentkezett tehát az agapek árnyoldala. Előfordult, hogy sokan, különösen a gazdag keresztények, a magukkal hozott eledelt egyedül költötték el, sőt be is ittak. Szent Pál a korintusiak előtt megdorgálja ezt, de bizony megismétlődtek máshol is. Ez vezetett már az első században az Eucharisztiának és az agapénak szétválasztásához. Rájutottak, hogy az ember lakomázás közben nincs mindig olyan lelkületben, mely Krisztusról való szent megemlékezéshez méltó volna. A szeretetlakoma még egy ideig tovább élt nyugaton, de a 3. és 4. században teljesen megszűnt. Az Eucharisztia megülését a reggeli órákra tették át, és ez 150 körül Justinus idején már megtörtént, és megparancsolták az evéstől és ivástól való megtartóztatást éjféltől, ami teljes szigorúságában napjainkig megmaradt, mint reakció az agapeval való visszaélésekre.

De egy gondolatot megtarthatnánk az agapés-misékből. Az első keresztények az Eucharisztiát a felebaráti szeretetbe takarták be; mi pedig imádságba takarjuk be; de megtanulhatnók azért tőlük, hogy a szentmisére nagyon jó előkészület és áldásos befejezés a felebaráti szeretet gyakorlása.

3. A zsinagógai Isten-tisztelet.

Hogy a mise további fejlődését megérthessük, az Apostolok Cselekedetének idézett helyét kell még egyszer megnéznünk (2, 46), abban ugyanis kétféle Istentiszteletről hallunk: egy szavakból álló Isten-tiszteletről és az Eucharisztia megüléséről. Míg az utóbbit a zsidóktól különválva a keresztény hívők házaiban tartották meg, az előbbit a zsidókkal együtt a templomban vagy a zsinagógákban végezték el. A zsinagógákban szokásos Isten-

tisztelet menetéről és rendjéről meglehetősen tudjuk, hogy Krisztus idejében mint végezték Zsidóország és a diaspora számtalan zsinagógájában. Ez laikus Isten-tisztelet volt, mert a lektorok és prédikátorok laikusok is lehettek. Krisztus és Szent Pál gyakran résztvettek ezeken és prédikáltak ilyen alkalommal.

Ez az Isten-tisztelet rendszerint a következő módon folyt le: Néhány imádság után, melyre a nép Amen-nel válaszolt, két felolvasást tartottak, mégpedig egyet a thorából, azaz Mózes törvényeiből (parascha) és egyet a prófétákból (haftara). A két felolvasás közt összekötő-ének volt, utána pedig egy előadást, írásmagyarázatot (midras) tartottak. Befejezésül egy hosszabb imádságot mondottak (Schemone Esre és a sch'ma), melyet még ma is végeznek a zsidók.

Szent Lukács megőrizte egy ilyen zsinagógai Isten-tiszteletnek emlékét, melyen Jézus is részt vett Názáret-ben (Lk. 4, 16—22).

«És Názáretbe méne, hol növekedett vala és szokása szerint beméne szombatnapon a zsinagógába és fölálla olvasni. És odaadák neki Izaiás próféta könyvét. És fel-nyitván a könyvet, azon helyre találá, hol írva volt:

Az Úr lelke énrajtam,
azért kent föl engem:
elküldött engem örömhírt vinni a szegényeknek,
meggyógyítani a töredelmes szívűeket,

szabadulást hirdetni a foglyoknak, és látást a vakok-[nak,
szabadon bocsátani a megtörteket,
hirdetni az Úr kedves esztendejét
és a visszafizetés napját.

És összehajtván a könyvet, visszadá a szolgának és leüle. És mindenek szemei rajta függnek vala a zsinagó-gában. Ő pedig kezdé mondani nekik, hogy ma teljese-dett be ez az Irás fületek hallatára. És mindnyájan bizony-

ságot tőnek mellette, és csodálkozának a kedves igéken, melyek az ő szájából jönnek vala.»

Jegyezzük meg jól ennek az Isten-tiszteletnek a menetét:

1. olvasás *a törvényből*, közbeeső *ének*,
2. olvasás *a prófétákból*, *prédikáció*.

Először a keresztények a zsidókkal együtt vettek részt ezen az Isten-tiszteleten a zsinagógákban, mivel zsidó honfitársaiktól egyáltalában nem akartak elszakadni. Csak miután a zsidók kiűzték őket a zsinagógákból, akkor gyűltek külön össze és tartottak imádságos és olvasmányos Isten-tiszteletet, de a gyermekkoruktól megszokott formát megőrizték továbbra is. Azonban a zsinagógai Isten-tisztelettől való elszakadás lehetővé tette, hogy ez az Isten-tisztelet kereszténnyé váljék, vagyis hogy az ószövetség szent könyvei mellett az új-testamentumból is olvassanak. A 2. század közepén ez a fejlődés már be is fejeződött, amint Justinus leírásából láthatjuk.

Később azután, mikor az Eucharisztiát és az agapét különválasztották, a keresztények ezzel a zsinagógai kultuszból kifejlődött Isten-tisztelettel kapcsolták egybe a szentmise bemutatását és ez maradt meg egészen napjainkig. A mai előmise tehát a zsidó zsinagógai Isten-tiszteletből nőtt ki és főrészeiben még ma is annak a struktúráját mutatja:

1. első olvasmány *a szentlecke*, közbeeső ének,
2. második olvasmány *az evangélium*, *prédikáció*.

Ezzel már sokkal közelebb jutottunk a szentmise mai alakjához.

4. A szentmise az első században.

Az apostolok halála után, de még az első századból két fontos tanuságunk van a szentmisére: az elsőt megtaláljuk Kelemen pápának, 96 táján, a korintusiakhoz írt levelében, de a másik az fontosabb, s az a *Didache*, vagyis a tizenkét apostol tanítása.

Az elsőben szó van egy áldozati rítusról, melyet a püspökök, vagy a presbyterek végeznek (c 44, 4), «az áldozati adományok felajánlásáról», s utána valószínű a római ős-liturgia töredékei vannak elmondva, köztük az általános hálaadás formája Isten műveiért (c 59) és a Háromszor-szent (c 34, 36).

Sokkal fontosabb tanu számunkra a Didache bizonysága, ez az első század fordulójáról ránk maradt írás, mely jó bepillantást enged egy keresztény közösség gyakorlati életébe és liturgikus utasításokat is ad a keresztségről, böjtről, imádságról és Eucharisztiáról. Ebből közöljük először is a legrégebbi miseimádságot.

«Ami az Eucharisztia megünneplését illeti, mondjátok ezt a hálaimádságot. *Először a kehelynél:* Miatyánk, hálát adunk neked szolgádnak, Dávidnak szent szőlőtőjéért, melyet Fiad, Jézus által ismertettél meg velünk. Legyen neked dicsőség mindörökké. *Azután a kenyérnél:* Miatyánk, hálát adunk neked az életért és ismeretért, melyet Fiad, Jézus által adtál nekünk. Legyen neked dicsőség mindörökké. Amint ez a kenyér el volt szórva a hegyeken és az összegyüjtés után lett egy, úgy kell a te Egyházadnak is egybegyűlnie a föld határairól a te birodalmadba; mert tied a dicsőség és hatalom Jézus Krisztus által mindörökké. Senki ne egyék a ti Eucharisztiátokból és ne igyék, mint az, ki Jézus nevére meg van keresztelve, mert erre vonatkozóan mondta az Úr: Ne adjátok a szentet a kutyáknak! (Máté 7, 6).

Miután úttetek, adjatok hálát a következő módon: Hálát adunk, szent Atya, a te szent nevedért, melynek szívünkben lakást készítettél, és a megismerésért, a hitért és halhatatlanságért, mire fiad Jézus által oktattál ki minket. Legyen neked dicsőség mindörökké. Te alkottál, mindenható Úr, mindent a te nevedért, te adtál az embernek ételt és italt élvezésre, hogy ezzel hálát adjon neked; de te ajándékoztad nekünk kegyelemből a lelki eledelt és lelki italt és az örök életet Fiad által. Elsősorban hálát adunk neked, mert hatalmas vagy, legyen neked dicsőség

mindörökké. Gondolj, Urunk, a te községedre, és szabadítsd meg minden gonosztól és tedd tökéletessé a te szeretetedben. Gyüjtsd össze a te szent Egyházadat a négy égtájról a te országodba, melyet számára készítettél, mert tied a hatalom és dicsőség mindörökké. Jöjjön a kegyelem (hozzánk) és múljék el ez a világ! Hozsánna Dávid Istenének! (Máté 21, 9.) Aki szent, lépjen ide; aki nem az, változtassa meg lelkületét (= tartson bánatot)! Marana tha (jöjj, Uram)! Ámen. A prófétáknak engedjétek meg a hálaadást, amennyit akarnak.»

Ennek az imádságnak megítélésében nem egyeznek meg a tudósok. Voltak, akik csupán áldozási imádságnak vették (Bichell, Probst, Wilpert), sőt csupán asztali áldásnak (Schermann), de ezt a véleményt ma már fel kell adni. Ma inkább a legrégibb kánonnak tekintik, de hogy ez a formuláre nem volt állandó és kötelező, bizonyítja a prófétákra vonatkozó végső megjegyzés. (Prófétákon az ú. n. «pneumatikusokat», a Szentlélektől kitüntetteket értették, akik akkorában kitüntető helyet foglaltak el a közösségben.) Ugyanezt bizonyítja, hogy megnevezi (XIII, 3) a «főpapot», «aki a hálaadó imát tovább folytatja», vagyis saját szavaival fogalmazza meg. Ezekből következik, hogy az eucharisztikus főimádságnak (ez a mi kánonunk) szószerinti szövege még nem volt megállapítva.

A vasárnapi miséről a következőket olvashatjuk: (XIV, 1—3.)

«Az Úr napján (vasárnapon) jöjjetek össze, törjétek meg a kenyeret és ünnepeljétek meg az Eucharisztiát; előbb azonban valljátok meg a ti bűneiteket, hogy így áldozatotok szent legyen. Senki olyan ne találtassék közöttetek, akinek társával viszálya van és még ki nem békült vele, hogy be ne szennyezze a ti áldozatotokat. Mert így hangzik az Úr szava: Mindenhol és mindenkor tiszta áldozatot hozzatok nekem, mert én vagyok a nagy király, mondá az Úr és csodálatos az én nevem a népek közt (Malach. I, 11, 14).»

A bűnvallomás a mise előtt olyan féle volt, mint a Confiteor a mi szentmisénkben.

5. A római mise a második században.

Az eddigi forrásokból nem alkothattunk még helyes képet magunknak a szentmise folyásáról. A 2. század közepéről van azonban egy tudósításunk a miséről, mely meglehetősen pontos betekintést ad a misébe. Ez tehát a mise legrégibb leírása és megállapíthatjuk belőle, hogy a mise nagy vonásokban a mienkhez hasonlít úgy, hogy a főrészeket és a cselekmény menetét egész pontosan követhetjük. Justinus mártír 155 körül fogalmazott első apológiája ez, mely két helyen szól a miséről; elmondja először mint folyt le Rómában a mise Húsvétkor, a keresztség kiszolgáltatásakor, azután leírja a rendes vasárnapi misét. (Teljes szövegét l. Szunyogh i. m. 33—36. l.)

A két szöveg összevetéséből a következő képet kapjuk a 150 körüli őskeresztény-miséről Rómában:

Az Eucharisztia megünneplését már elválasztották az Agapétól és egyesítették az imádságos-olvasmányos Istentisztelettel. Tehát már 150-ben a mise két részre oszlott, mint ma: az előmisére és az áldozatra.

Az előmisében, mely főként olvasásból állott, a zsinagógai Istentiszteletből már ismerős menetet találjuk: két olvasmány van s utána a püspök beszéde; a két olvasmány egyike az evangéliumból való. Az adatok azonban nagyon általánosak úgy, hogy határozott következtetést nem vonhatunk a legrégibb római előmise közelebbi kialakítására vonatkozóan. Csak két dolog bizonyos: 1. olvastak az ó- és az új-testamentumból, 2. és ez az olvasás úgynevezett lectio continua volt, azaz egy bibliai íratnak folytatásokban való teljes felolvasása. Az olvasmányokat és a beszédeket ülve hallgatták.

Az olvasmány-istentisztelethez járult egy hosszabb imádság, melyet állva végeztek el. Ennek tartalmáról Justinus ad néhány megsejtetetést, úgy hogy a közösség

kérő-imádságának nevezhetnénk. Ez is a liturgia ősi állományához tartozik. Már Szent Pál ismeri, mert Timoteushoz írt első levelében (2, 1—2) róla szól: «Intelek, hogy mindenek előtt imádságokat, kéréseket, könyörgéseket és hálaadásokat végezz minden emberért, a királyért és minden felsőbbségért, hogy Isten-félelemben és tiszteletben csendes és nyugodt életet élhessünk». Kelemen pápának a korintusiakhoz írt levelében találunk is egy hosszú imádságot, mely talán egy ilyen közösség imádságnak a formuláréja és így általában a római liturgia legrégibb emléke. Ez az imádság megmaradt a római liturgiában Nagy Szent Gergely napjáig; s egy drága maradványa megvan ma is a nagypénteki szertartás ünnepélyes könyörgéseiben.

Az általános könyörgésekhez csatlakozott az áldozatimise, melynek három része világosan látható: első az áldozat előkészítése vagy a felajánlási menet, a második az eucharisztikus főimádság a konszekrációval, és a harmadik az Eucharisztia kiosztása.

A felajánlási körmenet a békecsókkal kezdődött, mert az Úr szavát követték (Máté 5, 23): «Mikor adományod az oltárra viszed . . . békülj ki testvéreddel». Világosan kimondja, hogy a püspöknek kenyeret és vízzel vegyített bort vittek és hogy a püspök az adományokat átvette. Tehát szabályos, rendes felajánló menet volt.

Az eucharisztikus imádságról azt tudjuk meg, hogy a püspök hangosan (talán énekelve?) adta elő; a nép beleegyezően felelt rá az Amennel; (ez az Amen még ma is megvan a misében a kánon végén, a Pater noster előtt). Az imádság maga dícséret, dicsőség és hála «a mindenség Atyjához a Fiú és a Szentlélek neve által». De maga az imádság még nem volt véglegesen megállapítva; a gondolatok megszövegezése a püspökre volt bízva. Ezt fejezik ki azok a szavak, hogy az elöljáró «legjobb ereje szerint» mondja az imádságot.

A konszekrált adományok kiosztása teljesen egyszerű volt. De még nem volt áldozási körmenet, nem a

hívők mentek az oltárhoz, hanem a diákonusok osztották ki a kenyeret és a bort a jelenlevők közt, akik asztalnál ültek, mint a katakombák régi képei ábrázolják.

Láthatjuk ebből, hogy már 150 körül a mise Rómában fő vonásaiban a mienkéhez hasonló volt.

6. A római mise a harmadik században.

Justinus a szentmise menetéről adott tanítást, de mintegy hetven évvel későbbről már a régi római kánon szövegét is tudjuk. Néhány évvel ezelőtt a liturgia története számára fölötte fontos felfedezést találtak: az egyiptomi egyházi rendeleteket, melyeket már különböző fogalmazásban régebb óta ismertünk, de most Hippolytus (Ipoly) római presbyter és ellenpápa († 235 körül) műve fordításának ismerték fel. Ezzel tehát a római liturgia legrégebbi történelmi forrása lett. Hippolytus «Apostoli hagyományok» című műve 218 táján készült és magában foglalja a római Egyház liturgikus és fegyelmi alkalmakra vonatkozó rendeleteit. Ezek közt van a püspökszentelés leírása, mely leírja a püspöki misét.

«Miután a püspök-szentelés megtörtént, mindenki odajön neki békecsókot adni. Utána a diákonusok nyujtsák neki az áldozati adományokat, melyekre ő tegye kezét és az egész papsággal hálaadva mondja: Az Úr legyen veletek.

Mindnyájan feleljék: És a te lelkeddel
Emeljük fel szívünket.
Felemeltük az Úrhoz.
Adjunk hálát az Úrnak.
Méltó és igazságos.

És azután így folytatja: Hálát adunk neked, Isten, a te szeretett Fiad, Jézus Krisztus által, akit te az idők teljében nekünk Üdvözítőnknek, Megváltónknak s a te akaratod követének küldtél. Ő a tőled elválaszthatatlan Ige (Logos); általa teremtettél mindent úgy, hogy az

neked tetszett. Te küldted le őt az égből a Szűz ölébe: kinek méhében testté lőn, s mint a te Fiad nyilatkoztatta ki magát, mikor a Szentlélekből és a Szűzből megszületett. Így teljesítette a te akaratodat, s neked szent népet szerzett. Kitárta karjait a szenvedésre, hogy megszabadítsa a szenvedéstől azokat, akik hittek benne. És mielőtt átadta volna magát az önkéntes szenvedésnek, — hogy a halált elfogadja, az ördög bilincseit széttépje, a poklot legyőzze, a pokol tornácában levő megigazultaknak világosságot vigyen, nekik a célt megmutassa és a feltámadást hírül vigye, — akkor vevé a kenyeret, hálát adott neked és mondá: Ez az én testem, mely értetek törik meg. Hasonlóképen vette a kelyhet is és mondá: Ez az én vérem, amely értetek kiontatik; mikor ezt cselekszitek, az én emlékezetemre teszitek.

Midőn tehát az ő haláláról és feltámadásáról megemlékezünk, idehozzuk neked ezt a kenyeret és ezt a kelyhet, hálát adva azért, hogy méltónak találtál bennünket arra, hogy előtted álljunk s neked (papi) szolgálatot mutassunk be.

És kérünk téged, küld le a te Szentlelkedet szent Egyházad áldozati ajándékaira; méltóztassál (minket annak közös élvezetére) összehozni és minden szenteket (vagyis a hívőket), akik abban részesednek, megoltalmazni, hogy megteljenek a Szentlélekkel, hitük megerősödjék az igazságban, hogy áldjanak és dícsérjenek téged a te Fiad Jézus Krisztus által, aki által legyen neked tisztelet és dicsőség, neked az Atyának és a Fiúnak a Szentlélekkel együtt a te szent Egyházadban, most és mindörökön. Amen.»

Az olaj felajánlása előtt: Aki olajat hoz az Eucharisztia ünnepére, tegyen úgy, mint a kenyérrel és a borral, miközben hasonló módon hálát ad. Aki azonban nem ugyanazon szavakat használja, az képességei szerint más szavakkal adjon áldást: Ez az olaj szentelje meg és adjon egészséget azoknak, akiket vele felkennek és felveszik; amint te a papokat és a prófétákat felkented, úgy erősítsd

meg ezeket is és mindazokat, akik megízlelik és szenteld meg azokat, akik megkapják. A nép feleli: Amint volt, van és lesz, nemzedékről nemzedékre, mindörökké. Amen.

A püspök mondja: «Ismét könyörgünk hozzád, mindenható Isten, a mi Urunk és Üdvözítő Jézus Krisztusunk Atyja, add meg nekünk, hogy dícséretet zengve fogadjuk ezt a szakramentumot. Ne engedd, hogy bárki közöttünk bűnös legyen, hanem tégy mindnyájukat méltókká, hogy Krisztus, a mi mindenható Urunk és Istenünk testének és vérének szakramentumát vehessék». A diákonus mondja: «Imádkozzatok! Mindenható Isten, amikor mi ezt a szakramentumot vesszük, ne engedd, hogy bárki közöttünk bűnös legyen, hanem áldj meg mindenkit Krisztusban, akivel és a Szentlélekkel legyen neked dicsőség és hatalom, most és mindenkor, mindörökön örökké. Amen». Azután a diákonus folytassa: «Ti, akik itt álltok, hajtsátok meg fejeteket. Örök Isten, az elrejtettek ismerője, néped fejét meghajtotta előtted és szívét és testi erejét neked alávetette. Tekints reá lakóhelyedből, melyet magadnak alkottál, áldd meg őket, férfiakat és asszonyokat. Hajtsd feléjük füledet és hallgasd meg kéréseiket. Kezed erejével erősítsd meg őket és őrizd meg a gonosz szenvedélyektől. Oltalmazd meg őket testben és lélekben. Engedd bennük és bennünk a hitet gyarapodni és az Istenfélelmet, a te egyszülött Fiad által, akiben legyen neked, vele és a Szentlélekkel, dícséret és hatalom, mindörökön örökké. Amen».

A diákonus tovább mondja: Tekintsünk fel. És a püspök: «Szentet a szenteknek!» A nép feleli: Egy a szent, szent Atya, szent Fiú és szent Lélek. A püspök mondja: Az Úr legyen mindnyájtokkal. A nép feleli: És a te lelkeddel. Azután dícsérőénekbe kezdenek és a nép hozzájárul, hogy fogadja lelkének üdvözítő eszközét, mely által bűnei megbocsáttatnak.

Imádság a szent szakramentum kiosztása után:

Mindenható Isten, a mi Urunk és Üdvözítő Jézus Krisztusunk Atyja, hálát adunk neked, hogy megengedted nekünk, hogy szent titkaidból vehetünk; ne szolgáljon ez bűnünkül és kárhozatunkra, hanem testünknek, lelkünknek, bensőnknek megújítására, a te egyszülött Fiad által, akiben legyen neked vele és a Szentlélekkel dicsőség és hatalom minden időkben, most és mindenkor, mindörökön örökké. Amen. A nép is mondja: Amen. A pap pedig mondja: Az Úr legyen mindnyájtokkal.

Kézfeltétel a szentáldozás vétele után:

Mindenható örök Úr, a mi Urunk és Üdvözítő Jézus Krisztusunk Atyja, áldd meg szolgáidat és szolgálóidat; oltalmazd meg őket, segíts nekik és angyalod ereje által mentsd meg őket. Őrizd meg és erősítsd meg őket felséged által az irántad való félelemben, hogy azt gondolják, ami a tied. És add meg nekik, hogy azt higyjék, ami a tied és azt akarják, ami a tied. Add meg nekik az egységet bűn és harag nélkül a te egyszülött Fiad által, akiben stb. A nép is mondja: Amen. A pap befejezi: Az Úr legyen mindnyájtokkal. A nép: És a te lelkeddel. A diákonus mondja: Menjetek békével. És ezzel befejeződik az Eucharisztia megünneplése.

Még a keresztség leírásánál is hallunk valamit a szentmiséről (c. 16, 20—27): «Most jelölje meg a püspök a kereszt jelével a keresztelendő homlokát, csókolja meg őt szájon és mondja: Az Úr legyen veled. És a kereszttel megjelölt felelje: És a te lelkeddel. Igy tegyen azután mindegyikkel. Az egész nép és a keresztelendők imádkozzanak ezalatt; és ajkuk mondja a béke-köszöntést. A diákonusok vigyék a püspökhöz az áldozatot; ő mondjon hálát a kenyér felett, mert az Krisztus testének színe (figura carnis Christi est) és a vérrel a kehely felett, mert az Krisztus vére, mely kiontatik mindazokért, akik benne hisznek. És a tej és méz fölött, melyet hozzá öntenek az

atyáknak tett igéret beteljesítéseképen, mert ő mondotta: Tejjel=mézzel folyó országot adok nektek. Krisztus teste az, melyet ő nekünk adott, hogy azzal tápláljon minket mint gyermekeket, vagyis azokat, akik benne hiszünk. A szív keserűsége feloldódik az ige édessége által. Mindezt magyarázza meg a püspök annak, aki a keresztséget fel= veszi. Mikor pedig a püspök a kenyeret megtöri, adjon mindenkinek egy darabkát ezekkel a szavakkal: Ez a mennyei kenyér, Jézus Krisztus teste. Az áldozó felelje: Amen. Ha nincs több pap jelen, akkor a diákonusok vegyék a kelyhet, helyes rendben álljanak fel és nyujtsák oda nekik a mi Urunk Jézus Krisztus vérét, valamint a tejet és a mézet. Aki a kelyhet nyujtsa, ezt mondja: Ez a mi Urunk Jézus Krisztus vére. Az áldozó erre is azt fe= lelje: Amen. Amint ennek vége van, iparkodjék mindenki minden jót megtenni, Istennek tetszésére lenni és helye= sen élni, szorgalmasan keresse fel a templomot, tegye meg, amit tanult és haladjon előre az Isten szolgálatában.»

Hogy az olvasó jobban bele tudjon tekinteni az akkori eucharisztikus gyakorlatba, néhány részletet még idézünk.

A megtartóztatás (éhgyomor) törvényére (c. 28.):

«Minden hívő törekedjék az Eucharisztiát az előtt magához venni, mielőtt bármi mást megízlelt volna.»

Az Eucharisztia megőrzéséről az otthonokban (c. 29.):

«Mindnyájan gondosan ügyeljenek arra, hogy egyet= len egy hitetlen se egyék az Eucharisztiából, — vagy hogy egér vagy más lény vagy egyáltalán bármi is bele essék az edényekbe, — vagy hogy valami belőle elpusztuljon. Krisztus teste az, melyet a hívők mind élveznek és nem szabad annak megvetetté lennie».

«Amikor ugyanis a kelyhet az Úr nevében megáldod, úgy veszed azt, mint Krisztus vérét. Vigyázz tehát és ne cseppents el semmit belőle és idegen szellem fel ne igya, hogy Isten meg ne haragudjék és te ne légy bűnös Jézus vérében kevésre becsülni azt az árat, amelyen megvál= tattál.»

*

Ha most Hippolytus írásából kiegészítjük a szentmiséről eddig nyert képet, akkor a következőket állapíthatjuk meg: Míg az előmiséről semmit meg nem tudunk, addig az áldozati miséből már a formulárét is közli. Az Offertoriumnál hallunk a békecsókról; azután szó van arról, hogy a diákonus (más helyen: a diákonusok) oda viszi az áldozati adományokat. A nép felajánló körmenetéről ugyan nincs említés, de vannak utasítások a termés zsengéinek liturgikus felajánlásáról, van áldó imádság is hozzá, azután a gyümölcsök és virágok kiválasztásáról és ezekből biztosan lehet következtetni a misében felajánló körmenetre.

Egészen pontos oktatást kapunk a kánonról vagy eucharisztikus főimádságról. Itt van egy római kánonnak a legrégibb szövege Krisztus után 200. év tájáról, de valószínű, hogy korábbra is visszanyúlik, mert Hippolytus ellenfelét egyházi újításokról vádolja, ő maga tehát bizonyára a régi hagyományokhoz akart ragaszkodni.

Figyelni kell arra is, hogy abban az időben az egyházi nyelv a görög és nem a latin volt, tehát hogy ez a kánon is az eredeti szövegben görögül hangzott.

Ha most a Hippolytus-kánont a mi római kánonunkkal összehasonlítjuk, akkor félreismerhetetlen vonatkozásokat tudunk megállapítani. Majdnem azonos a mai prefációéval a háromtagú párbeszédes bevezetés. Az alapítás elmondásában szószerinti érintkezések vannak. Az anamnesis is nagyon rokon. Találunk egy epiklesist is, azaz a Szentlélek lehívását az áldozati adományokra, mely ugyan a római liturgiában nincs meg többé, de viszont megvan minden keleti liturgiában. Befejezésként találunk egy doxológiát és a nép Amen-jét.

Pontosan kioktat az áldozás kiosztásáról s már megvan a nép áldozási körmenete, ami alatt dícsérő éneket kezdtek el. Valószínűen a 33. zsoltárt énekelték, amelyről még fogunk szólni. Hallottuk a kiszolgáltatás formuláját, valamint a hálaadást, a püspök áldóimádságát a mise végén és az elbocsátást.

Elmondhatjuk tehát, hogy a harmadik század kezdetén a római mise már annyira kialakult és megállapodott, hogy a mai miséhez lényegében és menetében nagyon hasonló.

Itt megállhatunk a szentmise kialakulásának fejtegetésében (a további fejlődés megtalálható Szunyogh említett művében: A szentmise kialakulása). Csak annyit akartunk vázolni, hogy a mai római mise kontúrjai előtűnjenek, mert akkor már megkaptuk az alapot a szentmise organikus felépítésének megértéséhez.

III. A SZENTMISE MAI FELÉPITÉSE

A szentmise történeti kialakulása, melyet az utolsó vacsora termétől egészen a harmadik századik követtünk, megmutatja, hogy az Egyház hamarosan eljutott ahhoz az alakhoz, melyet az elkövetkezendő idők számára azután megszilárdított. A kelet és nyugat minden liturgiája, bár egyes részletekben oly különbözők, mégis ezt a második, sőt talán már első századbeli formát megőrizte.

Még csak egyetlen egy fontos fejlődési fokon ment át a mise, amikor jellemzően római liturgiává lett. A római szellem a maga nyomatékos pontosságával, kőbe vésthető tömörségével a negyedik, ötödik és hatodik században vésett, finomított ezen a műremeken és kialakította *a római misét* úgy, amint az ma lép elénk. A mi feladatunk most nem az, hogy minden részletnek utána járjunk, mit adott Róma és a nyugat a misének, hanem csak egyre mutatunk rá, mely az előmise átalakulását vonta maga után. Az őskeresztény előmisében az olvasmányokból álló istentisztelet volt előbb és utána következtek az imádságok, az egész közösség könyörgései. A római misében ez az imádság lassanként megszűnt, de helyette a következő századokban az olvasmányok elé imádságok kerültek úgy, hogy ezt nevezhetjük: imádságos istentiszteletnek.

Mivel nagyon fontosnak tartjuk, hogy a szentmise mai ünnepe nagy vonásaiban egészen tisztán álljon már az olvasó előtt, amikor a részleteket tárgyaljuk, azért először a mai római mise alapvonásait akarjuk vázolni. Képpel kifejezve azt mondhatjuk, hogy a szentmise

hasonlítható egy őskeresztény templomhoz, amely két részből állott: az atrium-ból, az előudvarból és a tulajdonképeni szentélyből. Ehhez hasonlóan a szentmise is két nagy, bensőleg szétválasztott, de azért egymással vonatkozásban álló részre oszlik: az előmisére, melyet a hittanulók, azaz a katechumenek miséjének is neveznek és az áldozatra. (Lásd a mellékelt ábrát.)

Az előmise az áldozatra akar szellemben és lélekben előkészíteni. Mint ahogyan az előcsarnok átmenetet alkot az utcáról az Isten házába, úgy akar átvezetni az előmise a hétköznapi életből az áldozat szentélyébe. Az előmisében uralkodik a Szó, *az Ige* (a Logos!); ennek a résznek célja tehát a hit és a tanítás.

Az áldozati rész alkotja a szentélyt; *itt lesz az «Ige» testté*, itt lesz a szó tetté. Ennek a résznek célja tehát Krisztus áldozata, melyet az Egyház a pap keze által mutat be a mennyei Atyának, és amelyben a hívő közösség *az áldozati adomány adása* és *az áldozati lakoma vétele* által tevékenyen részt vesz.

Lépjünk be először az előcsarnokba, az atrium-ba, és vizsgáljuk meg közelebbről. Ez ismét két részre oszlik. Az első felében az ember megy Isten elébe, a másodikban Isten hajol le az emberhez. Az elsőben az ember szól Istenhez az imádságban, a másodikban Isten szól az emberekhez a szent olvasmányok és a tanítás által. Az elsőben az ember *ad*, mégpedig adja a maga szavát, a másodikban *kap*, cserében kapja Isten szavát. Az előmise ennek megfelelően két részre oszlik: imádságos-istentiszteletre és olvasmányokból álló tanító-istentiszteletre. Ha tehát a szentmise előcsarnokán megfelelő módon akarunk átmenni, akkor két cselekedetet kell megtennünk: *imádkozunk és hallgatunk*.

Az *imádságos-istentisztelet* olyan, mint egy mennybe vezető zarándok-út: alacsonyságunk legmélyéből kiindulva felemelkedünk benne Isten trónusáig. 1. Első foka ennek a felemelkedő útnak: *a bánat* (a lépcsőimádságban); 2. azután következik *a sóvárgás* és *a vágy* (a Kyrie-ben);

A szentmise felépítése.

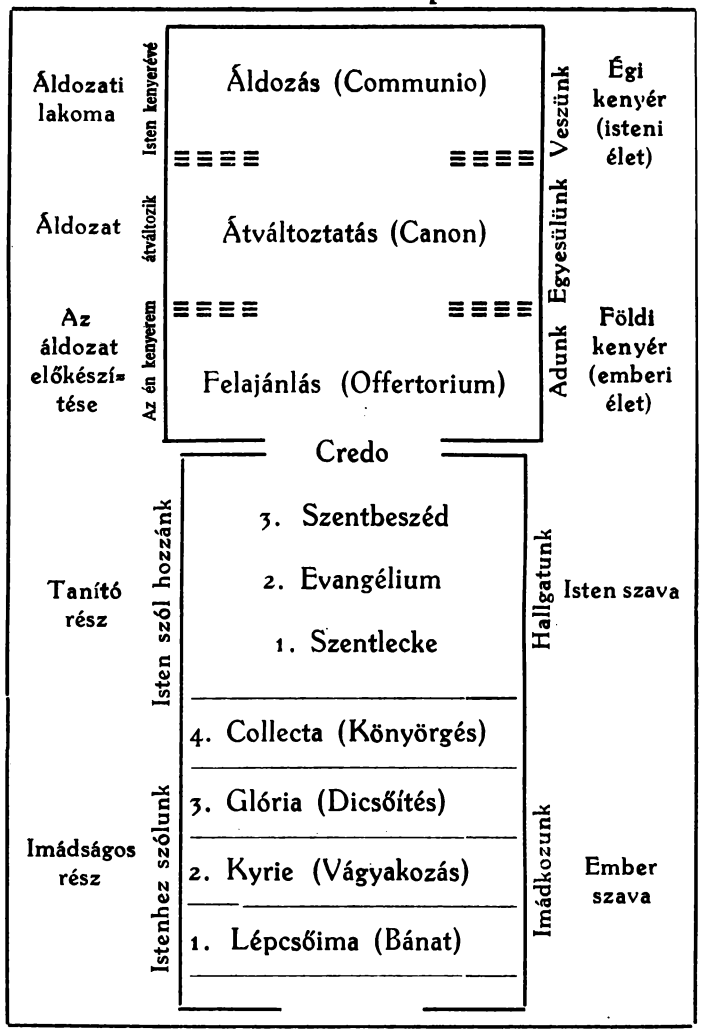

3. majd *az Isten-dicséret* jön (a Glóriában); 4. az utolsó *a kérés* (az Egyház napi miseimádságában). Így jutottunk el szegénységünkből Isten trónusáig.

A *tanító-istentiszteletben* a mennyei Atya jön felénk gyermekei elé. Ő fogja meg a kezünket, és ő szól hozzánk: 1. Isten hírnökei által (a szentleckében); 2. azután egyszülött Fia által (az evangéliumban); 3. végül a pap, illetve az Egyház ajka által (a predikációban). Mi pedig *imádkoztunk Istenhez és meghallgattuk* az ő szavát, elkészültünk és elkészíttettünk, hogy beléphessünk a szentélybe. Az ajtót a hit (a Credo) őrzi; és amikor a hit kitárja előttünk az ajtót, mi ott állunk Isten ragyogó fényben úszó templomában.

Az áldozati mise temploma három részre oszlik. A középső a szíve, a mise templomában a szentek szentje, Krisztus áldozata. A nép nyelvén *átváltoztatás* vagy *Úrfelmutatás* a neve, a liturgia nyelvén *kánon*-nak nevezzük, a keleti egyház pedig *anaphora*-nak; tartalma szerint pedig helyesebben az *áldozat bemutatásának* mondhatnók, illetve alakja szerint *eucharisztikus imádságnak*. Ez az áldozat a hívőkkel részben *az áldozati adományok adása*, részben *az áldozati lakoma vétele* által kerül összeköttetésben. Ez az adás és ez a vétel az a kapocs, mely Krisztus áldozatát egybefogja a mi áldozatunkkal. Előtte van az áldozat előkészítése, amelyben a közösség belemegy az áldozatba; ezt nevezzük offertorium-nak, azaz felajánlási menetnek; utána következik a communio, a szentáldozás. Tehát a mise áldozati része ebből a három cselekedetből áll:

az áldozati adományok átadása,
az adományok átváltoztatása és az áldozat bemutatása,
az áldozati lakoma kiosztása.

Az elsőben kinyilvánítjuk az áldozatba való belekapcsolódásunkat az adományok átadása által; a másodikban kezünkbe kapjuk az adományok átváltoztatásával az Úr testét és vérét és ezt az isteni Bárányt kell nekünk a

mennyei Atyának feláldoznunk; az áldozati lakomában pedig visszakapjuk a mi adományainkat, de Istenné változtatva. A felajánlásban tehát odaadjuk földi kenyerünket, emberi életünket, ezért kapjuk a szentáldozásban az égi kenyeret, az isteni életet. A három cselekedet tehát, amit az áldozati misében meg kell tennünk, röviden a következő három: adunk, áldozatot mutatunk, megáldozunk.

Most már teljesen világosan áll előttünk a szentmise-áldozat felépítése; két főrésze: az előcsarnok és a szentély, azaz az előmise és az áldozati mise; ebben öt nagy cselekedetet kell megtennünk, hogy necsak hallgassuk a szentmisét, hanem tevékenyen részt vegyünk benne:

imádkozzunk az imádságos istentiszteletben,
hallgatunk a tanító istentiszteletben,
adunk a felajánlás (offertorium) alkalmával,
áldozatot mutatunk be a kánon alatt,
az áldozati lakomát vesszük a szentáldozásban.

Ez az öt cselekedet mind a szentmise helyes megértéséhez, mind a helyes megünnepléséhez döntően fontos.

Ez az öt cselekedet szép kölcsönös vonatkozásban van egymáshoz. Krisztus áldozata kétszeres adást és vételt, szentséges szent cserét (sacrosanctum commercium) foglal magában. Az előmisében adjuk a mi szavunkat (az imádságban) és vesszük ezért cserébe az Isten szavát (a szent olvasmányokban és a prédikációban); az áldozati misében adjuk a mi kenyerünket (a felajánláskor) és vesszük ezért cserébe az Isten kenyerét (a szentáldozásban). E két szent adás és vétel között ott van az oltáron a leölt és feláldozott, de mégis élő Isten-bárány. Így teljesíti be minden szentmise Jákob álmát az égbe nyúló létráról (Gen. 28, 12): angyalok mennek fel ezen a létrán, és viszik magukkal mennybe a mi szavunkat és a mi kenyerünket; angyalok jönnek alá ezen a létrán és hozzák magukkal az Isten Igéjét és a mennyei kenyeret. Így betölti minden szentmise Krisztus szavát is: «Meglátjá-

tok az eget kinyitva és Isten angyalait fel és alászállni az Emberfia fölött» (Ján. 1, 51).

Talán még a következő megfontolás tud tiszta bepillantást adni a szentmise két nagy részébe: Két nagy ót, két igazi életértéket ad nekünk a kereszténység: a hitet és a kegyelmet. Krisztust evvel a kettővel tudjuk szívünkbe fogadni és magunkba zárni: a hit által és a kegyelem isteni élete által. Ezt a kettőt kapjuk a szentmisében újra és újra, ezt a kettőt fejleszti ki bennünk egyre jobban és jobban. Az előmisében a hit vagy Krisztus a hitben; azért az evangélium ennek a résznek a legmagasabb pontja, mely kicsendül a Credo-ban. A szentmise áldozati részében megjelenül Krisztus áldozata, mely megszerezte nekünk az isteni életet; itt kapjuk meg az Eucharisztiát, mely bennünk ezt az életet megtartja és kifejleszti.

A főpapi misében, az úgynevezett pontifikális misében ez a két nagy értékünk látható kifejezésre jut. Az előmise középpontja *a püspök kathedrája*, az egyházi tanító hivatal szimboluma; az egész szertartás itt folyik le. Az áldozati mise középpontja azonban *az oltár*, Krisztus keresztáldozatának szimboluma.

Kempis Tamás mond gyönyörű szavakat a szentmisének erről a két gyujtópontjáról: «Isten Egyházának kincsestárában két asztal van felállítva. Az egyik a szent oltár asztala; ezen van a szent kenyér, Jézus Krisztus drága teste. A másik a szent törvény asztala; ezen nyugszik a szent tanítás, mely minket a helyes hitre kioktat és elvezet a függöny mögé a legbensőkig, a szentek szentjéig . . . Itt, ebben a testben, ebben a börtönben, szükségem van kettőre: a táplálékra és a világosságra. És te segítségemre siettél, mert testedet adtad táplálékul, testem-lelkem megerősítésére és szavadat adtad, hogy világítson az élet sötétségében (118. zs. 105). E kettő nélkül élni sem tudnék; mert Isten szava a világosság és szakramentumod az élet kenyere lelkem számára». (Krisztus követése IV. 11. f.)

IV. AZ ELŐMISE TÖRTÉNETÉBŐL

Ismerjük már a római mise alaprajzát; most az egyes részeibe szeretnénk jobban behatolni. Ezután is a történeti fejlődés útját járjuk, mert az egyes részek kialakulásának történetéből tudunk legjobban eljutni a mai mise szertartásainak megértéséhez. Nézzük meg tehát az előmise további alakulását.

1. A zsinagógai Isten-tisztelet.

Az előzőkből már tudjuk, hogy az előmise eredete a zsinagógák Isten-tiszteletében van, ahogy azt Krisztus idejében Zsidó-országban és a szétszórtságban egyformán gyakorolták. Laikusoktól végzett Isten-tisztelet volt meghatározott olvasmány-renddel (perikopa). Lényegében két olvasmányból állott; az első a Thorá-ból, Mózes törvényeiből, a másik a prófétákból. Az olvasáshoz csatlakozott a magyarázat, tehát egy előadás. Az olvasmányok közt volt egy átmeneti ének zsoltárokból. Befejezték pedig az Isten-tiszteletet egy hosszú, ünnepélyes közös-imádsággal. Jegyezzük meg tehát a zsinagógai Isten-tisztelet főrészeit: két olvasmány, közöttük zsoltárének, előadás és általános imádság. Ezeket az elemeket vette át az Egyház, mint állandó liturgikus kincset és az előmisében megőrizte. Ez alkotja az előmise magját és főtárgyát.

2. Az előmise a 2-tól a 4-ik századig.

A fejlődésnek ezt a szakaszát már ismerjük. Főtanunk a már említett Justinus mártír mellett az ú. n.

Apostoli Konstituciók. Ez az utóbbi körülbelül 400 táján keletkezett, de nem más, mint korábbi iratoknak keleten történt összefoglalása és tartalmazza a mise legrégibb teljes szövegét (l. ennek teljes fordítását Szunyogh i. m. 37—68. l.), azonkívül vannak benne utasítások az Istentiszteletről és a keresztény életről is, mint egy Ritualeban.

A második könyvben találjuk az előmise részletes leírását (c. 57).

«A lektor most a templom közepén egy emelkedettebb helyről olvassa fel Mózes és Józsue írásait, a Bírák és a Királyok könyvét, a Paralipomenon krónikáit és ami ezekben a könyvekben van a nép visszatéréséről, hozzá még Jób és Salamon könyveit és a tizenhat prófétát is. Erre zsoltárének következik és most kell az Apostolok Cselekedeteit és munkatársunknak, Szent Pálnak leveleit felolvasni, miket a Szentlélek sugallatára intézett az Egyházakhoz. Egy diákonus vagy pap olvassa azután az evangéliumot, miket én, Máté és János nektek adtunk és amiket Pál társa, Lukács és Márk hagytak rátok. Az evangélium olvasása alatt a papok és a diákonusok, valamint az egész nép mély csendben állva figyeljenek oda . . . Azután minden pap egyenként tartson intést a néphez, a végén jön a püspök beszéde, aki a hajó kapitánya. Az ajtónállók (ostiáriusok) a férfiak bejáratánál álljanak s ügyeljenek, a diakonisszák pedig az asszonyoknál. Ha valakit nem találnak a helyén ülve, a diákonusnak, aki az alkormányos szolgálatát teljesíti, rendre kell őt utasítania és a maga helyére küldenie, mert nemcsak egy hajóhoz, hanem akolhoz is kell a templomnak hasonlítania. És amint a pásztorok az állatokat, a juhokat és a bakokat, nem és kor szerint állítják fel és azok közül a hasonló a hasonlóhoz fut: úgy kell lenni a templomban is. Az ifjak is üljenek, ha van hely, de ha nincs, akkor rendesen álljanak; az idősebbek rendben üljenek; az álló gyermekeket a szülők vegyék maguk mellé; a fiatalabb asszonyok ismét a saját helyükön álljanak, ha van hely; ha pedig nincs, akkor az asszonyok mögött álljanak; a gyer-

mekükkel levő anyáknak külön helyük legyen; a szűzek, özvegyek és matrónák egészen elől álljanak vagy üljenek. A diákonusnak kell arról gondoskodnia, hogy mindenki a belépés után iparkodjék a maga helyét elfoglalni és ne mindjárt a bejáratnál üljenek le. Ugyancsak a diákonusnak kell vigyáznia a népre, hogy senki ne beszélgessen, ne aludjék vagy nevetgéljen vagy ne morogjon. Mert a templomban illedelmesen, szerényen és figyelmesen kell tartózkodni és csak az Úr szavára szabad hallgatni. Utána mindnyájan felkelnek és napkelet felé tekintenek. Miután a hittanulók és a vezeklők elhagyták a gyülekezetet, Istenhez imádkoznak, aki az egek ege felett uralkodik, még pedig kelet felé fordulva imádkoznak, gondoljanak ez alatt a kelet felé levő paradicsom ősi virányaira, ahonnan az embert, mert Isten parancsait megvetette és a kígyó tanácsának hitt, kiűzetett.»

Később megtaláljuk a közösség általános imádságának a szövegét is (VIII, 5).

«És a törvény, a próféták, leveleink és a cselekedeteink, valamint az evangéliumok olvasása után a felszentelt köszönti az Egyházat: A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme, az Atyaisten szeretete és a Szentlélek közössége legyen veletek. Mindnyájan felelik: És a te lelkeddel. A köszöntés után a néphez épületes szavakat mond. A tanítás befejezése után mondom én, András, Péter testvére, hogy miután mindnyájan felálltak, a diákonus menjen az emelvényre (ambo) és jelentse ki, hogy senki hallgató, senki hitetlen (ne legyen többé ott)! És ha csend lett, mondja: . . .» (Ezután következik egy imádság, melyet Parsch hosszúsága miatt nem közöl, de amely Szunyogh említett művében megvan.)

Ha most ezekből a tanukból rekonstruálni akarjuk az előmisét, akkor látjuk, hogy teljesen a zsinagógai Istentisztelet lefolyásához igazodik. Justinus adatai, sajnos, még nagyon általánosak és nem nyujtanak határozott következtetést a Rómában szokásos olvasási rendről az ősi Isten-tiszteleten. Beszél két olvasásról, ezek «az apos-

tolok emlékei» (ez talán az evangélium) «vagy» «a próféták iratai». Tehát sem a sorrendet, sem a kiválasztást nem említi. Ezzel szemben a keleti Apostoli Konstitúciókban már három-tagozatú rendszert találunk az ó-testamentumi, az apostoli és evangéliumi olvasmányokból. Ez az örmény, az ambroziánus és a mozarab ritusban napjainkig megmaradt. Rómában is volt ilyen három tagból álló olvasási rend; ennek emlékét őrzi a mai római Misszále a nagypénteki liturgiában, az évnegyedes böjt szerdai és szombati miséiben és a Nagyböjt néhány szerdai miséjében.

Később az Egyház két fő liturgiája: a római és a bizánci visszatért a kettős tagozatú olvasmányi rendhez.

Az előmise lényeges alkotórésze volt a predikáció, mely néha hosszúra nyúlott. Először a papok tartottak egyes csoportoknak állapotukhoz igazodó tanítás-félét, végén a püspök az egész gyülekezet számára mondott beszédet.

Az olvasmányok közti zsoltáréneklés is a liturgia ősi alkotó eleme. Rómában volt egy ének az első olvasmány után (ez lett a későbbi graduale), a második olvasmány után új ének következett (ez lett a későbbi Alleluja-ének és a tractus). Az olvasmányok befejezése volt a közösség imádsága, melynek léte az apostolok napjaitól, az első századokon át minden más résznél jobban kimutatható (Pál — Kelemen — Justinus — Hippolytus — Apostoli konstitúció — Nagypénteki liturgia). A mai római Misszálében az offertorium előtt van egy összefüggéstelen Oremus: az imádságra való felszólítás után nem jön imádság. Olyan ez az egyetlen szó, mint egy lebontott híd egyedül megmaradt pillérje, utolsó maradványa egy ősrégi liturgikus imádságnak. Az Apostoli Konstitúciókban éppen most láttuk, hogy a katechumenek elbocsátása a közösség általános imája közben történt; ez az alapja annak, hogy ezt az imádságot már az áldozati miséhez sorozzák. Parsch ugyan azt mondja, hogy inkább az előmise befejezése, mely éppen a szavakból álló Isten-

tisztelet; csak ezután kezdődik az áldozati Isten-tisztelet, melynek tartalma az Eucharisztia. Éppen ezért kerüli ő a katechumenek elnevezést, mely ma már nem aktuális.

Találunk azonban a fentemlített forrásokban olyan mellékes szokásokat, amelyeket még ma is megtalálunk: így pl. az evangélium olvasása már akkor kitüntetett szerep volt, egy diákonus vagy pap énekelte s alatta a papság és a nép tiszteletét felállással juttatta kifejezésre.

3. A nagypénteki liturgia.

Amíg az első három századból jól ismerjük az előmise történetét, addig a további fejlődése homályban marad. A 4-től a 7. századig szakadék van a történeti forrásokban és így csak kevés adat áll rendelkezésünkre ebből az időből. Csak a 7. században találkozunk a római mise rendjének leírásával és ez már a fejlődést mutatja. Ez az Ordo az Apostoli Konstitúció őskeresztény miséjétől több pontban különbözik. Hogy azonban ez az őskeresztény mise a római egyházban szokásban volt, bizonyítja a mai nagypénteki liturgia, mely első részében az előimát őrizte meg olyan alakjában, amint azt az Apostoli Konstitúciók leírják. A nagypénteki liturgia tehát számunkra az összekötő híd az ősliturgiától a római miséig.

Üssük fel a misekönyvben a nagypénteki misét. Kezdődik ének nélkül, néma prostratio-val, az oltár előtt való teljes leborulással. Utána egy *lektor* elolvassa Ozeás prófétától az első olvasmányt, melyre egy tractus következik, Habakuk próféta énekének több verse és befejezi egy imádság. Most a *szubdiákonus* olvassa a második olvasmányt Mózes könyvéből, az Exodusból, melyre a 139. zsoltárból álló tractus-t énekelik. Végül jön a passio Szent János evangéliumából. Ehhez csatlakoznak a könyörgések, a régi «Orationes solemnes», minden rendért való könyörgések. Tiszteletreméltó ősi szöveg ez, mert az újabb betoldásoktól eltekintve visszavezethetők a 3. század közepéig (Baumstarck: Missale Romanum 21).

Jegyezzük meg jól ezt a sorrendet is:

1. Lector: első olvasás (próféta) — tractus (átmeneti ének);

2. szubdiákonus: második olvasás (Mózes) — tractus (átmeneti ének);

3. diákonus: harmadik olvasás (Passio) — orationes solemnes.

Ez egészen a mise menete az Apostoli Konstitúciókban. A nagypénteki liturgia tehát egy őskeresztény előmise, drága emlék az ősi időkből.

4. A római előmise a 3—6. században.

Az ó-római mise a harmadik században görög nyelven folyt. Még I. Damasus pápa napjaiban (366—384) a görög Eucharisztia-imádság nem némult el Rómában. (Ebből is látható, hogy a liturgikus nyelv is változhat!) Ennek az időnek előmiséje kétségtelenül az Apostoli Konstitúcióhoz és a nagypénteki liturgiához hasonlított. A 4. század folyamán jelentős változáson ment keresztül, egyrészt megrövidült, másrészt hozzátételek történtek. A római szellem általában szerette a keletivel szemben a lapidáris rövidséget. Ez az előmisében kétféle módon jutott kifejezésre: az olvasmányok rövidítésében és az általános könyörgő imádságok kiesésében. Az addig szokásos három olvasmányból kevés kivétellel csak kettő maradt meg: a lecke és az evangélium; tehát az első két olvasmányt egybeolvasztották, de a két közbeeső ének megmaradt, ez lett később a graduale és alleluja-ének. Jobban meglepő a könyörgő imádságok kiesése, mely valószínű a 4. század vége előtt megkezdődött. Bizonyára a kánonban történt változásokkal függ össze, amelybe hasonló kéréseket fűztek közbe.

Ennek helyébe az olvasmányok elé egy sor imádság és ének került, mégpedig a római miseforma befejezéséig (600 körül) négy rész: az introitus, Kyrie,

Gloria és a collecta. Ezek legnagyobb részt az ú. n. stációs ünneptől függtek.

Az üldözés megszűnése után lett szokás, hogy a pápa a római hívekkel egy megjelölt templomban (ecclesia collecta) gyűlt össze; innen ünnepélyes menetben egy másik templomba (statio) vonultak, hogy ott megtartsák a szentmisét. A körmenet és a stációk kialakulásában minta a Szentföldön, Jeruzsálem és Betlehem szent helyein kialakult szokás volt. Ezért is nevezték el az egyes római templomokat a szent helyek szerint (Jeruzsálemi Szent Kereszt, a jászolt őrző Maria Major). A bevonulási ünnepségek hozták magukkal a mise szertartásának további fejlesztését. Mégpedig a következő elemekkel.:

a) *Collecta:* A püspök a gyülekező templomban, az «ecclesia *collecta*»-ban először is egy imádságot mondott az összegyűlt hívőkhöz, «oratio *ad collectam*» (sc. Ecclesiam). Később, amikor a külön templomban való gyülekezés elmaradt, ezt az imádságot magában a stációs templomban végezték el, közvetlenül a mise olvasmányai előtt.

b) *Kyrie eleison:* A gyülekezőtemplomból a püspök, a klérus és a nép körmenetben vonult a stációs templomba. Az úton litániaszerű imádságokat énekeltek, melyben gyakran ismétlődött a Kyrie eleison (Uram, irgalmazz) felkiáltás. (Gondoljunk a keresztjáró napok körmeneteire és a nagyszombati misében a Mindenszentek litániájára.) Mikor azután a körmenet elmaradt, ezt is magában a stációs templomban énekelték el, mégpedig a collecta előtt.

c) *Introitus* vagy a bevonulás alatti ének: Míg a pápa vagy a püspök végigvonult a templomon az oltárhoz, az énekkar, a «schola cantorum» (kezdetben valószínű a nép is), egy zsoltárt énekelt minden vers közé egy antifonát szúrva. Ez a bevonulási ének nagyban hozzájárult az Isten-tisztelet pompásabb kialakításához. A hagyomány (Liber Pontificalis, I, 230) ennek a bevo-

nulási éneknek bevezetését I. Coelestinus († 432) pápának tulajdonította. Ennek az éneknek további alakulásáról és visszafejlődéséről később még részletesebben szólunk.

d) *Gloria:* A bevonulás után kifejlődött egy reggeli ének: a Gloria in excelsis. Ez az ének keletről származott, de ott csak a zsolozsmában imádkozták. Az Apostoli Konstitúciókban (l. VII. c. 47) még reggeli imádságként szerepel. A római Egyházban eleinte csak Karácsonykor énekelték, később vasárnapokon és a mártírok ünnepein. De csak a püspök kezdhette el, egyszerű pap csupán Húsvétkor és felszentelésének napján.

5. A római előmise I. Gergely idején (600 körül).

Nagy Szent Gergely maga tevékeny részt vett a római mise kiépítésében, bár az ő idejében lényegében a mise rendje és alakja már kialakult. A római mise első részletes leírását adja az úgynevezett első Ordo Romanus, mely nem más, mint a pápai mise ritualeja a 8. századból, bár legtöbb részében I. Gergelyre vezethető vissza. (Több ilyen miserend maradt ránk; először a nagy bencés tudós Mabillon adta ki 1689-ben és ő számozta meg őket egytől tizenötig és az Ordines Romani ma is ezeket a számokat viselik.) Ennek az Ordónak száraz határozatai helyett közöljük a pápai misének azt a színes leírását, melyet Kramp jezsuita tudós adott róla ennek az Ordónak az alapján. (Eucharistie, Herder, Freiburg, 1926, 19. l.)

«Húsvét vasárnapja van, a szentmisét a S. Maria Maggiore-bazilikában ünneplik.

Róma minden kerületéből és külvárosaiból nagy seregben gyűlnek össze a hívők a tágas templomban. Az egyik oldalon a férfiak, a másikon az asszonyok. Sok zarándok és idegen is eljött az ünnepélyes istentiszteletre. A papok kórusában a pápa trónja (cathedra) körül

várakozik a hét külváros püspöke a többi éppen jelenlevő püspökökkel. Továbbá az örök város 25 plébánosa. Úgy oszolnak el, hogy a pápa trónján ülve jobboldalán a püspököket, a baloldalon a papokat láthatta.

Már korán reggel a Lateránnál találkoztak a szolgálatot tevő klérus tagjai: az akolythusok, a szubdiákonus és diákonus; a klérus többi tagjai, a püspökök és papok kivételével, itt csatlakoztak hozzájuk.

Az udvartartás tagjaitól és a klérustól körülvéve indul el a pápa a Lateránból a templomba vezető úton. Elől gyalog az akolythusok és egy sereg hivatalnok, azután lovon a hét Róma környéki diákonus a maguk szubdiákonusaival. Közvetlenül a pápa előtt megy gyalog egy akolythus a szent krizmával. Azután jön maga a pápa lóháton, jobbról és balról az ő személyére vigyázó szolgával. A pápa mögött következnek a pápai udvar magas méltóságai, majd egy sereg szolga a szent edényekkel, eszközökkel, ruhákkal stb., amiket a pápai kincstárból hoztak és amelyekre azon a napon szükség lesz.

A templomhoz érve a pápa leszáll lováról. A plébános kíséretével együtt fogadja és a Secretariumba (sekrestyébe) vezeti. (Ez az előcsarnokban, a bazilika portaleja előtt levő helyiség volt.) Itt a pápa egy zsámolyon foglal helyet. Ünnepélyes módon felöltöztetik a liturgikus ruhákba, melyek általában megfelelnek a mai ruháknak. Közben a diákonusok is felöltöznek egy oldalhelyiségben. Az evangéliumot felolvasó diákonus átveszi a könyvet az egyik akolythustól, felüti és egy jelzőt tesz belé, majd ismét visszaadja és az akolythussal egy szubdiákonus kíséretében az oltárra tetteti a presbyteriumban.

Most már minden készen áll az Isten-tiszteletre. A szolgálattevő kerületi szubdiákonus a sekrestyének a templomba vezető ajtajához áll és kiáltja: A kar. Ez feleli: Itt vagyok. A szubdiákonus kérdezi: Ki énekel? A karnagy feleli: Ez és ez. A szubdiákonus most a pápához megy és előtte letérdelve jelenti: Az én uramnak

szolgája, N. kerületi diákonus olvassa a szentleckét és N. énekes fog énekelni. Azután feláll és vár a pápa jelére. Mihelyt ezt a pápa megadta, ismét az ajtóhoz megy és mondja: Gyujtsátok meg a gyertyákat! Ez szól a hét gyertyavivőnek, de ő maga is tüzet tesz a tömjénezőbe, melyet a pápa előtt kell vinni.

Erre a szóra rendbe áll a kórus is az oltár előtt és az előénekes megkezdi a zsoltárt az Introitus-hoz, a bevonulásra való énekhez. Amint a diákonusok meghallják az éneket, a pápához mennek a sekrestyébe. A pápa felkel helyéről, jobb kezét odanyujtja az archidiákonusnak, balját a legközelebbi szolgálattevő diákonusnak és közöttük az ajtóhoz megy. Az egész menet megindul, végigvonul a templom hajóján és az oltár felé tart.

Az oltár elé érve a diákonusok leteszik a planetájukat (a mai casulát), átadják a kerületi szubdiákonusoknak, ezek pedig továbbítják az akolythusoknak. Ezalatt két akolythus odamegy a pápához az edénnyel, melyben a Sancta van, vagyis az előző misén konszekrált kenyérből letört darabka; a szolgálattevő szubdiákonus az edényt a pápa elé tartja; ez a Legszentebb előtt fejhajtással kifejezi tiszteletét, megnézi, hogy elég lesz-e a misében a vegyítéshez vagy pedig sok és ennek megfelelő utasítást ad.

Ezek után a hét gyertyavivő két sort alkot előtte és a pápa köztük vonul végig. Átvonul az énekesek közt is, akik egy kis távolságnyira állnak fel az oltártól. A pápa az oltár előtt fejhajtással fejezi ki tiszteletét, néhány pillanatig magában imádkozik, homlokára keresztet ír, az egybegyűlt püspököknek, papoknak és minden diákonusnak békecsókot ad, majd int a karnagynak, hogy az introitus zsoltárát Gloria Patri . . .-val fejezze be. A Sicut erat szavaknál a diákonusok párosával az oltárhoz mennek, ott tisztelegnek, azután a pápához térnek vissza. Ez az oltár előtt levő zsámolyon térdelve imádkozott eddig; az Introitus antifonájára felkel, megcsókolja az evangéliumos könyvet és az oltárt, majd a

trónusára megy, mely az oltár mögött levő apsis közepén emelkedik és kelet felé fordulva megáll előtte.

A kar megkezdi a Kyrie eleison-t és addig folytatja, míg a pápa a karnagynak nem int. Ezután a pápa a nép felé fordul és elkezdi a Gloria in excelsis-t, majd ismét kelet felé fordul és úgy marad állva az ének végéig. Akkor ismét a nép felé fordul és mondja a Pax vobis-t (Béke veletek), keleti irányba visszatérve Oremus-szal megkezdi a napi imádságot. Utána leül és megkínálja üléssel a püspököket és a papokat.

Most a szubdiákonus az ambóra megy a szentlecke felolvasására és elvégzi tisztjét. Mihelyt lejött, a meghatározott énekes lép fel az ambóra és a Cantatorium-nak (a mai Graduale) nevezett könyvből elénekeli a megfelelő verseket feleletként a szentleckére.

Amikor lejött ő is, akkor a diákonus, aki majd az evangéliumot hirdeti, a pápához megy, hallgatagon megcsókolja a lábát, a pápa pedig azt mondja: Az Úr legyen szívedben és ajkadon. A diákonus felkel, az oltárhoz megy, megcsókolja az evangéliumos könyvet és kezébe veszi. Előtte megy a két kerületi szubdiákonus a tömjénezővel és két akolythus gyertyákkal. Az ambóhoz érve maguk közt átengedik a diákonust. Ez a könyvet egy pillanatra annak a szubdiákonusnak balkarjába teszi, akinél nincs a tömjénező, megmutattatja vele a helyet, melyet énekelnie kell, azután felmegy. Minden további bevezetés nélkül elénekli a nap evangéliumát, amelynek végén a pápa mondja a diákonusnak: Béke veled. Ez lemegy, a könyvet átadja a szubdiákonusnak, aki az előbb felütötte, az pedig elviszi a szolgálattevő kerületi szubdiákonushoz, hogy vigye oda csókra a pápa körül állóknak. Egy akolythussal azután, akinek ez a gondja, a könyvtartóba helyezik, lepecsételik és később újra a Lateránba visszaviszik.

Közben a pápa elmondotta a Dominus vobiscum-ot, és feleltek is rá. Most megkezdi az imádságot Oremus-szal . . .»

Ebből a leírásból láthatjuk, hogy Nagy Szent Ger-

gely idején már a római mise jelenlegi formája megvolt. Az ősmise kialakulása római misévé megtörtént.

6. A római előmise a középkortól.

Nagy Szent Gergely ideje a liturgikus élet virágkora; akkor már a nép aktív részt vett a misében, hiszen a liturgia nyelve akkor a nép nyelve is volt. De hamarosan ezen idő után ez a részvétel egyre jobban csökkent. Egyrészt azért, hogy a kicsiszolódott énekkar az éneket egyre művésziesebbé formálta és magának foglalta le, másrészt azért, hogy a keresztény hitre tért új népek nem értették többé a latin nyelvet. Így lettek a hívők az aktív résztvevőkből XI. Pius pápa szavával «néma hallgatókká» (1928 dec. 20, a liturgiáról kiadott konstitúcióból).

Ezzel megszűnt a mise élő, dramatikus, közösségben történő *cselekedet* lenni, megkezdődött a cselekményekben és az énekekben a visszafejlődés és rövidülés, ez pedig az egésznek merevséget és ceremónia-szerűséget adott. Különösen mutatkozik ez a rövidülés a mise változó énekeiben (introitus, graduale, offertorium, communio); a teljes ének néhány verssé zsugorodott össze, ezáltal a mise megértése is nehezebbé lett.

Ezen kívül még két részt vettek fel az előmisébe: a *lépcsőimádságot* az elején és a *Credo*-t a végén. A lépcsőimádság eredetileg a pap magános előkészítő bánatimája volt, melyet vagy a sekrestyében, vagy az oltárhoz menet, esetleg magánál az oltárnál végzett el. Csak a késő középkorban lett a mise hivatalos alkotó része, de azért a magánima jellegét megőrizte, amint ezt a nagymisékben még világosan láthatjuk. A Credo 1014-ben II. Henrik német császár kérésére került a római misébe.

Ezzel az előmise végérvényesen lezárult. Ez az öt imádság és ének: a lépcsőima, az introitus, Kyrie, Gloria és a collecta került idők folyamán az olvasmányok elé. Ezek, bár eredetileg semmi gondolati összefüggésben nem álltak egymással, lassan úgy símultak egybe, hogy egy

egésznek foghatjuk fel, melyben találunk gondolati és lélektani fokozást is, az imádságnak négy fokát emelkedő rendben: 1. a bánat; 2. a vágy; 3. a dícséret és 4. a kérés imádságát.

Ezen történeti vázlat után áttérhetünk az egyes imádságok és énekek külön vizsgálatához és megértéséhez.

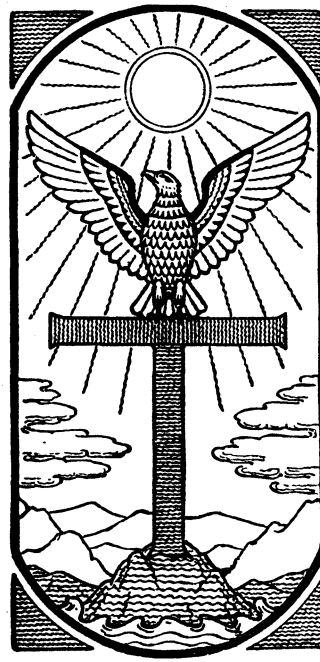

V. A LÉPCSŐIMÁDSÁG

A templom átriuma elé idővel egy kis előrészt építettek; ez a római szentmisének a legfiatalabb része. Magyarul lépcsőimádságnak mondjuk, mert az oltár legalsó részénél állva imádkozzuk. A liturgiában ennek a résznek nincs külön neve. Úgy tekinthetjük, mint a pap előkészületének befejezését a szentmise bemutatása előtt.

A lépcsőimádságot megelőzően több más előkészület is van. Ezeket csak röviden vázoljuk. Legelőször is arra kell törekedni, hogy a lélek tiszta legyen minden bűntől, vagy legalább is a súlyos bűntől. Ez magától értetődik. Már Szent Pál óva int az «Úr lakomájának» méltatlan vételétől: «Aki méltatlanul eszi ezt a kenyeret, vagy issza az Úr vérét, vétkezik az Úr teste és vére ellen. Tehát vizsgálja meg magát az ember és úgy egyék ebből a kenyérből és igyék ebből a kehelyből; mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivel (a közönséges kenyértől és bortól) nem különbözteti meg az Úr testét» (I. Kor. 27, 29).

Azért akár a papnak, akár a hívőnek halálos bűnének tudatával, az áldozati lakoma vétele előtt szentségi gyónásban meg kell ettől tisztulnia s nem szabad még az úgynevezett tökéletes bánattal sem megelégednie, mint ezt a trienti zsinat nyiltan kimondja (13. gyűlés 7. fej.).

Az Egyháznak a lelki tisztaságra való gondjából fakad a szenteltviznek a használata és a hívőknek szenteltvízzel történő meghintése a vasárnapi fő istentisztelet előtt. A szenteltvíz a keresztvíznek a jelképe, amely által megszabadultunk a bűntől és Isten gyermekei lettünk. A pap és a nép (vagy a kar) az 50. zsoltárt, a bűnbánó

Miserere-zsoltárt énekeli azalatt, míg a szenteltvízzel való meghintés történik, mert tudják, hogy a keresztségben kapott ártatlanságot a bűnök által beszennyezték.

A miséző pap közelebbi előkészületéhez tartozik még, hogy a mise előtt egy időt imádságnak szentel. Nevezetesen a Misszále utasítása szerint a zsolozsmából legalább a matutinumot és laudes-t, de szabályszerint a primát és a tertiát is el kellett már mondania a papnak, sőt böjti napokon a sextát és a nonát is. Ez azonban már csak a közös zsolozsma végzésénél kötelező, ahol a liturgia szabályainak megfelelően végzik, tehát a kolostorokban és a káptalanokban.

A Misszálében van egy külön liturgikus előkészület a szentmise végzéséhez; de ennek végzése csak tanács, nem parancs (pro opportunitate sacerdotis facienda). Ez áll a 82—85, 115. és 129. zsoltárokból és több szép imádságból a Szentlélek Istenhez. A bűntől való szabadulás vágya és a Szentlélek kegyelmének bensőséges kérése van benne. De a laikus hívő is talál bennük indítást, hogyan tudna ő is jobban készülni a szentmisére. Mert a papoknak szóló utasítások irányt mutatnak a laikus hívőknek is.

Végül a pap a sekrestyében még egy előkészületet végez: megmossa a kezét. Ez szimbolikus cselekedet, mely a kísérő imádság szerint azt a vágyat fejezi ki, hogy tiszta testtel és szívvel szolgálhassunk Istennek. A miseruhák felöltésekor is imádságokat mond a pap, melyek a szükséges papi erényekre emlékeztetik őt. Ezek az imádságok a legnagyobb valószínűség szerint Ambrosius Autpertus apáttól valók (aki † 780 táján Itáliában).

1. A ritus.

Nézzük most meg a lépcsőimádság szertartását, mégpedig elsősorban az ünnepélyes nagymise ritusát tartva szem előtt, mert ez a teljesen kifejtett liturgia, éppen azért jobban segít a mise megértéséhez, mint a csendesmise. A pap a segédkező alszerpapokkal és akolithusok-

kal ünnepélyesen az oltárhoz vonul; maga mélyen meghajol (feltéve, hogy a szent Eucharisztiát nem őrzik a főoltáron), míg a többiek letérdelnek. Megáll az oltár lépcsőjénél, keresztet vet magára és elkezdi hangosan az antifonát: Introibo ad altare Dei ... Odalépek Isten oltárához, mely mintegy keretbe foglalja a 42. zsoltárt (Judica me). Az antifona ismétlése után keresztet vetvė magára, elmondja a verset:

V.: Adiutorium nostrum in nomine Domini.
R.: Qui fecit caelum et terram.
V.: Segítségünk az Úr nevében.
F.: Ki az eget és földet alkotá.

Majd mélyen meghajolva elmondja a bűnvallomást, a Confiteor-t; a mea culpa szavaknál háromszor mellét üti. Utána a segédkezők imádkozzák el a közbenjárást kérő Misereatur-t, amire a pap feleli az ament. Ekkor a segédkezők hajolnak meg egészen mélyen és ők mondják el a nyilvános bűnvallomást; most a pap fejezi be a bánat imádságát a Misereatur könyörgésével, majd megadja a kérés alakjában elmondott feloldozást.

A pap is meg a segédkezők is közepes meghajlással váltakozva néhány verset és feleletet mondanak. A liturgikus papi köszöntés, a Dominus vobiscum után a pap felmegy a lépcsőhöz, közben még egy imádságot mond el a bűnök eltörléséért: Vedd el, kérünk, Urunk, gonoszságainkat, hogy a szentek szentjébe tiszta szívvel mehessünk be.

Ezzel végződik is a lépcsőimádság. Hangsúlyozzuk azonban, hogy az énekkar a lépcsőimődságról nem vesz semmi tudomást, hanem ezalatt a mise introitusát énekeli; a népének is hasonlóképen az introitussal kezdődik. Ebből is kitűnik, hogy ez inkább magánimádság volt; a papság magános előkészülete tulajdonképen, de ezzel nem mondjuk azt, hogy nem lenne megfelelő előkészület a hívők számára is, akik a lépcsőimádság alatt térdelnek.

2. Története.

Az ősegyház egészen a középkorig nem ismert ilyen imádságot. De akkor hogyan keletkezett? Hogy a mise előtt a bánat felkeltése helyénvaló, arra már az utolsó vacsora is mintegy rámutat a lábmosás által. «Aki megmosakodott, annak már csak a lábát kell megmosnia, hogy egészen tiszta legyen.» Ezért már a Didache inti a kereszténveket: «Az Úr napján jőjjetek össze, törjétek meg a kenyeret és ünnepeljétek meg az Eucharisztiát; de előbb valljátok meg bűneiteket, hogy ezáltal áldozatotok szent legyen» (XIV, 1). Az őskeresztény mise későbbi forrásaiban azonban határozott bánatritusról semmit sem találunk. Az ősegyház magát «szent közösségnek» érezte, nem volt benne oly határozottan kiemelkedő bűntudat, mint később a középkorban és az újkorban. Ezért nem tartotta szükségesnek, hogy a mise előtt még külön bűnbocsánatot szerző szertartást végezzen.

A római misében a 7. században találjuk a lépcsőimádság kifejlődésére vezető csírákat. A legrégibb római misézési utasításban (Ordo Rom. I, n. 8) azt találjuk, hogy a pápa vagy a püspök ünnepélyesen vonul a sekrestyéből az oltárig; az oltár előtt arcra borul és egy kis ideig maga magáért imádkozik. Egy későbbi misézési utasítás (Ordo Rom. VI, n. 5) a 10. századból már hozzáteszi: (inclinans se, Deum pro peccatis suis deprecetur) «meghajolva bűneiért imádkozik Istenhez». Igy az az imádság, mely először az összeszedettség és hódoló imádás kifejezése volt, lassan a bánat kifejezésévé alakult; ezzel azután már adva volt az átmenet a lépcsőimádsághoz. De természetesen még egy-két század kellett ahhoz, hogy a bűnbánatnak csendben történt felkeltéséből szavakba öntött bánatimádság, a mai Confiteor kialakuljon.

Ez a Confiteor az úgynevezett *apologia*-ból lett, amely imádság a bűnök megvallását és a bocsánatkérést

tartalmazta. (Maga az apologia név védelmezést jelent. Az apologiák virágkora a 9-től a 11. századig tartott és sokszor híres szentek nevét viselik; főként a gallikán és a kelta liturgikus iratokban fordult elő, s valószínű keleti eredetre vezethetők vissza). Ezekben megtalálható a mai Confiteor minden eleme; maga a confiteor szó is gyakran visszatér. Már az 1100-ban elhúnyt Bernoldus könyvében megvan a gerince (Micrologus 23. f.); mai alakjában már a 13. században. Csak a szentek nevei változtak; néha egész litániát bevettek. Egységesen az egész világ számára V. Pius pápa († 1572) rendelte el.

És meddig tudjuk nyomon követni a 42. zsoltárt? Szent Ambrus az ő keresztelési beszédeiben mondja, hogy ez a zsoltár az «Introibo» antifonával a milánói liturgiában keresztségi ének volt; az újonnan megkereszteltek (a neophyták) ezt énekelték, mikor körmenetben átmentek a baptisteriumból, a keresztelés helyéről a templomba, hogy ott első ízben résztvegyenek a szent áldozatban és a szentáldozásban. «Odamegyek Isten oltárához, ki ifjúi örömmel tölt el engem.» Milyen csodálatosan szép ez az antifona az éppen most megkeresztelteknek ajkán, akik valóban éppen akkor készülnek Isten oltárához járulni hogy a kegyelemben való ifjúságukat az Úr testének vételével örvendeztessék meg. Azt mondja az új keresztény: Először megyek a templomba fehér ruhában, kezemben égő gyertyával, hogy ott a szentmiseáldozatot megünnepeljem. A keresztségben újjászületett lélek most éli a kegyelem gyermekkorát, és az Eucharisztiában kell kivirágoznia.

Hogy ez a régi keresztségi ének mint lett azután a szentmise mindennapos bevezető imádsága, azt nem tudjuk. Sőt azt sem tudjuk, hogy ezzel van-e egyáltalán valami kapcsolata. Bizonyos, hogy a magánmisékben elmaradt az énekelt «introitus». A pusztán elimádkozott és hozzá még meg is rövidített introitus-t nem érezték többé bevezetésnek a szentmisében. Helyébe kellett tehát

valami pótlékot tenni, és így kezdték el a Judica-zsoltárt imádkozni az Introibo antifonával. A régi introitus helyett, melyet a kar énekelt a papságnak az oltárhoz vonulása alatt, most a pap ezt imádkozta ugyancsak azalatt, amíg a sekrestyéből az oltárhoz ment. A 11. és 12. század misézési utasításaiból ez világosan látható. De a 13. században már az oltárnál imádkozták el ezt a zsoltárt az antifonával együtt, mert III. Ince pápa († 1216) a maga misemagyarázatában már így írja le. Mindenesetre ez a szokás nem lett mindjárt általános, mert még 1550-ben III. Pál pápa Misszáléja megengedi, hogy ezt a zsoltárt a pap «csendesen vagy hangosan az oltárhoz menet imádkozza el».

Feltétlenül a lépcsőimádság régebbi és titkosabb része, s úgy látszik, hogy sok helyen nem ismerték el a zsoltár elmondásának kötelező voltát. Csak V. Pius pápa Misszáléja emeli törvénnyé a mai állapotot. A fejlődés eredménye ma az, hogy a római misének kétféle introitusa van; egy mindig azonos és egy változó, de csak maradványaiban meglevő. Ezt az állapotot bizony a mise megülésének dramatikája és tartalma szempontjából nem mondhatjuk valami eszményi állapotnak.

3. A lépcsőimádság lelke és szelleme.

A történelemből most már világosan áll előttünk. Szerepe a beleérzés és a bánat felkeltése. Azért erre a két részre elkülönítve akarjuk vizsgálni.

a) Mielőtt imádságos hárfánk húrjain játszani kezdenénk, először fel kell hangolnunk. Ezt végzi el a 42. zsoltár és a bevezető antifona. «Bemegyek az Isten oltárához: az Istenhez, ki ifjúi örömmel tölt el engem.» Ez tulajdonképen a jószándék kifejezése, annak a szilárd elhatározásnak a szavakba foglalása, hogy a szent áldozatot jól és méltóan akarjuk bemutatni. Az antifona tartalma volt irányadó a zsoltár kiválasztására; és a zsoltár elimádkozásakor erre kell a nyomatékot tenni.

De azért a zsoltár többi része is sokat tud mondani a szentmise megünneplésére vonatkozóan. Ámbár a liturgia eljárása nem az, hogy egy zsoltár minden versére gondolna; a liturgia nagyvonalú, és sokszor egyetlenegy verse miatt választ ki valamely zsoltárt. Ennél a zsoltárnál nem találunk minden versben valami kapcsolatot a szentmise kezdetével; de bele lehet azért vinni megfelelő gondolatokat. Először azonban a betűszerinti értelmet kell vennünk.

A 42. zsoltár költői szépségekkel teli dal, melyhez tulajdonképen a 41. zsoltár is még hozzátartozik. Három egyformán felépített szakaszra oszlik és mindegyik rész ugyanazon vers ismétlődésével zárul. Az egész ének megragadó elégia, melyben a zsidóság sírta el kemény sorsát a száműzetésben és vágyódását a haza, a templom, a szenthegy és a szövetség sátra után. Ha most ezt a zsoltárt a mise kezdetére alkalmazzuk, akkor két hatalom küzdelmét látjuk benne megjelenítve; és ez a két hatalom a bennünk rejlő alacsony és nemesebb lélek. A világ, a sátán és alacsonyabb Énünk lekötnek minket, hogy lelki felemelkedésünket meggátolják. Azért kiáltjuk: «Kelj védelmére ügyemnek az istentelen nemzetséggel szemben: a (bennem rejtőző) gonosz és álnok embertől szabadíts meg engem»! Kemény a harc, mert «sanyargat engem ellenségem». De Isten ebben a harcban «az én erősségem»; és így győztesen kezdhetem meg lelki zarándokutamat. Két angyal «vezet és visz engem», «a kegyelem világossága és Isten igazságossága», amint Izrael népének is két vezetője volt a pusztában: a tűzoszlop és a hűséget hirdető felhő. Ezek vezetnek engem is «a szent hegyre, az Úr hajlékába», tabernákulumába, mely egyszerre az oltár, a Kálvária hegye és a frigysátor. És «örömmel megyek oda Isten oltárához» és «szívem citeráján magasztalom az Urat». Ezért el minden szomorúsággal és minden zavarodottsággal, Istenbe vetett mélységes bizalommal lépek az oltárhoz.

Így tud ez a zsoltár és antifona megfelelő imádságos

hangulatot kelteni bennünk; ez adja meg nekünk az átmenetet e világból a szentélybe. Ha azonban a zsoltárt mint keresztelési éneket tekintjük és imádkozása közben a keresztelendőkre gondolunk, akik egykor ezt a zsoltárt elénekelték, mikor első miséjükre és első szentáldozásukra a baptisteriumból a templomba vonultak át, akkor még egy és számunkra igazán elragadó értelmet kap. Ily értelemben ugyanis *a 42. zsoltár a keresztségi fogadás megújítása* lesz számunkra. Mindenegyes szentmise ugyanis a keresztségi kegyelmet tartja fenn és segíti kifejlődésre. A keresztségtől az Eucharisztiáig: — ez volt az őskeresztény lelkiség királyi útja. Mily mély tartalmat kap ezzel az antifona: «Odalépek Isten oltárához, Istenhez, ki ifjúságomtól fogva örömmel tölt el». Az Eucharisztiának kell ugyanis a keresztségben megalapozott isteni életet kiteljesedésre, ifjú szépségre, boldog örömre kifejlesztenie! De mert a keresztségben kapott fehér ruhánkra közben folt esett, azért kell még azt tisztára mosnunk a bánat által a Confiteorban.

b) Ha a liturgiát nem ismerő lélekkel imádkozzuk el a Confiteor-t, akkor nem fogjuk megfelelő bánatimának tartani. A hittanban tanult bánatima magában foglalja a bánat motívumait, a Confiteor-ban ellenben mindezekről alig esik szó. Ez nem tanítás egybefoglalása, ez dráma. Két részletben egy ítéletet állít elénk. Magunkat a mennyek csarnokában, Isten ítélőszéke előtt érezzük. Középen trónol az örök Bíró, körülötte vannak a mindenszentek. A legkiválóbbat név szerint említi: a boldogságos Szűzet, a mennyei seregek vezérét: Michaelt, az Úr hírnökét és útjának készítőjét: Keresztelő Szent Jánost, az apostolfejedelmeket: Pétert és Pált. Én ott állok előttük; ők rám mutatnak és azzal vádolnak, hogy hűtlen lettem a keresztségben kapott kegyelemhez. És erre egyre kisebb leszek, a föld színe felé hajlok. «Az én hibámból, az én hibámból, az én igen nagy hibámból». Ez az egész imádságnak a legmélyebb pontja. Ide ömölnek a bánathullámok. De most jön a váratlan «peripateia»,

változás. Ugyanazok a szentek, kik vádlóim voltak, most védelmezőim, pártfogóim lesznek. Látom, amint könyörögve a mindenható Bíróhoz fordulnak, hogy nekem bocsánatot szerezzenek. Ez a Confiteor drámája.

Érdemes megfigyelni a testtartást is Confiteor közben. A pap az oltár legalsó lépcsőjénél áll; mélyen meghajol; szinte nem is mer az oltárra tekinteni; háromszor zuhintja mellét, hogy a gonosz szívet, minden hűtlenség tanyáját, megfenyítse. Lélekben nekünk is azt kell tennünk, amit a pap cselekszik. Figyeljük még meg azt is, hogy a Confiteor-t a pap és az oltár körül segédkezők felváltva mondják. (A csendes misében a minisztráns ennél a résznél nem a népnek, hanem a segédkezőknek, a presbyterium-nak a képviselője!) Tehát ez kölcsönös bűnmegvallás; olyan forma, mint a kolostorokban szokásos «capitulum culpare», bűnvallás; vagyis *a közösségnek* imája, s így igazán liturgikus imádság.

Mi ahhoz szoktunk hozzá, hogy bűneink megbocsátását egyedül Isten és a lélek között végbemenő személyes aktusnak tekintsük. Az Egyház azonban másként gondolkodik. Míg a lépcsőimádság zsoltárában az Én imádkozik, addig a Confiteor-ban a közösség tesz vallomást. Az ősegyház gyakorolta a vezeklő-közösséget; a Nagyböjt a bűnbánók közös gyakorlatai számára is szolgált. A liturgia ismételten hangsúlyozza a közösséget, mert Isten nem annyira az egyesnek, mint inkább a közösségnek akarja ajándékozni kegyelmeit.

Látjuk továbbá a Confiteor-ból azt is, hogy a szentek tiszteletének mi a jelentése a nekünk adott megbocsátásban: a szentek egyessége beletartozik az Egyház életébe. Különösen ott, ahol arról van szó, hogy az Isten országát ért károkat kell jóvátenni, beteg tagokat kell meggyógyítani, ott kell Krisztus misztikus testében a már megdicsőült tagoknak gyógyítóan közbelépniök.

De nemcsak a bűn megvallása kölcsönös, hanem a bocsánatkérés is, mert a felebaráti szeretet sugallja!

Végül a pap kimondja a feloldozást, melynek alakja

itt könyörgő (deprekatív), hogy megkülönböztessük a szentségi, szakramentális, bírói feloldozástól. A három rokonkifejezés, melyben indulgentiam, absolutionem et remissionem = a bűnök megbocsátását, feloldozását és elengedését kéri a pap, csak a nyomatékosság kedvéért van és azt akarja mondani, hogy Isten irgalmassága bűneink adósságát *egészen* el tudja törülni.

A következő versek a bánatimájának kicsendülései. Megvan bennük a bizalommal teljes megnyugvás, hogy Isten kiengeszteltetett; a két vers a bensőséges ádventi és karácsonyi 84. zsoltárból van véve: Isten a maga kegyelmes tekintetével ismét hozzánk fordul: s ezzel élet árad tagjainkba. (Mint ahogy a tavaszi nap a természetben életet áraszt a téli merevség után.) És az élettel jön az öröm. Amit ez a vers mond:

Mutasd meg nekünk, Uram, irgalmadat.
És üdvösségedet add meg nekünk,

az a mise misztériumában teljes valóság lesz; ott megmutatja nekünk Isten az emberré lett irgalmasságot: magát az Úr Krisztust. Megkönnyebbült lélekkel, szent vággyal eltelve megy fel most a pap az oltár lépcsőin és kéri, hogy tiszta szívvel mehessen «a szentek szentjébe». Az ószövetség templomába, a szentek szentjébe a főpap maga is csak évenként egyszer léphetett be. Ez a szent hely a keresztény oltár előképe, de ide mi naponként eljöhetünk. Ezzel az ősrégi imádsággal, mely már a legrégibb kéziratokban (a Sacramentarium Leonianum-ban és a Gelasianum-ban) is benne van, befejeződik a lépcsőimádság. Első szava volt: Introibo, be akarok menni, készülök belépni. Utolsó szava: mereamur introire: méltók legyünk belépni. Az első és utolsó szó is mutatja, hogy ez a szentmise állandó introitus-a, bevezetőrésze lett.

Még csak egy megjegyzést a gyakorlat számára. Sok helyen a közös misében a lépcsőimádságot a pap és a nép felváltva mondja. Parsch ezt az elmondottak alapján nem

tartja megfelelőnek, mert ezt a részt a liturgia virágkorában sem imádkozta együtt a pap és a nép. Meg kell hagyni tehát a magánjellegét; imádkozza el a pap is külön magáért és mondja el a nép is külön magáért. Azt szeretné ugyanis, hogy a régi introitus kapná meg újra a régi jelentős szövegét, mint a papság bevonulását kísérő ének. A korális mise ma is ezt kívánja. Klosterneuburgban éppen azért úgy végzik a karban mondott misét, hogy előbb a nép elmondja a lépcsőimádságot. A pap ezalatt a sekrestyében öltözködik. Mikor a nép befejezte az imádságot, akkor megy az oltárhoz, a hívők tisztelettel állva fogadják őt és énekelnek ezalatt, míg az oltárhoz megy, a kelyhet s a könyvet elkészíti és a lépcsőimádságot elmondja. Ezt a külső, alaki szempontot éppen nem volna szabad figyelmen kívül hagyni a közösen karban mondott miséknél.

VI. A BEVONULÁSI ÉNEK (INTROITUS)

A lépcsőimádság még nem tartozott a mise ünnepélyes liturgiájához; inkább a pap és a nép magános imádsága volt.

A misét bemutató pap most megy fel az oltár lépcsőjén, imádság közben megcsókolja az oltárkövet; ünnepélyes misékben tömjént tesz a tömjénezőbe és az oltárt incenzálja. Majd elmegy a lecke oldalára, magára keresztet vetve, elkezdi az introitust és ezzel megkezdődik a tulajdonképeni mise.

1. Az oltárcsók.

Az egyházi törvények szerint minden konszekrált oltárban, illetve oltárkőben, vértanuk ereklyéinek kell elrejtve lennie, mégpedig több vértanuénak. A pap csókja az első pillanatra, mintha a vértanukat tisztelné meg. A közben mondott imádság is ezt erősíti meg.

Mégis az oltárcsóknak van mélyebb jelentése; ez is a régebbi időkre megy vissza, amikor még az ereklyékre vonatkozó szabály nem volt olyan kötelező. *Az oltár csókolása az Egyház jegyesi csókja vőlegényének, Krisztusnak.* Hogy ezt megérthessük teljes tartalmában, ahhoz ismernünk kell az oltárnak liturgikus jelentését. Az oltár a liturgiában Krisztus maga, de nem azért, mert a szent Eucharisztiát napjainkban ott őrzik a tabernakulumban. Hiszen nem is oly sok századdal ezelőtt ez még nem is volt szokásban; hanem azért, mert a krizmával való felkenés által Krisztusnak, a Felkentnek szimbóluma lett. Mégpedig az őskeresztény értelemben vett szimbólum,

azaz nem pusztán jelkép, hanem egyúttal a valóság megjelenítése is! Legjobban a nagypénteki szertartásban jut ez kifejezésre, mert ebben a papság imádása jeléül az oltár előtt a földre borul, pedig a tabernakulum üres. Sajnos azonban, hogy a mai keresztény hívők szemében az oltárnak ez a nagyraértékelése nagyon megcsökkent. Az oltár az egész templom legfenségesebb helye. Mégpedig nem a pompás díszítése teszi azzá, mert az egészen mellékes; — de nem is a tabernakulum miatt fenséges az oltár; — hanem, mert az oltár az áldozati asztal, azért fenséges, és azért, mert az oltár Krisztus.

A pap szerepe a szentmisében kettős: közvetítő Isten és az emberek között. Az egyik szerepe szerint Krisztust állítja elénk a szentmisében, főként a kánon alatt, a szent áldozati cselekményben. A másik szerepében az Ecclesiának, az egybegyűlt közösségnek a képviselője, tehát Krisztus jegyesét állítja elénk. Most, mikor az oltárhoz érve, megcsókolja azt, az Egyházat személyesíti meg és az Egyház jegyesi csókját adja az isteni Vőlegénynek.

Minden mise «a megváltás egész művének beteljesítése» (amint a Pünkösd utáni 9. vasárnap secretája kifejezi: opus redemptionis exercetur). A Megváltás művét pedig szívesen érzékeltetik a szent szövegek az eljegyzés képével; így tehát az oltár csókolása jelképe a megváltás művének is, mely a szentmiseáldozatban megjelenül, valóság lesz és befejeződést nyer. Az oltár lépcsőjénél elmondott bánatimádság után ez az első oltárcsók jelenti tehát a kibékülést, Krisztus megbocsátó csókját az Egyházhoz és a lélekhez.

Ez azonban nem az ősi liturgikus értelem. Az őskeresztényegyházban a püspök az oltárhoz érve megcsókolta az evangéliumos könyvet és az oltárt (O. R. I. n. 8), amint ezt a pontifikális misében ma is megteszi. De mivel az evangéliumos könyv is éppen úgy Krisztust szimbolizálja, azért fogadjuk el: az oltárcsók az Egyház jegyesi csókja Krisztushoz, a lélek csókja Krisztusnak. *A mi*

lelkünk is megünnepeli újra eljegyzését Krisztussal minden egyes szentmisében.

2. Az oltár tömjénezése.

Az ünnepi nagymiséken most tömjént tesz a pap a tömjénezőbe és meg is áldja azt ezekkel a szavakkal: Áldjon meg téged az, akinek tiszteletére elégsz. Azután veszi a tömjénezőt és megfüstöli vele az oltárt.

Ez a szokás nem ősi, alig megy tovább a 9. századnál (O. R. V.) és valószínűleg az ó-testamentumi szokás utánzása, mert a zsidó főpap is tömjénezővel vonult be a szentek szentjébe. A régi római áldozati liturgiában nem szerepelt a tömjénezés, mert a pogányok a maguk bálványaikat tömjénáldozattal tisztelték. Csupán a bevonuló püspök vagy a pápa előtt vitték a füstölő tömjéntartót, hogy ezzel is kiemeljék a személynek járó tiszteletet. Ezt az edényt azután a cibórium-oltár mellett a fogójánál felfüggesztették. Az evangélium olvasásakor is a diákonus előtt vitték, míg az az ambóra ment, mert az evangélium maga Krisztus szimbóluma.

Az oltár-tömjénezés mai értelme világos: tiszteletadás ez az oltár iránt, mint az áldozat helye iránt, de még inkább imádás és hódolat Krisztus előtt, akinek szimbóluma az oltár.

3. A stáció.

A római Misszálében nagyon sok ősi mise előtt ott állott egy megjegyzés: pl. Statio ad S. Mariam majorem, azaz stáció Szűz Máriánál. Ma is még megvan 87 mise előtt és nem csupán históriai jelentése van. Az említett jelzés Húsvétvasárnapján azt mondja, hogy régebben Rómában ezen a napon a stációs-istentisztelet a Sancta Maria Maggiore bazilikában volt. Ennek megértéséhez tehát tudnunk kell, hogy mit jelentett a stációs-istentisztelet.

Rómában és máshol is, a liturgikus szempontból fontosabb napokon a pápa vagy a püspök ünnepélyes menetben vonult az előre kijelölt templomba. A hívők először egy másik templomban gyülekeztek, melynek neve: ecclesia collecta, gyülekező-templom; ott imádságokat mondottak (ennek is *collecta* a neve, összegyűjtött imádság); utána körmenetben litániát énekelve átvonultak a stációs-templomba, hogy az eucharisztikus istentiszteletet ott mutassák be. Tehát ennek a templomnak a neve latinban stáció. Eredetileg katonai kifejezés volt, őrállást jelentett, de már a 3. századtól a liturgia nyelvében azokat a vallásos összejöveteleket jelentette, amelyeken a hívők a pásztorukkal, Rómában tehát az ő «Domnus apostolicus»ukkal, apostoli urukkal, a pápával együtt vettek részt.

Rómában stációs templomokul a nagy patriarkális templomokat választották. Ezek lettek tehát a 4. és 5. századtól kezdve liturgikus középpontok: a Lateran, Szent Péter, Szent Pál, a Maria Maggiore, a Jeruzsálemi Szent Kereszt, Szent Lőrinc, a Tizenkétapostol, továbbá egy sereg ősi tituláris templom azaz plébánia. Kezdetben a templom kiválasztása a pápa tetszésére volt bízva. A megelőző stációs-istentiszteleten a szentáldozás után az archidiákonus hirdette ki, hogy melyik templom jön sorra. Lassan a stációs templomokat a liturgikus év bizonyos ünnepeire (elsősorban a Quadragesima minden napjára) állandóvá tették, s ezzel a stációs templom jelentős szerepet kapott a szentolvasmányok (perikopák) és énekek kiválasztásában. Sőt maga a stációs szent oly elevenen élt az ünneplő közösség előtt, hogy mintegy megszemélyesítve és megjelenítve közöttük élt. Ezért mondja még ma is a Misszálé: statio ad Sanctum Paulum, tehát nemcsak azt, hogy a mai stáció Szent Pál bazilikájában lesz, hanem magánál Szent Pálnál. A népek apostolát tehát a stációsmise alatt jelenlevőnek tartották, mint aki a hívők feje és példaképe. Sőt még ennél is tovább mentek; az összegyűlt hívősereg a szenttel

mintegy misztikus kapcsolatba kerül úgy, hogy részt vesz ennek a szentnek glóriájában és a szentben előre átéli az Úr újraeljövetelét az áldozatban.

Külön jelentése van még a stációs templomnak a Quadragesima folyamán, amikor minden nap volt ilyen istentisztelet. Az ősi római egyházközség az Egyház közös életére oly fontos időszakot a szinte mindennapi eucharisztikus istentiszteletteI akarta megszentelni. Az istentiszteletet pedig az egész közösség gyülekezetével, a stációs körmenettel és misével akarta emelni. Miért? Mert a keresztség, a bűnbánat és a megújulás az egész közösség érdeke volt; a keresztségre készülő hittanulók, a bűnbánatot gyakorló vezeklők és a lélekben megújuló hívőknek együtt kellett az utcákon végigvonulni, énekelni és imádkozni. Az egyesek buzgóságának kellett felbátorítania a többieket, főként a keresztség előtt állók első buzgóságain kellett mindnyájuknak épülniök. Azután a szent helynek, a stációs szent templomának is működnie kellett. Az ő példája, szava, sőt a személye elevenen állt a közösség előtt. Ez volt ugyanis az ősi egyház térítési módszere. A két tényező: az «opus operatum» és az «opus operantis», a szent cselekedet ereje és a cselekvő tényezők egymást segítették elő, az Eucharisztiában rejlő benső hatóerőhöz járult az a hatalmas lelki hatóerő, mely a stációs ünneplés sajátja.

Lássuk tisztán: a régi egyház nem ismerte a mindennapos misét és most negyven napon át mindennap kapott szentmisét. Ezenkívül a «Domnus apostolicus», a pápa maga is résztvett a liturgiában. A keresztelendők buzgósága, a vezeklők példája maga eleven prédikáció volt. A közös körmenet, a sok hívő egybesereglése, a tisztelettreméltó templom, a nagyon becsült szentnek sírja, a prédikáció mind olyan lelki tényezők, pszichológiai eszközök, miket nem lehet kevésre becsülni.

De most jön a fő kérdés: Van-e még ma is és számunkra is valami jelentősége a stációs ünnepségnek? A felelet határozottan igenlő.

1. Elsősorban *irodalomtörténeti jelentése van;* mert csak a stációs templom figyelembevételével lehet gyakran a miseszövegeket objektíve megmagyarázni. Hogy csak egy példát hozzunk fel: a Hatvanadvasárnap orációját és lekcióját csak akkor értjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy a stáció Szent Pálnál volt. A liturgia sok finomsága és szépsége csak akkor fog előttünk feltárulni, ha a stációs templomra is figyelemmel vagyunk.

2. A stációs ünneplés még ma is *közösség=előmozdító.* Éppen a liturgiában jelentős napokon hozza mindig tudatunkba, hogy mi keresztények egy nagy család vagyunk, hogy mi Krisztus misztikus testébe tartozunk, és hogy plébániáinkon és templomainkban a szent=misén Krisztus egy és ugyanazon áldozatát alkotják. A stációs templom kifejezésre juttatja tehát azt az igaz=ságot, hogy az *egy* Egyházban *egy* az áldozat; a mi honi templomunk kitágul és a római stációs=templommá lesz; az egész római katolikus család főpapja és Krisztus helyettese, a pápa köré gyülekezik, hogy megülje a szentmisét. (A liturgia tulajdonképen csak *egy* misét ismer.) Ezt a belső közösséget, ezt az egyetemes Egyház=zal való együttélést és együtt imádkozást mindenütt ápolni kell.

3. Végül a stációs ünnep a szentek tiszteletének egyik sajátos, a liturgia által gyakorolt módja. A stá=ciós szentek benső kapcsolatba lépnek velünk. Ők lesznek aznap a mi példaképeink, segítőink, együtt=harcolóink, ők lesznek pedig elsősorban karvezetőink a szentáldozat bemutatásán. Ők állnak, — mint elmon=dottuk, — szinte élő valóságként az ünneplő közösség előtt és velünk misztikus közösségbe kapcsolódnak, hogy mi bennük menjünk Krisztus elé.

Általában tanuljuk meg újra templomaink védő=szentjeit többre értékelni. Ezek a szentek egy=egy város díszpolgárai; itt ebben a templomban van a lakásuk, itt az a hely, ahol közel vannak hozzánk. Ez a régiek előtt sokkal nyilvánvalóbb volt, mint előttünk. Hány olyan

keresztény hívő van, aki egyszer egy évben végigjárná városának templomait, hogy látogatást tegyen a templomvédő szenteknél az ő tiszteletükre és ezzel a velük való közösséget, bensőbb kapcsolatot ápolja. A szentek tiszteletének ez a módja valóban az életalakításunknak is egy igen hathatós motívuma lenne. A keresztény közösség ezeknek a szenteknek a szeme előtt vétkezett, előttük és oltalmuk alatt akar vezekelni is és megszentelődni is.

Meg kellene fontolni, hogy vajjon lehetne-e és miként lehetne a stációs ünnepséget a kereszténységben ma újra élővé tenni.

Még csak néhány dátumot adunk a római stációs ünnepség történetéből. A kezdete visszamegy a 4. és 5. századba; ebből az időkből valók a főbazilikák stációs ünnepei. Virágkoruk I. Nagy Szent Gergely korában volt 600 körül, legalább is lényeges vonásaiban ő állapította meg a mai rendet. Az utolsó stációs templomok II. Gergely alatt kerültek be a sorrendbe 715-től 731-ig; mégpedig főként a Quadragesima csütörtöki miséire. Ezután megkezdődik a stációs ünnepség lassú hanyatlása. A pápák avignoni fogsága után általában meg is szűnik és szerencse, hogy a Misszálék még megtartották írásban az emléküket és egyúttal állandóan figyelmeztetnek a felújításukra. Ez a világháború után néhány buzgó prelátus fáradozására meg is kezdődött. A kardinális-vikárius a Quadragesima kezdetén pásztorlevélben biztatja évről-évre a papokat és a hívőket, hogy vegyenek részt benne.

Mint ülik meg ma ezeket a stációs ünnepségeket? A mise oly ünnepélyes, amilyen csak lehet : a legtöbbször főpapi mise. A templomban levő összes ereklyéket értékes tartókban az oltárokra helyezik tiszteletre. Különösen szépen feldíszített a főoltár. Bár a böjti idő bűnbánati komolysága nem engedi meg, hogy virággal díszítsék, de a sok ereklye és az egész nap folyamán égő gyertyák mégis ünnepélyes hangulatot adnak. A templom padlója — elsősorban a kriptáé, ahol a mártírok s köztük a védő-

szentnek teste van eltemetve —, örökzöld repkény és buxus levelekkel van beszórva, melyek az egész templomot elárasztják enyhe jóillattal. A tituláris-szentnek a sírját egy szép pálmaággal ékesítik; a maga egyszerűségében kétszeres hatással van. A templom egész nap ebben a díszben áll. A nép nagyon buzgón részt vesz szentjeinek tiszteletében. A napnak majdnem minden időszakában találhatunk a templomban buzgó imádkozókat.

Késő délután van stációs-körmenet is. Először rendesen a kompletoriumot éneklik el. Azután a keresztereklyét kiteszik tiszteletre és incenzálják. Majd megindul a körmenet a közelfekvő utcákon. A klérus és a nép a Mindenszentek litániáját énekeli együtt. A körmenet végén megy a püspök kíséretével és viszi a szentkereszt ereklyéjét. A templomba visszaérkezve több imádságot mond el, köztük az első a stációs-kollekta. A népet ünnepélyesen megáldja a kereszttel és ezzel az esti stációs-istentisztelet véget is ért.

Különös ünnepélyességgel tartják meg a stációs-istentiszteletet Hamvazószerdán és Fehérvasárnapon, az első és utolsó napon. A nép véget nem érő csoportokban vonul a stációs templomba. Az első napon az Aventinuson levő S. Sabina bazilikába, az utolsó napon az ifjú vértanu Pongrác sírjához a városon kívül levő Monte Verde lejtőjére.

4. Az introitus.

A miséző pap, maga mellett a segédkező szerpappal és alszerpappal, a leckeoldalon felolvassa az introitus-t. Ma olyan rövid, hogy nem árulja el fontosságát; éppen azért kell nekünk kimerítőbben szólni róla.

Ma az introitus bizony csak csökevény ; többé nem a bevonulást kísérő ének; annyira megrövidített, hogy gyakran már nem is egészen érthető; mint maradvány van beékelve a misébe, annak emlékét őrizve, hogy egykor mily dramatikus, a hívőktől átélt volt a szentmise be-

mutatása. Ezért az introitus jelentőségét legjobban abból a rövidítetlen alakjából tanuljuk meg megismerni, amiben a régi liturgia végezte.

a) A régi introitus. A pápa vagy a püspök a sekrestyéből az egész templomon át vonult ünnepélyesen a nagyszámú klérus kíséretében az oltárhoz. A bevonulás tartama alatt az énekesek, a «schola cantorum», két karra oszolva az oltár előtt elkülönített részben állva énekelte az introitus-t. Mégpedig a következő módon:

az első kar elénekelte az antifonát, melyet azután a második kar elismételt,

azután az első kórus énekelte a zsoltár első, második és a többi szakaszát, a második kar pedig minden vers után közbeszúrta az antifonát.

Igy énekelték végig az egész zsoltárt. Ezalatt a pápa az oltárhoz ért és ott leborulva imádkozott, míg a zsoltár véget nem ért. Akkor felemelkedett és elment az oltár mögött levő trónusára. Ha azonban a zsoltár nagyon hosszú volt, akkor a pápa jelére megszakították és mind a két kar énekelte a doxológiát; utána az első kar az ismétlésre szánt verset (versus ad repetendum), a második kar utoljára az antifonát. Az introitusnak ily módon való végzése magasfokú énekiskolát tételez fel. Régebben még a nép is részt vett ebben az énekben úgy, hogy egy jól begyakorolt énekkar énekelte az egyes zsoltárverseket, a nép pedig a második kar helyett mindig elismételte az antifonát.

b) Körmeneti ének. Ebből a leírásból is világos, hogy az introitus elsősorban körmenetet kísérő ének volt, mégpedig a szentmisére való bevonulást kísérte. A régi misékben ugyanis négy olyan processzió volt, amit énekkel kísértek. Az éneknek egyrészt az volt a szerepe, hogy kitöltse azt a szünetet, melyet a körmenetek okoztak a mise menetében, ezért annyi ideig tartottak, ameddig a körmenet; — másrészt a processzióban rejlő gondolatokat és hangulatot kellett elmélyítenie. Ez a négy körmenet és a misét kísérő ének ma is megvan a misében, de most

már csak visszafejlődött formában. A körmenetek egészen megszűntek, vagy csak halvány mása van meg; a kísérő énekek pedig más helyre kerültek, úgyhogy helyes jelentésük alig van már a köztudatban. Ezzel azonban a mi szentmise bemutatásunk egy fontos, éltetadó és dramatikus elemmel lett szegényebb. Pedig a nép tevékeny részvétele a szentmise cselekményében éppen ebben a négy körmenetben volt a legélénkebb és a legkifejezettebb.

c) Az introitus értelme és tartalma. Most már világosan előttünk állhat az introitus értelme. Ez bevonulási ének; azokat a gondolatokat és azt a hangulatot akarja felkelteni bennünk, melynek meg kellene lennie bennünk a pap bevonulásakor, illetve a szentmiseáldozat megkezdésekor. Az introitust ugyanis mindig *éneknek* kell felfognunk, márpedig éppen az ének tudja az ember szívét legjobban a megfelelő hangulatba, érzelembe vezetni. Nem hiába énekelünk például a szentbeszédek előtt megfelelő éneket, pl. a böjti beszédek előtt bűnbánó éneket. Ha modern hasonlattal akarnánk élni, akkor az introitust a kezdődő mise-dráma ouverture-jének is nevezhetnénk. Amint ebben is felcsendülnek a főmotívumok, úgy juttatja kifejezésre az introitus is az ünnepi gondolatot, de elsősorban az ünnepi hangulatot.

Az elmondottak szerint tehát csak akkor lesz érthető előttünk az introitus teljes mélységében, ha nem a mostani megrövidített és a pap bevonulásától elszakított alakjában nézzük, hanem ha az egész zsoltárnak és az ismétlődő versnek teljes szövegében és a papság bevonulásával egybekötve akarjuk megfogni és megmagyarázni. És emellett az éneket konkréten és dramatikusan kell felfogni, mint azt néhány példa mutatja.

Az Egyház gondolata Epifánia (= Vízkereszt) ünnepén az, hogy Krisztus-király jelenik meg ezen a napon városában, Jeruzsálemben (= azaz az Egyházban). A liturgia ennek megfelelően a bevonuló papban magát az Urat látja, azért az introitusban azt énekeli: «Ecce advenit . . . Íme közeledik már az Úr, a király . . .» Mily

drámai hatást kelt ez az ének, ha a nép énekeli újra és újra a pap ünnepélyes bevonulása közben. Gondoljunk csak a pápa ünnepélyes bevonulására Szent Péter bazilikájában.

De maradjunk még csak ennél az introitusnál. A mi Misszálénkban ezután a 71. zsoltárnak csupán az első verse következik: «Isten add át ítéletedet a királynak, igazságodat a király fiának». Ez a vers magában véve nem sokat mond és az egyszerű hívőben nem sok gondolatot kelt. Teljesen más lesz a hatás azonban, ha az egész zsoltárt vesszük, melyet tulajdonképen a «Háromkirályok» zsoltárának nevezhetünk. Lerajzolja az Isten-király békebirodalmát és annak kincseit; de szól a mágusok ajándékothozó útjáról; az ismétlésre szánt vers teljesen erre illik: «Tarzis királyai és a szigetek adományokat hordanak». Ezáltal a pap bevonulása egy másik szimbolikus jelentést is kap; a három bölcset látjuk benne az oltárhoz vonulni! Ez az egy példa is mutatja, hogy mily sok drámai vonás, de egyúttal a helyes liturgikus értelem is elveszett azzal, hogy a mai misékben csak egy megrövidített introitust énekel a kar, a pap pedig a lépcsőimádság után — tehát nem bevonuláskor — imádkozza csendesen.

A második példa: A szentek miséiben a liturgia a bevonuló papban látja gyakran az ünnepelt szentet. A szűzekről szóló Dilexisti kezdetű misében az introitus menyegzői énekké válik: a bevonuló pap Krisztus jegyese, az Egyház, illetve a szentnek a képviselője. Az antifonában így szólunk hozzá: «Szereted az igazságot, gyűlölöd a gonoszságot; azért kent fel téged az Isten az öröm olajával társaid felett». A zsoltár első verse pedig így hangzik: «Szívem ünnepi szózattól árad, zengem dalomat a királynak». Ennek a versnek már önmagában is van egészen szép értelme; adjuk csak a szent ajkára, vagy mondjuk el a magunk nevében. De milyen mély értelmet kap az introitus, ha az egész 44. zsoltárt figyelembe vesszük és elimádkozzuk. Ez a zsoltár menyegzős ének Krisztusra, a királyra és az ő jegyesére: az Egyházra. Ebből lesz vilá-

gos, hogy a pap bevonulása olyan lesz, mint egy nász=menet.

Harmadik példa: Gyakran jelenti az introitus a papi bevonulás szimbolikáját. A Pünkösd utáni utolsó vasár=napokban, amikor a mi Paruzia=sóvárgásunk, a mennybe=törő honvágyunk a legmagasabbra tör, a pap bevonulása elénk állítja a mi eljövendő hazatérésünket a földi szám=kivetésből a mennyei Jeruzsálembe. Az Istenházának küszöbén megjelenik maga a mennyei családatya és vigasztalja a belépőt. Így szól az Úr: «Az én gondolataim a békesség gondolatai s nem a sanyargatáséi; hívjatok segítségül és én meghallgatlak titeket és haza vezetlek fogságtokból bármely helyről». És most mi kezdjük el hazatérő=énekünket: «Megáldottad, Uram, a te országo=dat, véget vetettél Jákob fogságának». Az egész 84. zsol=tár a zsidók hála=éneke volt, mikor a számüzetésből haza=térhettek. Mily megragadó a bevonulás, ha ez az ének kíséri!

Ez a néhány példa is arra indíthat, hogy az introitust mélyebben fogjuk fel és kutassuk át és egészen új, pom=pás gondolatokat fogunk felfedezni. Csak ezt a két szem=pontot tartsuk szem előtt: a papság bevonulásával kap=csoljuk egybe és mindig az egész éneket vegyük figye=lembe.

Még néhány tulajdonságra kell rámutatnunk. Gyak=ran a liturgia oly impulzív, hogy mindjárt a bevezetésben elmondja a főgondolatot; mégpedig nem egyszer már az első szava magában foglalja az ünnepi titkot. Húsvét=kor így kezdődik az introitus: «Resurrexi . . . Feltámad=tam»; Pünkösdkor: «Spiritus Domini . . . Az Úr Lelke».

Ádvent harmadik vasárnapján ezzel kezdődik a mise: Örüljetek az Úrban mindig, újra mondom: örül=jetek. Gyakran az introitus a főcselekményt ábrázoló *jelenet*, mint Mennybemenetel napján: «Galileai férfiak! Mit néztek csodálkozva az égre?»

Közben az introitus *uti=ének*; így az első ádventi vasárnapon: «Utaidat, Uram, mutasd meg nekem s ös=

vényeidre taníts meg engem». Sőt ádvent folyamán többször is: «Boldogok, kiknek útja szeplőtelen, kik az Úr törvényei szerint járnak».

Gyakran kell az introitust nagyon is kézzel fogható értelemben megfogni. Például Pünkösd után a 11. vasárnapon így hangzik: «Isten az ő szent helyén, Isten lakóhelyet nyujt azoknak, akik egyetértők és erőt és hatalmat ad népének». És ez a teljes valóság. Isten s Krisztus ott lakik a templomban, ott vannak a vele együtt gondolkozók: a keresztények, akit összejöttek, hogy az áldozatban, a szent Eucharisztiában erőt és erősséget nyerjenek élet küzdelmeikhez.

Ezek a megfigyelések azonban csak a régi misék introitusaira állnak, amikor még megvolt a valóságos ünnepélyes papi bevonulás. Az új misék megalkotásánál már nem gondoltak a pap bevonulásával és nem ügyeltek az egész zsoltárra. Sőt még a régi szerkezettől is eltérnek néha. Jellemző példa erre Szent Gonzaga Alajos miséje június 21-én. Ebben az introitus két különböző zsoltárversből van összetéve, melyek az angyali tisztaságú ifjút jellemzik. A 8. zsoltárból van az antifona: «Kevéssé tetted őt kisebbé az angyaloknál; dicsőséggel és tisztelettel koronáztad meg». A középső vers pedig, minden hagyománnyal ellentétben, más zsoltárból, a 148-ból való, jóllehet az antifonának a zsoltár legjellegzetesebb versét kellene kiemelnie. — Sőt a Hétfájdalmú Szent Szűz ünnepén nem is a zsoltárból van az introitus, hanem Szent János evangéliumának két verséből van összetéve és az ünnep főjelenetét ábrázolják: Mária ott áll a kereszt alatt és Krisztus Jánosra bízza édesanyját.

d) A szerkezet. Most még egy két szót az introitus szerkezetéről. Rendesen az introitus egyik zsoltár, amelynek egyik versét, mint vezetőéneket az antifona kiemeli; tehát az antifona is a zsoltárból való. A történet megismerése ezt érthetővé teszi. Kiválasztottak először az ünnep számára egy zsoltárt, azután ennek a legjellemzőbb versét külön is kiemelték, mint antifonát és a nép ezt

minden vers után közbe énekelte. A mai megrövidített alakjában az antifona keret=vers lett, mely a közbeeső zsoltárverset, — ez a legtöbbször az első vers a zsoltár=ból, — keretbe foglalja. Szabályellenesnek kell tehát mondanunk, ha az antifona nem abból a zsoltárból való, amelyet keretbe foglal, hanem a Szentírás valamely másik könyvéből. Bár ez az utóbbi eset a mise jelentős voltáról tesz bizonyságot. Csak kevés antifona önálló kompozició. Nagyon kivételesen egy költőtől is szárma=zik; így az 5. században élt Caelius Seduliustól való a Szűz Mária=misék introitusa: «Salve Sancta Parens ... Üdvözlégy Isten anyja». Ezeknél a szabályellenes intro=itusoknál megesik, hogy nem az antifona, hanem a zsol=tárvers lesz a jellemző.

A mai introitus tehát négy részből áll: az antifoná=ból, a középső versből (a zsoltár egyetlen, legtöbbször első verse), a doxológia és újra az antifona. A legjelentő=sebb a négy közül az antifona; a zsoltárvers, amint láttuk, csak jelzi az egész zsoltárt és puszta véletlen, ha már ez az első zsoltárvers az egész zsoltár főgondola=tát tartalmazza. Viszont van arra példa, hogy ebben az első versben nincs semmi gondolat, vagy még ellenkező értelmű is van. Csattanós példa erre az utóbbira az apostolok vigiliájának introitusa (Ego autem), melynek középső zsoltárverse így hangzik: «Mit kérkedsz a go=noszsággal, ki hatalmas vagy az igazságtalanságban?» Ha valaki nem tudja, hogy ez a vers az egész zsoltár helyett áll, az nem tudná megmagyarázni, hogy kerül ez ide. Tehát az antifona adja a főgondolatot, csak másod=sorban a zsoltár és akkor is az egész zsoltár. Csupán az újabb misékben választanak megfelelő középső verset is.

Úgy gondoljuk, hogy most már világosan áll előt=tünk az introitus jelentősége. *Nem lényeges* része tehát a mise=cselekményének, *de azért jelentős* része a mise=drámának. Helyesen felfogva és megfelelő helyére vissza=téve sokat segít a cselekmény élő, dramatikus bemuta=tásában.

e) Az introitus történetéből is kell egy-két dolgot ismernünk. Az első három században a pap bevonulásakor már csak azért sem énekelhettek, mert a misét mindig éjszakai vigilia előzte meg. Az introitus egészen római alkotás. A Liber Pontificalis, mely a római püspököknek biografiáját adja egészen az 530-ban elhúnyt III. Felix pápáig, az introitus bevezetését I. Coelestinus pápára († 432) vezeti vissza és bár nem minden adata megbízható, ez a legnagyobb valószínűség szerint megegyezik. A bevonulási ének bevezetése ugyanis összefügg az istentisztelet kialakításával és rendezésével. Amíg azonban az Egyházat üldözték, addig nem is gondolhattak a püspök ünnepélyes bevonulására, amikor a kicsiny templomokban még hely sem volt ehhez. Csak amikor az Egyház szabadságát visszakapta és megépültek a nagy bazilikák, elsősorban pedig mikor kialakult a stációs ünnepség, akkor vonult a pápa ünnepélyesen a bazilikába és akkor kellett ezt a bevonulást énekkel kísérni. Ez kezdetben egy egész zsoltárból állott, melynek egyes versei közben eleinte az egész nép énekelte a kar vezetésével az antifonát. Csak mikor I. Gergely idején a Schola cantorum egyre jobban rátért a művészi énekre, akkor tűntek fel először a visszafejlődés jelei. A gazdagdallamú melizmatikus antifona eléneklése hosszabb ideig tartott és így a zsoltárból csak kevés verset lehetett elénekelni. A 8. században lassan elmaradtak a stációs körmenetek és ezzel az ünnepélyes bevonulás, meg az introitus is egyre jobban megrövidült, a végén már csak egy zsoltárvers maradt meg belőle. Durandus azt mondja, hogy egy ideig nagyobb ünnepeken háromszor elénekelték: az elején, azután a doxológia előtt és után. A középkorban, a 10. századtól, az introitust átalakították versmértékes betoldásokkal, ú. n. tropussá. Világos jele ez annak, hogy nem értették meg a benső lényegében. A magánmisék bevezetése és ezzel összefüggően a lépcsőimádság elterjedése egészen csökevénnyé tette az introitust, mely legalább is a csendes misében minden jelentését elvesztette. Ma

tehát két introitus van, a misében: egy állandó és teljes introitus a 42. zsoltárban és egy változó, de visszafejlődött eredeti introitus. Ez bizony nem éppen eszményi állapot.

f) Gyakorlati megjegyzések. Pedig de jó lenne feléleszteni a régi introitust. Hogyan lehetne ezt megtennünk? Most már értjük, hogy miért kell a lépcsőimádságnak lehetően alárendelt szerepet adni. Azért, hogy az introitus újra megkapja a helyét, mint bemenetre való ének. Az új római Graduale hajlik ezen irányzat felé, mert kifejezetten azt mondja: «*Mialatt* a pap az oltárhoz megy (accedente), megkezdik az énekesek az introitushoz való antifonát», — ezzel azután az introitus újra a bevonulást kísérő ének lett. És a pápai miséken újabban a régi módon több zsoltárverset énekeltek. A liturgikus apostolságnak tehát azon kellene fáradoznia, hogy újra gyakorolja az ünnepélyes papi bevonulást. Ma nem egyszer besurran a pap, a sekrestyéből egyenesen az oltárhoz siet.

Felejthetetlen minden résztvevőre az a mód, ahogy Münchenben a liturgikus hét alkalmával 1927-ben Krisztus Király ünnepén tartották az introitust. A menet az oldalhajón át elment a bejáratig, hogy onnan a főhajón végig vonuljon az oltárig. Tizenkét minisztráns ment elől piros ruhában, azután az asszisztencia a celebránssal. A hosszú vonulás alatt a kar és a nép kibővített alakjában énekelte az introitust: «Méltó a Bárány . . .» Sőt a lépcsőimádság alatt is ezt énekelték, míg a pap az oltárhoz nem ment fel, mert a lépcsőimádságot már előbb elimádkozta, mint előkészítő imádságot.

Legalább nagyobb ünnepeken ez az ünnepélyes bevonulás az egész nép kísérő énekével mély hatást tenne a hívőkre és segítené a szentmisébe való beleérzést.

VII. KYRIE ÉS GLORIA

Az introitus, a bevonulást kísérő ének elhangzott. Elmondta már nekünk, hogy minő hangulatban kell az istentiszteletben résztvennünk. Ez volt az «ouverture», amelyben már felcsengettek a napnak vagy az ünnepnek a főmotívumai. A kar most áttér az introitusról a könyörgő Kyriere. Háromszor énekeli: Kyrie eleison, háromszor: Christe eleison és ismét háromszor: Kyrie eleison. A pap ez alatt a leckeoldalon elmondotta halkan az introitust, amit a kórus is énekelt; majd nagymiséken ugyanott, csendesmiséken középen állva ő is elimádkozza a segédkezőkkel felváltva a Kyrie-t. Amikor a kar bevégezte a Kyrie-t, akkor a megfelelő alkalmakkor a pap elkezdi a Gloria in excelsis-t, a kar azután folytatja. (Van Gloria az ünnepnapokon, azután vasárnapokon az ádventi és böjti idő kivételével, továbbá a húsvéti időben.)

I. *Kyrie eleison, Christe eleison . . .*

Görög szavak; jelentésük: Uram irgalmazz, Krisztus irgalmazz! Ez a felkiáltás már a Szentírásban is megvan. A 40. zsoltár mondja: «Igy szólok: Uram, irgalmazz nekem». Azután gyakrabban előfordul az evangéliumban; a két vak így kiált Jézushoz: «Könyörülj rajtunk Dávid fia». (Mt. 9, 27), «Uram, Dávid Fia, irgalmazz nekünk!» (Mt. 20, 30) stb. Sürgető, ostromló segítség-kiáltás ez Istenhez vagy Krisztushoz. Az ókorban a pogányok is használták a Kyrie-t és így érthető, hogy liturgikus akklamáció, felkiáltás lett. A nép gyakran használta, amint a görög liturgiában még ma is így van.

1. Történetéből.

A Kyrie-nek a misébe való beillesztésére kétféle magyarázat van. Az egyik szerint a Kyrie egy litánia maradványa volna, amit a görög *ekteniák* mintájára imádkoztak, mert a görögök ma is ezzel vezetik be a szentmisét. Parsch ezt a magyarázatot nem tudja elfogadni, mert a forrásokban a leghalványabb nyoma sincs ilyenfajta bevezető litániának; sőt ő a görög ekténiákat is későbbi eredetűeknek tartja. Sokkal érthetőbb és elfogadhatóbb a második magyarázat, mely szerint a Kyrie ugyan litánia-maradvány szintén, de annak a litániának, amelyet a stációs-körmenetek alkalmával énekeltek, amíg a gyülekező templomból az istentisztelet tulajdonképeni helyére értek. Mikor pedig a stációs-körmenetek elmaradtak, akkor a templomban végezték el a mise előtt. Az «Antiphonarium Gregorianum» például Hamvazószerdán megjegyzi: «Ha van collecta (azaz gyülekező) templom, akkor a miséhez nem énekelik a Kyrie-t, mert azt a szubdiákonus már a körmeneti litániában elénekelte». (Thomasius IV, 37).

Hogy ma is görögül énekelik, mutatja, hogy ősrégi imádság, mert amint ismeretes Rómában is a 4. századig a görög volt a liturgikus nyelv. A Kyrie mint rövid és tömör könyörgés, felkiáltás nagyon alkalmas egy nagy tömeg számára, azért gyökeret vert és megmaradt akkor is, amikor a latin lett a liturgia nyelve. Gyakran alkalmazták a régi liturgiában, mint segélykiáltást. A görög liturgiában az ekteniák a mi litániánkhoz hasonló imádságok és ezekben még ma is többször előfordul a Kyrie.

A római misékben a Kyrie-t, mégpedig pusztán csak a Kyrie eleison-t, gyakran énekelték és sokszor ismételték. Nagy Szent Gergely óta a Christe eleison-nal váltakozott, mint egy leveléből kitűnik (Ep. 9, 12). Az első Ordo Romanus még nem határozza meg a Kyriek számát, de a Szent Péter archikántorjának, Jánosnak, 680-ban összeállított Ordoja már a kilences szám mellett

bizonyít, tehát hamarosan Nagy Szent Gergely pápa után ez lett az előírás. Ezzel kapta a Szentháromságra való vonatkozását is, a trinitárius tartalmat; vagyis ettől kezdve az első három az Atyaistenhez, a három Christe eleison a Fiúistenhez és a befejező három Kyrie eleison a Szentlélekistenhez kiált. Mindegyiket háromszor ismételjük, hogy a kiáltásunk bensőségét és ostromló erejét kifejezésre juttassuk.

Még csak azt kell megjegyeznünk, hogy a középkorban a Kyrie-t tropusokkal, közbeszúrt könyörgésekkel kibővítették. Példának egy magyar kodex tropusos Kyrie-jét hozzuk fel a XVI. századbeli Battyáni-kodexből:

Isten! ki az angyalt küldéd a szent Szűzhöz,
Elszéledt nyájadat térítsd Felségedhez,
Kyrie eleison!
Úr Krisztus! kergesd el a pokolnak fejét:
Vezéreld, üdvözítsd Ádám bűnös népét
Christe eleison!
Szentlélek Úr Isten! ki vagy vígasztalónk,
Világítsd népedet, mi nagy békéltetőnk.
Kyrie eleison!

2. A Kyrie lelke és értelme.

Micsoda értelme van a Kyrie-nek a szentmise egészében? Elsősorban pedig az előmisével milyen összefüggésben van?

A lépcsőimádságban lelkünket megtisztítottuk minden folttól; alatta még mintegy a templom átriumában (előudvarában) állunk és ott az őskeresztényekhez hasonlóan megmossuk kezünket. Az introitusban bevonultunk a szentély kapujáig, bevezetést nyertünk a nap és az ünnep hangulatába. Most a mennyei Atya ajtajánál állunk és a kilencszeres «Könyörülj rajtunk» szóval kopogtatunk. A Kyrie eszerint tehát azt juttatja kifejezésre, hogy

mennyire rászorulunk a megváltásra. Ez pedig minden imádságos felemelkedésnek a legalsó foka. (Vagy ha a lépcsőimádság bánatát is hozzá vesszük a második alap az imádsághoz.) Nem remélhetjük, hogy Istentől kegyelmet vagy más adományt kaphatunk, ha előbb fel nem ébredt bennünk az utána való vágyakozás. Ami az éhség átérzése az étel számára, az a megváltás szükségességének átélése a kegyelem számára. Ennek azonban az alázattal kell egybekötve lennie. Magunkat őszintén kicsinynek és szegénynek kell éreznünk. Méltatlannak arra, hogy adományt kaphassunk. Mint a koldusoknak, úgy kell állnunk a mennyei Atya ajtaja előtt. (V. ö.: Augustinus: Sermo 15 in Ev. Matth.) Ha még hozzá megfontoljuk, mily nagy adományban lesz most részünk, hogy a legnagyobbat a földön: magát Krisztust kapjuk az Eucharisztiában áldozatként és eledelként, akkor lesz csak igazán érthető előttünk a Kyrie bensőségessége és állhatatossága.

A Kyrie minden egyes napnak az Ádventje. Ha ugyanis minden misében mintegy Karácsonyt és Húsvétet ünnepelünk, akkor a Kyrie az Egyház sóvárgó ádventi kiáltása: Harmatozzátok, egek, az igazat! Ezt az ádventi Kyrie-t először magunkért énekeljük, mert bent a lélek mélyén még nagyon sok a meg nem váltott, nagyon sok még a pogányföld. De énekeljünk azután a sok-sok meg nem váltott ember-testvérért, akik még a hitetlenség és pogányság «halálárnyékában ülnek», hogy jöjjön el számukra is az Ádvent. A Kyrienek bennünk fel kell támasztania a kérés, a kívánság, a vágy érzelmeinek teljességét; benne van ugyanis minden sóvárgás, mely a mi földies, megnemváltott bűnös lényünkből felfelé tör az Isten birodalmába. A zene a Kyrie-ben felséges témát talál: a megnemváltott emberiség minden fájdalmát kifejezésre kell juttatni.

A Kyrie azonban még az Egyház számkivetési éneke; csak itt a földön énekeljük, ahol idegenek vagyunk; ott fent az otthon éneke, az Alleluja zeng. Azért helyezzük

bele a Kyrie-be a mi honvágyunkat is, a mennyei haza után való sóvárgásunkat; mert ez az ősegyház régi «Maranatha» fohásza. (Maranatha = Jöjj el, Uram!)

* * *

II. *Gloria in excelsis...*

Dicsőség a magasságban, hangzik fel gyors hangulatváltozásban az ének a sóvárgó, vágyva vágyódó és kérve könyörgő Kyrie után.

1. Története.

A Gloria nem tartozik a legrégibb liturgia részei közé; hirtelen jelenik meg a római mise legrégibb Ordojában. Ha a Glória történetébe kissé bele akarunk hatolni, akkor különböztetni kell a himnusz és a misében való bevezetés közt.

a) A himnusz maga ugyanis a kereszténység legelső idejéig megy vissza. Az őskeresztény éneknek tiszteletreméltó emléke, aminő énekeket a pneumatikusok (a próféták) szent lelkesedésükben zengettek a Magnificat-hoz és a Benedictus-hoz hasonlóan. Természetesen nem minden része egyforma régi, mert a himnusz az idők folyamán bővült. Joggal mutathatunk rá azonban az ének ősrégi formai-elemeire, a gazdag akklamáció-ra, felkiáltásra, melyek visszanyúlnak a hellenisztikus mintákig. Casel Odo azt gondolja, «hogy a Glóriában nem szoros értelemben vett himnuszt látunk, hanem a pneumatikus-enthuziasztikus Krisztus-akklamációk ősi sorozatát. Hogy mégis himnuszként alkalmazták, az abból magyarázható, hogy hamarosan egybekapcsolták az Atyához való megszólítást és az egész első részt rá vonatkoztatták». Figyeljük csak meg, hogy ebben a himnuszban is már benne van az ősrégi imádság, az «eleison» — irgalmazz nekünk, könyörülj rajtunk.

A Glória legrégibb nyomai a 4. századig érnek el;

Szent Athanasiusnak tulajdonított «De virginitate» című művében találjuk ajánlva a 62. zsoltárral együtt mint reggeli imádságot az Istennek szentelt szűzek számára. De ez az írás a Glóriát már ismertnek veszi fel, azért csak néhány versét említi. Teljes görög szövegét az Apostoli Konstituciók tartalmazza és ez szintén reggeli imádságnak címezi. — A Codex Alexandrinus (5. század) szintén görögnyelvű szöveget ad, mely a jelenlegihez már nagyon hasonlít. A legrégibb latin szövege a Bangor-i Antiphonariumban van (7. század) és lényegében az előzőhöz hasonló. A mai szöveg megtalálható a 9. században (Wolfcoz Psalteriuma St. Gallenben), de egyedül uralkodóvá a 11. századtól lesz.

b) Más kérdés azonban, hogy mikor és hogyan került a Gloria a misébe? Erre a kérdésre teljesen kielégítő feleletet adni nem lehet. Az őskeresztény misében, egészen az 5. századig ismeretlen. A római misében a 6. században jelenik meg, de hogy mily hatás alatt, azt nem tudjuk. Hosszú időkig a püspök joga volt ezt énekelni, így talán valami introitus-féle lehetett a püspök bevonulása alatt, akiben Krisztus képviselőjét látták. A Liber Pontificalis szerint Telesphorus († 136) pápa hagyta meg, «ut ante sacrificium hymnus dicetur angelicus», hogy mise előtt az angyali himnuszt énekeljék. Ez természetesen nem történeti bizonyosság, de mivel ez a könyv a 6. században már megvolt, azért ekkor már a Gloria feltétlenül szokásos volt. Mint a Liber Pontificalis első kiadásából (Duchesne I. 57) kitűnik, hogy kezdetben csak Karácsony éjszakáján énekelték az éjféli misében; Symmachus pápa († 514) azonban megengedte az éneket vasárnapokon és ünnepnapokon is. A Gergely-féle sacramentarium szerint a Glóriát csak a püspöki misékben énekelték. A római titularis-papok szentelésük napján, a többi papok csak Húsvét ünnepén kezdhettek bele a Glóriába. De a 11. századbeli Mikrologus már nem ismeri ezeket a különbségeket és a 12. századból már általános az Egyházban a Gloria. Ettől kezdve énekelik az

örvendező jellegű misékben. Alapelv: a zsolozsma Te Deum-ja, a mise Gloriá-ja és Ite missa est-je együtt járnak. Ha az egyiket énekelik, akkor a másik kettőt is hozzáveszik.

2. *Gondolatmenete és tagozódása.*

Lássuk most szórul szóra ezt a szép, lelkes himnuszt: *Dicsőség* a magasságban Istennek — És *békesség* a földön a jóakaratú embereknek.

I. *Dicsőség az Atyának.*

Ez a dicsőítő ének tehát a bevezetésen kívül három részből áll. Kezdődik az angyalok énekével, az ismerős karácsonyi dallal, a Megváltó bölcsődalával, melyet Betlehem mezőin az angyalok énekeltek a pásztoroknak Krisztus születésekor (Luk. 2, 14). Magában foglalja az Úr üdvprogrammját: a megváltás célja és hatása Isten számára a visszaállított dicsőség, mit a bűn elrabolt tőle és az emberek számára a messiási béke. A béke mindazon javak egybefoglalása, miket Krisztus hozott nekünk; de természetesen a messiási békében csak azok részesedhetnek, akikben megvan a jóakarat». (Tudjuk azonban, hogy az ősi szöveg Lukácsnál szórul-szóra másként hangzik: «Békesség a földön az (Istennek) tetsző embereknek,» akik iránt tehát Isten van «jó akarattal».)

Minden misében mintegy Karácsonyt ünnepelünk, mert a Megváltó megjelenik az oltáron a kenyér egyszerű alakjában, mint egykor a gyermek képében; és az ő eljövetelének a célja ma is ugyanaz, mint volt egykoron: Dicsőség Istennek, béke az embereknek! Ezzel azonban adva van a következő himnusz két fő témája is: Dicsőség az Atyának! Béke a Fiútól.

Az első rész tehát magasztaló ének és egyúttal hálaadás a mennyei Atyának. Az az érzés támad bennünk, mintha a himnusz küzdene a szavakkal, hogy magasz-

talását helyesen ki tudja fejezni, mert mintha a nyelv szegényes lenne ehhez. Különös figyelmet érdemel ez a vers: «Hálát adunk neked a te nagy dicsőségedért». Egyébként hálát ad az ember a kapott jókért, itt hálát ad magának az Istennek szépségéért, fenségéért. Ez az önzetlen, az érdeknélküli hála. Az öröm Isten végtelen fenségében, melyről mi Isten gyermekeiként megsejtjük, hogy a mi osztályrészünk is lesz.

A második rész az isteni Fiúhoz irányul és átmegy a megváltás kérésébe. Az ő eljövetelének célja a megváltás volt, de ez a szentmise célja is. Először megszólítjuk az Urat az ő megtisztelő címein, de azután az «Isten Báránya» megszólításnál megállunk. Ez a cím felel meg úgyanis a legjobban Krisztus áldozatának a kereszten és annak folytatásának a misében. Azért most teljes benső-séggel háromszor ismételjük a megváltás kérését a felséges Úrhoz, ki az Atya jobbján trónol. Befejeződik ez a második rész Krisztusnak, mint egyedül Úrnak, egyedül Felségesnek dícséretével.

Későbbi hozzátoldásban egészen röviden megemlítjük záradékul a Szentlélek Istent, mégpedig a másik két személlyel együtt hódolva előtte úgy, hogy az egész himnusz a Szentháromság dicsőítésében csendül ki.

A Gloria az Egyház egyik legfenségesebb éneke. Mint hatalmas folyó áramlik el benne a teljes odaadás, hit és szeretet. Egyszerű nyelve ellenére is oly mély és oly benső. Bárcsak megéreznők, amikor ezt az éneket imádkozzuk vagy énekeljük, valami kis leheletét az ős-egyház hitben erős, szeretettől izzó lelkének!

Mit jelent tehát röviden összefoglalva a Gloria a szentmise egészében?

Ez az Egyház reggeli imája; a Szentháromsághoz intézett dícsérete; de a bensőségesen gyengéd és lépésenként kibontakozó megváltáskérésben már adva van az első utalás is az eucharisztikus misztériumra.

A Gloria örvendező felelet a könyörgő Kyriére. Isten gyermekeinek ujjongó megváltási éneke. A Kyrié-

ben kifejezésre hoztuk a mi rászorultságunkat a megváltásra, a Gloriában hálás, boldog és erős megváltott-tudatunkat kell kiénekelnünk. Krisztus megváltott engem, Isten gyermeke vagyok, a mennyország örököse lettem — ez tesz engem boldoggá.

Ezt a két nagy gondolatot, ezt a két alapvető érzést visszük el a miséhez: a megváltás szükségességének átérzését és a megváltottság tudatának átélését. Az egyik kicsinnyé, a másik erőssé tesz. Az egyik eszembe juttatja gyengeségeimet és szegényességemet, a másik nagyságomat és erőmet. Helyezzük bele a vágyódó Kyriébe a megváltásra való rászorultságunkat — és az ujjongó Gloriába vigyük bele megváltott voltunk tudatát, hogy így minden misében megünnepeljük az Adventet és Karácsonyt.

VIII. A COLLECTA

Gloria végeztével a pap megcsókolja az oltárt, a néphez fordul, kitárt karokkal hangos szóval vagy énekkel köszönti a jelenlevőket: Dominus vobiscum (Az Úr veletek); mire a kórus és a nép (vagy ezeknek képviselőjeként a ministráns) feleli: Et cum spiritu tuo (És a te lelkeddel). Ha a misét püspök vagy felszentelt apát mutatja be, akkor ő a népet ezzel a szóval köszönti: Pax vobis (Béke nektek). — Ezután a pap a leckeoldalra megy, kezét kitárja az oltár keresztje felé és éneklő hangon mondja: Oremus (Imádkozzunk). Majd hangosan, kitárt karokkal egy vagy több imádságot mond befejezi meghatározott formulával és a nép a karral együtt Amen-nel felel; ez a Collecta.

1. A Dominus vobiscum.

Az Egyház ősrégi, sokat és sokszor használt köszöntése gyermekeihez. Eredetét az ószövetségi köszöntőformákban kell keresni. Igy olvassuk Ruth könyvében (2, 4): Booz kiment a mezőkön aratókhoz és így köszöntötte őket: Az Úr legyen veletek. Ezek pedig felelték: Áldjon meg téged az Úr. — A Királyok Könyvében (6, 2) az angyal Gedeon bírának megjelenik és ezekkel a szavakkal köszönti: Az Úr van veled, te, a férfiak közt legbátrabb. De Gedeon azt feleli: Ha az Úr velünk van, miért jön ránk mind ez a rossz? Később az angyal azt mondja Gedeonnak: Béke veled. És Gedeon azon a helyen oltárt épít az Úrnak és elnevezte azt «az Úr békéjének» mind a mai napig. — Mikor pedig

Gábor főangyal megjelent Szűz Máriának, így szólt: Üdvözlégy, malaszttal teljes, az Úr van te veled (Lk. 1, 28).

Ezekből a helyekből következik, hogy ennek a köszöntési formának forrása a zsidóságban van; mégpedig lehet épp úgy kívánság is, mint kijelentés, de többségben vannak azok a helyek, melyekben ez kijelentés. Ezt a köszöntést tették azután kereszténnyé, de akkor az Egyház használatában mélyebb értelmet nyert. A liturgiában ugyanis ez a szó: Dominus legtöbbször Krisztust jelenti; a köszöntésben tehát az Egyháznak az a vágya vagy kijelentése van bent, hogy Krisztus velünk vagy bennünk lakozzék. Emlékezzünk csak Izaiás híres jövendölésére a Megváltó szűzi születéséről: «Ime egy szűz méhében fogan és fiat szül és neve *Emmanuelnek* (azaz *velünk az Isten)* fog hívatni.» (7,14). Krisztus bennünk lakik a kegyelem isteni élete által és mi nem tudunk semmi nagyobbat kívánni, semmi nagyobbat kijelenteni, mint azt: Keresztények, ti Isten gyermekei, Krisztus hordozói vagytok és legyetek egyre jobban azok!

A felelet: Et cum spiritu tuo — egyes személyhez fordul, mégpedig itt a misében a paphoz. Ez a szó: És a te lelkeddel, tulajdonképen hebraizmus, vagyis a zsidó nyelvben használatos fordulat. Annyit jelentene tehát eredetileg: És teveled is. A zsidók ugyanis a személyes névmást szeretik így körülírni és ahelyett: veled, szívesebben mondja: a te lelkeddel. Ez tehát viszontköszöntés: Az Úr van (vagy legyen) veled is.

A liturgiában azonban ennek a szónak is külön jelentése van; a felszenteltségből való hatalmat értjük rajta, mely a liturgiát végzőnek a Szentlélek által jut osztályrészül. Annyit jelent tehát: és a te Pneumáddal, a neked jutott Lélekkel. Hogy ez valóban így van, mutatja az a körülmény, hogy ez a köszöntés csak a felszentelt diákonusoknak és papoknak jár. Alacsonyabb rendű klerikusnak vagy laikusnak (még ha szerzetes is lenne) nem szabad Dominus vobiscum-ot mondania, mert nekik

nem lehet felelni: És a te Pneumáddal. Laikusok és alsóbb rendű klerikusok a zsolozsmában és más közös imádságban ehelyett a következő formulát használják: Domine, exaudi orationem meam. (Uram, hallgasd meg könyörgésemet.) A válasz pedig erre: Et clamor meus ad te veniat. (És az én kiáltásom jusson eléd.) Hogy pedig a Szentléleknek a felszentelési hatalom gyakorlásánál külön jelentősége van, azt könnyen felismerhetjük a felszentelés ritusából. A pap és a diákonus szentelésnél a Szentlélek Istent hívja a liturgia és gyakran megnevezi, de a szubdiákonus szentelésénél már nem.

A Dominus vobiscum tehát a diákonusnak és a papnak ünnepi köszöntése a néphez; a válasz pedig a közösség részéről megtisztelő elismerése az ő liturgusának felszentelt hatalmának.

Itt említjük meg, hogy a püspök és a felszentelt apát az első Dominus vobiscum helyett Pax vobis-szal köszönti a népet, de csak akkor, ha a misében előtte volt Gloria. Ez a teljes apostoli hatalommal felruházott liturgusnak a kitüntetése. Mivel pedig a Gloriával van vonatkozásban, azért abból lehet megmagyarázni. Abban énekelte az Egyház: Béke a földön a jóakaratú embereknek. És láttuk, hogy ez a szó: Béke, a megváltás valamennyi javának egybefoglalása. Azért köszöntötte a feltámadás után ismételten az Úr az apostolokat ezzel a szóval: Pax vobis. Béke nektek. Nagyon tanulságos számunkra Szent János evangélistának következő helye: «Mikor pedig este lőn azon a napon, a hét első napján, és az ajtók be voltak zárva ... eljöve Jézus, megálla középen, és mondá nekik: *Békesség nektek* ... Mondá nekik ismét: *Békesség nektek*. Amint engem küldött az Atya, én is úgy küldelek titeket. Ezeket mondván, rájuk lehelt és mondá nekik: Vegyétek a Szentlelket ...» (20, 19—23). Ezen a helyen a Szentléleknek ugyanaz az értelme, mint az «Et cum spiritu tuo» kifejezésben, azt jelenti tehát: Fogadjátok a felszentelési hatalmat, mely a Szentlélektől ered. A «Pax vobis» tartalmilag is, meg az Üdvö-

zítő használata által is a püspök kitüntető köszöntési formulája lett. A püspök a híveinek a megváltás kegyelmeinek teljességét kívánja ezzel, melynek ő a maga teljes papi hatalmában részese lett.

Figyeljük még meg a Dominus vobiscum-ot megelőző és kísérő ceremóniákat is. A pap megcsókolja az oltárt; ezt már értjük: Az oltár Krisztus és Krisztustól jön a megváltás minden kegyelme, a pap tehát a csókkal átveszi Krisztustól a kegyelem erejét. Azután a nép felé fordulva kitárja karját és így mondja a Dominus vobiscum-ot; tehát az oltártól nyert kegyelmet kitárt karokkal akarja kiárasztani az egybegyült közösségnek. Vagy fejezzük ki még jobban: A pap a csók által elhozza az oltárról magát Krisztust és őt adja át a köszöntés által a népnek. A szó és a jel egybekapcsolása által lesz a köszöntés teljesen jelentőssé: Nem puszta kívánság többé, hanem misztérium lesz, igazság és kegyelem.

Most még egy fontos gondolat van hátra: a Dominus vobiscum helyéről kell szólanunk a szentmise felépítésében. A misében nyolcszor fordul elő ez a köszöntés és mindig vonatkozásban áll a rá következő cselekménnyel. Azt mondhatnók, hogy valahányszor a közösségnek tevékenyen részt kell vennie a szentmise megülésében, mindannyiszor ez a köszöntés egyúttal a felszólítás is a csatlakozásra. Prózai szavakkal tehát így lehetne lefordítani a Dominus vobiscum-ot: Keresztény hívők! Vigyázzatok! A most következő rész különösképen titeket érdekel. A misében ezt könnyen ki lehet mutatni. A jelen helyen a Dominus vobiscum-ot a rákövetkező Collecta miatt mondja a pap, mert az a közösség imádsága. Az evangélium előtt a diákonus mondja a Dominus vobiscum-ot; azt akarja ezzel mondani: Keresztények! Hallgassátok meg az örömhírt. A felajánlási énekhez, a prefációhoz és az áldozás utáni imádsághoz ezzel a köszöntéssel hívja a pap a hívőket, hogy vegyenek tevékeny részt a szentmisében. A Dominus vobiscum ily módon vigasztaló bizonyíték a liturgia barátai számára, hogy az Egyház

kívánja a nép aktív részvételét a liturgiában. És ha a mise az idők kedvezőtlen fordulatai miatt majdnem tiszta papi cselekedetté is vált, a Dominus vobiscum figyelmeztetni megnemszűnő tanúja marad, hogy a nép aktív részvétele a liturgiának integráns momentuma, a teljességhez tartozó mozzanata.

2. A collecta neve és története.

A Dominus vobiscum a nap előkészülete a nap liturgikus főimádságára, melyet magyarul «gyüjtőimádságnak» is szoktak lefordítani. Az ennek megfelelő latin név «collecta» a mai liturgikus könyvekben csak ritkán fordul elő (ritus celebrandi XI, 1); a misekönyv ma egyszerűen így nevezi: oratio, amit mi könyörgéssel fordítottunk le. Viszont igaz, hogy a «collecta», «gyüjtőimádság» elnevezésben ennek az imádságnak az egész története benne van. Az első századok legrégibb liturgiáiban még ismeretlen és jellemzően római külön szokásra vezethető vissza. Az ősi liturgiában először voltak a szent olvasmányok és azután következett az imádságos istentisztelet a közösség hosszú imáival, amint ez még Nagypénteken megvan ma is.

A collecta keletkezésére több magyarázat van; a legelfogadhatóbbnak látszik az, amely szerint ez az oratio eredetileg az egybegyűlt közösség, az «Ecclesia collecta» imádsága volt. Ismerős az a szokás, hogy Rómában a hívők előbb egy templomban, az «Ecclesia collecta»-ban gyűltek össze; onnan ünnepélyesen litániát énekelve vonultak át az ünnep templomába, ahol a «statio» volt és ott mutatták be a szentmisét. A gyülekezés templomában egy imádságot mondottak, ez volt az «oratio ad collectam», a gyülekező templomban mondott imádság, vagy jobban kifejezve az összegyűlt közösség imája.

A népet a diákonus figyelmeztette: Flectamus genua (Térdeljünk le). Erre valamennyien letérdeltek és kiki

csendben magában imádkozott. Azután újra felhangzott a kiáltás: Levate (Keljetek fel). Erre felálltak és úgy hallgatták a pap összefoglaló imádságát. (A magyar «gyüjtő-imádság» mintha ezt a mozzanatot fejezné ki.) Ez a felszólítás és szertartás néhány esetben a mai liturgiában is megmaradt.

Néhány ilyen imádság ma is szokásos; például Hamvazószerdán a hamvazás után, Virágvasárnapján a körmenet előtt, Gyertyaszentelőkor ugyanakkor. Amint később a körmenet elmaradt és a gyülekező templom helyett mindjárt a stációs-templomba mentek az emberek, akkor ezt az imádságot is magában az ünnepi templomban mondták el és a mise elejére tették. Ebből következik, hogy a collecta a római Egyház tiszteletreméltó ősi liturgikus imádsága.

A collecták a maguk jellemző római sajátságukban a legelső ránk maradt Sacramentarium Leonianum-ban jelennek meg először. Ennek szöveganyaga egész biztosan visszanyúlik az 5. és 6. századba. A collecták ebben már oly teljesen kifejlődött alakjukban és oly pazarló bőségben vannak, hogy az I. Leótól I. Gergelyig terjedő időt (450-től 550-ig) a collecta virágkorszakának tekinthetjük. A Leonianum nem hivatalos misekönyv, hanem a miseformulák magángyüjteménye. Azelőtt a 4. és 5. században az imádság kialakítása, még a prefációké is, a liturgusnak a dolga volt, aki csupán a meghatározott keretet tartotta szem előtt, de ezen belül szabadon szövegezhetett. «A pápa kezében volt, hogy évről-évre, ha nem is a közvetlenül rögtönzés szabad beszédjében, hanem az előzetes írásbeli megrögzítés útján, az imádságokat újra és újra megfogalmazni, az imádság szavainak a gazdag sokféleség nagyobb varázsát adni és egyrészt az egyházi ünnepek szabályos váltakozásának, másrészt a változó gondoknak és örömöknek kifejezést juttatni, melyek szívét a jelen pillanatban betöltötték.» (Baumstarck, Misszále Romanum, 30. l.)

Igy keletkezett az oratiók gyüjteménye, melyekből

később válogattak és merítettek, mikor a 6. század közepén a szabad liturgikus szövegek folyama lassanként kiapadt. Az így keletkezett gyüjtemények eleinte privátjellegűek voltak, de azután hivatalossá váltak. Ez volt a mi misekönyvünknek az eredete. A Leo-féle gyüjtemény még több helyen két collectát ismer, közülük az első az olvasmány előtt, a második a két nem evangéliumi olvasmány között volt, mivel abban az időben még három olvasmány volt a misében. A Gergely-féle gyüjtemény és az Ordo Romanus Primus (tehát a 7. század) már csak egy collectát ismer és csak egyetlen egyet. Nem úgy, mint később lett és amint van ma is, hogy egymás után több is lehet. Kívánjuk, bárcsak ez a régi törvény jutna érvényre ma is.

A collectának az a középkorra (Mikrologus, c. 4.) visszavezethető magyarázata, hogy a pap mintegy kévébe összegyüjti a hívők imádságát és úgy viszi Isten elé, magában véve lehet nagyon épületes és kedves magyarázat, de történeti alapja nincs, ezért éppen a történelmi megfontolás alapján el kell vetnünk.

3. A collecták formája és tartalma.

Sok hívő, aki az általában használt imádságos könyvekből imádkozott eddig, kezdetben megütközik az egyházi imádságoknak, különösen pedig a collectáknak rövidségén, pontosságán és látszólagos érzelem-hiányán. De éppen ez az egyik előnye és dísze ennek az imádságnak. A kőbevéshető, lapidáris római stílusban vannak megfogalmazva, a legkifejezőbb tömörséggel. Elmondhatjuk, hogy a régi collecták a stílusnak valóságos mintái. A nyelv eleganciája lépést tart bennük a rövidséggel és a kifejezés találó voltával. A latin nyelv ennél pontosabb és választékosabb alkalmazást kevés más szövegben talál. Igaz ugyan, hogy a külső alak egyforma és a változatosság éppen nem uralkodó vonása. De ezen a helyen az egyformaság bizonyos mértékben szükséges,

mert a szóbanforgó formulákat szabályok szerint kellett megfogalmazni, hogy egyforma módon lehessen őket énekelni. A metrikus és prozódikus kadencia hiánya miatt, amit abban az időben még nem ismertek, egy más végződést kellett alkalmazni, mely bizonyos tekintetben hasonlít a versek lejtéséhez, de más tekintetben ellenkezik vele. Ezért találtak ki a collecták számára egy külön ritmust, mely «cursus» néven ismeretes. Ez a ritmus megkíván rendesen egy bevezetést, melynek célja a figyelem felkeltése; azután következik egy vagy két részlet (a «punctum») és a kérés, hogy ezzel a gondolatot teljesen ki lehessen fejezni; végül jött a záradék, hogy a lélek megnyugodhasson. Ami ezeknek az imádságoknak még külön értéküket és érdemük, az abban a körülményben van, hogy a *legfelségesebb gondolatok* gazdag bőségben, de *sehol sem bőbeszédűen* jutnak kifejezésre. Minden szólás jól kiszámított és rövid; a szerzőjük mindig arra törekedett, hogy lehetőleg kevés szóval sok szépet foglaljon egybe, s ez jellemzően sikerült is.

Ami a collecták *tartalmát* illeti, az alapjelleg bennük a kérés, mely rendszerint az ünnep gondolatából van véve. Mondhatjuk, hogy a collecta: *az ünnep gondolata imádság alakjában*. Bár ez csak az ünnepekre áll, vasárnapokra már ritkábban.

Mindannak megállapítására, amit a collecták tartalmáról és alakjáról mondottunk, az Epifania klasszszikus, régi collectáját hozzuk fel. Fordításban így hangzik (de megjegyezzük, hogy ezt a collectát tulajdonképen nem is lehet magyarra teljesen átültetni, annyira római alkotás): «Isten, ki a csillag vezérlete mellett a mai napon kinyilatkoztattad egyszülött Fiadat a pogányoknak, engedd kegyesen, hogy mi, kik téged már hitünk által megismerhetünk, magasztos színed látására is eljuthassunk.»

Ez az imádság, mint a legtöbb klasszikusan felépített collecta, három részre oszlik. Az első a *megszólítás:* Isten; ehhez gyakran különböző jelzőket is csatolnak:

mindenható, örök Isten . . . — A második rész rendesen egy vonatkozó mellékmondattal van kifejezve és *a kérés motívumát* tartalmazza, melyet az ünnepi gondolatból emeltünk ki. (Példánkon látjuk a bölcseket a csillag vezérlete alatt az Isten Fiához eljutni.) — A harmadik rész *maga a kérés*. Figyeljük meg, hogy ez a kérés gyakran mily harmonikusan folyik az ünnepi gondolatból. Csodaszépen látható a felhozott példában is. A bölcsek titkát fejti ki a mi életünk számára. Minket is, mint a bölcseket, csillag vezet: a hit; a hitnek ez a csillaga biztosan elvezet utunk céljához; ez a cél is hasonló a mágusokéhoz: nem ugyan az újszülött Isten-gyermeknek, hanem az isteni Fölségnek boldogító látása a halálban és a Paruziában. Így a mi életutunk a bölcsek útja. Ez a példa is elégséges, hogy feltárja előttünk, mennyi és mily mély gondolat rejlik ebben a néhány szóban. Sok collecta (például a Pünkösd utáni vasárnapokon) oly gondolatban gazdag, hogy egész elmélkedésre elegendő anyagot ad.

A collecta nagy jelentősége abban van, hogy *a nap liturgikus főgondolatát* adja; mégpedig nemcsak a misében, hanem a zsolozsma hóráiban is újra és újra megjelenik s ezzel megadja a nap alaphangulatát, kéréseink és szükségleteink összegyüjtője lesz. Így kapcsolja a collecta a misét és a zsolozsmát egy organikus egységbe.

4. A collecta bevezetése és befejezése.

A miseimádság mindig ezzel a felszólítással kezdődik: Oremus — Imádkozzunk. Ez is mutatja, hogy a collecta közösimádság, a közösség imája; a pap a közösségért és a közösség nevében imádkozik.

A pap a collectát kitárt karokkal mondja; ez az imádság ősi kéztartása. Így imádkoztak az őskeresztények, mint a katakombák úgynevezett Orante (= imádkozó) képei mutatják. Ma leginkább összetett kezekkel szoktunk imádkozni. Ebben a kétféle testtartásban a kétféle ájtatosság kifejezését láthatjuk: az ősi, objektív vallásos-

ságét és a modern, szubjektív áhítatosságét. Az összekulcsolt kéz jelképezi az embernek küzdelmét és fáradozását Isten felé, — röviden az ember szempontjából szemlélt ájtatosságot. A kitárt és nyitott kezek pedig a készségnek a kifejezésére szolgálnak, mellyel a szív kitárul a kegyelem felé, mutatják azt a lelkületet, mely tudja, hogy minden Istentől jön, — röviden az Istenből kiinduló ájtatosságot.

A collecták záróformulái kevés változatot mutatnak fel. A leginkább használt forma a következő: «A mi Urunk Jézus Krisztus, a te Fiad által, ki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egyetemben, mint Isten, mindörökön örökké.» Ezen záradék által lesz a collecta Jézus nevében végzett imádsággá, mely az Úr ígérete szerint meghallgatásra talál.

A collecták legnagyobb része az első isteni személyhez, az Atyához fordul. Ez volt az imádság ősi formája: «*A fiú által az Atyához.*» Csak kevés régi és néhány új collecta fordul a Fiúhoz, és akkor a záradék megváltozik: «Ki élsz és uralkodol az Atya Istennel a Szentlélekkel egyetemben». — Ha az imádság megemlíti a második vagy a harmadik isteni személyt, akkor ezt a záradékban is kifejezzük a következőképen: «Ugyanazon a mi Urunk által», «ugyanazon Szentlélekkel egyetemben.» A harmadik isteni személyhez nincs egyetlen egy collecta sem.

Figyelemreméltó még a Krisztus-király gondolat a záradékban, mely Krisztus-király ünnepének bevezetése óta jobban feltűnik; «ki élsz és uralkodol», mint király. Ime egy záróformulában is annyi tartalom van, hogy nem lehet figyelem nélkül elmellőzni ezt a Szentháromságról tett vallomást.

A nép vagy a kar válaszol a collectára: «*Amen*». Ez a szó a héberből származik; már az ó-zsidó liturgia alkotórésze volt. Annyit jelent: Legyen meg; vagyis a kérés teljesedését. Ezzel a szóval igenli a közösség az imádságot és ezzel jelenti ki, hogy lélekben egy a pappal.

Tehát a «Dominus vobiscum», az «Oremus» és az «Amen» kötik egybe a papot a közösséggel és teszik a collectát a közösség imádságává.

5. A collecták ritusa.

Befejezésül röviden rá kell mutatnunk még az Egyház szabályaira a collecták számát illetően. A laikus megnézi a directoriumot, az egyházi naptárt és abból megtudja a collecták számát. De maga a *rubricisztika* = a katolikus Isten-tisztelet rítusáról való tudomány nagyon komplikált és az olvasót csak megzavarná. Azért csak egy-két szabályra hívjuk fel a figyelmet.

Az oratiók számából meg lehet ismerni egy ünnepnek vagy egy misének a rangját. Mentől nagyobb egy ünnep, annál kevesebb oratio van a misében. A legnagyobb ünnepeken csak egy oratio van, hogy így a nap gondolatát semmi meg ne zavarja. Kisebb ünnepek összeesése alkalmával a megtartott ünnep oratióján kívül van még egy oratio, az elmaradt másik ünnepről; ezt hívjuk «commemoratio»-nak, megemlékezésnek.

A mise ünnepélyességének két fő formája van: a a «ritus duplex» és a «ritus simplex». Az előbbiben elvben egy collecta van, de lehet mellette egy vagy több commemoratio is. Az utóbbiban rendszerint három oratio van; ha azonban nincs ennyi commemoratio, akkor a különböző oratiókból veszünk hozzá, de a liturgikus év szerint különbözőt. Ilyen kisegítő oratiók az «A cunctis» vagy az «Ecclesiae» stb. kezdetű.

Ezenkívül vannak még úgynevezett «orationes imperatae», parancsolt imádságok, melyeknek végzését a püspök rendeli el bizonyos napokon vagy alkalmakra; (így például nagy szárazság idején az esőért rendel el imádságot). De ezeknek tárgyalása messze vezetne és túl nőne a jelen munka keretein.

Foglaljuk tehát össze az eddig tanultakat: a collecta az imádságos Isten-tisztelet legmagasabb pontja. Fel-

emelkedtünk Istenhez az imádság négy lépcsőfokán: 1. az első *a bánat* (a lépcsőimádságban); 2. a második *a vágy* (a Kyrieben); 3. a harmadik *a dícséret* (a Gloriában); 4. az utolsó *a kérés* (a collectában).

Ott állunk most az Isten trónusa előtt. És most az Úr Isten lehajol hozzánk a következő tanító Isten-tiszteletben.

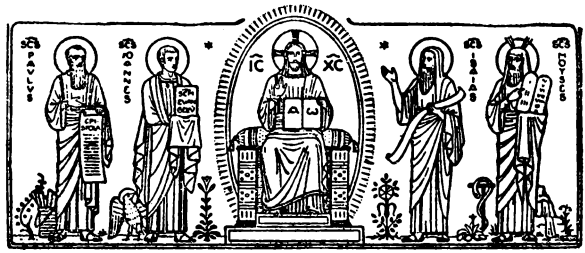

IX. A SZENTMISE OLVASMÁNYAI

A collectára adott Amen világosan befejezte az előmise egy részét; vége van az imádságos Isten-tiszteletnek, kezdődik a tanító-rész. Előbb az ember szólt Istenhez az imádságban, most Isten szól az emberhez a szent olvasmányokban. Az ember szavára visszhang az Isten szava. Az olvasmányok az előmise legfontosabb és legrégibb részei. A történelem mutatja, hogy a zsinagóga öröksége, mert a zsidók zsinagógai liturgiájából kerültek hozzánk.

1. Története.

Ma rendesen két olvasmány van a misében: a szentlecke és az evangélium, de a mai Misszáléban is van néhány mise három, sőt hét olvasmánnyal is, és éppen ezek a misék a Misszále legrégibb szövegei. Ebből is sejthetjük, hogy a régi időkben az olvasmányok száma több volt kettőnél.

A zsinagógai istentiszteletben, mely tudjuk, hogy az előmise mintaképe és eredete volt, két olvasmány volt: a törvény és a próféták. A kereszténnyé tett liturgia eleinte megtartotta ezt a kettős számot. Justinus (150 körül) két olvasmányt említ; az egyik «az apostolok emlékei»-ből (evangéliumok), a másik «a próféták írásai-ból» való. De ebből a pontatlan adatból nem szabad semmi határozott következtetést vonni az olvasmányok számára Róma ősegyházában. A következő század forrásai három-tagú olvasmányi rendről beszélnek, mégpedig egy ó-testamentumi, egy apostoli és egy evangéliumi olvasmány-

ról. Az Apostoli Konstituciók (II. 57) kifejezett szavakkal ezt mutatják. Sőt eszerint (VIII. 5) néhol öt olvasmány is volt: a törvény, a próféták, a levelek, az apostolok cselekedetei és az evangélium. A keleti egyház liturgiája (Jeruzsálemben, Konstantinápolyban és az örményeké), továbbá a nyugati liturgiák (a római, a milánói és a spanyol) ezt a háromtagozatú olvasási rendet vették át és némelyek mind a mai napig ezt tartották meg.

Tehát Rómában is volt három olvasmány; minden esetre ez volt a szokás, hogy hétköznapokon a két első az ószövetségből volt, mert a levelek a vasárnapok számára szolgáltak olvasmányul. Nem tudjuk azonban, hogy mily okból tértek át Rómában a kétolvasmányos rendre. De a 6. század elején a legtöbb misében már ez volt a rend; csak kevés háromolvasmányos mise maradt ránk. (Az évnegyedes böjt szombati miséjében hét olvasmány van, de ez részben az ősi vigilia maradványa, mely után nyomban következett a mise.)

Nagypéntek mai liturgiája a három olvasmányával tiszteletreméltó emléke a régi olvasmányos rendnek s azonkívül látjuk a felolvasók rangsorát is benne. Az első olvasást egy lector, tehát alsóbbrendű klerikus végezte és ő pusztán «olvasott». A második olvasmányt már «énekelte» (cantat) a szubdiákonus a szentlecke tónusa szerint. A harmadik olvasmány a passió, ezt ünnepélyesebb tónusba na diákonus és a pap zengik. Tehát a lector, a szubdiákonus, a diákonus, a pap (illetve tegyük hozzá a püspököt is, aki trónusáról, a katedráról prédikált,) vesznek részt fokozatosan felfelé haladva Isten szavának hirdetésében. Hogy Istennek ezt a négyszeres szavát a maga emelkedésében értékeljék, az ősegyház négy különböző helyet is rendelt az olvasás számára. Rómában a San Clemente bazilika őrizte meg legjobban az Isten-házának őskeresztény berendezését és ebben még mind a négy hely megvan. Elől a kórus korlátjánál van egy alacsonyabb emelvény a lector számára; a déli oldalon állt egy magasabb emelvény (ambo) a szentlecke kihirdetésére; az

északi oldalon látunk egy még magasabb és díszes ambot az evangélium számára; hátul pedig az oltár mögött középen a püspök katedrája magaslik ki.

2. *A perikopák.*

Az olvasmányok az első századokban folytatólagosak voltak, vagyis még nem voltak egyes részletek meghatározva az egyes misék számára. Justinus szerint olvastak, «amíg az idő engedte», azaz, ameddig a püspök jónak tartotta. A legközelebbi Isten-tiszteleten azután onnan folytatták, ahol megálltak. Természetesen azonban, hogy az olvasásra kiszemelt könyv már nagyon korán alkalmazkodott a liturgikus idő alapjellegéhez; így Karácsonyra, Epifániára, Húsvétra, Mennybemenetelre a megfelelő szentírási részleteket vették ki. Az ősi folytatólagos olvasás, «lectio continua» még ma is megvan a görög egyházban az egyházi év egyes szakaszaiban, így például a Pünkösd utáni evangéliumokban. A lectio continuáról mentek át arra a módra, hogy kiválasztották ugyan az olvasmányt, de a Biblia sorrendjében vették egymás után. Ennek is van néhány nyoma a mi Misszálénkban. Így például a Vízkereszt utáni 3. vasárnaptól az evangéliumok Máté evangéliumából valók a bibliai szöveg sorrendjében. A Pünkösd utáni vasárnapokon a szentleckék jönnek ilyen rendben a 6-tól a 24-ik vasárnapig a 18. kivételével, mely ezzel is elárulja betoldott voltát. És még több nyomát is találhatjuk a régi olvasási rendnek.

A római Egyházban azonban már korán áttértek az ú. n. perikopa-rendszerre, azaz kiválasztott olvasmányrészleteket állandósítottak az egyes misék számára, amely kiválasztásnál már nem voltak figyelemmel a könyvek és fejezetek bibliai sorrendjére. Kezdetben, mint a mise változó részeinek kialakítása általában, az olvasmányok kiválasztása is a pápa vagy a püspök dolga volt. A mise elején ő adta át a diákonusnak és a lectornak (szubdiáko-

nusnak) a meghatározott részletet, perikopát felolvasásra, amint ő adta át a karnak a zsoltárt is, amit éneklésre szánt, míg ő maga az oratiókat és a prefációt fogalmazta meg. Könnyen érthető, hogy így lassanként kialakult a meghatározott olvasmányoknak, azaz perikopáknak a rendje, mikor egy nagyhatású pápa rendezte és szentesítette ezt a szokást.

Tény, hogy I. Leó és I. Gergely pápák uralkodása közti időben (tehát 450-től 600-ig) a római perikopa-rendszer nagyjában és egészében már kialakult. A középkori írók a perikopákat Szent Jeromosra († 420), vagy az általa inspirált I. Damasus pápára (366—384) vezetik vissza, de kevés alappal. Legalább is Szent Jeromosnak *Comes* c. írása (azaz vezető, vagy helyesebben a perikopák jegyzéke) nem maradt ránk. A római perikopa-rendszer legrégibb megmaradt emléke egy 8. századbeli kézirat, melyet most Würzburgban őriznek és amelynek eredetije valószínű a 6. század elejéről való. Megemlítésre méltó, hogy ez még legalább is a függelékben adja a prófétai olvasmányokat.

Érdekes lenne kikutatni, hogy a perikopák milyen időkre mennek vissza. Bizonyos betekintést nyerhetünk az 5. század közepének tényleges viszonyaira I. Szent Leó pápa (440—461) prédikációiból. Ezek alapján megállapíthatjuk az evangéliumi, sőt az epistolai olvasmányok rendjét, amely még ma is megvan; pl. Epifánia ünnepén Mátétól (2, 1—12), a Negyvennap első vasárnapján két olvasmány is, ugyanakkor az évnegyedes böjt szombati evangéliuma már a megdicsőülésről volt stb.

Másfél századdal később I. Gergely pápa homiliái még összefoglalóbb képet adnak az evangéliumi olvasmányokról. De ezen a két pápán kívül, sajnos, nincs több adatunk és így a római perikopa-képződés kezdetét nem lehet kimutatni.

A középkorban a Misszálék még mutattak bizonyos eltéréseket; de mikor V. Pius 1570-ben megjelentette a hivatalos római Misekönyvet, akkor lett az egész római

Egyház számára a mi perikopa-rendszerünk egységes és általános.

3. A lectio és epistola.

Ha a Misszálét átlapozzuk, akkor azt látjuk, hogy vasárnapon kivétel nélkül az első olvasmány «epistola», vagyis egy levélrészlet az apostoloknak, a legtöbb esetben Szent Pálnak leveleiből. Míg a Szent Negyvennap ősi hétköznapi miséiben, ugyanígy az évnegyedes böjt napjaiban is, a szentek régi miséiben az első olvasmány az ószövetségből való «lectio». (Az «epistola» neve a régi időben «apostolus» is volt és ez a vasárnap kiemelésére szolgált.)

Az epistolát vagy lectiót ma a nagymisében a szubdiákonus olvassa fel egyszerű énekhangon. Az olvasás alatt most az oltár felé fordulva áll a szentlecke-oldalon, a legalsó lépcsőn, de ez nem az eredeti hely és nem is mondhatjuk valami eszményinek. A fölolvasónak azok felé kell mégis csak fordulnia, akiknek az olvasmány szól. A mai állás a középkor szimbolikus magyarázataira megy vissza; ez a szubdiákonusban Keresztelő Szent Jánost látta, aki bűnbánatra intő beszédeivel rámutatott Krisztusra. A szentélyben pedig Krisztust jelzi maga az oltár is és innen magyarázható, hogy az oltár, azaz Krisztus felé fordulva kezdték olvasni a szentleckét. De azért a mai szabályok is megengedik (Caerem. Episc. II. c. 8, 40), hogy az első olvasmányt is a nép felé fordulva lehessen felolvasni és valóban több bencés apátságban, ahol megvan mind a két «ambo» (Maria-Laach, Lophem), így is olvassák fel.

Ha a szentleckék az apostolok leveleiből valók, akkor ezzel a szóval kezdődnek: «Lectio epistolae beati Pauli apostoli ad Romanos» (Olvasmány Szent Pál apostolnak leveléből a rómaiakhoz). Ha az ószövetségi bölcselkedő könyvekből (Énekek Éneke, Ecclesiasticus, Példabeszédek és Közmondások) van a szentlecke, akkor gyüjtőnevet

használunk: «Lectio libri sapientiae» (Lecke a bölcsesség könyvéből).

Az apostolok leveleit ezzel a megszólítással kezdik: Fratres (Testvérek), vagy Carissimi (Szeretteim). A prófétákból vett olvasmányokat ezek a szavak vezetik be gyakran: «Haec dicit Dominus Deus (Ezt mondja az Úr, az Isten). De ezek a szavak nincsenek bent a Szentírásban.

A szentleckét a hívők és a kar *ülve* hallgatja és a végén Deo gratias (Istennek hála) szavakkal köszöni meg a tanítást. A szubdiákonus az olvasás után a celebránshoz megy és letérdel előtte; a celebráns megáldja őt, kezét a könyvre helyezi és a szubdiákonus megcsókolja azt. Ez a befejező ritus jelenti a könyv visszaadását a megbízónak, aki a visszavétel jeléül helyezi a könyvre a kezét.

4. Az evangélium.

Az evangélium hirdetése az egész előmise legmagasabb pontja, benne találja meg az ünnep vagy a nap alapgondolata a maga legmeghatározottabb kifejezését. Kezdetben a lector feladata volt, de már a 4. század óta a diákonus kötelessége lett, akit a régi mozaikokon szerettek az evangéliumos könyvvel kezükön ábrázolni. — Az evangélium hirdetése egykor az Isten házának északi oldalán levő ambóról történt, mégpedig dél felé, a férfiak oldala felé fordulva. Mikor azután megkezdődtek a privát misék, a pap is észak felé fordult, amennyire az oltáron nyugvó misekönyv megengedte. Ettől kezdve a diákonus is észak felé fordult. Észak ugyanis a régiek felfogása szerint a megmerevedés, a szerencsétlenségnek a helye; ennek kell felengednie az üdv-hírének éltetadó hirdetésére. De azért ma is megvan engedve, hogy a diákonus az evangéliumot az ambóról a nép felé fordulva hirdesse; ezt a szokást kellene általánossá tenni, amint azt a külföldi bencés apátságok már meg is kezdették.

5. A szertartások.

Hogy mennyivel drágább nekünk az evangélium az első olvasmánynál, mutatja már a hirdetésével kapcsolatos számos ceremónia. De egyúttal az is világos ebből, hogy az evangélium felolvasása nem puszta oktatás, nem csupán az előmise tanítórészének a magaslati pontja, hanem sokkal több: az evangélium felolvasása egyúttal hódoló cselekedet Krisztus előtt, mert a liturgia az evangéliumban magát Krisztust látja. Krisztus maga szól hozzánk az evangéliumban, Krisztust magát kell tehát benne tisztelnünk.

Most lesznek csak érthetők előttünk az evangéliummal kapcsolatos ceremóniák, most lesz csak világos előttünk az evangélium nagy jelentősége is. Krisztus tovább él a szentmisében; az áldozatban, mint főpap, aki a kereszt oltárán magát adja értünk, az előmisében, mint tanító, aki ma is ugyanúgy hirdeti az élet igéit, mint egykor Judaeában. Az evangéliumban Krisztus szól hozzánk.

Elmélkedjük át a ceremóniákat. A diákonus először a könyvet az oltárra teszi. Az oltár Krisztus; ha az evangélium Krisztus szava, sőt ha Krisztus szimbóluma, akkor az oltárról kell jönnie. A könyvnek magának meg kell kapnia tehát a Krisztusnak járó tiszteletet. Ezért értékes kötésben kell lennie. Különösen az ősegyházban nagyon nagy gondot fordítottak ennek a könyvnek a kiállítására és megőrzésére. A négy evangélium megőrzésére külön szekrényt tartottak, minőt Ravennában, a Galla Placidia mauzoleumában levő mozaik-képen láthatunk. Ennek a szekrénynek elzárása és megőrzése a diákonus feladata volt.

A felolvasáshoz azután gyertyát és tömjént hoznak, a celebráns a tömjént izzó parázsra helyezi. Ezután a diákonus letérdel és mélyen meghajolva kéri ajkainak megszentelését. Az ő szavának Krisztus szavának kell lennie, a maga nyelvét oda kell kölcsönöznie az Úrnak,

tehát ennek a nyelvnek tisztának és szentnek kell lennie. Most már megértjük ezt az imádságot: «Munda cor meum».

Most a diákonus elveszi a könyvet az oltárról, letérdel újra a pap előtt és a küldetésre áldást kér tőle: Jube, domne, benedicere (kegyeskedj, uram, áldást adni). Figyeljük meg ennek a szónak a helyesírását: «domne». Tudatosan van kisbetűvel és «i» nélkül írva, hogy meg lehessen a Domine-től különböztetni; a «domne» ugyanis mindig a papra vonatkozik, a «Dominus» Krisztusra vagy az Istenre. Azért a csendes misében egyedül miséző pap Domine-t mond, mert az Úrtól kér áldást, a diákonus «domné»-t, mert a paptól kéri ezt.

A pap az áldás szavával felel: «Az Úr legyen szívedben és ajkadon, hogy evangéliumát méltóan és illendően hirdethesd. Amen». A pap azután áldást is ad, a diákonus pedig megcsókolja az áldást adó kezet. A diákonus elkészült most már; következik a körmenet az evangéliumos könyvvel. Elől az izzó parázson illatozó tömjéntartóval a turifer, azután égő gyertyákkal a két akolithus (oltárszolga), utánuk a szubdiákonus és az evangéliumos könyvvel a diákonus, aki a könyvet magasra emelve viszi. Lassan és ünnepélyesen vonul ez a menet a kórus Alleluja éneke közt az ambóra. Mit jelent ez a vonulás? Sajnos, hogy ma alig észrevehető, nem is csoda, hogy nem értik. Krisztus vonul végig a templomon az evangélium szimbólumában. Aki azonban egyszer látta a görög vagy az örmény liturgiában az evangéliumos-processiót, a kis bevonulást, az megérti, hogy mit jelent ez: Krisztus maga az, aki az evangéliumban megjelenik és hozzánk szól.

Ezután következik a hirdetés. Szép jeleneteket látunk. Ha a könyv nem az ambón nyugszik, akkor a szubdiákonus tartja; égő gyertya fénye ragyogja be és tömjénfelhő veszi körül. A tisztelet ezen jelei csak magának Istennek vagy Krisztusnak szólnak; innét azt tanuljuk belőlük, hogy a liturgia itt most magát Krisztust látja.

A diákonus a népet az ismerős köszöntéssel üdvözli:

Dominus vobiscum; a nép pedig szokás szerint válaszol: Et cum spiritu tuo. Mind a kettőnek ezen a helyen különösen nyomatékos jelentése van: igen, az Úr van most velünk és a diákonusból a Szentlélek szól. — A diákonus énekeli: Sequentia sancti Evangelii secundum Joannem — a szent evangélium következő részlete Szent János szerint. Közben a diákonus megjelöli a könyvet is és magát is a kereszt jelével. Krisztus, a megfeszített szól hozzánk és mi a kereszt tanítását készek vagyunk magunkra venni. A Sequentia szó a régi időre emlékeztet, amikor még nem volt állandóan kiszemelt részlet, perikopa. A nép azt feleli: Gloria tibi, Domine. Dicsőség neked, Urunk. Tehát Krisztust köszönti ezzel is, mint itt jelenlevőt. A diákonus tömjénnel megincenzálja a könyvet, ez is Krisztusnak szóló, őt imádó cselekedet. A jelenlevők mindnyájan tisztelettel felállnak, az evangélium hirdetője felé fordulnak; a misét bemutató pap is; sőt a püspök a mitrát is leteszi. Mindez a cselekedet arra mutat, hogy Krisztust hisszük magunk között. Az evangélium felolvasása ünnepélyes tónusban történik s a végén ismét a jelenlevő Krisztust köszöntik: Laus tibi, Christe. Dícséret neked, Krisztus. A körmenet visszatér az oltárhoz; a celebráló papnak átnyujtják a könyvet megcsókolásra, — ez is Krisztusnak való átadást jelenti, — közben ezeket aszavakat mondja: «Az evangélium szavai törüljék el bűneinket.» Majd a papot is, mint Krisztus képviselőjét, megincenzálják, hódolatként az Úr előtt. És ezzel vége az evangéliumnak.

Most következik a *prédikáció*, mely ősidő óta a liturgia alkotó része és egykor a püspök mondotta trónusáról.

6. Az olvasmányok tartalma.

Már a szent szertartások is mutatják, hogy az evangélium a főolvasmány, mellette a szentleckének alárendeltebb szerepe van. Az evangélium az előmise magaslata; itt találjuk az első érintkező pontot az Eucharisztia

misztériumával; ez a híd a szent áldozathoz, mert ugyanaz a Krisztus, aki az evangéliumban hozzánk szól, megjelenik a szakramentumban és hozza számunkra az áldozati lakomában azt a megváltói kegyelmet, melyet az evangéliumban képpel és hasonlattal jelzett. Ezért tehát a legtöbbször az evangélium adja meg nekünk a kulcsot az egész mise megértéséhez; benne rejlik a nap főgondolata és a legtöbbször az ünnepelt titok is; csak alig néhány esetben van szó az ünnepi titokról már az első olvasmányban, mint pl. Pünkösd napján és Szent István vértanu ünnepén. Aki tehát egy mise szövegét meg akarja magyarázni, jól teszi, ha legelőször az evangéliumot elmélkedi át s azután tér át a szentleckére és a többi részre.

A szentlecke a stációs misékben gyakran a stációs szentnek hozzánk intézett prédikációja. Hogy még világosabban álljon ez előttünk, a szent áll előttünk, mint szónok; így Húsvéthétfőn a stációs templom Szent Péter-bazilikája és a szentlecke ezekkel a szavakkal kezdődik: «Ama napokban felállt Péter a nép között és mondá . . .»

Még egy közbevetett megjegyzést: A lelkipásztorok gyakran panaszkodnak, hogy a vasárnapi perikopák tartalma oly szegény, hogy sürgős volna a változatosság. Mit válaszoljunk erre? El kell ismernünk, hogy az állandósult perikopa-rendszer elhasználódik, főként, ha egy papnak évek során át ugyanazon közösség előtt kell prédikálnia. De a dolog veleje nem ebben van. Inkább ott kell keresni, hogy sok lelkész az evangéliumi perikopáknak, főként a Pünkösd utáni vasárnapokra rendelt szakaszoknak értelmét és célját félreismeri. Ezek az evangéliumok elsősorban nem tanítást, nem gondolatokat akarnak adni, hanem képek és hasonlatok a szentmise hatásáról. Ez az értelme a sok gyógyítási csodának, halott feltámasztásnak. Krisztus földi életében a testi betegségek gyógyítója volt, most — főként az Eucharisztiában — a lelki betegségek üdvözítője, a lelki halottak feltámasztója. A liturgia egyáltalában nem tanítást akar

adni a perikopákban, hanem misztériumképeket akar rajzolni: így működik Krisztus az Eucharisztiában!

Ha ezt a gondolatot szem előtt tartjuk, akkor egészen másként állunk szemben az evangéliumokkal. Elismerjük, hogy a tíz bélpoklosról, a bénáról stb. szóló evangéliumokat tartalmuk szerint nehéz kiaknázni; gyorsan készen vagyunk a magyarázattal; ezért nagy a veszély, hogy mesterséges kitalálásokra, erőltetett kapcsolatokba tévedünk. Egészen másként van azonban, ha a liturgia értelmét tekintjük: akkor minden csoda a keresztény élet középpontjába vezet el: kegyelem — isteni élet — Eucharisztia — Krisztus — misztikus test. Ez alkalom lenne mindig a prédikátor számára, hogy ezekről a legfontosabb igazságokról beszéljen, vagy legalább is a mise drámáját feltárja: Én vagyok a beteg, a bélpoklos, a siketnéma, a béna; — én megyek ezekkel a gyengeségekkel lelkemen a szentmisére és ott az Eucharisztiában megtalálom a gyógyító Üdvözítőt.

Nézzük még meg ezt a kérdést is, hogy vajjon a két olvasmány közt van-e valami tartalmi összefüggés? A feleletet nem lehet minden további nélkül megadni. Általában ugyan azt kell mondanunk, hogy abban az időben, amikor a perikopákat kiválasztották, arra törekedtek, hogy az olvasmányok valamilyen módon összevágjanak. Az ünnepeken már az ünnepi gondolat egysége is irányadó volt az olvasmányok harmóniája számára. A stációs ünnepeken ismét vagy a stációs szent vagy a stáció helye hozott összecsendülést az olvasmányokba. Másrészt azonban vannak misék, — nevezetesen sok Pünkösd utáni vasárnapon, — amikor az olvasmányok között semmi gondolati kapcsolat nem található, főként a szentleckék eredetileg nem egy meghatározott vasárnap számára rendelt folytatólagos olvasmányok voltak. Az erőltetett és beleolvasott kapcsolatoktól pedig óvakodjunk. A kapcsolatnak objektívnek, azaz eredetileg is akartnak kell lennie.

Ennek ellenére sok misében van ilyen vonatkozás,

sőt gyakran nagyon is finom és művészies. Igy több ünnepi misében a két olvasmány közti kapcsolat ugyanaz, mint aminő *az ígéret és a teljesedés* között van. Az első olvasmányban halljuk az ígéretet, a jövendölést, az evangéliumban látjuk ennek az üdvténynek a teljesedését. Két szép példa erre: Epifánia ünnepén a szentleckében olvassuk Izaiás próféta színben gazdag jövendölését a pogányok felvételéről az Egyházba, — az evangéliumban látjuk a bölcsekben a pogány világ képviselőit hódolni a most született Isten-gyermek előtt. Gyümölcsoltó Boldogasszony napján olvassuk a szentleckében a szűzszülésről szóló híres jövendölést, az evangéliumban az angyali üdvözlet hirdeti annak beteljesedését.

Egy másik kapcsolat az, aminő *a morális* és *a dogma*, az erkölcs és a tanítás között áll. Az evangélium a dogmát mondja el elbeszélés alakjában, a szentlecke pedig ebből a hittételből levonja az erkölcsi tanulságot. Erre is két példát hozunk fel. Nagyböjt második vasárnapján az evangéliumban Krisztus megdicsőüléséről hallunk, ez pedig a lelki megdicsőülés képe, melyet az Isten-gyermekség kegyelme ad nekünk. A szentlecke megadja a feltételt és az utat a lelki megdicsőüléshez: és ez a szentté válás. A Pünkösd utáni 23. vasárnap miséje fölé oda írhatnánk ezt a hittételt: Hiszem a testnek feltámadását. Az evangélium ennek a hittételnek az illusztrációja: Krisztus meggyógyítja a vérfolyásos asszonyt és Jairus leányát feltámasztja halottaiból. A szentlecke arra tanít, hogy Krisztus átalakítja a mi szegényes testünket és a maga megdicsőült testéhez hasonlóvá teszi. Azért kell «a mi utunknak az égben» lennie.

Különösen szép vonatkozásokat és megfeleléseket találhatunk a böjti misékben. Éppen a 6. század nagy szeretettel viseltetett a megfelelések iránt és ezek a misék ebben a korban keletkeztek. Mintaszerű példa a második és harmadik hét szombatja. Az első olvasmányban két testvér párt találunk, akik közül Ezsau, az idős és jogos testvér hátrább kerül, míg Jákob, a fia-

talabb dícséretben és előnyben részesül, mint második gyermek megkapja az elsőszülöttnek járó áldást. Az evangéliumban is két testvérről van szó, a kisebbik a tékozló fiú. Hozzá még a stációs templom védőszentjei is a vértanuságban is egyesült testvérek. — A második mise olvasmányaiban látunk egy-egy asszonyt, gonosz bírákat és egy megmentőt; a szentleckében az ártatlan Zsuzsannát, akit Dániel ment meg a hamisan vádoló bíráktól, az evangéliumban a házasságtörő asszonyt menti meg Krisztus a kövezésre kész farizeusoktól. Ez a szembeállítás minden tekintetben hatásos s egyúttal világosabbá teszi a felemelkedést az ószövetségből az újszövetségbe. A stációs szent pedig ezen a napon Szent Zsuzsanna. Ez a két példa elegendő, de lehetne még többet is felsorolni. A liturgia barátainak feladata, hogy mindezeket a finom szálakat az olvasmányok közt megtalálják és összekapcsolják. Gyakran csak egy szó vagy egy mondat tárja fel ezt a kapcsolatot. A liturgia csodás művébe való szerető behatolás sok lelki örömet fog szerezni ilyen vonatkozások feltalálásában.

Lecke, evangélium és prédikáció igaz és valóságos értelemben véve Isten szava. Isten szól bennük hozzánk. Fontoljuk meg, hogy a liturgia mily közel hozza a Szentírást hozzánk. Ha a misén kívül olvassuk, mondjuk Szent Pál római levelét, az csak Szent Pálnak a római egyházközséghez intézett levele lesz; bizonyára sok hasznot nyerünk belőle, hiszen sugalmazott írás. De amikor a misében olvasnak belőle, az többé nem Szent Pálnak a rómaiakhoz intézett szava lesz, hanem az Istennek, vagy az Egyháznak a figyelmeztetése lesz a misén jelenlevő hívőkhöz. A Szentírás ilymódon a liturgia által közelebb kerül hozzánk. Legyen meg tehát bennünk a tisztelet Istennek hozzánk intézett szavai iránt.

7. Gyakorlati tanácsok.

A liturgikus apostolság munkásai dolgozzanak azon, hogy az előmise újra valóban a szó Isten-tisztelete legyen. Sajnos, a jelenben a legtöbb misénél ez nem így

van. Hány, de hány misét mutatnak be, melyben a nép Isten szavából semmit sem kap! És ki kell nyiltan mondanunk: szent olvasmányoknak, melyekből a jelenlevők semmit sem hallanak, semmit sem értenek, nincs semmi céljuk. A népnek viszont joga van Isten szavára.

Többféle eszköz van, hogy az előmise valósággal imádság és olvasás legyen. A lelkipásztor feladata, hogy a hívőknek odaadja a miseszöveget, hogy legalább a pappal együtt olvashassák, mit mond nekik Isten az előmisében. Ez volna a modern lelki gondozás egyik egészen magától értetődő feladata.

Továbbá a papnak a lehetőségből szokást kellene teremtenie és az evangéliumot a hazai nyelven is fel kellene olvasnia és utána rövid homiliát is kellene mondania. Az új törvénykönyv kimondja, hogy a plébános vasárnaponként minden hivatalos misében mondjon rövid homiliát (Can. 1345). Ezek a rövid beszédek, — miket hétköznap is lehetne mondani, mint például Parsch Pius évek óta mindennap mond rövid beszédet miséje közben, — sok áldással és haszonnal járnának és segítenének a misében való elmélyedéshez.

Abból a törekvésből, hogy a nép ismét tevékenyen résztvegyen a szentmisében, tehát az előmisében hallgassa az Isten szavát, egy új forma fakadt, az úgynevezett közös szentmise. Adva van a lehetőség, hogy az olvasmányt egy lector felolvassa és a modern lelkipásztor nem mehet el közömbösen ezen fontos eszköz mellett.

Vajjon eljutunk-e végre oda, hogy az előmise olvasmányait egyszer hivatalosan a nép nyelvén fogják hirdetni (mint például a görög szertartású római katolikusok teszik hazánkban is)? Nem tudjuk. Ennek engedélyezése a Szentszék ügye. De szabad ezt kérnünk. Akkor lenne az előmise az, ami kezdettől akart lenni: Isten szavának hirdetése.

X. AZ ÁTVEZETŐ ÉNEKEK

Az emberi természet kívánja, hogy olvasmányai közé szüneteket illesszen közbe, hogy a hallottakon vagy olvasottakon gondolkozni, elmélkedni tudjon. Ha pedig a többféle olvasmány következik egymás után, akkor meg éppen nem lehet minden további nélkül az egyikre átmenni úgy, hogy közöttük ne lenne megállás és ne teremtenénk valami jóleső változást. Mikor pedig egy közösség előtt tartják a felolvasásokat, akkor a legtermészetesebb, hogy ez a visszhang a hallottakra és ez az átvezetés a legközelebbi olvasmányra énekkel történik. Az embernek ez a lélektanilag megalapozott szükséglete ilyen elmélyülés, felfrissülés és változás után a liturgiában elvezetett *a szüneteket kitöltő*, az olvasmányok között *átvezető énekhez*, melyet megtalálunk mind a szentmisében, mind a zsolozsmában. Az utóbbiban a neve: «responsorium» (Felelet) és főként az éjszakai zsolozsmának, az ú. n. matutinumnak olvasmányai után következnek. A misében mint olvasmányok közti ének szerepel a szentlecke és az evangélium között s a neve általában graduale. De majd hallani fogjuk, hogy szabály szerint nem egyfajta ének van, hanem többfajta s azért a nevük is különböző: graduale, alleluja, tractus, sequentia.

1. A történet.

Az olvasmányok közeit kitöltő ének ősi liturgikus kincs és még a zsinagógai Isten-tiszteletből került hozzánk. A zsidók az olvasmányok közt egy zsoltárt énekeltek és ezt a szokást átvette az Egyház is. Igy a legrégibb

liturgikus forrásokban azt látjuk, hogy az olvasmányok között vagy egy zsoltárt, vagy egy ahhoz hasonló éneket (canticum=ot) énekeltek. Tertullianus, a 3. század írója tesz erről tanubizonyságot: «Először hallottuk az apostolok írását, erre zsoltárt énekeltünk, majd az evangélium mutatta meg nekünk a tíz bélpoklost» (De anima c. 9.). Az Apostoli Konstitució is ismeri ezt az olvasmányok közti zsoltáréneket (II, 57). Szent Ágoston gyakran beszél a zsoltárokról tartott magyarázataiban (Enarrationes in Psalmos) azoknak énekléséről az olvasmányok között, mégpedig mint felelő=énekről, Responsoriumról. I. Leó pápa idején († 461) még egy egész zsoltárt végig elénekeltek (Serm. 3 de natali ipsius, n. 1.). Felhozhatjuk ismét példának Nagypéntek tiszteletreméltó ősi liturgiáját, mely a három olvasmány közé eső két éneket a régi alakjában tartotta meg: az első olvasmányra felelet Habakuk prófétának a canticuma, a második után pedig majdnem az egész 139. zsoltárt énekeljük még ma is.

Lassan azonban ezeket az énekeket megrövidítették; ez a rövidítés I. Leó és I. Gergely pápa közé eső száz esztendőben (450=től kb. 550=ig) ment végbe. Alkalmat adott pedig erre a rövidítésre a «Schola cantorum», a külön énekiskolának kialakulása. Ekkor lépett az egyszerű népének helyébe az iskolázott énekeseknek úgynevezett «melizmatikus» éneke, melynél egy=egy szótagra több hang, sőt néha egész dallamsor eshetett. Az pedig nagyon hosszú lett volna, ha az egész zsoltárt ilymódon énekelték volna végig. Ma ez a közbeeső ének csupán néhány részből áll, de a római liturgia legművésziesebb énekei közé tartozik.

Ezeket az átvezető énekeket már nagyon korán csak egy énekes adta elő, akinek azután a nép felelt. Szent Ágoston mondja egy helyen zsoltár=magyarázataiban: «Rövid a zsoltár, melyet hallottunk és amelyre feleltünk». (Enarrationes in Psalmos 119, n. 1.) I. Gergelyig és még utána is Rómában egy diákonus énekelte a zsoltárt. Ennek a szóló=éneknek oly nagy jelentőséget tulajdonítottak,

hogy az ünnepi mise elején a pápának ki kellett hirdetnie az énekes nevét (Ordo Rom. I, 7). Csak a 12. századtól kezdve bíznak meg két énekest a Graduale eléneklésével és még ma is ez a szabály. (Ordo Rom. XI.)

2. A közbeeső énekek fajai.

Amint már fentebb említettük, a közbeeső éneknek több fajtája van. Általában a misében két ének van: a graduale és az alleluja; Hetvened=vasárnaptól Hús=vétig azonban elnémul az ujjongó alléluja és helyébe lép a tractus. Hangsúlyozzuk, hogy ezek az énekek tarta=lom szerint is, de keletkezésük szerint is különböző éne=kek voltak.

Kérdezhetjük azonban, hogyan kerül a két olvas=mány közé két különböző ének, mikor a régi források csak egy éneket mutatnak? De viszont azt tudjuk már az előző fejezetből, hogy a régi római misében három olvasmány volt és így a három olvasmány között, mint ma is a nagypénteki liturgiában, két közbeeső ének volt, mégpedig eleinte egy=egy zsoltár. De a második zsoltárt hamarosan, már kb. az 5. században az alleluja ének helyettesítette, legalább is a húsvéti időben (Sozomenus H. E. VII. 19), amely alleluja mintegy átmenetet alko=tott az evangéliumhoz. I. Gergely pápa az alleluja=éneket kiterjesztette az egész liturgikus évre és ő vezette be az alleluja=verset. Mikor később a három olvasmány közül az egyik elmaradt, a nagyon megszeretett alleluja=éneket megtartották. Ettől kezdve van két ének; az egyiknek a neve ma graduale és mintegy visszhang a felolvasott szentleckére, a második az alleluja, mely egykor a kiesett olvasmányra következett, most pedig előkészít az evangéliumra.

Az alleluja=nélküli időben helyébe lép az ünnepi misékben egy másik ének, melyet *egyhuzamban*, meg=szakítás nélkül énekelnek és innen a neve: tractus. Ez az ének még megőrizte a régi idők egyszerű struktúráját és

talán abból a zsoltárból maradt, melyet az alleluja bevezetése előtt a második olvasmány után énekeltek; így tehát ősi liturgikus örökség.

Ez a három ének: a graduale, alleluja és tractus, a legfontosabb és a klasszikus liturgiából ránkmaradt ének. Csak a középkor elején keletkezett egy újabb ének, melynek neve: sequentia. Ennek a története a következő: az alleluja-ének utolsó «a» szótagjára egyre több «neuma», egyre hosszabb dallam következett; ezt a szövegnélküli ujjongó melódiát nevezték a 9. században «sequentia»-nak, vagyis az allelujára «következő»-nek. Hogy a dallamot könnyebben meg tudják jegyezni, a szövegnélküli hangjegyek alá szöveget kezdtek aláírni; eleinte prózai szöveget, később a 12. században metrikus szöveget. Így keletkezett a sequentia, ez a középkorban oly nagyon szeretett és annyira elterjedt műfaj. Minden ünnepi miséhez hozzáfűztek egyet, úgyhogy van kb. 900 középkori sequentia; de mégis ezek a klasszikus liturgia szellemétől eltérő, idegen alkotások. Azért V. Pius pápa a római Misszálé reformja és egyetemes kiadása alkalmával (1570) a helyes liturgikus szellemet megismerve, ezeket a vadhajtásokat lemetszette és csupán öt sequentiát hagyott meg, melyek azonban a vallásos költészetnek igazi remekei.

A húsvéti időben, — Fehérvasárnaptól Pünkösdig — ma kimarad a graduale. A középkor szimbolikája a gradualet (minden igazolás nélkül) bűnbánati éneknek tartotta, mert a szentleckében is szimbolikusan Keresztelő Szent János bűnbánatra intő prédikációját látta ábrázolva. A húsvéti időben, a tiszta öröm idején azonban a bűnbánatnak el kell hallgatnia. Ezért lép a graduale helyébe az úgynevezett nagy alleluja, kibővített alleluja.

A tractus nem fordul elő minden alleluja-nélküli misében, hanem csak azokban, melyek bizonyos ünnepélyességgel bírnak. Így a böjtbevezető vasárnapokon van tractus, de ha a hét folyamán a vasárnapi misét ismétlik, akkor kiesik a tractus. A Szent Negyvennap

alatt is csak a «feriae legitimae»-nek nevezett napokon, tehát hétfőn, szerdán és pénteken énekelik a tractust, a többi hétköznapokon elmarad.

A mai rend tehát a következő:

a) az év legnagyobb részében, — Szentháromságtól Septuagesimáig — van graduale és alleluja; ez az idő örömet és bűnbánatot egyesítő idő;

b) a húsvéti időben csak allelujánk van, mégpedig a bővített nagy alleluja, hiszen ez a tiszta örömnek az ideje;

c) a teljes böjti időben, tehát már Hetvened-vasárnaptól Húsvétig, csak gradualet találunk, mert ez a bűnbánatnak az ideje, amely bűnbánatot az ünnepélyesebb misékben a tractus még jobban aláhúz.

Így mutatja meg a közbeeső ének a liturgikus év hangulatát; de a sequentia nem tartozik ide, mert nemcsak a legnagyobb ünnepeknek (Húsvét, Pünkösd, Úrnap) van sequentiája, hanem a szomorú Fájdalmas-pénteken és a komor halotti misében is ezt énekel az Egyház. De azért az elmondottakból is láthatjuk, hogy az átmenetre való ének néhány verse egyrészt határozott feladattal bír a szentmise menetében, mint a leckére való visszhang és az evangéliumra való előkészítés, másrészt a mise ünnepélyességének fokmérője és hangulatának kifejezője.

3. A felelő-imádkozás módja.

A graduale-ének megértéséhez még néhány szót kell szólnunk a közös imádkozás módjairól a liturgiában. Ha több ember gyűl össze, hogy közösen imádkozzanak, ezt többféle módon tehetik:

a) egyik imádkozik hangosan, a többi csendesen vele imádkozik;

b) mindnyájan végig közösen és hangosan imádkoznak;

c) egy előimádkozó vagy néha több imádkozik, a többiek pedig közbeszűrt ismétlődő verssel fejezik ki részvételüket; — ez a felelő-imádkozás, «responsorium»-os imádság;

d) két karra oszolva felváltva imádkoznak valamenynyien; — ez az úgynevezett «antifonás» imádság.

Keressük meg, hogy melyik közös imádkozási módot használja az Egyház a liturgiában.

a) Az elsőt nagyon kis mértékben, de a legfontosabb imádságban, amikor végül a liturgus maga mondja el az oratiókat.

b) A másodikat egyáltalában soha nem gyakorolja, mert a tömegimádság ellene mond az antik ember finom stílusérzékének. Annál nagyobb mértékben ápolja az Egyház a responsoriumos és antifonás imádkozási módokat.

c) A responsoriumos imádság abban áll, hogy az előimádkozó vagy a Schola, a kis énekkar, — egyedül végzi a cselekményt, a közösség pedig visszatérő verssel adja tudtul a maga részvételét.

d) A legutolsó mód abban áll, hogy az egész közösség két félkarra oszolva halad előre; mégpedig az egyik félkar férfiakból, a másik félkar nőkből áll, akiknek a hangjuk között egy nyolcad, egy oktáv a különbség. Innen van ennek az imádkozási módnak a neve is, mert antifona oktávot jelent. Antifonás imádkozás oktávban, azaz váltakozó magas és mély hangon való imádkozás.

Tanulságos megfigyelni, hogy a liturgia mikor és miként alkalmazza ezt a két utóbbi imádkozási módot. Általában a közös imádságnál az antifonás imádkozást szereti; a responsoriumosat csak ott alkalmazza, ahol az elmélkedő imádkozásnak van helye, ahol tehát az imádságos cselekedetben szünet áll be. A zsolozsmában a zsoltárokat, tehát a zsolozsma főrészét, antifonás módon imádkozzák, csak az olvasmányok után jönnek közbe pihentető szünetek s ezek alatt a lélek a hallottak fölött elmélkedik, — ezért itt vannak a responsoriumok.

A mise menetében négyszer van ének (az *introitus* = a papság bevonulása alatt, *graduale* = a szentlecke és az evangélium felolvasása között átmenetként, *offertorium* = a hívők felajánlási körmenete alatt és a *communio* = a szentáldozásra való ének). Ezek közül három: az introitus, az offertorium és a communio antifonás imádság; karokra oszolva énekelik végig, ellenben egy: a graduale (és a vele kapcsolatos alleluja) responsoriumos ének. Ez egyébként megérthető ezeknek az énekeknek a lényegéből: az első három körmeneti-ének, tehát az állandó előrehaladás magától kínálkozik; az utóbbinál a cselekményben nyugalom áll be azért itt elmélkedő, elgondolkozó éneknek van helye. És ugyanezen okból értjük meg azt is, hogy a graduale (és alleluja) miért szóló-ének és miért mutat oly gyakran igen művészies dallamot.

4. A graduale.

Ezek után vizsgáljuk meg közelebbről ezeket az énekeket.

A két olvasmény közti éneknek az idők folyamán különböző neve volt. A legrégibb elnevezés a «responsum» (Ordo Rom. I, 10), később «responsorium» (Ordo Rom. II. 7), majd pedig az Antiphonarium Gregorianumban responsorium graduale. De a 9. században a gradale vagy a graduale elnevezés lesz általános, mert a felolvasó emelvénynek, az ambónak a legalsó lépcsőjén, gradus-án állva énekelte el egy előénekes. A második római Ordo kifejezetten kívánja, hogy az énekes ne a felső lépcsőn álljon («non superiorem gradum»), mert az az evangélium helye.

Ma a graduale rendesen két versből áll; ezek azonban nem egymás mellé rendelt vers, hanem az első a feleletként visszatérő vers, a responsum; a második a régi teljes zsoltárnak egyetlen megmaradt verse. Amikor tehát most a két verset egymás után imádkozzák vagy

énekelik el, ez nem egészen megfelelő. Ennek inkább a következőképen kellene történnie: az előénekesek elénekelik a visszatérő verset (ma az első vers); ezt most valamennyien ismételik; az előénekesek énekelik a zsoltár-verset (ma a második vers), utána mindnyájan ismételik a visszatérő verset. (Régente az egész zsoltárt elmondották úgy, hogy az előénekes folytatta az éneket, a nép pedig minden vers után ismételte a visszatérő verset.) A mai menet a következő:

Előénekes:	Schola (vagy mindnyájan):
a) (első vers),	*a)* (első vers) ismételve,
b) (második vers).	*b)* (második vers) ismételve.

Arra ezek után alig kell rámutatnunk, hogy ez az erdeti éneklési és imádkozási mód dramatikusabb, több benne a cselekedet; de egyúttal az ének tartalmát is jobban meg tudja értetni. Ebből a szerkezetből felismerjük, hogy az első ismétlő vers, a responsum, mely régente az egész zsoltáron át végigvonult, a fontosabb, mint a második vers, mely a réginek egyetlen megmaradt verse. Meg is lehet vigyázni, hogy ez a második vers a zsoltárnak az első versszaka, úgyhogy az első vers ennek a zsoltárnak a keretbefoglaló verse, antifonája. A miseénekeknek új hivatalos kiadása, a Graduale Vaticanum, figyelembe veszi már ennek az éneknek a történeti jellegét és megengedi, hogy a gradualet nemcsak szólóénekként végezzék, hanem hogy a responsumot a fent említett módon ismételjék.

Hogy ez a rendelkezés a tartalom szempontjából is jelentős, mutatja például Keresztelő Szent János ünnepének (jún. 24.) gradualéja. A régi éneklési mód a következő drámai váltakozást adta:

a) az előénekes (Isten nevében énekli): «Mielőtt alkottalak téged anyád méhében, ismertelek . . .»

a) a nép (elmélkedve ismétli): «Mielőtt alkottalak téged anyád méhében, ismertelek . . .»

b) az előénekes (János nevében mondja): «Az Úr kinyújtotta kezét és illette számat és szólt hozzám:»

a) a nép (Isten szavát ismétli): «Mielőtt alkottalak téged anyád méhében, ismertelek . . .»

Ha a második verset nézzük, az így végződik: és szólt hozzám; ez tehát feltétlenül kíván valamit befejezést, mégpedig az első verset.

A graduale gyakorlati célja az, hogy a felolvasások egyhangúságát énekkel megszakítsa és egyúttal az ismétlődő verssel a nép is részt vehessen benne. Ami a tartalmát illeti: a graduale visszhang az első olvasmányra és tartalmilag mentől jobban símul az olvasmányhoz, annál jobban megfelel ennek a feladatának. Ezért a legkülönbözőbb hangulatot találunk benne: egyszer könyörgő imádság, másszor az Isten segítségében való bizalmat leheli, de van benne ujjongás és hála is. De a középkor felfogása, mely a gradualeban bűnbánati éneket látott, tartalmilag nem állja meg a helyét, mert nem egyoldalú, hanem különböző érzelem van benne.

Az most már a liturgia barátainak feladata, hogy ezen gondolatok alapján kutassák át az egyes graduálekat, sok érdekes megfigyelésre fognak szert tenni.

5. Az alleluja-ének.

Mint a Graduale, ugyanúgy az alleluja is responsoriumosan van felépítve. Áll két allelujából, a versből és még egy allelujából. A nagy alleluja húsvéti időben még egy verset és egy allelujá fűz hozzá. Tehát ugyanazon szerkezetet látjuk, mint a gradualeban: a visszatérő vers itt az alleluja. Az előénekes énekli az első allelujá, valamennyien ismétlik. A verset énekeli az előénekes, valamennyien ismétlik az allelujá. A menet tehát ugyanaz, mint előbb:

Előénekes:	Schola (vagy mind):
a) Alleluja,	*a)* Alleluja,
b) Vers,	*a)* Alleluja,
c) (2. vers).	*a)* (Alleluja).

Tartalmilag az alleluja beharangozás, előkészítés az evangéliumra; a misében tehát a belső lelki öröm-nek kifejezésére szolgál; ennek az örömnek az alapja az evangélium, az igazi «öröm-hír». Igen, az alleluja az ünnepi hírnök hirdető szava, aki előre jelenti az Isten-királynak, Krisztusnak közénk való bevonulását az evan-géliumban. Az előző fejezetből ugyanis már jól tudjuk, hogy az evangéliumban Krisztus jelenik meg köztünk, az alleluja éneke tehát Krisztus örvendező köszöntése és egyúttal az előtte való hódolat is. Ebből értjük meg azt is, hogy az alleluja melódiájának mintha nem akarna vége szakadni és elvezetett a sequentia-hoz, az alleluja folytatásához.

Az alleluja jelentősségét még fokozza a kísérő cse-lekedet. A graduale éneklése alatt a klérus még az oltár-nál foglalkozik, hogy előkészítse az evangélium hirdetését. Mikor ennek vége van, akkor indul meg a körmenet az ambóhoz a diákonussal, aki az evangéliumot, Krisztus szimbólumát viszi kezében; vagyis Krisztus vonul most be hozzánk, most csendül fel tehát az ünnepi alleluja; az Egyház ezzel hódol előtte.

Az alleluja verse tartalmi szempontból szintén kü-lönböző lehet; gyakran egy zsoltár első versszaka és ebből arra lehet következtetni, hogy azelőtt az egész zsoltárt elénekelték. Nem ritka azonban az az eset sem, hogy a fővers az evangéliumból való és ilyenkor mintegy vezető-motívumként végigcseng a misén. Klasszikus példát találunk erre a Húsvét utáni második vasárnap miséjében; ebben mind az alleluja verse, mind a com-munio éneke a főgondolatot fejezi ki: «Én vagyok a Jó Pásztor; én ismerem az én juhaimat és enyéim is ismer-nek engem». Hasonló szép példát találunk a húsvéti misé-ben, ahol a vezető-motívum a szentleckéből való és vissz-hangzik az alleluja és a communio énekében: «A mi Paszkánk feláldoztatott, Krisztus!» — a sequentia ezt a gondolatot szövi azután tovább a húsvéti Bárányunkról.

Klasszikus példa a jól megválasztott graduale és

alleluja énekre az Epifánia ünnepének miséje. Szószerint így hangzik:

A graduale:

a) Mind eljönnek Szábából aranyat és tömjént hozván és az Úrnak dícséretet zengvén.

b) Kelj föl, világosulj meg, Jeruzsálem, mert az Úr dicsősége fölötted feltámadott.

Az alleluja:

a) Alleluja *a)* Alleluja.

b) Láttuk az ő csillagát napkeleten és eljöttünk ajándékainkkal imádni az Urat.

Ez a szöveg. A graduale szemlélődve a megelőző lectio két mondatát ismétli, még pedig az elsőt és az utolsót; tehát valóban visszhang az olvasmányra. De vajjon miért éppen ezt a két mondatot? Mert a bölcsek történetében ezeknek van jelentősége: a bölcsek ajándékairól és a csillagról szólnak. — Az alleluja verse az evangéliumból vesz ki előre egy sort és pedig azt, amely ugyancsak a bölcsek ajándékairól és a csillagról szól. Látjuk tehát, miként alkot ez a két ének hidat a két olvasmány között.

6. *A tractus.*

Bűnbánati napokon, a gyászmisékben kiesik az alleluja-ének, helyébe lép a tractus, melyet azért neveznek így, mert egy huzamban, megszakítás nélkül (tractim) előadott lassúbb ének. Az előbbi két énekkel szemben ez egyáltalában nem responsorialis (felelő) ének. A felépítése sem olyan kimért, mint a graduale és alleluja-éneké. Különböző számú versekből, néha egy egész zsoltárból áll, mely rendesen a nap vezető zsoltára (pl. az első böjti vasárnapon a 90. zsoltár; Virágvasárnapon a 21. zsoltár). A tractusban, mint már említettük, még ránkmaradt a közbe eső ének régi formája; a versek ismétlése nélkül énekelték régen és így éneklik ma is; azonkívül a melódiája is a legrégibbek közé tartozik.

7. *A sequentia.*

A sequentia nem tartozik a mise klasszikus formájába. Azért csak egészen röviden szólunk róla. Hallottuk már a keletkezésének történetét. Hogy az alleluja utolsó ujjongó, hosszú, változó dallamú «*a*» hangja alá szöveget írtak; először annyi szótagból álló prózát, ahány hangjegy esett az «*a*» hangra; azután metrumos szöveget, melyekből lassan egész himnuszok fejlődtek (12. század). Ennek a költői sequentianak főmestere Szentviktori Ádám volt († 1192), kinek személye és költészete «a középkori liturgikus költészet csúcspontját» jelentette. Németországban és Franciaországban nagyobb elterjedésre talált a sequentia, míg Róma tartózkodóbb maradt.

Tartalmilag a sequentiának az alleluja verse felett való elmélkedésnek kellene lennie, amint a máig megmaradt öt sequentia közül kettőnél így is van. A húsvéti alleluja (szerezte 1050 körül burgundi Wipo, II. Konrád udvari papja), első, régebbi részében, azon vers előtt: Dic nobis Maria, az allelujaversének kibővítése. — Ismeretlen szerzőnek 1050 körül írt pünkösdi sequentiája, az örökszép «Veni Sancte Spiritus», szintén az alleluja versének variációja; a sequentia ennek az imádságnak minden szavát szétszedi.

Az úrnapi «Lauda Sion», a költő és tudós Aquinói Tamás alkotása († 1274) és nem más, mint dogmatikus költemény az Eucharisztiáról.— A Requiem-misékben a «Dies irae» van; valószínű Celanói Tamás himnusza; a középkori költészetnek egyik legszebb virága. Mindamellett nyugodtan állíthatjuk, hogy tartalma szerint nem illik a Requiem-misékbe, mert az eredeti ősi szövegek mind a keresztény reményt és a megváltottság tudatát sugározzák. — Az utolsó sequentia a «Stabat mater»; szerzője valószínű Jacopone da Todi († 1366); csak 1727-ben került a római misekönyvbe. Ebben az öt sequentia-ban klasszikus formába öntött emlékét

látjuk a fejlődés egy olyan korszakának, melyben nem volt meg a liturgia szelleme.

Gyakorlati megjegyzések.

Végezetül felvethetjük a kérdést: Vajjon az átvezető éneknek most már csak történeti jelentősége van=e? Vagy pedig van benne még eleven erő a mi számunkra is?

Először is mind a négy változó=ének, még hacsak ily csökevényesen is maradt ránk, tanuja marad a virág=korszaknak, amikor a nép még tevékeny részt vett a liturgiában. És éppen ezeknek az énekeknek tudatos ápolása segít majd felébreszteni a mi liturgiánkat Csipke=rózsika=álmából. Ha a graduale visszhang az olvas=mányra, akkor az olvasmányos=istentiszteletnek újra élővé kell lennie a nép számára. Ha az alleluja üdvözlő=kiáltás (acclamatio) a közénk vonuló Krisztus előtt, akkor a misztériumban való hitet kell újra élővé tenni. Össze=foglalva: az átvezető ének figyelmeztető kiáltás, hogy újra érteni kell a liturgiát és újra tevékenyen részt kell benne venni.

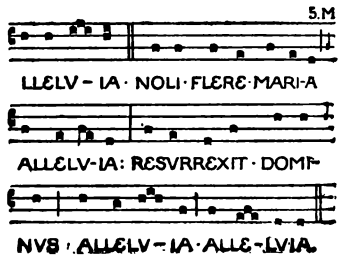

XI. AZ ELŐMISE BEFEJEZÉSE

A szentmise első része vasárnapokon és bizonyos ünnepeken, úgymint a Szent Szűz, az angyalok, az apostolok és az egyháztanítók ünnepein a Credo-val végződik, még pedig a bővebb formájú nicea-konstantinápolyi hitvallással. Tekinthetjük ezt az egész előmisére adott visszhangnak, mintegy a nép felelete az elhangzottakra: «Hisszük mind, amit hallottunk!» A hit volt ugyanis az előmise célja; ennek megerősítésére és megszilárdítására szolgáltak az olvasmányok és a prédikáció. De a hit egyúttal az ajtónálló az áldozati mise szentélye előtt; mert a hit a feltétele annak a kegyelemnek, hogy az áldozatban részesek lehessünk. Így tehát a Credo nagyon jó átvezető az áldozati miséhez.

A mise Credoja valószínű a jeruzsálemi egyházban szokásos keresztelési-szimbolumnak a kibővítése és a mise liturgiájába először az 5. században, Antiochiában került be, majd a 6. században Konstantinápolyban. Nyugaton, Spanyolországban már a 6. században megjelenik, a 7. és 8. században elkerül Franciaországba és Németországba, ahol a római Szentszék engedélyével a misében énekelték. A római liturgiába hivatalosan csak 1014-ben vette fel VIII. Benedek pápa, még pedig II. Henrik császár kérésére. Helye a római misében azonnal az evangélium után volt, míg a bizánci misében a békecsók után következett az offertoriumban. Egész keleten csak mondták a Credot, míg nyugaton állandóan énekelték.

A Credot ma háromféle alapon illesztjük be a misébe: *a)* a misztérium miatt, amikor az ünnep tárgya

olyan, hogy a Credoban is benne van, tehát vasárnapokon, az Úr, a Szent Szűz és az angyalok ünnepein; *b)* bizonyos szentek ünnepein az illetőnek tanítói bölcsessége miatt, így az apostolok, az egyháztanítók és Mária Magdolna ünnepein; *c)* végül az ünnepélyesség miatt az ünnepélyes votívmisében és a patrocinium-on, a védőszentek ünnepén.

Ha még a Credo lelkét is meg akarjuk értetni, akkor elmondhatjuk, hogy az nem más, mint vasárnaponként történő keresztség-felújítás (keresztelési hitvallás); nem más, mint a következő hét számára való martiromság, a «martyrium» szót eredeti értelemében véve, azaz: tanuságtétel Krisztus mellett és a benne való hit mellett. Minthogy tehát vallomás, a lelkipásztornak rá kellene vezetnie egyházközségét, hogy állva mondják el és legyen hitünk nyilvános megvallása.

Az előmisét előcsarnokhoz, a szentélyhez vezető átriumhoz hasonlítottuk. Most látjuk már, hogy ez a hasonlat mennyire találó. Mire való az előcsarnok? Nem szoktunk ajtóstúl a házba esni, nem szoktunk az utcáról közvetlenül a lakószobába lépni. Kívánunk valamilyen közvetítő helyiséget, ahol az utca lármája elhalkul, ahol az ember összeszedi magát a szobába, még inkább a szentélybe lépés előtt. Ezt az átmenetet adja a szentáldozat számára az előmise. Eljöttünk a világból gondjainkkal, bűneinkkel, szétszórtságunkkal. «Imádság előtt készítsd el a lelked és ne légy olyan, mint ki megkísérti Istent» (Ekkli. 18, 23). A mise azonban a legfőbb imádság. Merészelnők-e meg nem szentelt lélekkel, idegen gondolatok és kívánságok egész rajával megkezdeni a misét? Azért lépünk be az előcsarnokba, lerázzuk lábunkról a port és búcsút mondunk mindennek, ami nem tartozik a miséhez.

Az előmise más szempontból összeköti a világot és a szentélyt. Nem szabad áthidalhatatlan szakadéknak lennie a mindennapi élet és az istentisztelet között. És az előmise kapcsolja össze ezt a kettőt. Az előmisében

magunkkal visszük Isten házába minden gondunkat, az élet minden szükségletét; a szívnek minden megmozdulása itt megtisztul, megnemesedik, megdicsőül, hogy méltó áldozattá lehesesn.

Az ős-egyházban az előmise végén elbocsátották a keresztségre készülő hittanulókat és a vezeklőket. Az «ecclesia collecta»-ból, az egybegyült teljes közösségből most «ecclesia secreta», kiválasztott közösség lesz, a szentek közössége. Ez forr most egybe a hétköznap gondjaiból kiemelkedve Krisztus misztikus testének egységévé,— most megkezdődhetik az áldozat.

XII. A FELAJÁNLÁS

A tulajdonképeni áldozat: mely a kenyér és bor konszekrációja által Krisztus áldozati testének és áldozati vérének és ezzel Krisztus keresztáldozatának megjelenítésében megy végbe, a kánonban jut kifejlésre. De mivel ez áldozat az egybegyűlt hívők áldozata is, azért ezzel a közösséggel vonatkozásba kell hozni Krisztus áldozatának megjelenítését. A közösségnek ez a részvétele az áldozatban kétféleképen fejeződik ki: az áldozat előtt az áldozatkészséggel és áldozatba való belekapcsolódás által, az áldozat után az áldozati lakomában való részvétel által. Ilymódon jön létre az áldozati mise három része: a felajánlási körmenet, az áldozati cselekmény és az áldozás. Most az első résszel fogunk foglalkozni, amelyet közönségesen *offertorium*-nak, vagy felajánlásnak neveznek.

1. A felajánlási körmenet története.

Az *offertorium*-nak, a szentmise első részének lényege: a felajánlási körmenet. Nézzük, hogy alakult ki?

Találunk-e az első szentmisén, az utolsó vacsorán a mi felajánlásunkhoz hasonlót? Nem találunk. Hacsak nem nevezzük offertoriumnak Péter és János munkáját a Pascha-lakoma előkészítésére. Őket küldötte el az Úr, hogy az első áldozathoz megterítsék az asztalt, kenyeret és bort szerezzenek: ők az első diákonusok.

De már az első agape-miséknél megtaláljuk az *offertorium* csiráját. A hívők ennivalót hoztak magukkal, amellyel kölcsönösen megajándékozták egymást. Ennek egy részét, a kenyeret és bort használták fel az áldozat-

hoz. Már ebben az időben megtaláljuk azt a alapfeltételt, hogy annak, aki résztvesz az áldozati lakomán, áldozati adományt kellett magával hoznia.

Ebből fejlődött ki az őskeresztény misékben a felajánlási körmenet. A hívők a szentmise elején körmenetben vitték az oltár mellett álló asztalra (prothesis) áldozati ajándékaikat. Ezek elsősorban kenyér és bor voltak; az utóbbit kis korsócskákban *(amulae)* vitték magukkal. De vittek egyesek gyapjút, olajat, gyümölcsöt, viaszt, ezüstöt, aranyat: ki mit akart s kinek mi volt kedves és értékes. Ezeket átvette a diákonus és elrendezte egy asztalon.

Mi történt ezekkel az adományokkal? Az áldozathoz szükséges dolgokat: a kenyeret és bort az oltárra vitte a diákonus. A többit félretették a papság és szegények számára. Mivel ez a körmenet sokáig tartott, könnyen elszórakozásra vezethetett, ezért már az 5. század óta énekeltek alatta a hívek. Arra is jó volt ez, hogy a papságot és népet áhítatos hangulatba ringassa s az áldozatra jobban előkészítse. A püspök közben átvette a kiválasztott adományokat és csak egy imádságot mondott az adományok fölött. Ez az *oratio super secreta*. Azelőtt ilyen volt a felajánlás, mikor a papság és nép közösen, együtt cselekedve ünnepelte meg a szentmisét. Amint látjuk tehát az offertorium magva, első kiindulása a hívők felajánlási körmenete volt és ez adja meg az értelmét is.

Néhány történelmi megjegyzést szeretnénk most ehhez a leíráshoz bizonyító adatként hozzáfűzni.

Justinus mártír († kb. 165-ben) csak általánosságban beszél: «hogy a testvérek vezetőjének kenyeret és vízzel vegyített bort hoznak a kehelyben s az átveszi azokat». Ebből még nehéz következtetni arra, hogy a hívők felajánlásáról volt-e szó.

Hippolytus már többször említi (218-ban) az eucharisztikus áldozatnál a hívők felajánlását, bár körmenetről nem szól. «A diákonus odaviszi a püspöknek az áldozati adományokat.» (I. 9.) Hogy ezek kenyéren és boron kívül

egyebek is lehettek, az kitűnik ezekből a sorokból: «Aki olajat hoz az eucharisztikus áldozathoz, tegyen úgy, mint aki kenyeret és bort hozott, adjon hálát hasonló módon». (I. 22.) Az etióp rendelkezés még ezt is hozzáteszi: «Aki sajtot és olajat hoz, beszéljen hasonló módon». Az átváltozás után külön szöveg következett az olaj megszentelésére. A húsvéti miséhez mézet és tejet is hoztak (16, 22).

Két fejezetben beszél (23, 24) a gyümölcsáldozatról is, mely az eucharisztikus áldozattal kapcsolatban ment végbe.

«Mindenki törekedjék arra, hogy termésének első zsengéjét a püspöknek elhozza. A püspök vegye át, adjon hálát és áldja meg azt, miközben az adományozó nevét említi, ilymódon: Hálát adunk neked, Urunk, Istenünk, s felajánljuk neked gyümölcstermésünk zsengéjét, amelyet tőled kaptunk, mert megparancsoltad a földnek, hogy gyümölcsöt teremjen és megérlelje azt az emberi nem és minden teremtett lény hasznára, örömére és táplálására. Dícsérünk téged, Istenünk ezért és minden más jótéteményeidért, ki a teremtést oly sokféle gyümölccsel gazdagítottad, dícsérünk téged szent Fiad, Jézus Krisztus által, akié veled és a Szentlélekkel együtt minden dicsőség örökön örökké. Amen.»

A következő gyümölcsöket szokták megáldani: szőlőt, fügét, almát, olajat, körtét, gránátalmát, barackot, cseresznyét, mandulát. Nem lehet megáldani: a lótuszt, vörös- és fokhagymát, ugorkát és más főzelékféléket. Virágokból csak rózsát és lilomot fogadjanak el, mást ne.»

Ime, látjuk, hogy különbséget tettek a gyümölcsök közt, hogy melyeket lehet elvinni a felajánláskor és melyeket nem. Hippolytus írásából tehát elképzelhetjük az akkori felajánlást, csak azt nem tudjuk, mikor vitték ezeket az adományokat az oltárhoz.

Cypriánus († 258) korholja a gazdagokat, akik áldozati adomány nélkül jönnek az oltárhoz és mégis részt kérnek a szegények adományából («partem de sacrificio quod pauper obtulit, sumit» (De opere et eleemos., c. 15.),

amiből következik, hogy az áldozathoz szükséges adományokat a hívők hozták magukkal.

A második Apostoli Kánonban, (mely az Apostoli Konstituciók függelékében található és a 4. századból származik,) ez áll: «Ha egy püspök, vagy pap az Úrtól az áldozatra adott rendelkezés ellenére mást áldoz az Úr oltárán, például mézet vagy tejet; vagy pedig bor helyett más mámort okozó, vagy mesterséges italt, vagy madarat, állatot, vagy hüvelyes veteményt: azt, mivel a parancs ellen cselekedett, le kell tenni. Az aratás idején friss kalászt és szőlőfürt kivételével nem szabad mást az oltárra vinni, mint olajat a szent világosság számára és tömjént az isteni áldozat idejére. Minden más gyümölcsöt küldjenek a püspök vagy pap házához, de ne az oltárra. De természetes, hogy ezek osszák meg a küldött ajándékot a diákonussal és más papi személyekkel.» Ebből a kánonból kitűnik, hogy a szentmisére küldött adományok között nagy választék volt. És az is, hogy megkülönböztették a szentmiseáldozat részére küldött adományokat és a papi házba küldött első gyümölcsöt, vagy más terményzsengét.

A *maçon*-i zsinat (585-ben) elrendeli (Can. 4.), hogy a férfiak és nők minden vasárnap hozzanak kenyeret és bort az oltár számára. Ezt a kötelezettséget a későbbi zsinatok a késő középkorig sürgették, de egyre kevesebb eredménnyel.

A felajánlási körmenet fényes bizonyítéka az Aquilea-i dóm mozaik-padlója, mely a Krisztus után 317 tájáról való. Ezen négy rész közül a harmadik tisztán kivehetően a hívők felajánlási körmenetét ábrázolja. Középen az eucharisztikus győzelemnek nevezett jólismert kép: Angyal áll, egyik kezében pálmával, a másikban koronával. Előtte kosárban kenyeret s edényben bort látunk, tehát biztosan az Eucharisztia motívumait. E középpont körül kisebb képekben embereket látunk, akik kezükben viszik adományaikat: kenyeret, bort, gyümölcsöt, virágot, sőt madarat is. A mozaik tehát fel-

ajánlási körmenetet ábrázol, sőt látható rajta annak a nyoma is, ahová tették az adományokat: egy asztalnak a lába. Ez az asztal körülbelül öt méternyire állt az oltártól, amelynek helye egy felirat alapján szintén kivehető. A ravennai mozaik is idetartozik, mert ezeken Justiniánus császár és Theodora császárné felajánlását látjuk.

Hogy a 7. és 8. században Rómában mint ment végbe a felajánlási körmenet, az Ordo Rom. I-ből tudjuk. Kramp S. J. ennek alapján így írja le:

«Megkezdődik az offertorium. Az a diákonus, aki az evangéliumot olvasta, odalép az oltárhoz és az egyik akolitustól átveszi a kelyhet és korporálét. Ez akkoriban még olyan kendő volt, hogy az oltárt egészen betakarta. A pápa föláll és közvetlen kíséretével a senatoriumba megy, a hajó első részébe, ahol akkoriban a senatus és Róma nemessége foglalt helyet, hogy ott átvegye a hívők áldozati adományait.

Minden jelenlevőtől kap egy kis edényben bort s egy kis kenyeret. A bort az archidiákonusnak nyujtja, aki egy nagy kehelybe önti azt, melyet egy alszerpap tart kezében. Ez viszont egy akolitus kezében lévő korsóba üríti ki a kelyhet. A kenyeret a pápa szintén egy alszerpapnak adja át, aki egy másiknak továbbítja s az ráhelyezi két akolitus által tartott kendőre. Igy halad át a pápa a nemesség sorai között, akik rangjuknak megfelelően ülnek helyeiken, először a férfiak oldalán, majd a nőkén. Amikor a nők oldalára ér, megkezdi egyik püspök a nép között is az adományok összegyüjtését a férfiak oldalán. Ezután megy át a nők oldalára. Ha nagyon sokáig tartana a gyüjtés, más pap is segédkezik.

Ha ezzel elkészültek, akkor a pápa és kísérete megint fölmegy a presbiteriumba s megmossa kezét. Igy tesznek a többi gyüjtést végző papok is. Az archidiákonus elrendezi az oltáron az adományokat s ha ez megtörtént, átveszi a szolgálattevő subdiákonustól magának a pápának boradományát, beleönti a kehelybe, majd ugyanezt teszi

a diákonus és egész szolgálattevő papság adományával. A subdiákonus odamegy a karnagyhoz, aki egész idő alatt az offertorium zsoltárát énekelte a karral együtt s tőle egy edény vizet vesz át, átadja az archidiákonusnak s az a borba önt abból egy keveset. A pápa föláll s odamegy az oltárhoz, hódolatát fejezi ki és személyesen veszi át a diákonusok kenyéradományát, hogy azt az oltáron helyezze el. Az archidiákonus viszont a subdiákonustól veszi át a pápa két kenyéradományát s átnyujtja a pápának, hogy a többihez tegye azokat.

Tehát mindnyájan végeztek felajánlást. A pápától lefelé egészen a hívők legutolsójáig. Mindenki elhozta áldozati adományát az oltárra, mindenki részt vett az eucharisztikus áldozatban. S amint ezek az adományok egymás mellett feküdtek az oltáron, így képeztek a hívők is együtt az ég és föld Ura előtt egy nagy áldozati közösséget.

És ha eddig nem volt szó a jelenlevő hívők valamennyiének központi közösségéről, most annál inkább előtérbe nyomul az, de azért középpont marad az oltár.

A pápa az oltár *előtt* áll (mi azt mondanánk *mögötte)*, arccal az énekesek és a nép felé fordulva. Egy pillantást vet a karnagyra s ez befejezi az éneket. Ugyanekkor a pápa köré csoportosulnak a püspökök és diákonusok. A subdiákonusok pedig átmennek az oltár másik oldalára s szembe fordulnak a pápával, hogy lássák őt és felelhessenek neki.

A pápa elimádkozza a secreta-t, befejezi a hangosan elénekelt «mindörökön örökké»-vel, mire a subdiákonusok válaszolják az «Ament». (Eucharistia, 25. l.)

A középkorban egyre jobban elhagyták a laikus hívők felajánlási körmenetét, bármennyire sürgették is azt a zsinatok. De mivel a nép már hozzászokott, az elmaradásával támadt hézagot néhány imával pótolták: ezek a mai felajánló imádságok, amelyek a 14. század óta vannak szokásban. Tartalmilag hasonló gondolatokat hoznak ezek az imák, mint a kánon imádságai, ezért a középkorban

«kis kánon»=nak is nevezték őket. Az offertorium lényegét azonban nem adják úgy vissza, mint a régi felajánlási körmenet.

2. A felajánló körmenet jelentése.

Mit jelentett a nép felajánlási körmenete?

a) Az adomány először is magát az ajándékozó személyt jelenti. Ha én adok valakinek valamit, a szeretetemet jelzem ezzel, a szívemet, lelkemet, önmagamat adom. Az adományban önmagát adja az ember. Így az oltárhoz vitt adomány is önmagunk szimboluma: a szentmiseáldozatnál magunkat akarjuk teljesen az Úrnak átadni.

b) Elmélkedjünk azután arról, hogy mit jelképez a kenyér és bor? A kenyér a munka, a verítékes fáradtság jelképe : a bor pedig a szenvedésé, mert a szőlő présben alakul át borrá. Elhozzuk tehát az oltárhoz munkánk kenyerét s szenvedésünk borát. Életünknek két fő tényezője ez a kettő: a szenvedés és munka. A kenyérben és borban tehát egész életünket felajánljuk.

c) Figyeljük meg a felajánló körmenetben megnyilvánuló közösség=gondolatot: Mindenki elhozza azt, ami egyedül az övé, amit személyesen kiválasztott s maga tett az oltárra, ahol a hívők közösségének *egyetlen* nagy áldozati adománnyá válik. Amit adtunk, mindenképen Krisztusé lesz, akár a lelkéé (az Eucharisztiában), akár a fejéé (papjaiban), akár a lábáé (szegényeiben). A felajánlási körmenet nagy, közös cselekvésében mély szimbolum rejlett. Eljött a szentmisére az egyes ember minden egyéni sajátságával s ott összenőtt testvéreivel Krisztus misztikus testévé. Ez a közösség=gondolat a Pünkösd utáni vasárnapok miséinek secretáiban fordul többször elő: «hogy amit az egyesek bemutatnak fölséged dicsőségére, az mindenkinek üdvére váljék!» (Pünkösd u. 7. vas.)

d) A felajánlási körmenetben még egy szép gondolatot találunk elrejtve. A keresztény, aki kenyeret és bort hozott az oltárra, megkapta áldozáskor ugyanazt a kenye=

ret és bort, de megistenítve, Krisztus testévé és vérévé változtatva. Értjük-e ezt a szimbolumot? A kenyér és bor az ajándékozó személyét jelenti: tehát az anyagi ember jön a szentmiseáldozatra s a Krisztussá változott tér haza. Valóra válik Szent Pál szava: «Élek én, de nem én, hanem Krisztus él bennem!» A felajánlási körmenet és szentáldozás kézzel foghatólag bebizonyították, hogy a szent Eucharisztia által «Krisztus Istenségének részesei leszünk».

e) Megértjük-e most már a felajánlás értelmét? Ez az egész szentmise legemberibb cselekedete s odaadást kíván, teljes odaadást. Hogy ez az odaadás mit jelent, azt megérthetjük Ábrahám történetéből: Sokáig kellett neki várnia, amíg Isten ígérete valóra vált és fia született. Amikor Izsák ifjúvá serdült, így szólt Isten Ábrahámhoz: «Vedd egyetlen fiadat, akit szeretsz és áldozd fel nekem égő áldozatul!» ... Ábrahám felkelt éjnek idején és fölment a fiával arra a hegyre, melyet az Úr jelölt ki neki. Útközben ezt kérdezte tőle a mit sem sejtő fiú: «Atyám, fa és tűz lesz, de hol van az áldozati állat?» ... S Ábrahám vérző szívvel felelte: «Fiam, az Úr majd gondoskodik áldozati adományról!» Ábrahám meghozta hősi áldozatát, rákötözte egyetlen fiát az oltárra és meg akarta gyujtani a tüzet. De ez elég volt Istennek. — Ime, ez az odaadás. Isten életének legnagyobb áldozatát kívánta Ábrahámtól s ő kész szívvel megadta azt. (Gen. 22.)

Ebből észrevehetjük azonnal, milyen csodálatos érték rejlik számunkra az Offertoriumban. Benne van minden vallás magva: az odaadás. Isten nem az érzéseidet, ajándékaidat akarja, Isten tégedet akar. Egész magadat. A Boldogságos Szűz Mária élete sorsdöntő órájában kimondta a Fiat-ot: «Ime az Úr szolgáló leánya, legyen nekem a te igéd szerint!» Ez odaadás. Krisztus az Olajfák-hegyén gyötrődve viaskodik ugyanezért a Fiat-ért: «Atyám, nem ahogy én akarom, hanem a te akaratod legyen meg!» És ebben a felséges krisztusi imádságban virágzik ki odaadása: «Legyen meg a te akaratod, miké-

pen mennyben, azonképen itt a földön is!» Tanuljuk meg tehát az offertoriumban Istennek meghozni a legszebb, legnehezebb, de neki legtetszőbb áldozatot, önmagunk átadását.

Uram, legyen meg a te akaratod,
ahol járok, ahol állok,
Uram, legyen meg a te akaratod,
még ha belé nem is látok,
Uram, legyen meg a te akaratod,
akkor is, ha jajt kiáltok.

A felajánló körmenet Krisztus áldozatos lelkére nevel rá minket. Mielőtt méltók lennénk arra, hogy Krisztus papságában részt vehessünk s az eucharisztikus áldozatot bemutathassuk, először magunkat kell alkalmassá tennünk az Istennek való átadásra. Ez történt a felajánló körmenetben.

f) Ámde még mindig nem hatoltunk az offertorium legbelső magváig, mert még mindig kevés a kapcsolata Krisztus áldozatával. Valamit ki kell még emelnünk: A szentmise a nagy megváltói műnek, különösen pedig Krisztus halálának és feltámadásának jelenné való tétele. Hogy is történik a mi megváltásunk? Tudjuk, hogy Krisztus meghalt értünk és ezzel eleget tett az Atyának az emberek helyett. Ez az objektív megváltás, vagy legalább is lehetőség a megváltásra. De hogy megy végbe valósággal a megváltásunk? Úgy, ha magunkévá tesszük Krisztus megváltói érdemét vagy mint Szent Pál mondja: meghalunk és feltámadunk Krisztussal. A valóságos megváltáshoz két dolog szükséges: 1. Krisztusnak meg kellett értünk halnia. 2. És nekünk is vele meg kell halnunk és vele fel kell támadnunk. Ez a kettő megy végbe újból a szentmisében: Krisztus megjeleníti áldozatos halálát az áldozati cselekményben, az átváltoztatásban, de ez nem lenne elég: nekünk is vele meg kell halnunk és vele fel kell támadnunk: ez történik az offertoriumban és az áldozásban.

Ez az Úr áldozatában való részvétel gyönyörűen kifejezésre jutott a felajánló körmenetben: a hívek az oltárhoz vitték adományaikat, ezek az adományok őket magukat jelentették, tehát a hívek magukat is az oltárra tették, hogy ott meghaljanak Krisztussal együtt: felszállottak vele a keresztre, hogy az Úrral együtt megfeszíttessenek. Ez tehát az offertorium legmélyebb értelme: részt venni Krisztus halálos áldozatában! Röviden: *az áldozati adományok Krisztus és mi vagyunk!*

Gyakorlati megjegyzés: Újabban a liturgikus megújulás a benne rejlő mély szimbolum miatt több helyen életre keltette a felajánló körmenetet. Kétféle körmenetet különböztetünk meg: az egyikben a hostiát viszik a hívek az oltárhoz s teszik az elkészített patena-ra, vagy a cibórium-ba. A másik karitatív körmenet: ebben pénzt vagy egyéb adományokat visznek a szegények számára. Tagadhatatlan, hogy az előbbiben mélyebb a szimbolum, viszont rubrikai és higienikus szempontból ellenezték Németországban és Ausztriában egyes püspökök. A természetben adott ajándékok körmenetét könnyebb keresztül vinni, reálisabb s azért az sem egészen szimbolum nélküli. Sok helyen nem is szűnt meg ez a fajta körmenet, vannak vidékek, ahol különösen gyászmiséken mai napig is szokásban van. Megkapó látvány az, mikor a hívők körüljárják az oltárt, miközben a pap felajánlja a kenyeret és bort az Úrnak. Ne felejtsük el, hogy ezen a módon nemcsak megnemesítenők a nép karitatív tevékenységét, de kapcsolatba hoznánk az oltárral, az Eucharisztiával. Így a szentmise nemcsak a hit és kegyelem gyujtópontja lenne, melyből a szívekbe árad minden jó, de a szeretet és irgalom középpontja is, mely szerteárad az egész világba!

XIII. A MAI OFFERTORIUM

A szentmiseáldozat első részének, az offertorium-nak értelme tehát, amint már kifejtettük, a pap részéről *az áldozati adományok előkészítése*, a hívek részéről pedig *az áldozatba való belekapcsolódás a felajánlási körmenet által*. Éppen ez utóbbi által kellene kifejezésre jutnia a hívek aktív közreműködésének, de sajnos, ez a körmenet lassan feledésbe ment s a felajánlás kizárólag a pap liturgikus tevékenységévé vált. Régente a felajánlás nagyobbrészt *cselekedet* volt, ma inkább *imádság*.

Hallottuk már, hogyan ment végbe a felajánlás a liturgia klasszikus korában (úgy 600 körül). A nép énekelve vitte áldozati adományait az asztalhoz, a diákonus kiválasztotta az áldozathoz szükséges dolgokat (kenyeret és bort) és az oltárhoz vitte. Kézmosás után a püspök, vagy pap elmondta az egyetlen felajánló-imát, amit ma secretának hívunk. Ezzel véget ért a felajánlás. Az éneket akkor rövidítették meg, amikor a körmenet már elmaradt, ugyanekkor néhány imádságot iktattak a mise szövegébe, amely arra szolgált, hogy a körmenet elmaradásával támadt hézagot betöltse. A római egyházba a 14. század-ban került az imádságok mai sorrendje. (Ordo Rom. XIV. 53.) De Rómán kívül egészen V. Piusig a legnagyobb változatosságot látjuk.

Ezáltal az offertoriumban tartalmilag is történt némi változás. Régebben csak a nép áldozati adományaira gondoltak, amelyek a nép részvételét az áldozatban kifejezésre is juttatták. Láthatjuk ezt még ma is a régi secretákból. Mióta azonban a körmenet megszűnt, előtérbe lépett a konszekrált áldozati adomány. Az imádsá-

gok ugyan szószerint a kenyérre és borra vonatkoznak, de éreztetik, hogy a kegyelmet nem annyira a kenyér és bor felajánlása által, mint inkább az eucharisztikus áldozat ereje által kérik. Tehát már a felajánló imádságoknál előlegezik a konszekráció gondolatát. Csakis így érthetjük meg ezeket a kifejezéseket: hostia immaculata, calix salutaris (szeplőtelen áldozat, az üdvösség kelyhe). *A mai offertorium már a jelenlévőnek gondolt Eucharisztiának a bemutatása és feláldozása*, hasonlít tehát a kánonimádságaihoz, ezért is nevezik ezeket az offertóriumi imádságokat szívesen «kis kánonnak».

Általában véve a következő főgondolatok vonulnak végig ezekben az imádságokban:

a) Az áldozati adományokat elkülönítjük a rendes használattól és Istennek szenteljük: «Fogadd el Szentatyánk . . .», «Fogadd kegyesen Szentháromság . . .»

b) Formális áldással előre megszentelik: «Jöjj el megszentelő, mindenható, örök Isten és áldd meg ez áldozatot».

c) Kifejezetten halljuk az áldozat célját és hatását: «Az egész világ üdvére», «minden keresztényekért . . .» «élőkért és holtakért . . .» Mindenkinek kell tehát részesülnie az áldozat kegyelmeiben, a paptól a jelenlevőkön át minden kereszténynek és rajtuk keresztül az egész világnak. Éppen ez a célkitűzés ismétlődik újra az imádságokban, ami meg is felel teljesen a középkori felfogásának az offertoriumra vonatkozóan.

d) Az áldozat gyümölcsei annál nagyobbak lesznek, minél felkészültebbek lelkileg a pap és a hívők: ezért könyörögnek végül «alázatos szívvel és megtörődött lélekkel».

Általánosságban szólva azt mondhatjuk, hogy a régi liturgia zárt egysége és klasszikus, lapidaris stílusa hiányzik a mai misekönyv felajánlási imádságaiból: különböző időkből származnak, nem egy forrásból.

Lássuk most az offertoriumot részleteiben.

1. A hívők imádsága.

A régi egyházban a katechumenek miséje véget ért az evangéliummal és prédikációval, a katechumenek hazamehettek. Amikor a hívők magukra maradtak, elimádkozták a «hívők imáját», amelyet a görög liturgia ma is használ, a római liturgiában azonban csak Nagypénteken imádkoznak. Ennek rövid maradványa az: *Oremus* (Imádkozzunk), melyet a pap az offertorium elején mond. Ez az Oremus nem tartozhatik a következő felajánlási énekhez, mert ezzel csak imádságot szoktak bevezetni. Az előbbi Dominus vobiscum is a «hívek imájához» tartozott, a pap felszólítása volt ez számunkra, hogy vele együtt imádkozzanak. Tekinthetjük azonban most a pap felszólításának az áldozati körmenethez való csatlakozásra is, míg az Oremus most a hívek felajánló imádságaira vonatkozik.

2. Felajánlási ének.

Mialatt a nép a körmenetet végezte, a Schola cantorum, a kar énekelt. Eleinte egy egész zsoltárt énekeltek el váltakozva, a versek közé antifonát iktattak, mint az introitusnál és communionál. Ennek az éneknek az volt a feladata, hogy a hosszú körmenet alatt a nép és a pap ne váljék szórakozottá, hanem áhítatos hangulatban maradjon. Körmeneti ének volt és csak addig tartott, amíg a körmenet. Amikor később ez mindinkább elmaradt, rövidebb lett az ének is, végre csak az antifona maradt meg. Ez van a mai misekönyvben offertorium név alatt.

Tartalmilag ez az ének is, mint a többi változó ének (introitus, graduale, communio) az ünnep, vagy ünnepi idő főmotívumát mutatja. Csak nagyritkán van benne szó az áldozati cselekményről. A szentek ünnepnapjain az ünnepelt szentről énekelnek, aki a liturgia gondolata szerint jelen van, sőt vezeti az énekes körmenetet.

Az a szokás, hogy a körmeneten a hívők énekeljenek,

mint Szent Ágostontól tudjuk, a Karthagóban keletkezett az ő idejében. A Hippó-i püspök külön iratban megvédelmezte ezt a szokást egy Hilarius nevű hivatalnokkal szemben. Kifejezetten jelzi, hogy Hilarius valamely oknál fogva ellene volt a felajánlási körmenetkor énekelt zsoltárok bevezetésének. Helytelennek tartotta azt. A nagy egyházatya írása sajnos elveszett; csak onnan tudunk róla, hogy a Retractationes második könyvében (11. fej.) Ágoston röviden említi, hogy testvére kérésére megírta azt és ezen a testvérén valószínűleg egy szomszéd püspököt értett.

A római Egyházba később kerül a felajánlási ének. Johannes főkántor 680-ban szerkesztett Ordo Romanusa (Silva Tarouca kiadás) nem tesz még a felajánlási körmenet alatt való énekről említést, pedig a többi változó éneket mind felsorolja. Ellenben az Ordo Romanus I., mely a 7. századból származik, de sok dologban I. Gergelyig megy vissza, már megemlékezik a felajánlási körmenettel kapcsolatos énekről. Föltehetjük tehát, hogy Rómába ebben az időben vezették be ezt az éneket.

Joggal mutatnak rá arra, hogy a régi mise-formulákhoz az offertoriumot szemmel láthatóan később csatolták, így például Nativitas S. Joannis Baptistae, Purificatio B. M. V., Inventio S. Crucis, misékben az offertoriumot már meglevő szövegekből egészítették ki, míg a többi változó énekrész a mise sajátja volt. Feltűnő ez az évnegyedes böjtök szerdai és szombati miséiben.

Az ú. n. Antiphonarium Gregorianum-ban, melyben a mise változó énekei vannak, megtalálunk még egy kibővített offertoriumot, azaz egy antifonát több zsoltárverseivel kiegészítve. Ez az offertorium-ének tehát oly idő maradványa, melyben a felajánló körmenet szokásos volt még ugyan, de a klasszikus periodus már elmúlt, s azért az egész zsoltár helyett csak egyes, kiválasztott verseket énekeltek.

Hogy az olvasó megismerje a kibővített ének felépítését, bemutatjuk az Ádvent első vasárnapjának offertorium-énekét:

Ant. Ad te Domine levavi animam meam: Deus meus in te confido, non erubescam: neque irrideant me inimici mei:* etenim universi, qui te exspectant non confundentur.

V. 1. Dirige me in veritate tua et doce me: quia tu es Deus Salutaris meus: et te sustinui tota die.

Rep.: Etenim universi... etc.

V. 2. Respice in me: et miserere mei Domine: custodi animam meam et eripe me: non confundar, quoniam invocavi te.

Rep.: Etenim universi... etc.

R. Hozzád emelem lelkemet, Istenem, tebenned remélek: ne hagyd, hogy megszégyenüljek s ellenségeim belőlem gúnyt űzzenek:* mert senki, aki benned bízik, meg nem szégyenül!

V. 1. Vezess engem igazságod útján és légy az én tanítóm, mert te vagy az én Üdvözítő Istenem, téged várlak szüntelen.

Rep.: Mert senki, aki benned bízik . . . stb.

V. 2. Tekints reám és könyörülj rajtam Uram: oltalmazd lelkemet és ments meg engem: ne engedj szégyent érnem, hisz hozzád kiáltok!

Rep.: Mert senki, aki benned bízik . . . stb.

Ezt az éneket a következő módon adták elő: Az első kar énekelte az antifonát, a második megismételte azt: az első kar elénekelte az első verset s a második ráfelelte a Repetenda-t (az antifona egy részét a csillagig) és így tovább. A kibővített offertoriumversek a legérdekesebbek a régi misekönyvben s gyakran meglepő gazdagságot árulnak el a mise gondolatára vonatkozóan. Felhívjuk rá a liturgia barátainak figyelmét, mert a miseszövegek tanulmányozása közben ezek a versek s a bennük rejlő bőséges gondolatok igaz örömet szereznek.* Néha éppen

*) Latinul megtalálhatók : Thomasius, Opera omnia Tom IV. Rom 1740. Németre lefordították Michels és Wintersig,

az ismétlővers adja meg az ének alaphangját. Nagymise alatt ma is szabad ezeket az énekeket zengeni. Bár újra helyet kapnának misekönyvünkben.

A kibővített éneknek még egy klasszikus példáját mutatjuk be Pünkösd után 18. vasárnapról, amely egyúttal bizonyíték is arra, milyen gondolatgazdagság van ezekben az énekekben.

Áldozati oltárt készített Mózes az Úrnak
és rá áldozatot helyezett
Izrael fiainak színe előtt.

És szólt az Úr Mózeshez mondván:
Jöjj fel hozzám a hegyre
a hegy csúcsára!
Fölméne Mózes a hegyre, oda ahova
parancsolta az Úr.
Leszállott hozzá ekkor az Isten
s megállott előtte felhőbe burkoltan.
Mózes ekkor a földre bukott,
imádkozott és szólott:
Könyörgöm hozzád, Uram,
bocsásd meg néped bűneit!
S az Úr imígyen felelt:
Legyen úgy, ahogyan mondod!

Elkészíté Mózes az esti áldozatot
és újra könyörge az Úrhoz:
Ha kegyelmet találtam szemedben,
Mutasd meg akkor nyíltan magadat,
Hogy lássalak tégedet.
És felelt az Úr neki és mondá:
Rám nem nézhet ember, hogy életben maradjon.

Heilige Gabe, Berlin, Augustinusverlag. Részben megvannak Parsch Piusz művében: Unsere alten Messen, Bd. I. II. IV Klosterneuburg.

De állj oda arra a magas sziklára
És ott betakar téged a jobbom,
Amíg én átvonulok.
Amikor már átvonultam,
Elveszem majd kezemet,
S akkor meglátod az én dicsőségemet.
Arcom azonban nem fog előtted megjelenni,
Mert én vagyok az Isten, ki csodákat tesz a földön.
Akkor Mózes esti áldozatot mutatott be . . .»

3. *A kenyér felajánlása.*

Miután a pap elimádkozta a felajánlási imádságot, leveszi a kehely takaróját (velum), kezébe veszi az aranyozott tányérkát (patena), melyen rajta van a kenyér (hostia) — mégpedig kovásztalan kenyér — s azt két kezébe fogva szeme magasságába emeli s felajánlja az Úrnak e szavakkal (Suscipe sancte Pater):

«Fogadd el szent Atya, mindenható, örök Isten, ezt a szeplőtelen adományt, melyet én méltatlan szolgád, felajánlok neked élő és igaz Istenemnek számtalan bűnömért, sértésemért és hanyagságomért: felajánlom minden itt körülállókért, sőt minden keresztény hívőkért, élőkért és holtakért, hogy nekem és nekik üdvösségünkre váljék az örök életre. Ámen.»

Ebben az imádságban, — amely legtartalmasabb a felajánlási imák között — minden benne van, amit tudnunk kell a szentmiséről.

Ki mutatja be az áldozatot? Tulajdonképen a pap: «melyet én méltatlan szolgád felajánlok».

Kinek ajánlja fel az áldozatot? A «szent Atyának, a mindenható és örök Istennek», — az «élő és igaz Istenemnek».

Mit ajánl fel? «Szeplőtelen áldozatot». Ez mindenek előtt a felajánlott kenyér, de ez a kifejezés: *immaculata hostia* mutatja, hogy nemcsak kenyér, mert az a tulajdonképeni értelemben véve nem nevezhető sem hostia-nak,

(áldozatnak), sem szeplőtelennek. Tehát már ekkor a szent Eucharisztiára gondolunk előre, amely valóban immaculata hostia! A pap tehát mintegy már előre veszi a vérontásnélküli áldozatot.

Miért ajánlja azt fel? A pap «számtalan bűnéért, sértéséért és hanyagságáért». (Ezek rokonértelmű kifejezések, de a liturgia szeret szinonimákat használni, hogy a gondolatot jobban kimélyítse.) De nemcsak a pap engesztelő áldozata ez, hanem «minden körülállóké». Sőt még ennél is tovább terjed a kör: «minden keresztény hívőé, élőké és holtaké». Mind részesülnek a benne kapott kegyelmekben.

Meghalljuk benne végül a szentmiseáldozat *végső célját*: «hogy nekem és nekik üdvösségünkre váljék az örök életre». A szentmise célja ugyanaz, ami a kereszt-áldozat és megváltás célja: *az emberek üdvössége*. Ez az imádság tehát nagyon tanulságos, szinte azt mondhatnók, a szentmiséről szóló egész tanítást föl lehet építeni a segítségével.

4. Az áldozati kenyér.

Milyen volt az áldozathoz használt kenyér az idők folyamán? Krisztus az utolsó vacsorán bizonyára kovásztalan búzakenyeret használt, mivel akkor Pascha volt. Az őskeresztény misékben azonban kovászos kenyeret használtak, amilyent a közönséges életben ettek, hiszen a hívők hozták azt magukkal. Eleinte lapos, kerek lepény lehetett az, amit az áldozók darabkákra törve kaptak. I. Gergely idején vagy röviddel utána kis karika vagy koszorú alakját vette fel az áldozati kenyér, amit coronae-nek is neveztek. (Dialog. IV, 55; Duchesne I, 139.)

A finomabb kenyér alakja volt ez, amint ezt Olaszországban még ma is gyakran látjhatjuk. A mi perecünkhöz hasonlíthatnánk. Maradt néhány képünk erről az áldozati kenyérről: egy elefáncsont diptychon azt mutatja, hogy valóban a mi perecünkhöz hasonlított.

A nyugati Egyházban a 11. század óta használnak kovásztalan kenyeret, ezt már nem választhatták ki a hívek felajánlott adományaiból, hanem többnyire kolostorokban állították elő nagy ünnepélyességgel. A 9. századtól egészen a 12. századig kisebb kenyereket (hostia particula) készítettek a nép áldozásához. Később elmaradt egészen az ősidőkben szokásos kenyértörés. Ezért a hostiák mindig kisebbek és vékonyabbak lettek úgy, hogy evésről a szó igazi értelmében már nem is lehet beszélni. A mai liturgikus mozgalom arra törekszik, hogy újra nagyobb és erősebb hostiát kapjanak a hívők is. Az a szokás, hogy az ostyára keresztet, vagy Krisztus képét nyomják, visszanyúlik az őskeresztény hajdankorba.

5. A vegyítő imádság.

A pap most leveszi a kenyeret a patenáról és ráteszi a kinyitott korporáléra. Majd a kehelybe bort és vizet önt, miket a ministráns nyujt oda neki. Ünnepi misében a diákonus önti a bort s a szubdiákonus a vizet: az utóbbit mind a két esetben megáldják előbb, csak a gyászmisékben marad el ez az áldás. A vízből csak néhány csöpp, vagy jóval kevesebb kerül a borba, hogy annak lényegét el ne változtassa. A kettő vegyítése közben ezt az imádságot mondja a pap:

«Isten, ki az emberi természet méltóságát csodálatos módon alkottad és még csodálatosabb módon megújítottad: add, hogy e víz és bor misztériuma által annak Istenségében részesülhessünk, aki a mi emberségünknek részesévé lenni méltóztatott: Jézus Krisztus, a te Fiad, a mi Urunk által, ki veled és a Szentlélekkel együtt él és uralkodik, mint Isten, örökön örökké. Amen.»

Mit jelent először is ez az elegyítés? Ennek történelmi alapja van. Krisztus is ezt tette, mert az ő idejében csak így itták a bort. Az Egyház is tehát mindig ezt cselekedte. A szentmise liturgiájának legrégibb leírásában, pl. Justinus mártírnál (2. század) már olvasunk a bor és

víz vegyítéséről. («Ezután a testvérek fejének kelyhet nyujtanak borral és vízzel».) Nemsokára azonban szimbolikus értelmet is nyer azonban ez a cselekedet.

Ezt a szimbolumot legbiztosabban a liturgikus könyvekben találjuk meg. Vegyük elő a római Misekönyvet és a Chrysostomus liturgiáját és ezektől kérjünk tanácsot.

A római Misekönyv a szép vegyítőimádsággal magyarázza meg a benne rejlő szimbolumot. Ez eredetileg egy régi karácsonyi collecta a legrégibb Sacramentariumból (Leonianum), mely ma ezt a betoldást kapta: «a bor és víz misztériuma által». Szent cseréről van tehát itt szó: Krisztus emberré lett, hogy minket megistenítsen. Ennek a szimbolumát állítja elénk ez az elegyítés. Hogyan? A bor Krisztust jelenti, a víz minket, embereket: ezért áldják meg a vizet, de sohasem a bort. A vízcsepp feloldódik a nemes borban, így olvad bele a mi emberi természetünk is Krisztus isteni természetének nemes borába, egészen elvész benne, átistenül. A bor és víz vegyítése tehát ugyanazt jelképezi, amit maga a szentmise, sőt maga a megváltás: az emberi természet istenivé válását, megdicsőülését.

A görög liturgia még egy más jelentést is fűz ehhez, amit a középkori liturgikusok is szerettek átvenni: A Proskomediaban, ahogy a görög liturgiában az áldozati adományok előkészítését nevezik, átszúrja a pap a kenyeret egy lándzsával, mialatt a diákonus bort és vizet önt a kehelybe s mondja: «Az egyik katona átszúrta oldalát lándzsával és azonnal vér és víz jöve onnan ki. Az, aki látta ezt, tanuskodik mellette és az ő tanusága igaz!» A görög liturgia tehát arra a vízre gondol, amely Krisztus oldalából folyt ki, mikor azt lándzsával átszúrták.

6. A kehely felajánlása.

A bor és víz vegyítése után a pap fölemeli a kelyhet, miközben az ünnepélyes misében a diákonus is segédkezik neki és éppen azért többesszámban imádkozik tovább:

«Fölajánljuk neked, Urunk, az üdvösség kelyhét és kérjük kegyességedet, hogy az isteni fölséged színe elébe a mi és az egész világ üdvösségéért édes illattal szálljon föl!»

A fentiek után világos ennek az értelme. «Üdvösség kelyhé»-nek a konszekrációra való tekintettel hívjuk. A cél itt az első imádsággal szemben még inkább kibővül: «a mi és az egész világ üdvösségéért», tehát a megváltásra váró egész teremtett világért. Ezt a kifejezést: «édes illattal szálljon fel» az ószövetségből vettük, ahol gyakran megtaláljuk ezt a kifejezést, mert anthropomorphista felfogással úgy képzelték, hogy Isten az áldozat felszálló jó illatát élvezi.

Jegyezzük még meg, hogy a régi római Egyházban a kehely a hostia és a patena mellett és nem mögötte állt. Amalar említi ezt római utazásában (831): «Haec in eis sunt, quae a Romana sede accepi: Calix in latere oblatae in altare componitur, non post tergum». (Migne P. L. CV, 992.) Ebből kitűnik, hogy az Alpokon túl már a mai szokás volt életben. Durandus is azt mondja, hogy Rómában a kehely a hostia jobboldalán állt, «hogy felfoghassa a vért, amely Krisztus jobboldalából folyt ki». (IV. c. 30, n 22.) Az Ordo Romanus I. is ezt az elhelyezést írja elő.

7. Magunk felajánlása.

Minden áldozat értékét a gondolat és szándék (intentio) adja meg. Áldozatunk leglelkét is önmagunk átadásában találjuk. Ezért érthető, hogy az adományok bemutatása után a pap magát és a híveket is felajánlja. Ez a szép imádság (In spiritu humilitatis) szószerint így hangzik:

«Alázatos szívvel és törődött lélekkel fogadj el minket Urunk és add, úgy szálljon eléd áldozatunk, hogy tessék neked, Úristen!»

A pap mélyen meghajolva mondja el ezt az imádsá-

got. Megint az ószövetségi Szentírásban találjuk meg a szavak eredetét. Dániel (3, 39, 40) mondja el a három ifjú történetét, akik a tüzes kemencében a számüzetésben élő egész népért imádkoztak, hogy Isten föl ne bontsa a szövetséget, melyet atyáikkal kötött. A zsidó nép a számkivetésben nem tud bemutatni áldozatot, mert nincs temploma; mégis «alázatos szívvel és törődött lélekkel» kér meghallgattatást! Mintha bakok és ökrök és kövér juhok ezreinek égő áldozata szállna feléd, úgy szálljon ma eléd áldozatunk, «hogy tessék neked Úristen!»

Milyen szép is ez az imádság, ha a három ifjú lelkületével mondjuk! Ha a megpróbáltatások, küzdelmek, szenvedések tüzes kemencéjében gyötrődve Krisztus áldozatával együtt Istennek tetsző, édes illatú áldozatul ajánljuk fel a mi adományainkat és magunkat! — Figyeljük meg, hogy ezt az imát többesszámban imádkozza a pap, tehát nemcsak a maga nevében mutatja be az áldozatot, hanem az egész nép egyetlen áldozattá egyesül, a pap csak mint a népnek képviselője és helyettesítője szerepel.

8. Az epiklesis.

Mind az őskeresztény liturgiában, mind a mai görög liturgiában megtaláljuk az átváltoztató szavak után az ú. n. epiklesis-t, a Szentlélek Úristen segítségül hívását s a hozzá intézett kérést, hogy változtassa át az adományokat. A keleti liturgia nagyon fontosnak találja ezt, sőt az ortodoxok az átváltozás pillanatát is erre teszik. Szent Chrysostomus liturgiájában így szól ez az ima: «Elhoztuk ezt a lelki és vértelen áldozatot neked, hozzád kiáltunk és kérve kérünk téged: küldd el Szentlelkedet reánk és ezekre az itt levő adományokra, hogy változtassa át ezt a kenyeret Krisztus drága testévé és a kehely tartalmát Krisztus legszentebb vérévé átváltoztatva azt Szentlelked által!» Ebben az imában az Egyház hite és meggyőződése nyilvánul meg, hogy a

Szentlélek, akinek Krisztus földi testét köszönhetjük (Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria virgine), egyúttal Krisztus eucharisztikus testének is létesítője. A római Egyház az átváltozás utáni epiklesist hamarosan eltávolította és az átváltoztatásért való könyörgést a konszekráció szavai elé helyezte. A középkorban az offertorium felajánló imádságai közé került egy epiklesisszerű imádság, amely így szól: (Veni sanctificator . . .) «Jöjj el megszentelő, mindenható, örök Isten és áldd meg ezt a szent nevednek előkészített áldozatot!» A régi kéziratokban ez áll a «megszentelő» szó után: «Szentlélek». Figyeljük meg azt is, hogy milyen mozdulatot tesz a pap e szavaknál a kezével: Először fölfelé tárja karjait, mintha le akarná hozni a Szentlelket, majd ennél a szónál: «áldd meg» keresztet vet a felajánlott adományokra. Ez a szó «áldd meg», itt vagy az előzetes megszentelést jelent vagy a konszekrációra vonatkozik.

9. A tömjénezés imádsága.

Ünnepi mise alkalmával megtömjénezik (incensatio) az adományokat, az oltárt, klérust és a népet is. Ezt a szokást nem ismerte a régi római liturgia és csak a késő középkorban vált általánossá. A tömjénezés célja elsősorban az, hogy a liturgikus cselekmény ünnepélyességét növelje. De a tömjén másodszor áldozati ajándék is, akár a kenyér és bor. A tömjénezés feladata a liturgiában általában a megtisztítás (lustratio) és megszentelés (santificatio), tehát negatív és pozitív hatása van. Megszabadítja az áldozati adományokat minden rossz befolyástól s a szentség levegőjével veszi körül. De végül van a tömjénezésnek szimbolikus értelme is, az égbe szálló imádságot jelképezi («Tömjénként szálljon az imám fölfelé . . .»), itt tehát a mi áldozatos lelkünk tömjénezése jut kifejezésre. Az áldozatba valóban bele vannak kapcsolva a hívők is, azért megtömjénezik őket is. Most tehát elkészült minden a nagy áldozati cse-

lekményre: az Úr leszállhat az oltárra, mint egykor az ószövetségben felhőbe burkolózva megtette.

A tömjénezés alatt négy imádságot mond el a pap, amelyek szépen kifejezik ennek a szent cselekménynek jelentőségét.

A tömjén megáldásakor ezt mondja:

«Szent Mihály főangyalnak, aki ott állt a tömjént áldozó oltár jobboldalán és minden választottadnak közbenjárására kegyeskedjél Urunk ezt a tömjént megáldani és kellemes illatként elfogadni. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.»

Szent Mihály főangyal az Egyház védőangyala s a Titkos Jelenések (8, 3) szerint «sok tömjént kap, hogy minden szentek imádságát rátegye az aranyoltárra, mely Isten trónja előtt áll». A liturgia gondolata szerint tehát ott áll Szent Mihály más angyalokkal együtt a szentmise oltára mellett most is.

Mialatt a pap a diákonus segítségével megtömjénezi az áldozati adományokat, ezt mondja: «Ez az általad megáldott tömjénfüst szálljon fel hozzád Urunk és szálljon le ránk a te kegyelmed». Ebben az imádságban benne van röviden a tömjén szimboluma: a felszálló füst a mi imádságunkat jelenti, a leszálló illat pedig Isten leereszkedő kegyelmét.

A pap most megtömjénezi az oltárt s közben elmondja a 140. zsoltár 2., 3. és 4. versét. «Szálljon illatáldozatként színed elé imádságom, Uram s kezem felemelése legyen olyan, mint az esti áldozat. Tégy Uram lakatot számra, reteszt ajkam ajtajára, hogy ne térjen szívem gonoszságra és mentegetvén ne mentegessem bűnömet!» Ezt az imádságot a tömjén szimbolikus jelentése miatt választották. De emlékeztet minket arra is: egyesítsük áldozatunkat Krisztus áldozatával, hogy jóillatú áldozatként azzal együtt szálljon Isten elé.

Miközben a diákonusnak visszaadja a pap a füstölőt s őt is megtömjénezték, ezt az utolsó szép imádságot mondja még el: «Gyujtsa fel bennünk az Úr az ő szere-

tetének tüzét és az örök szeretet lángját. Amen.» Ime, megint új szimbolummal találkozunk: a tömjénezőben levő parázs a szívben izzó Istenszeretet jelképe. Így lehet az imádságok segítségével a tömjénről egész sereg jelképes magyarázatot adni.

10. A kézmosás.

A felajánlás utáni kézmosás az ősidőkből való. Már az Apostoli Konstituciókból (4. század) értesülünk róla. Eleinte praktikus szempontból tették. Az adományok átvételénél bepiszkolódhatott a pap keze, megmosta tehát, hogy az áldozatot tiszta kézzel mutassa be. De már akkor is a tisztulás jelképét is látták a kézmosásban. A fentemlített Apostoli Konstitució szintén hozzáteszi (VIII. 12) a kézmosás a szív tisztaságát jelképezi.

Később került a szentmisébe kézmosáskor a zsoltárimádság (25. zsoltár 6—12), amelynek feladata az volt, hogy a cselekmény jelentőségét megéreztesse.

«Ártatlanok közt mosom meg kezemet és körüljárom oltárodat Uram . . .» A középkori liturgikusok szerettek ennél a résznél Pilátus kézmosására is gondolni, melyet akkor végzett, amikor elítélte Krisztust, de mi ebben nem követjük őket. A zsoltár következő sorai is adnak az imádkozónak gondolatokat: «Uram, szeretem házad ékességét és dicsőséged lakóhelyét!» Különösen a papnak kellene gondolnia erre!

11. A Szentháromsághoz szóló felajánló imádság.

A kézmosás alatti imádságot a pap a leckeoldalon mondotta el. Most visszatér az oltár közepéhez és meghajtott fejjel mondja: «Fogadd kegyesen Szentháromság ezt a felajánlott adományt, melyet elhoztunk neked a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedésének, feltámadásának és mennybemenetelének emlékére, a boldogságos és mindenkor Szűz Mária, Keresztelő Szent János, Szent Péter

és Pál apostol, ezek és minden szentnek tiszteletére, hogy nekik tiszteletükre, nekünk pedig üdvösségünkre váljék, és hogy érettünk közbejárjanak a mennyben azok, akiknek emlékét üljük a földön. Ugyanazon Krisztus a mi Urunk által. Amen.»

Ime megint egy felajánló imádság új áldozati motivumokkal. Egyike a legrégebbieknek és az Ambrosianus liturgiából való. Figyelemreméltó ebben az imádságban, hogy a Szentháromsághoz szól, ami nagyon ritkán fordul elő a liturgikus imádságok között. S két új áldozati motívum van benne: Krisztusról való megemlékezés és a szentek tisztelete. Az átváltozás utáni imádságban is hallani fogunk arról, hogy a szentmiseáldozat élő megemlékezés Krisztus életének főbb állomásairól: szenvedéséről, feltámadásáról és mennybemeneteléről. Ugyanerről történik említés itt is. De emellett azt is hangsúlyozza ez az imádság, hogy a szentmiseáldozatot a szentek tiszteletére mutatjuk be. Négy szentet említ név szerint: Szűz Máriát, Keresztelő Szent Jánost és a két apostol fejedelmet. Ezután külön történik egy szentről említés, valószínűleg arról, akinek ereklyéit az oltárban őrzik, vagy akinek nevét viseli a templom, vagy akinek ünnepét ünnepeljük. Adva van ebben az imádságban a szentek eucharisztikus tiszteletének célja is: «az ő dicsőségük és a mi üdvösségünk». Ha mi tiszteljük a földön a szenteket, ők imádkozni fognak értünk az égben.

12. Orate fratres.

Most kifelé fordul a pap és ezt mondja (Orate fratres) «Imádkozzatok testvérek, hogy az én áldozatom és a tietek elfogadható legyen a mindenható Atyaisten előtt». Mire a ministráns ráfeleli: «Fogadja el az Úr kezedből ezt az áldozatot nevének dícséretére és dicsőségére, a mi javunkra és az egész Anyaszentegyház javára. Amen.»

Ez az imádság eredetileg csak egyszerű Oremus vagy Orate volt, vagyis felszólítás a segédkező papsághoz,

hogy a következő imádságok alatt áhítatosak legyenek, amint minden oratiot ilyen felszólítás előzött meg. A középkor óta válaszol csak a papság vagy a ministráns és egyúttal kéri az áldozat kegyes elfogadását.

13. Secreta.

A pap végül csöndesen mondja el a régi egyetlen felajánló imádságot, melyet már a legősibb Sacramentáriumban megtalálunk. A második régi Sacramentarium (a Gelasianum) már secretának nevezi. A Gregorianum — pedig oratio super oblata — az adományok fölötti imádságnak. A secreta nevet többféleképen magyarázzák. Egyesek csöndes imának mondják; Herrwegen apát azt állítja, hogy a secreta szót ki kell egészíteni: ecclesia szóval (választott hívek), megkülönböztetésül a collecta ecclesiatól (összegyűlt hívek), vagyis katechumenek elbocsátása előtt együtt levő teljes gyülekezettől. A secreta tehát eszerint a kiválasztott hívek felajánló imádsága.

Vonatkozhatnak azonban ezek a szavak az áldozati ajándékokra is: a konszekrálásra kiválasztott adományokra, megkülönböztetésül azoktól, amelyek csak megáldásra várnak.

Tartalomban is különböznek a régi secreta-imák a mostaniaktól. A régiek feltételezik a felajánló körmenetet, az újabbak azonban csak a felajánlási aktusra vonatkoznak. A secreta felépítése nem olyan művészi, mint a collectáé, de ugyanúgy záródik, mint az. Utolsó szavait hangosan énekli a pap, vagy hangosan ejti ki, ezek képeznek átmenetet a prefációhoz.

Foglaljuk össze most ezt a részt: az offertorium lényege a hívek felajánló körmenetében jutott élénken kifejezésre, mellyel kimutatták az áldozatban való részvételüket. Mióta ez elmaradt, az offertorium a most következő eucharisztikus áldozatnak előzetes felajánlásává vált. Azóta lett csupán papi liturgiává. Az offertorium lényegét lássuk azonban ma is a felajánlási körmenetben és végezzük el azt legalább lelkileg.

XIV. A KÁNON

Most lépünk be a szentmise templomában a szentek szentjébe. Itt van az a fölséges pillanat, melyben az újszövetség áldozata végbemegy. Az Úr áldozatul adott teste és szövetségi vére az oltáron fekszik. Az ég királya leszáll mennybéli trónjáról hozzánk. Ezt a részt a nép Úrfelmutatásnak nevezi, a liturgia azonban kánonnak hívja. Kánon görög szó és az ácsok mérőlécét jelenti, de jelent szabályt is. Kissé szabadon így fordíthatnánk le: *Változatlan átváltoztató imádság.*

Ennek az imádságnak az idők folyamán különböző neve volt. Ciprianus († 258) Orationak nevezi. I. Ince († 417) és I. Gergely († 606) prexnek. Vannak helyek, ahol actionak (még a mai Misszáléban is) és praefationak hívják. A kánon szót először I. Gergely egyik levelében találjuk (Ep. IX. 12); de nevezték canon actionis-nak is. Az egészen régi időkben Eucharisztia volt a neve, a görögök anaphoranak hívják. Mi leghelyesebben: *eucharisztikus imádságnak* nevezhetjük.

Már ezek a nevek is bizonyítják régi származását. A kánon visszanyúlik az Egyház legősibb idejébe.

A kánon a tulajdonképeni áldozati imádság, éppen ezért a pap mondja s a római liturgiában teljesen halkan imádkozza. Mondhatja a hívő is vele együtt csöndesen, de legalább arra kell mindenkinek törekednie, hogy a tartalmát ismerje.

1. A kánon történetéből.

A római kánon származása és történelmi fejlődése a liturgiatörténet legnehezebb problémái közé tartozik. Valószínűleg le kell mondanunk arról, hogy a benne levő

rejtélyeket megfejtsük. Ezért nem akarom az olvasót a kánon eredetét és fejlődését illető különböző teóriákkal és feltevésekkel terhelni. Nagy vonásokban mutatok csak rá, honnan ered ez az imádság és milyen történelmi források állnak rendelkezésünkre.

A római kánon fejlődésében négy útjelzőt, négy állomást találunk:

1. Első állomás az utolsó vacsora, melyről négy leírást olvasunk a Szentírásban. Ezek elmondják, hogy az Úr a jelentős szavak előtt egy *áldó* vagy *hála imát* mondott, de szó szerint nincs feljegyezve, hogy mit mondott.

Máté (26, 26) így ír: «Még a vacsoránál ültek, amikor Jézus vette a kenyeret, *megáldotta*, megtörte és tanítványainak adta e szavakkal: Vegyétek és egyétek, ez az én testem! . . .»

Márk (14, 22) ezt mondja: «Még vacsoránál ültek, amikor vette a kenyeret, *megáldotta*, megtörte és odanyujtotta nekik e szavakkal: Vegyétek, ez az én testem . . .»

Lukács (22, 19) ezt mondja: «Majd vette a kenyeret, *hálaimát mondott*, megtörte s nekik adta e szavakkal: Ez az én testem, mely értetek adatik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre . . .»

Szent Pál (I. Kor. 11, 24) a következőket írja: «Azon az éjszakán, amelyen elárulták az Úr Jézust, vette a kenyeret, *hálát adott*, megtörte és szólt: Ez az én testem ti értetek, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre . . .»

A görög két kifejezést használ erre a hálaimára: εὐλογήσας (megáldani), εὐχαριστήσας (hálát adni). Eulogesas, eucharistesas, ezek szinonimák, jelentésük ugyanaz: hálátadó áldó imádságok. A második kifejezés az ősegyházban meggyökeresedett: Eucharisztia és az «eucharistesas» magva lett az eucharisztikus imádságoknak. Azért nevezték el így, mert hálaadással kezdődött. Krisztus példájára az apostoli időkben is hálaimát mondtak, lehetett ez a zsidó asztali áldás, mert bizonyára

az Úr is ezt használta, de lehetett már keresztény lelkülettel összeállított dicsőítő imádság is.

2. Következő fejlődési fokot Justinus martír adja nekünk Kr. u. 150-ben. Ismert Apologiájában a következőket írja: «A testvérek elöljárójának ekkor kenyeret és kehelyben borral vegyített vizet visznek oda. Az átveszi ezeket (az áldozati adományokat), dícséretet mond a mindenség Urának a Fiú és Szentlélek nevében, majd hálaimát rebeg (εὐχαριστία — eucharisztikus imádság) azért, hogy ezekre az adományokra méltatott. Amikor befejezte az imát és a hálaadást, a jelenlevő hívők ráfelelték: Amen. Amen zsidó szó és ezt jelenti: Úgy legyen! Amikor az elöljáró hálát mondott, melyhez a nép is hozzájárult a diákonusok elosztják . . .» Ezekből a szavakból kiviláglik, hogy az átváltozáshoz hosszabb imádság járult, melyet a püspök saját szavaival mondhatott. Az őskeresztény időkben szokásosak voltak az ilyen dícsérő imák, melyeket a szív sugallt. Lassankint azonban állandó imádságokat kezdtek használni, amelyeket kiváló püspökök írtak.

3. A 3. század elején találkozunk már az eucharisztikus imádság állandó alakjával (Anaphora). A római Egyház legrégibb kánonjai megmaradtak számunkra Hippolytus «Apostoli hagyományaiban» (220). Igaz, hogy az ősi görög szöveg (ebben az időben görög volt a liturgia nyelve) nem maradt meg, de a latin és etióp fordítások egészen tiszta képet adnak.

Hogy az a kánon az Egyházban nem volt egyedülálló, mutatják a legrégibb idők fennmaradt anaphora-i, pl. a Thmuis-i Szerapion Euchologium-ában és Dèr Balizeh papyrus-töredékében. Az eucharisztikus imádságnak kifejezett alakját kapjuk az Apostoli Konstituciókban (4. század). Ez az imádság olyan rendkívül hosszú, hogy fel kell tennünk a gondolatokat az írói képzelet kibővítette s a liturgiában csak röviden mondották el. Ezt az imádságot teljes egészében máshol közöljük, azért itt csak a gondolatmenetet vázoljuk, egyrészt, hogy

a régi anaphora-k vonalvezetését megismerjük, másrészt, hogy a mi kánonunkkal való rokonságát bizonyítsuk.

Az imádság az egyébként nálunk is szokásos felszólításokkal és feleletekkel kezdődik. «Emeljük fel szívünket! — Felemeltük az Úrhoz, — Adjunk hálát Urunk Istenünknek! — Méltó és igazságos.» Az ima most úgy folytatódik, mint a mi prefációnk: «Valóban méltó és igazságos, hogy téged mindenek felett dícsérjünk . . .» Az utána következő dicsőítés nagyon hosszú, megénekli Isten tulajdonságait, majd Istent a teremtésben, beszél a hat napig tartó teremtésről, a bűnbeesésről, átmegy az ószövetség üdvösség-történetén (Ábel, Szeth, Ábrahám, Jákob, Mózes). Mielőtt az ima áttérne Krisztusra, halljuk az angyali dícséretet, a háromszor szent-et, mely hasonlít a mi Sanctusunkhoz. Ezután énekli meg a földön járó Krisztust, áttér az utolsó vacsorára, a consecratio-ra csaknem ugyanazokkal a szavakkal, amelyeket mi használunk. A consecratio-hoz csatlakozik éppenúgy, mint nálunk az úgynevezett anamnesis (megemlékezés): «Megemlékezünk az ő szenvedéséről és haláláról, halottaiból való feltámadásáról, mennybe való visszatéréséről és második visszatéréséről..., az ő rendelése szerint hozzuk el neked Istenünknek és Királyunknak ezt a kenyeret és kelyhet.» Most következik a Szentlélek segítségül hívása, az úgynevezett epiclesis, majd a könyörgések: az Egyházért, papokért, királyért, megemlékezés a szentekről, könyörgés a népért, ellenségeinkért, a termésért. Az eucharisztikus imádság a Szentháromság dicsőítésével fejeződik be, majd úgy, mint nálunk, a nép mond Ament rá.

Ezek után láthatjuk, hogy a mai kánonnak csaknem összes elemei szerepeltek már a 3. és 4. században. Csak az elrendezésük, esetleg alakjuk volt más. Az Apostoli Konstituciók Kánon-ja teljesen rokon a mai Chrysostomus-liturgia anaphora-jával a görögöknél. Szószerinti hangzásban van ugyan különbség köztük, de a gondolatmenet csaknem azonos: a prefáció megvan rövidítve,

ezután jön a háromszor-szent, majd azonnal a consecratio, anamnesis, epiklesis és ezután a könyörgések. A keleti Egyház kánonja (Anaphora) tehát megmaradt az eredeti alakjában, míg a mienk a fejlődés következtében változást szenvedett.

4. Negyedik útjelzőnk a római kánon. A mi római kánonunk történelmét illetőleg nagyon szegényes forrásokra vagyunk utalva. Legrégibb forrásunk Hippolytus kánon-ja, amely tagadhatatlan kapcsolatban áll a rómaival. Megvan benne a mai prefációnak a három részből álló párbeszédes bevezetése, s az alapítástörténete és megemlékezésben is találunk szószerinti rokonságot.

Mint a Hippolytus-kánon, éppenúgy a mai római kánon is görög mintára támaszkodik. Ez a rész: «Summus sacerdos tuus Melchisedech» téves fordítást kapott a kánonban: τὴν προσφορὰν Μελχισεδὲκ τοῦ ἱερέως σοῦ τοῦ ὑψίστου; mert Melchisedechet sohasem nevezik főpapnak, bár a Genesis (14, 18) «a fölséges Isten papjának» hívja őt.

Kánonunk közelebbi forrására bukkanunk egy «De Sacramentis» című írásban, amelyet valószínűleg maga Szent Ambrus írt († 397). Prédikációk gyűjteménye ez, amelyet az újonnan megkeresztteltekhez tartott. Van ezekben néhány imádság, amelyeknek vonalvezetése, sőt egyes részei szinte szórul-szóra azonosak a mi kánonunkkal.

További forrásra bukkanunk a Liber Pontificalis-ban, amelyhez a századok folyamán függelékek kerültek. Pl. Nagy Leó a Supra quae-hez ezeket a szavakat tette: «sanctum sacrificium . . .», Nagy Gergely a Hanc igitur-hoz ezt a kérést: «diesque nostros . . .» (Liber Pont. I., 239, 312. Ag. Duchesne.)

Ezek lennének a legfontosabb forrásaink egészen a mai kánon teljes szószerinti szövegéig, melyek közül a legrégibb nem megy túl Nagy Szent Gergelyen, mert valamennyiben benne van már a «diesque nostros» beszúrás. Csak a holtakról való megemlékezés, a Memento mortuorum hiányzik a legrégibb példányokból.

Ha most a kánon szövegét összehasonlítjuk a régi anaphorak=kal, találunk még néhány lényeges különbséget és betoldást, amelyeknek megmagyarázása a liturgikusoknak nagy fejtörést okoz és még ma sincsenek hiánytalanul felderítve. Ezek például a megemlékezések (memento), minőket az Úrfelmutatás előtt és után is találunk s amelyek egészen bizonyosan nem voltak eredetileg a szentmisében. Egész sereg feltevés van arra, hogyan kerültek ezek a kánonba. Sőt arra a kérdésre se tudunk egészen biztos választ adni, volt=e a római kánonban mindig epiklesis, mint a régi görög anaphorak=ban.

A kánonban a következő változásokat állapíthatjuk meg :

1. Az eucharisztikus főimádságot eleinte hangosan imádkozták vagy énekelték, később zsugorodott csak össze az ének a prefáció eléneklésére és ez is lassú feloldódással számtalan ünnepi prefációvá rövidült. 2. Ez=által az átváltoztató imádságnak többi része csöndesen elmondott áldozati imádsággá változott, melyet egyedül a pap mond el. 3. Az epiklesis, amely a római kánonban is bizonyára benne volt, ismeretlen okból elmaradt. 4. Két könyörgés került a kánonba, mégpedig egyik az átváltozás elé, a másik az átváltozás után. Ez tulajdonképen a legszembetűnőbb változás. 5. Még néhány imatoldalék került később a kánonba (I. Leó, I. Gergely. Megemlékezés a holtakról). De I. Nagy Gergely óta nincs a kánonon jelentős változtatás: tehát a mai kánont úgy imádkozzuk, ahogyan azt Krisztus után 600=ban imádkozták.

A most következő kánon=magyarázatban nem követek tudományos módszert: mint adott egységet tekintem a jelenlegi kánont s megkísérlem ennek az imának a vonalvezetését megmutatni s a kánon egészét egy képben világossá tenni az olvasó előtt.

2. *A kánon képe.**

A mai kánon művészien, szépen fölépített drámai kép, mely alá Krisztusnak e szavait lehetne írni: «Ha engem felmagasztalnak a földről, mindeneket magamhoz vonzok!» (Ján. 12, 33.) Ezeket a szavakat érzékelteti képletesen és drámaian a kánon. A kereszt alatt egybegyűl az egész megváltásra váró teremtés. S mint egykor a jobblator felkiáltott: «Emlékezzél meg rólam, ha országodba jutsz!» *Memento!* — a teremtés is hat részre oszolva a keresztfa alatt, így kiált föl az Üdvözítőhöz: «Memento!... Emlékezzél meg, Uram!...»

Vázoljuk fel most ezt a drámai képet és induljunk ki a középpontból:

A kánon középpontjában a konszekráció, az átváltoztatás áll. Krisztus kereszthalála jelen lesz az oltáron, azért a kép közepén Krisztus függ a kereszten, helyesebben a kereszt trónján ül megdicsőülve.

A megfeszített Üdvözítő körül hat csoportban helyezkedik el a megváltásra váró, megváltásra képes teremtés, nevezzük ezeket a csoportokat hat Mementonak. Ezek a következők:

1. A földi hívek *(a küzdő Egyház)*.

2. *Az élőkről* való megemlékezés: a küzdő Egyházból kiemelünk néhány embert, akik hozzánk különösen közel állnak, hozzátartozóinkat, a jelenlevőket.

3. A szentek *(a győzedelmes Egyház)*. Ők is ott állnak a megváltás áldozata előtt, mert csak az teszi lehetővé örök boldogságunkat; most nekik is folytatniok kell a megváltás nagy művét értük közbenjáró imádságaikkal.

4. Megemlékezés *a holtakról (a szenvedő Egyház)*. A kereszt alatt állnak ők is, mert megváltott lelkek és várják végleges megváltásukat.

* Ennek a fejtegetésnek megértéséhez nézzük meg alaposan a könyv elején közölt színes kánon-képet. Egyébként a 209. lapon levő összefoglalásban visszatérünk erre.

5. *Mi magunk:* kereszténi szerénységgel ott állunk a kereszt előtt, a többiek között; most mi is előlépünk, hogy megváltásunk gyümölcséért esedezzünk.

6. Végül az *értelemnélküli természet* is megváltásra vár. Az ember bűne őt is a bűn átka alá vonta, a kereszt= nek kell hoznia számára is a megváltást.

Igy tehát az egész teremtés összegyűl a képen a keresztáldozata körül, mely a szentmisében megjelenül. Csak az angyalok nincsenek ott, mert ők nem szorulnak megváltásra és az ördögök, mert azokat nem lehet meg= váltani. Ám látni fogjuk, hogy még ezek sem hiányoznak majd egészen a kánonból.

Az álló kép mozgalmas cselekménnyé lesz a ká= nonba való bevezetés által; az elején látjuk, hogy a meg= dicsőült Úr tartja bevonulását az oltárhoz, mint egykor Virágvasárnapján Jeruzsálembe vonult be s a nép üdvö= zölte őt. Ezúttal a misztikus Kálvária=hegyre indul, kísérik az angyalok (Sanctus), fogadják tanítványai (Benedictus). Látjuk őt a kereszt trónjára fölmenni és látjuk őt az átváltoztatásban meghalni. Az ünnepélyes bevonulásnak méltó befejezése a végén a kis Úrfel= mutatás.

Figyeljük még meg az imádságok és cselekmények elrendezését. Hogy helyesen öntudatosítsuk, hogy a misedrámának középpontja a kereszthalál, azért az át= változtatás középre kerül pontosan és a konszekráció körül csoportosulnak szimmetrikusan a többi részek. Az utolsó vacsora elbeszélésének megfelel a megemlékező imádság, pontosan a konszekráció előtt és után van két= két áldozati imádság, ugyanúgy három=három megemlé= kezés (memento) előtte és utána. A bevezetésnek meg= felel szimmetrikusan a befejezés. Még a keresztvetések is megfelelnek egymásnak: három az elején és három a végén, öt kereszt az átváltoztatás előtt és öt utána. Igy jut kifejezésre az imádságok elrendezésével a szentmise= áldozat középpontja és legmélyebb értelme, leglelke: az átváltozás.

Lehet a kánont egy középpont köré sorakozó körökkel is ábrázolni. A középpontot természetesen az átváltoztatás, a konszekráció alkotja. Az első kör volna a középponthoz legközelebb csatlakozó elbeszélés az utolsó vacsoráról és a megemlékező imádság (anamnesis). A második kört alkotja az átváltoztatás előtt és után levő két-két áldozati imádság. A harmadik kört adnák a mementók, a hat megemlékezés, miket koszorúként fonunk a szentáldozat köré. A legkülső kört a bevezető prefáció és a befejező kis Úrfelmutatás alkotja.

A képszerű leírásból is megsejthetjük a kánon szépségét. Mennyivel másként ünnepelnék a hívők a misét, ha ezt a képet a szemük előtt tartanák! Minden hívő egy nagy társaságban van, mert az egész teremtés a lelki Kálvária-hegyen gyülekezik össze; ott van az Egyház, ott vannak szeretett embertársaink, a szentek, a tisztuló lelkek s a természet; és ebben a nagy gyülekezetben ott áll maga az egyes hívő is a kereszt előtt. Valóban az egész világra áradó, valóban liturgikus imádság ez! «Ha engem felmagasztalnak a földről, mindeneket magam után vonzok.»

XV. A PREFÁCIÓ

Maradjunk annál a képnél, amelyet a kánon ad: Krisztus felemeltetett a kereszten s köréje gyűl az egész megváltásra váró teremtés hat memento-ban. Kiegészíti a képet az angyalok Sanctus-a és a tanítványok Benedictus-a. Nézzük meg most közelebbről a kánon egyes részeit.

A kánon a prefációval kezdődik, ez az ünnepélyes előszózat. Valóban ma ez: ünnepélyes előszó a kánonhoz, de helyesebben ünnepi ének az Isten-Király bevonulása alkalmából. Az eucharisztikus imádság történetéből tudjuk, hogy ennek az éneknek eredeti feladata megváltozott. Amit mi most prefációnak hívunk (ebben az értelemben először a Sacramentarium Gregorianum-ban találjuk meg ezt a szót), régente a kánon kezdete és első része volt s folytatódott a konszekráció után is. A lényege ennek az éneknek a mennyei Atya dicsőítése volt az üdvösség tényeiért, a teremtésért és megváltásért. Az első századokban hosszúra nyúlt ezeknek az üdvözítő tényeknek az eléneklése, mint ennek példáját az Apostoli Konstitutiók-ban is látjuk, s eleinte a liturgus szabad kompozícióval énekelte, csak lassan kapott állandó alakot.

A római liturgia a régi keleti liturgiákkal szemben rövidségre és pontosságra törekszik. Ezt megfigyelhettük már az előmisében, ahol erős rövidítések történtek az ősi liturgián (mind az olvasmányok számát, mind a hívők imádságát lerövidítették). Ezt figyelhetjük meg a prefációnál is. A dicsőítő énekek okát és motívumát megrövidítették, a teremtés ecsetelését egészen elhagyták s a

megváltást dícsérő motívumokat is ünnepek szerint osztották el. Igy jött létre a nyugati Egyház sajátos prefációja.

Alapelv: a prefáció a mise változó részeihez tartozik, minden szentmisének megvan a maga prefációja, amely Istent az ünnep titka szerint dicsőíti. A legrégibb misekönyv (I. Leó pápa Sacramentarium-a) 267 prefációt tartalmaz, minden miséhez mást. Pedig ez a sacramentarium csak töredék. A mozarab és ambrózián-ritus ma is minden miséhez külön prefációt használ. De a római Egyház hamarosan eltért ettől az elvtől s a prefációk száma egyre jobban apadni kezdett. A Sacramentarium Gelasium-ban már csak 54 van. Sőt Nagy Szent Gergely után tízre zsugorodik össze a prefációk száma. A legújabb időben megint ellenáramlat érezhető: rövid pár év alatt négy új prefációt vezetett be az Egyház: Szent József, a halottak, Krisztus Király és Jézus Szíve prefációit. Úgy véljük, hogy csak örülhetünk ennek s remélhetjük, hogy a régi, szép prefációk, amelyek drága ékességei imádságos kincstárunknak, megint napfényre kerülnek.

Ha most ezt a nyugati prefáció-típust közelebbről megvizsgáljuk, látjuk, hogy egységes mintára készültek. A szokásos ősi acclamatiók-kal (felkiáltások) kezdődnek és a sanctus éneklésével végződnek. A prefáció maga általában három részre oszlik: 1. Isten általános dicsőítése, 2. a különleges hála megokolása, 3. az angyali dícséret, mint átmenet a sanctus-hoz. Csak a közös prefációnál marad ki a hála oka, a középső rész. Az apostoli prefáció az egyetlen, amelyben nincs az elején dícséret, hanem mindjárt a kérésre tér át. Jelenleg 15 különböző prefáció van a misekönyvünkben.

Esztétikus szempontból is vizsgálhatjuk a prefációt s akkor észrevehetjük, hogy nem próza, hanem szabad formában írt költemény: szép ritmusban, jól elrendezett szócsoportokban ömlenek utolsó emlékéül az őskeresztények költői formájának. Próbáljuk meg fordításban legalább megsejtetően visszaadni ezt a ritmust:

Valóban *méltó* és *igazságos*, *illő* és *üdvösséges*
Hogy mi neked *mindenkor* és *mindenhol* hálát adjunk,
Szentséges *Úr*, mindenható *Atya*, örök *Isten!*
Krisztus, a mi Urunk által.
Általa *dícsérik* felségedet *az angyalok*,
Imádják az *uraságok*,
Tisztelettel teljes félelemmel *dicsőítik* a *hatalmasságok*.
Az egek és az egek erői és *a boldog szeráfok*
Együtt ünnepelnek téged vidám újjongással.
Velük együtt jusson el hozzád, kérünk, a mi hangunk is,
Kik alázatos dícsérettel velük együtt mondjuk:
Szent, szent, szent . . .

Ezek után még a prefációk tartalmát kell megvizsgálnunk. Először is az acclamatiókat. Ezen a szón felszólítást, felkiáltást értünk. Ilyeneket az antik világban nagyon szerettek a nyilvános életben és igen sokszor használtak. Ma a nép acclamatiója a gyűléseken és a játékokon ijesztő mélyre süllyedt le. A liturgiában azonban még megmaradt néhány klasszikus felkiáltás, mint a prefáció kezdetén.

A Dominus vobiscum felhívás a közösséghez, hogy mindenki figyeljen. De itt a Dominus vobiscum mint szó szerinti állítás is igaz, mert most az Emmanuel (Isten velünk) valóban közénk lép.

A Sursum corda (Föl a szívekkel!) először Hippolytus Kánon-jában fordul elő. Tehát körülbelül Krisztus után 200-ban már használták ezeket a felszólításokat a római liturgiában. Ez a Sursum a következő esemény magasztosságára is intő jel. Két klasszikus magyarázatunk van erre a Sursum corda-ra, az egyik Cyprianustól, a másik Jeruzsálemi Cyrillus, a hittanítótól. Mindkettő épületes és aktuális még ma is.

Cyprianus: «Amikor imádsághoz felállunk, legyünk összeszedettek és minden figyelmünket irányítsuk Is-

tenre. Vonuljon háttérbe minden földi és világi gondolat s a lélek ne foglalkozzék mással, mint az imádság tartalmával. Ezért szólítja fel a pap a híveket az eucharisztikus imádság elején egy kis felszólítással: Sursum corda! — A nép ezt feleli rá: Habemus ad Dominum! Mindez azt jelenti, hogy ekkor csak az Úrra szabad gondolnunk, semmi másra». (De dominica oratione, c. 1.)

Cyrillus: «A békecsók után a misézö pap hangosan mondja: Föl a szívekkel! Ebben a magasztos órában mindenkinek Isten felé kell fordítania a szívét s el kell fordulnia a földi gondoktól és gondolatoktól. Nyomatékosan megparancsolja tehát az áldozatot bemutató pap, hogy igyekezzünk megszabadulni ebben az órában az élet gondjaitól, a mindenfajta kicsi bajoktól és forduljunk az ég felé, az emberszerető Isten felé. A hívek ezt felelik rá: Az Úrhoz emeltük azt! — Tehát hozzájárulnak a parancs elismeréséhez. Ne legyen hát a jelenlevők közt senki, aki csak a szájával mondja: Fölemeltük az Úrhoz! — s gondolataival mégis a földi élet gondjainál időzik. Istenre kellene ugyan minden időben gondolnunk, de mivel az emberi gyarlóságunk miatt lehetetlen, legalább ebben a magasztos órában tegyük meg azt hiánytalanul!» (Cat. myst. 5, 4—5.)

A következő felszólítás: Gratias agamus Domino Deo nostro! (Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek!) eredetileg valószínűleg felszólítás volt a tulajdonképeni Eucharistia-ünnepre. Igy lehetne az értelme szerint lefordítani: «Ünnepeljük az Eucharistiát!» (εὐχαριστῶμεν.)

A következő kifejezések: dignum (méltó), justum (igazságos), aequum (illő), salutare (üdvösséges) magyarázatát ne erőltessük, ezek csak szinonimák, költői halmozások. Ugyanez áll az Atya megszólítására vonatkozólag is: Szentséges Úr, mindenható Atya, örök Isten. (Hogyan cseng itt a felséges ritmus a latinban!) S mennyit mondanak ezek a szavak: «*mindenkor* és *mindenhol* hálát adjunk!» Ez az igaz keresztény lelkület, amelyet Szent Pál apostol is oly gyakran lelkünkre köt: az állandó hála-

adás. Szinte alig vesszük észre ezt a mondatot: a mi Urunk Jézus Krisztus által. Őskeresztény mondás ez, amely ma egészen megszokottá vált és szinte elkopottá lett, de nézzünk mélyen az értelmébe: minden dícséret, minden hálaadás, egyszóval az egész liturgia Jézus Krisztus közvetítésével jut az Atyához.

Justinus mártír írja: «(a püspök) a mindenség Atyjának a Fiú és Szentlélek nevében mond dícséretet és magasztalást». (Apol. I., 65, 3.) A Hippolytus Kánonban pedig ezt olvassuk: «Hálát adunk neked, Urunk, a te szerelmes fiad, Jézus Krisztus által» . . .

Az egyes prefációk sajátos oka a hálára szintén érdemes lenne megfontolásra. Néhány szóval az ünnep, vagy ünnepkör lényegét megmondják. Ime, a böjti prefáció milyen gyönyörűen rávilágít e szavakkal a böjt jelentőségére:

«a testi böjt által
elnyomod a bűnöket,
fölemeled a lelket,
erőt adsz és gazdagon jutalmazol» . . .

A szent kereszt prefációjában milyen utánozhatatlan ellentét van egymással szembeállítva: a tudás fája és a keresztfa! És mennyi lelkesedéssel ujjong a pünkösdi prefáció: «ezért örömtől áradozva vigad a földkerekségén az egész világ».

Hogy pedig a mai időben is lehet nemes prefációkat alkotni, bebizonyította az Egyház elsősorban a halotti mise és Krisztus király ünnepének új prefációjával, (közülük az első a mozarab-liturgiára nem megy vissza). A Szűz Mária-prefáció a középkorból való (valószínűleg II. Orbán pápa idejéből, 1095-ből). Kevésbbé költői, de annál skolasztikusabb és teológusra vallóbb a Szentháromság-prefáció, mely az újabb prefációk közül való.

A prefáció harmadik része átmenet az angyali kar Sanctusához. Lendületes és lelkesedéssel teli rész. Aki tud latinul, olvassa el hangosan s figyelje meg a benne

lüktető ritmust és jóhangzást. Belső tartalmát illetőleg pedig figyeljük meg, hogyan keresi ez a rész a megfelelő szavakat ahhoz, hogy az angyalok imádását érzékeltetni tudja. Mintha minden angyali kart más helyzetben látna. Istenfélelemre tanítanak ezek a mondatok! Az egyik angyali kar ujjong, a másik remeg, az egyik imád, a másik dicsőít. Milyen alázatos és nyomorult kis sereg vagyunk mi emberek az imádkozó angyali karok mellett! Nem vagyunk-e mi is úgy, hogy szinte hallani véljük szárnyaik suhogását . . .

Szóljunk még egy szót a prefáció dallamáról! Zene-értők magasztalják és csodálják, hogy lehet ilyen kevés hanggal oly mélyreható hatást elérni? Nem tudom, igaz-e, de mondják azt is, hogy Mozart odaadta volna minden művét, ha a prefáció dallamát ő szerezhette volna.

A prefáció mint ének tulajdonképen két részből áll: a Sanctus-ból és Benedictus-ból. Helyesebben úgy mondhatjuk, hogy az eucharisztikus nagy imádságot ez a két ének szakítja meg. Valószínűleg éppen ez az oka annak, hogy a kánont csöndben imádkozza a pap s tartalmilag is oly alapos változást szenvedett. Ennek az énekének az eredetét illetőleg különbözők a vélemények: van, aki úgy véli, hogy nagyon régi s még a zsinagógából vették át (Baumstark), mások régi betoldásnak tekintik, melyen átvonul már az Eucharisztia gondolata (Brinktrine). Az feltétlenül bizonyos, hogy a Hippolytus-Kánonban nincs bent, de viszont a legtöbb liturgiában megtaláljuk.

A Sanctus, mint a prefáció vége, jelzi is: angyali ének. Eredetét a Szentírásban találjuk, Izaiás próféta hivatáslátomásában (6, 3). Fogadjuk hát a Sanctus-t az angyalok szájából, lelkéből, vagy énekeljük velük együtt a liturgia szellemében.

Különösképen drámai jelentőséget kap a prefáció második része: a Benedictus. Először is meg kell állapítanunk, hogy a konszekráció elé tartozik. Ünnepi misén

csak azért éneklik a középkor óta átváltozás után, mert a hosszú ének eltartott Úrfelmutatásig. Tartalmilag azonban a kánon elejére való. A Benedictus a tanítványok dicsőítő éneke, amellyel Virágvasárnap fogadták a Jeruzsálembe vonuló Üdvözítőt. A liturgia ugyanazt teszi, amit ők tettek. Üdvözli a szentmise misztériumában közttünk megjelenő Üdvözítőt. A régi liturgia nem várta meg ezzel a konszekrációt, hanem az egész eucharisztikus imádságot, azaz a mai kánont átváltozási imának vette, amelyben végbemegy a misztérium: «Áldott, ki az Úr nevében jő!» Az Úr megjelenik az oltáron. A Hozsánna és Sabbaoth szavak a palesztinai ősegyházból maradt ereklyéink. Nem merték őket lefordítani, mert szemükben többet jelentettek már, mint ami az eredeti jelentésük volt. «Hosanna in excelsis!» megfelel a «Gloria in excelsis»-nek.

Az Úr tehát most bevonul angyali seregek kíséretében s az Egyház fogadja. Megjelent, mint Virágvasárnapján, hogy misztériumos módon szenvedjen és meghaljon értünk. Fölszáll a kereszt trónjára s íme, mindenki körülötte van. «Ha majd a földről felmagasztalnak, mindeneket magamhoz vonzok» . . .

XVI. AZ ÁTVÁLTOZÁS ELŐTTI IMÁK

Emlékezzünk vissza arra a drámai képre, mely a kánont bevezeti: Sanctus-kor «leszáll a mindenható Ige királyi trónjáról» (Karácsony nyolcadának introitusából), angyalok kísérik őt, akik háromszor Szent-et énekelnek s az Egyház boldog Hozsannával fogadja. Az Úr most egy másik királyi trónra lép fel, a kereszt trónjára «s felmagasztalva mindeneket magához vonz». *Az első* a hozzá vonzottak között szerelmes jegyese: az Egyház; a pápa és püspök odalép a kereszt alá. *A második* sorban vannak, akikről megemlékezünk: hozzátartozóink és a körülállók; nekik van elsősorban joguk az áldozat gyümölcseihez. *Harmadszor* a szentek következnek, kiknek «érdemeire és esedezéseire» hisszük, hogy megnyílnak a megváltás kegyelemfolyójának zsilipjei. Itt megtörik a kép logikus fölépítése. Két imádság következik: az egyik kéri az áldozat kegyes elfogadását és az áldozat különös kegyelmeit, a második kéri az áldozati adományok Jézus Krisztus szent testévé és vérévé való változtatását. Ezzel a második kéréssel el is jutottunk az áldozati cselekmény legbelső magváig. Az utolsó vacsora szavai már bevezetik az átváltoztatást.

Figyeljük meg az átváltozás előtti imádság külső fölépítését. Ha a liturgiában szokásos befejező formák után ítélünk, akkor tulajdonképen csak három imát találunk az átváltoztatás előtt, amint hármat találunk utána is. Az első imádság három részből áll: könyörgés az Egyházért, élőkért és szentekről való megemlékezés a Te igitur-ral kezdődik és ezzel végződik: Per eundem Christum, Dominum nostrum. Amen. A második imádság

a Hanc igitur=ral kezdődik és: Per Christum Dominum nostrum=mal végződik. A harmadik így kezdődik: Quam oblationem s nincs teljes befejezése. Az átváltoztatás után is ezt a hármas tagozottságot találjuk. A három imádság közül az első szintén három részes. De ez a külső hasonlóság nem áll fenn az imák tartalmára vonatkozólag, ezért maradjunk meg a fenti beosztásnál, mivel ezek a záradékok amúgy sem eredetiek. A régi kánonban ugyanis csak egy Ámen volt a végén.

A prefáció után csöndesen imádkozza el a pap a kánonban levő összes imádságokat. Csak átváltoztatás után mond három szót félhangon. Az Egyház titokzatos hallgatásba burkolózik, hogy ezzel is kifejezésre juttassa az áldozati cselekmény titokzatos voltát. Azonban a kánonnak ez a csendes elmondása csak a mai római liturgia sajátsága és ebben sem volt mindig így. Hogy régente a kánont hangosan imádkozta a pap, bizonyítja, hogy a nép rámondta hangosan az:Ámen=t, amiről már Justinus mártír is tud. De akkor Rómában is hangosan kellett énekelni a kánont. A 680=ban kiadott Ordo Romanus azt mondja még, hogy a pápa énekelje a kánont «de simili voce et melodia», a prefációhoz hasonló hangon és dallamra, csak kissé halkabban. A II. Ordo Romanus azonban már azt írja, hogy a pápa csöndesen imádkozza el a kánont. Mi lehetett ennek a változásnak az oka? Középkori liturgikusok állítják, hogy a titokzatos, szent cselekményt védelmezték ezzel a tiszteletlenségtől. Én úgy érzem, erre gondoltak utolsó sorban. Ellenben megfigyelhetjük, hogy lassan beszivárgott ez a csöndes imádkozás a liturgiába. Lehet, hogy külső okai voltak: a misét bemutatók fáradtsága, különösen a beszúrt Sanctus miatt; nem akartak várni, míg annak vége lesz. Később ugyanis, amikor a dallam egyre melizmatikusabb, egyre gazdagabb lett, a Sanctus éneklése nagyon sokáig eltartott.

Sanctus=kor csöngetnek most; ez a szokás visszanyúlik a középkorig s a Megváltó közeledését jelzi a

misztériumban. (Pápai misében még ma sem csönget-nek.) Ünnepi misében a gyertyavivők viaszfáklyát visz-nek. A Misszálé általános rubrikáiban (Tit. XX) az áll, hogy minden oltár leckeoldalán álljon egy gyertyatartó s az abban lévő gyertyát gyujtsák meg Sanctus után. Ez a gyertyatartó lehet karosgyertyatartó, vagy lehet a földön álló nagy gyertyatartó is. Az égő gyertya jelképezi az Üdvözítő köztünk való megjelenését az Eucharisztiá-ban. Áldozás utánig ég ez a gyertya. Sajnos, sok helyen egyáltalában nem ismerik, más helyeken feledésbe ment ez az előírás.

1. Megemlékezés az Egyházról.

Az első imádság két különböző időben született részből áll: kéri az Atyát, hogy fogadja kegyesen az áldo-zati adományokat, de nyomban az áldozat első gyümöl-csét az Egyház javára ajánlja fel. Tisztán látható az «in primis» szavaknál a két rész összefűzése. Az első rész valószínűleg az ősi kánonhoz tartozott, a másodikat később tették hozzá, de a 6. században már benne kellett lennie.

Az imádság T-betűs szóval kezdődik (Te igitur); ez a betű a kereszthez hasonló (crux comissa), innen magyarázható, hogy a középkori misekönyvekben ezt a betűt keresztté díszítették. A legrégibb példáját ennek a Gellone Sacramentarium-ban (8. század) találjuk. A 11. század óta jött szokásba az, hogy a kánon elé külön odatették a keresztre feszített Üdvözítő képét.

Az «igitur» (tehát) szó kissé indokolatlanul hangzik ott, ahol a prefáció és kánon teljesen szét vannak választva, ám ősrégi kapcsoló szó, amely arra emlékeztet bennünket, hogy a kánon a prefációval kezdődik, a Sanctus csak megszakítja s most tovább folytatódik.

Az Atyát a kissé szokatlan «legkegyesebb» jelzővel szólítja meg a kánon. Ebben is, mint a prefációban erősen hangsúlyozva látjuk Krisztus közbenjáró voltát. Minden

kérésünket Krisztus közbenjárásával küldjük az Atyához. A könyörgést két kifejezéssel tesszük erőteljesebbé: (supplices rogamus ac petimus) és nagyon alázatosan terjesztjük elő; figyeljük meg csak a pap mélyen meghajolt testét. A kérés tulajdonképen az áldozati adományok elfogadására és megáldására (konszekrációjára) vonatkozik. Mit értünk ez alatt? Három kifejezést látunk: «haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia illibata», («ezeket az ajándékokat, ezeket az adományokat, ezeket a szent és sértetlen áldozati tárgyakat»). Figyeljük meg a kifejezéseknek ezt a hármas, művészi halmozását! Ezek a szavak elsősorban a hívők áldozati adományaira vonatkoznak, de a «szent és sérthetetlen szavak» mutatják, hogy gondol a már küszöbön álló konszekrációra is.

Figyeljük meg a pap mozdulatait is: mielőtt imádkozni kezd, kitárt karját kissé fölemeli, mélyen meghajol, Krisztus közbenjárását említve, megcsókolja az oltárt, mely az Úr szimboluma és a három kifejezés alkalmából három keresztet vet az áldozati adományokra. Ezek a keresztek nehézséget okoznak a liturgikusoknak. Az átváltoztatás előtti kereszteket tekinthetjük az áldás jeleinek, az átváltozás után pedig azt jelenthetik, hogy az oltáron lévő áldozat azonos a keresztáldozattal. De ez skolasztikus magyarázat, amely túlságosan szétboncolja a kánont. A régi Egyház az egész kánont átváltoztató imádságnak tekintette s nem ismert átváltoztatás előtti és utáni imádságokat. Tehát mind a keresztek, mind az imádságok, nem mások, mint a konszekrációnak teljes kifejtései.

Az áldozat első gyümölcse az Egyházé, melyet szent és katolikus Egyháznak nevezünk. Négy kegyelmet kérünk számára: békét, oltalmat, egységet és isteni vezetést, kormányzást. (Ezek a szavak: «pro ecclesia, quam adunare, regere, custodire digneris» Vigilius pápa egy levelében fordulnak elő; † 555.) Ez a négy szó mutatja, hogy ezek az Egyháznak sokszor veszélyben forgó javai. Az Egyházat azonban nem elvont fogalomnak tekintjük,

hanem konkréten az élő keresztény hívők közösségének, ezért imádkozunk névszerint «a pápáért, püspökünkért és a katolikus apostoli hit minden igaz követőjéért». A pápa nevének említésekor, iránta való tiszteletből egy kicsit fejet hajt a pap. A pápa nevének említését a kánonban Pelagius pápa († 561) kívánta már a toscanai püspöktől, mint régi szokást. A király, vagy császár nevének említése a 10. század óta szokásos. Az «et omnibus orthodoxis atque catholicae et apostolicae fidei cultoribus» szavak valószínűleg nem római eredetűek: Galliából jöhettek a kánonba, az «orthodoxi» és «cultores» szavak alatt a keresztényeket, de különösen a papokat értették, akiknek kötelessége a hithirdetés.

Ha ritmikus szempontból vizsgáljuk ezeket az imákat, kettős, hármas, négyes, sőt ötszavas csoportokat találunk. Aki tud latinul, olvassa el ezt az imát hangosan s csodálkozva veszi majd észre a könnyen gördülő ritmusos szöveget.

2. Megemlékezés az élőkről.

A két megemlékező ima bizonnyal a kánon legrégibb (kb. a 4. századi) betoldásaiból való és arányosan helyezkedik el a konszekrációs középpont körül. A régi időben ezen a helyeken a diákonus hangosan felolvasta azok neveit, akikről a szentmisében megemlékeztek. Ezek a nevek egy kétoldalú táblácskákra voltak felírva, amit diptychon-nak neveztek. A nevek hangos felolvasása a 4—10-ik századig nyilvánvaló. Mikor ez elmaradt, a kánonba vették be, mint megemlékezést. Hogy ezt miért tették, azt nem tudjuk. A gallikán ritusban például az eucharisztikus főimádság előtt imádkozták.

A mai misekönyvben levő N. N. betűk is a régi diptychon-ra emlékeztetnek. Jelenleg összekulcsolja a pap kezeit, kis szünetet tart, miközben azokra az élőkre gondol, akiket be akar vonni a szent áldozatba. Ugyanezt megtehetik a hívők is.

Hogy ez a szokás már a pogányoknál és régi zsidóknál is megvolt, és az áldozatok bemutatásakor gondoltak barátaikra és társaikra, annak bizonysága a Makkabeusok első könyvében olvasható rész (12, 11), amelyben Jonathas írja szövetségeseinek Spártába: «Mindig rátok gondolunk, minden ünnepen és olyan napokon, amikor áldozatokat mutatunk be és minden imánkban, mert méltó és illő, hogy testvéreinket el ne felejtsük».

A miséző pap ezután tovább halad és megemlékezik a körülállókról «circumstantium», vagy azokról, akik az áldozatban vele együtt résztvesznek. Ez a kifejezés: «circumstantes» régi már és azt mutatja, hogy azelőtt a hívek álltak a szentmise alatt, nem térdeltek. (Csöndes misén a mai előírás szerint, az evangéliumi időt kivéve, térdelni kell. Ez nem felel meg a liturgia szellemének, mely a hívők aktív részvételét kívánja és feltételezi; mert a térdelés nem az aktív-részvétel testtartása.) A latin kifejezés azt mondja, hogy a hívők *körül* állták, tehát az oltár a templom közepén volt, a nép felé fordulva s a hívők körülállták azt.

A résztvevőktől két erényt kíván az Egyház: a fides et devotio-t, magyarul: *hitet* és *odaadást*. Ez tulajdonképen a keresztény élet két követelménye is: a hit és Isten akaratának teljesítése. Szent Pál így mondaná: «Hitet, mely a szeretet által nyilvánul meg.» (Gal. 5, 6.) Ez a mellékmondat; «akik neked ezt bemutatják» a régi kánonban nem volt meg, zavarja is a mondat értelmét, akkor tették bele, mikor a hívők felajánló körmenete elmaradt. Eredetileg azokért imádkoztak, akik a körmenetben résztvettek, és ez minden jelenlevő kötelessége volt. De imádkoztak a hozzátartozókért is, különösen «lelkük szabadulásáért a bűnök bilincseiből, üdvösségükért és testi-lelki jólétükért». (Megint kifejezés halmozások!) Ezért hozták el a hívők áldozati adományaikat (vota) az oltárhoz.

3. Megemlékezés a szentek egyességéről.

Második legrégebbi betoldás a kánonhoz két imádság a szentekről való megemlékezésül, melyek szintén arányosan helyezkednek el az átváltoztatás előtt és után. Ez a betoldás az 5. században történt és a szentek felsorolása a 6. század elején (valószínűleg Symmachus pápa alatt († 514) be is fejeződött. A bevezetés oka valószínűleg abban van, hogy az élőkről való megemlékezés után szükségét érezték annak, hogy a szentekről is megemlékezzenek. Szent Ágoston és Chrysostomus Szent János bizonyítják, hogy az eucharisztikus áldozat alkalmával a szentekre, különösen mártírokra haláluknak az Úr halálával való hasonlósága miatt gondoltak. Általában az 5. és 6. század nagy mártírtisztelete teljesen megmagyarázza a szentek felsorolását a szentmisében.

«Communicantes et memoriam venerantes» (a szentek egyességébe kapcsolódva s az ő emléküket tisztelve) szavak, melyek bevezetik a következő imát, ráillenek minden szentmisére, sőt az egész liturgiára is. Nem növünk-e össze a szentmise alatt egy szent közösségé? Különösen most a szent áldozati cselekmény alatt leszünk egyre jobban *egyetlen* misztikus testté velük, mi élők, a pápával, püspökökkel, papunkkal, hozzátartozóinkkal együtt. Most akarunk tehát a szentekkel is egységbe kapcsolódni és emléküket tisztelni. Ez a szó: «memento-memoria» átcseng az egész kánonon, de pusztán gondolatbeli megemlékezésnél többet jelent ez, mert cselekvés, élő valóság lesz. A szentek érdemeikkel és könyörgéseikkel most misztikus közelségben vannak velünk.

Szép sorrendet találunk a szentek nevének felsorolásánál: először külön kiemeljük az Istenanyát (a Genetrix szó az efezusi zsinatra emlékeztet, 431); majd a tizenkét apostol következik, utánuk tizenkét mártír férfi a legrégibb időből, olyanok, akik Rómában vannak eltemetve, vagy ott különös tiszteletnek örvendettek. Valamennyien az első négy századból valók, ez is bizonyítja

az imádság ősi voltát. Később több szentet nem említettek fel, bár gondolatban minden szentet befoglaltak a megemlékezésbe. Figyeljük meg még a következő mondatot: «a szentek érdemeire és esedezéseikre add meg pártfogó segítségedet.» Ez tehát ennek az imádságnak a főcélja: a szentek esedezéseire reméljük, hogy a bemutatott áldozat gyümölcseiben gazdagabban részesülünk.

Az apostolok felsorolásánál nem Mátyást, hanem Pált említjük, ami Rómában természetes. A tizenkét vértanu szent közül az első öt római pápa. Linus, Klétus, Kelemen első utódjai Szent Péternek. Xistus, vagy Sixtus (lehet, hogy az első (115—125), de az is lehet, hogy a második † 253); Kornélius pápa benső barátságban élt Cyprianussal, az afrikai mártírpüspökkel († 258), ezért említik őket együtt. Most következik a nagy Lőrinc diákonus, aki átmenetet képez a laikusokhoz: Chrysogonus (Szent Anasztázia legendájában is szerepel), János és Pál, akik testvérek és a Juliánus-féle üldözés áldozatai voltak, Kozma és Damján, az orvosszentek; a legtöbbnek a történetét közülük homály fedi.

A misekönyvben ezek fölött az imák fölött ez a felírás áll: Infra actionem, ami annyit jelent: a szent cselekedet közben (actio a szentáldozati cselekmény). Ez a felírás figyelmeztető jel arra, hogy különös alkalmakkor (pl. Karácsonykor, Húsvétkor stb.) az ünnep jelentőségét is belekapcsoljuk az imába. Igy pl. Karácsonykor: «A szentek egyességébe kapcsolódva azt a szentséges napot (éjszakát) ünnepeljük, melyen a boldogságos Szűz Mária a világnak az Üdvözítőt adta . . .» Ezek a betoldások már a 6. század óta ismeretesek.

A hívők magános imádságuk közben kihagyhatják a felsorolt szenteket, ha nem növeli áhítatukat, vagy saját kedves szentjeikkel, esetleg templomuk szentjével helyettesíthetik őket.

4. Áldozati imádságok.

A három megemlékezés közbeiktatása után visszatér az eucharisztikus imádság az áldozattal kapcsolatos kéréshez és két imádságban esdekel az áldozat kegyes elfogadásáért és átváltoztatásáért. A kettő közül a második imádság a régibb (Quam oblationem), a kánon ősi állományához tartozik, amint a 4. századbeli emlékek tanuskodnak erről. Az első (Hanc igitur) imádságnak bevezető része is régi, de nem őseredeti.

A Hanc igitur imádságnak története a következő: Ha régi időben az áldozatot valamely meghatározott alkalommal mutatták be, akkor ezen a helyen (a Memento után) egy áldozati imádságot csatoltak, amely Hanc igiturral kezdődött. A régi Sacramentariumokban több ilyen formularet találunk (a Leonianum-ban 6, a Gelasianum-ban 34 van). Még a mai misekönyvben is négyféle Hanc igitur imádság van.

Lassan azután a kánon állandó alkotórésze lett; lehet, hogy akkor, amikor I. Gergely hozzáfűzte a «diesque nostros in tua pace . . .» szavakat, amelyek az imádságnak különleges, állandó áldozati szándékot adtak. Vagyis ezáltal mintegy «oratio imperata», megparancsolt imádság lett.

Ezt a betoldást a népvándorlás zavarai között és Itáliának a longobárdok általi megszállása idején illesztették bele a kánonba, amikor az Egyház nagy károkat szenvedett.

A második kérés: «ragadj ki minket az örök kárhozatból» csodálkozást vált ki belőlünk e szent pillanatban, de valószínűleg szintén a Gergely-i idők világvégét váró hangulatából való. El kell ismernünk valóban, hogy ez a Hanc igitur ima első része az ismétlése által, de még inkább második része az átváltozás szent pillanatában különösen ható kérésével zavarja a kánon gondolatmenetét: de másrészről vehetjük ma is az Egyház békéjéért való könyörgésnek; a kárhozattól való szabadulásért és

választottak seregébe való fölvételért fölszálló esedezés pedig számunkra mindig aktuális.

A szavak mondásánál kiterjeszti a pap kezeit az adományok fölött: ez a mozdulat a helyettesítő elégtételadásnak a kifejezése. A zsidók az engesztelő áldozat alkalmával kezüket az áldozati állatra helyezték; ezzel azt akarták kifejezni, hogy bűneik terhét az állatra áthelyezték, melyet aztán levágtak. Természetes, hogy ez nem volt tökéletes áldozat, hiszen állat nem tehet eleget az ember bűneiért. De az Újszövetség áldozata tökéletes, hiszen a mi áldozati bárányunk maga Jézus Krisztus, aki a keresztfán eleget tett bűneinkért. Most tehát már teljes értelme van ennek a kézmozdulatnak; mikor a pap az áldozati adományra teszi kezét, azt akarja mondani: Krisztus magára veszi áldozati halálában az egész világ bűnét; a szentmise pedig megjeleníti ezt az áldozatos halált. (Ez a mozdulat először V. Pius pápa óta lett általános az Egyházban, azelőtt mélyen meghajolva mondta el a pap ezt az imát.)

Mint már fönt is említettük, ehhez az imához az egyházi év folyamán toldalékok kerülnek, amelyek kiemelik a szentáldozat különös alkalmát. A régi keresztelői napokon (Húsvét, Pünkösd) az újonnan kereszteltekre gondol a liturgia, mi pedig gondoljunk abban az évben megkereszteltekre valamennyiükre.

5. Átváltoztatást kérő imádság.

Harmadszor is könyörög a pap az áldozat elfogadásáért és megáldásáért s új gondolatként most az átváltoztatásért való könyörgést teszi hozzá imájához. Eddig még nem volt szó kifejezetten átváltoztatásról; először most mondja ki nyiltan, hogy az áldozati adomány «a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak testévé és vérévé váljék». Ennek az imának (Quam oblationem) az értelme tehát ez: Áldja meg Isten az adományt bőségesen, hogy Fiának testévé és vérévé váljék.

Ez az ima a római kánon legrégibb részei közé tartozik, megtaláljuk már Szent Ambrus írásában, a De Sacramentis-ben, tehát 370 körül. Epiklesis-szerű imádság. A liturgikus nyelvhasználatban epiklesis olyan imádságot jelent, amelyben a Szentlelket hívjuk le az áldozati adományokra, hogy azokat Krisztus testévé és vérévé változtassa. Minden régi, sőt a keleti liturgiában ma is található ilyen epiklesis az átváltoztatás után. A Hyppolytus-Kánonból tudjuk, hogy eleinte a római kánonban is volt ilyen. A mi mai római kánonunkban azonban nincs meg, hanem helyette van a Quam oblationem imádság, amelyben átváltoztatásért könyörgünk, habár a Szentlélek Isten nevét nem említjük.

Imádságunk korát az öt nehezen lefordítható kifejezésből, — melyek részben a római jogi életből vannak véve, — ítélhetjük meg: benedictam (áldott), adscriptam (Isten tulajdona), ratam (teljes érvényű), rationabilem (észszerű, azaz liturgia lényegének megfelelő), acceptabilem (elfogadható, Istennek kedves). A kifejezések halmozása részint művészi szempontból történik, részint pedig a gondolatot fejezik ki mind erőteljesebben. Közben öt keresztet rajzol a pap az adományok fölé, megtaláljuk ezt minden régi kéziratban. Most tehát elérkeztünk a mise legszentebbjének küszöbéhez: a konszekrációhoz.

XVII. A KONSZEKRÁCIÓ ÉS AZ ÁTVÁLTOZÁS UTÁNI IMÁDSÁGOK

Az átváltoztatásért könyörgő imádsággal eljutottunk a szentmise legszentebbjéhez: a konszekrációhoz. Küszöbön áll a szentséges pillanat, amelyben Jézus Krisztusunk áldozatra odaadott teste és szövetségül kiöntött vére az oltáron nyugszik. Örök Főpapunk most jeleníti meg áldozatos önátadását és halálát a kereszten. Most száll le hozzánk égi trónjáról örök dicsőségben és megdicsőülésében az Úr. A megváltás nagy műve most megy végbe. Az átváltoztatásban találkozik a múlt, jelen és jövő. Eljön hozzánk az Úr — vagy helyesebben átvonul előttünk, — (Pascha = transitus) első eljövetelének testével-vérével, de ugyancsak ő a megdicsőült király, aki eljön majd egyszer az ég felhői közt az új eljövetelekor.

Krisztus maga az áldozatot bemutató pap most, a misézö pap ezekben a percekben teljesen háttérbe vonul. Krisztus most a nagy liturgus, a pap csak látható eszköze, aki ezért az ő cselekedetét teszi és ugyanazon szavakat mondja, mint Krisztus az utolsó vacsorán.

Krisztus valóságosan és lényegileg jelen van közöttünk az eucharisztikus alakok fátyola mögött a szentmisében. De ez még nem minden, mert mi valamennyien egyek lettünk vele: Krisztus misztikus teste vagyunk, melyet az eucharisztikus Krisztus éltet. Az Isteni Főpap, a közvetítő földi pap és a velük együtt áldozatot bemutató hívő közösség: tökéletesen egyek lesznek.

1. A konszekráció.

A konszekráció nem történik kérés alakjában, sem állító alakban, mint a többi szentségek kiosztásánál, hanem bele van foglalva az utolsó vacsora történetének elbeszélésébe, mellyel az Eucharisztia alapítását mondja el: «Szenvedésének előestéjén szent és tiszteletreméltó kezébe vette a kenyeret, fölemelte szemét az égre hozzád, Isten, mindenható atyjához, neked hálát adva megáldotta, megtörte és tanítványainak adta e szavakkal: «Vegyétek és egyétek, *mert ez az én testem!*»

Hasonló módon, mikor megvacsoráltak, ezt a drága kelyhet is szent és tiszteletreméltó kezébe vette: ugyancsak hálát adva neked, megáldotta és odaadta tanítványainak e szavakkal: «Vegyétek és igyatok belőle mindnyájan: *mert ez az én véremnek kelyhe, az új és örök szövetségé, — a hitnek misztériuma, — mely érettetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára!* Valahányszor ezt cselekszitek, az én emlékezetemre tegyétek!»

Feltűnő a konszekrációnak ez az alakja, mert mi a mise szívének ennél sokkal ünnepélyesebb alakba való öltöztetését várnók. De ne feledjük el, hogy a régi eucharisztikus imádság (vagyis a régi kánon) egészen elbeszélő alakban tartott volt s nem szakították meg a mai megemlékezések és áldozati imádságok. Továbbá régente nem emelték ki ilyen erősen ezt a részt, sem a csöngetéssel, sem a szent színek fölemelésével. Az ősegyházban az egész kánon átváltoztató ima volt; azért nem kérdezték, mely helyen történik meg a konszekráció; csak a kánon végén mutatták fel a szent színeket: íme, az Úr teste és vére! A kenyér és bor fölemelése az átváltoztatáskor, melyet nagy elevatio-nak nevezünk (megkülönböztetésül a kicsitől, mely a kánon végén történik), csak a 11—13. században jött szokásba. És akkor is eleinte csak az ostyát emelték fel, majd később a kelyhet is. A csöngetést a 13. században hozták be, a tömjénezést a 14. században s a miséző pap genuflexio-ját, térdhajtását pedig csak V. Pius pápa 1570-ben kiadott misekönyve rendeli el.

Az Úrfelmutatás általa lett erősen szembeötlő középpontja a szentmisének, amely körül részarányosan a kánon imádságai és cselekményei helyezkednek el. Tagadhatatlan, hogy az Úrfelmutatással s ezzel kapcsolatosan a színek imádásával idegen elem került a szentmisébe, amely lassan az áldozat megértését elhomályosította. A szentmisét egyre kevésbbé értették meg az emberek, mint Krisztus áldozatát: ehelyett egyre jobban kivirágzott az eucharisztikus imádási kultusz, egy olyan mozgalom, amely az Eucharisztiára való beállítottságával mellékvágányra terelte az áldozat eredeti gondolatát.

A *konszekráció szavai* nem ismétlik szórul-szóra a Szentírást, hanem nagyon régi, (de nem bibliai) hagyományokból valók s az idők folyamán betoldást is kaptak. Igy például: «szent és tiszteletreméltó kezébe», ezt valószínűleg az Úr iránti tiszteletből toldották bele. Vagy: «fölemelte szemét az égre» szintén nincs a Szentírásban, de benne van az első kenyérszaporítás leírásában (Máté 14, 19, Márk 6, 41, Lukács 9, 16) «A drága kehely» kifejezést (praeclarum calicem) a 22. zsoltárból kaptuk (22, 5) (calix meus . . . praeclarus est). Legfeltűnőbb ez a betoldás, amely szinte kirí a mondatból: «a hit titka» (mysterium fidei). Ezt a betoldást többféleképen magyarázzák: Vannak, akik azt hiszik, hogy a diákonus szavai ezek, aki fel akarja hívni a hívők figyelmét az áldozati cselekmény betetőzésére. Mások (pl. Brinktine) úgy vélik, ezeket a szavakat magának az Úrnak ajkára adták, tehát önálló hozzátoldás a szakramentális alakhoz.

Figyeljük meg, mit cselekszik a pap az átváltoztatás alatt: először ugyanazokat a mozdulatokat végzi, melyeket Krisztus végzett az utolsó vacsorán, kezébe veszi a kenyeret, föltekint az égre, meghajolva hálát ad s megáldja a kenyeret. Majd egészen mélyen meghajolva kiejti az átváltoztató szavakat. Térdet hajt s hódolattal imádja az Úr szent testét, majd feláll s felmutatja azt a népnek is. Végül leteszi azt a corporáléra s újra térdet hajt. Ugyanígy cselekszik a szent vérrel is, fogja a kelyhet, megáldja,

föléje hajolva elmondja az átváltoztató szavakat, újra letérdel, felmutatja a kelyhet a hívőknek s mégegyszer térdet hajt.

A ministráns vagy asszisztáló papság ekkor a miséző pap ruhájának szegélyét kissé fölemelik; erre abban az időben volt szükség, amikor a miseruha még harangalakú volt s a miséző papnak karját ezzel a mozdulattal szabaddá tették. Az akolithus megfüstöli mindkét felmutatás alkalmával a szent színeket. De mit tegyenek ilyenkor a hívők? A Rubrikákban csak az áll, hogy *térdeljenek*. Legtöbb helyen keresztet vetnek és a mellüket verik háromszor. A keresztvetés szép szimbolum, van is itt valami értelme, annak jeléül vehetjük, hogy részt akarunk venni Krisztus keresztáldozatának gyümölcsében. De a mellverésnek itt igazán semmi értelme sincs, hiszen az a bánat jele s annak itt nincs helye. A fejlehajtás és a szem lesütése is helytelen Úrfelmutatáskor, hiszen azért mutatja fel a pap a szent testet és vért, hogy a hívők rátekintsenek. Lassankint kezdik elhagyni a hívők a fejlehajtást s «Ó Jézusom, érted élek» fohászt. S egyre jobban kezd terjedni, hogy a pap térdhajtásakor ők is fejet hajtanak tiszteletből, azután pedig rátekintenek a szent testre és vérre. Jegyezzük meg, hogy a kánonban s az egész szentmisében az áldozat az elsőrangú gondolat, a színek imádása csak másodrangú. Neveljük magunkat és másokat arra, hogy a szentmise áldozati cselekmény. A szentmise tehát nem ájtatosság, nem az Eucharisztia imádása, a szentmise Krisztus áldozata és egyszersmind a mi áldozatunk. Nem az a dolgunk benne, hogy Krisztust imádjuk, hanem hogy az isteni Bárányt a mennyei Atyának felajánljuk, odaadjuk. Azonban még sok nevelő munkára van szükség, míg ez a gondolat átmegy az emberek vérébe.

2. Az átváltoztatás utáni imák.

A most következő imádságok *alakilag* ugyanúgy tagozódnak, mint az átváltoztatás előtti imák: tulajdonképen három imádság következik a szokásos befejezéssel:

A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen. Az első tartalmilag is három részes, az utolsó pedig egy hosszabb, ünnepélyes doxológiával fejeződik be. *Tartalmilag* is részarányosak és hasonlók ezek az imádságok az átváltoztatás előtti három imádsághoz, annyira, hogy úgy kell tekintenünk őket, mintha az átváltoztatás lenne a középpont; az utolsó vacsora leírásának itt megfelel a megemlékező imádság (anamnesis), a Hanc igitur és Quam oblationem-nek megfelel a következő két könyörgő imádság az áldozat elfogadásáért. Az élőkről való megemlékezésnek megfelel itt a holtakról való megemlékezés s a szentek egyességéről való megemlékezésnek egy hasonló imádság, amelyben szintén felsoroljuk a szenteket.

3. A megemlékező imádság (Anamnesis).

Az Eucharisztia alapításáról szóló elbeszélés ezekkel a szavakkal végződik: «Valahányszor ezt cselekszitek, az én emlékezetemre tegyétek!» Ehhez fűzi az Egyház az «Unde memores» imát, mondván: «Ime, azért megemlékezünk Urunk, mi a te szolgáid és egyszersmind a te szent néped is . . .» Az Egyház tehát tudja, hogy meg kell emlékeznie az Úrról, eleget is tesz most ennek a kötelességének. Kifejezetten szól (mint a Hanc igitur imádságban is) az Egyház két csoportjáról: a klérusról és a hívőkről, akiket a régi időkben «szent népnek» neveztek. Valóban szentek a hívők többféle értelemben: megszentelődtek egykor a keresztségben, továbbá megszentelődnek most azáltal, hogy Krisztus misztikus testébe olvadnak, mely éppen most áldozatot mutatott be; és megszentelődtek azáltal, hogy a világtól kiszakítva, elkülönítve Isten tulajdonává lettek. Tudjuk, hogy a régi Egyházban a hívőket szokás volt szenteknek nevezni.

Most újra meglepetés ér minket. Azt várjuk, hogy az Egyház Krisztus szenvedését és halálát nevezi meg, illetve teszi a megemlékezés tárgyává. Szent Pál erre int

már minket, amikor az alapításáról szóló tudósításhoz hozzáfűzi: «Amikor ezt a kenyeret eszitek és ezt a bort isszátok, *az Úr halálát* hirdetitek, míg csak el nem jő újra!» (I. Kor. 11, 26.) Ám a mi imádságunk nem elégszik meg a halálról való megemlékezéssel, hanem megnevez még két megváltási tényt is: «Az Úr halottaiból való feltámadását és dicsőséges mennybemenetelét». Ebből megtanulhatjuk, hogy az Egyház a szentmisét nemcsak Krisztus haláláról, hanem egész megváltói művéről való megemlékezésnek tekinti. Tudjuk most már biztosan, hogy ez az imádság a liturgia egyik legrégibb emléke. Minden régi ránk maradt anaphorá-ban benne van ez az imádság a konszekráció szavai után, pl. Hippolytusnál (kb. 220) az Apostoli Konstituciók-ban és az Ambrus-féle legrégibb római kánonszövegben is (a De sacramentis-ben). Ez a magasztos imádság valószínűleg az apostolok koráig visszavezethető. Említettük már azt is, hogy más liturgiák az üdvösségtörténet még más eseményeiről is megemlékeznek, így az Úr második eljöveteléről és a megtestesülésről is. Ezt az utóbbit a 10. és 11. századbeli nyugati misekönyvek is megemlítik, de nem minden ellenmondás nélkül.

Figyeljük meg a szavakat, melyeket az őskeresztény felfogást és lelkimagatartást tükrözik vissza. Pap és hívők cselekvő módon résztvéve megemlékeznek és így mutatják be az áldozatot. Urunk szenvedését nem «keserves» szenvedésnek tekintik, hanem «boldognak», mint ahogy az ősegyház a keresztfát sem tekinti mártírjelvénynek, hanem győzelmi jelnek, megváltásunk diadalmas szimbolumának.

Nagyon szép ennek az imádságnak a ritmusa is, amely két- és háromtagú csoportokban halad.

Utalunk most e könyv elején írtakra, ahol az egész mise lényegét éppen ebből az imádságból vezettük le. Ez az anamnesis magában foglalja a szentmise három alapgondolatát: a Krisztusról való megemlékezést, áldozatot és a lakomát. Az utolsóra itt történik a misében először utalás.

A pap a konszekrált színekre öt keresztet vet, amint átváltoztatás előtt is ezt tette. Ezek már nem áldást adó keresztek, hanem a szentmisében Krisztus keresztáldozatával való egységét jelzik.

4. A három előkép.

A következő két imádság tulajdonképen még az anamnesis-hez tartozik. De beszélhetünk róluk különválasztva is. A szentmise elsősorban Krisztus áldozata, az ő keresztáldozatának megjelenítése. De egyszersmind az Egyház áldozata is, melyet «a magasztos Fölségnek» bemutat. Ezért ajánlja fel már az anamnesis-ben «a szent, szeplőtelen áldozatot» és a most következő két imádságban annak elfogadásáért könyörög.

A «Supra quae» imádság is benne volt már a legrégibb kánonban. A 4. századból bizonyíték Szent Ambrus «De sacramentis» c. műve, de ott a Supplices ima után áll. A Ravenna-i mozaik a S. Appolinare in Classe et S. Vitale-ban képpel is ezt mutatja. Gondolatokban is nagyon gazdag ez az imádság.

«Tekints ezekre (az áldozati adományokra) irgalmas és derűs tekintettel és fogadd el, mint ahogy kegyesen elfogadtad igaz szolgádnak, Ábelnek ajándékait és ősatyánknak, Ábrahámnak áldozatát és azt a szent áldozatot és szeplőtelen adományt, amelyet Melchisedek, a te főpapod mutatott be neked!»

Három előkép fordul elő ebben az imádságban: az igaz Ábel áldozata, «aki nyájából gödölyéket és az állatok zsírját áldozta fel» (Gen. 4, 4.). Ősatyánk, Ábrahám áldozata, aki tökéletes akarati és engedelmességi áldozatot hozott, amikor fiát Mória hegyére vitte, hogy ott föláldozza (Gen. c. 22.). Végül Salem (Jeruzsálem) papkirályának, Melchisedeknek áldozata, aki Ábrahám előtt «kenyeret és bort áldozott az Úrnak». (Gen. 14, 18.)

Azt kérdezhetnők most, hogy mi a hasonlóság e három áldozat és a szentmiseáldozat között? Kettőt is

találhatunk. Elsősorban is *a mi áldozatos lelkületünknek* kell Ábel, Ábrahám és Melchisedek áldozatos lelkéhez hasonlóvá lennie, mert most akarja az Egyház elérni, hogy Isten fogadja el kegyesen «ezt a szent és szeplőtelen áldozatot» és ez az elfogadás a mi áldozatos lelkünktől függ. Az isteni Bárány van most a mi kezünkben, de Isten csak akkor fogadja el tőlünk szívesen, ha a mi kezünk és szívünk is tiszta s ugyanilyen a mi áldozati szándékunk is. Azért a három előkép elsősorban *számunkra* előkép és minta. Mint az igaz és ártatlan Ábel, legyünk mi is tökéletes, tiszta emberek; amint Ábrahám hitével, bizalmával és engedelmességével nagyszerű áldozatot hozott, egyesítsük mi is Krisztus áldozatával a mi hitünket és a mi engedelmességünket. És mint Melchisedek, a pap-király, úgy gyakoroljuk mi is királyi lelkülettel a mi «királyi papságunkat».

De a három előkép bizonyára *Krisztus áldozatának is előképe*, mert mind a Szentírásban, mind az egyházatyáknál ez a három férfiú: Ábel, Ábrahám és Melchisedek Krisztus előképeként szerepel, áldozatuk pedig a kereszt és a szentmise áldozatának előképei.

Ábelt, akit éppen szívesen fogadott áldozata miatt öl meg a bátyja, Káin, méltán hasonlíthatjuk az Üdvözítőhöz, aki a kereszten áldozó pap és áldozat egyaránt. Szent Pál azt mondja, Krisztus vére ékesebben beszél, mint Ábel vére! (Zsid. 12, 24.) Ábel vére bosszúért kiáltott, Krisztus vére kegyelemért és irgalomért.

Ábrahám tekinthető a mennyei Atya előképének is, aki nem kímélte egyszülött Fiát, hanem odaadta miértünk. Mint Izsák hallgatagon maga vitte föl a fát, amelyen meg kellett halnia, engedte magát megkötözni és a farakásra fektetni, úgy cselekedett Krisztus is a kereszttel. Ábrahám engedelmességi áldozata a Mória hegyén azonban előképe Krisztusnak is, aki engedelmes volt halálig, mégpedig a kereszthalálig.

Melchisedekről már Dávid megírta a 109-ik zsoltárban, hogy előképe Krisztusnak: «Pap vagy te Melchise-

dek rendje szerint!» (vagyis nem a zsidó papok rendjéből való, akik véres állatáldozatokat mutattak be, hanem Melchisedek rendjéből, aki kenyeret és bort áldozott.) Krisztus maga is önmagára vonatkoztatta ezt a zsoltárt (Máté 22, 44). A zsidókhoz írt levelében Szent Pál alaposan megmagyarázza, miért előképe Melchisedek Krisztusnak.

Stílusbelileg meglepő ez a kifejezés: «summus sacerdos tuus Melchisedech», mert sehol se találjuk annak nyomát, hogy a pap-királyt főpapnak nevezték volna. Baumstark fordítási hibának minősíti ezt, mert az eredetileg görög nyelvű szövegben u. i. így szól ez a rész: τὴν προσφορὰν Μελχισεδὲκ τοῦ ἱερεῶς σοῦ τοῦ ὑψίστου, (mint Melchisedek áldozatát neked, a legfőbbnek). A Legfőbbnek szó tehát Istenre vonatkozik, de a fordításban Isten helyett (σοῦ) a papra alkalmazták. Ebből is kiviláglik, hogy a római kánonnak görög minta volt az alapja.

Az utolsó kifejezés: «sanctum sacrificium, immaculatam hostiam», — a Liber Pontificalis szerint későbbi hozzátétel és visszanyúlik I. Leó pápa idejéig. A manicheusok ellen irányul, akik a bor élvezetét az Eucharisztiában bűnös dolognak minősítették.

Menjünk tehát szentmisére Ábel *tiszta kezével*, Ábrahám *Istennek átadott akaratával* és Melchisedek *királyi szívével:* akkor Isten kegyesen tekint majd le Fia áldozatára, melynek előképe ennek a három férfiúnak az áldozata.

5. Az égi oltár.

Most még egy imádság következik az áldozat elfogadásáért. A pap mélyen meghajol s összetett kezét az oltárra téve, mondja:

«Alázatosan kérünk téged mindenható Isten, parancsold meg, hogy szent angyalod vigye fel ezt (az áldozatot) *mennyei oltárodra*, isteni Fölséged színe elé: hogy

ahányan csak részt veszünk *ez oltár* áldozatában és Fiadnak szentséges testét és vérét magunkhoz vesszük, minden mennyei áldással és kegyelemmel elteljünk. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.»

Ez az imádság fokozást mutat s egyúttal az áldozattal kapcsolatos imádságok csúcspontja. Tartalmilag és alakilag is egyik legszebb részlete liturgiánknak, bár kissé titokzatos és a magyarázók számára sok homályos helyet tartalmaz.

Miért könyörög ez az imádság? Hogy Isten szent angyala vigye fel az áldozatot földi oltárunkról az égi oltárra. Mert csak akkor részesülhetünk mi, akik most Krisztus testét és vérét vesszük magunkhoz, égi áldásban és kegyelemben.

Nézzük csak meg kissé közelebbről az imádságnak ezt a képét. A Titkos Jelenések szerint áll egy oltár az égben is (6, 9), ezen fekszik «a levágottnak látszó» bárány. Hallunk ugyanott egy magasztos Istentiszteletről, a szentmiséhez hasonlóról, melyet a szentek mutatnak be. Másrészről az Ószövetségből tudjuk, hogy az angyalok a jó cselekedeteket és az emberek imáit Isten trónja elé viszik. Pl. Tóbiásnál ezt mondja Rafael főangyal: «Mikor könnyek közt imádkoztál és a halottakat eltemetted . . . elvittem imádat az Úrhoz» (12, 12). Ezeket a képeket egyesíti az Egyház a mi mostani fölséges imádságunkká, amelyben azt kéri, hogy az angyal (kinek nevét nem említi, lehet, hogy Szent Mihályra gondol, az Egyház védőangyalára, vagy saját őrangyalunkra; a legrégibb szövegben, mely a 4. századból való, ez áll: «Angyalod keze által») vigye föl az áldozatot az égi oltárra; mert csak az az áldozat hozhat lenn áldást és kegyelmet, amelyet ott fönn elfogadnak. Milyen gyönyörű gondolat: mialatt az Egyház a földön áldozatot mutat be, ott fönn, a mennyben az égi szentek is ugyanezt teszik s a két áldozat együttes gyümölcsét kapjuk mi.

Nézzük még ezt a szócskát is: «ezt» (haec). Azt várnók ezen a helyen, hogy «ezt az áldozatot», de ez a

kis szó «ez» sokkal többet foglal magában. Először Krisztus áldozati testét és áldozati vérét, másrészt a hívők áldozati adományait s mindazt, ami ezek mögött rejlik: áldozatos lelkületüket, minden munkájukat, minden szenvedésüket, minden imádságukat. Röviden: ez a szó: «haec, «ez» magában foglalja Krisztus misztikus testének «egész áldozatát», a fejnek áldozatát éppenúgy, mint a tagokét.

A misemagyarázók egyformán hangsúlyozzák ennek az imádságnak a magasztosságát és mélységét s állítják, hogy «inkább alázatosan és szent borzongással tisztelnünk kell, mint magyarázgatnunk» (Gihr).

Ha a pap mozdulatait is nézzük, a következőket figyelhetjük meg: Mélyen meghajolva mondja a pap az imádságot. Ez a mozdulat a: Supplices rogamus»=ra vonatkozik. Ezeknél a szavaknál: «ex hac altaris participatione» megcsókolja az oltárt, amit nem kell magyarázni. Az: «omni benedictione caelesti» szavaknál keresztet vet a pap magára, amivel azt akarja jelezni, hogy az Eucharisztia minden áldása a keresztből fakad.

Liturgiatörténeti szempontból azért érdekes ez az imádság, mert azt a helyet foglalja el, amelyben a keleti és a régi liturgiák az epiklesist imádkozták. Mint már említettük, az epiklesis a konszekráló szavak után következő ima, melyben a Szentlélek Úristent hívjuk segítségül, hogy 1. Krisztus testévé és vérévé változtassa az áldozati adományokat, 2. hogy a hívőket az áldozat gyümölcseiben részesítse. A Hippolytus=kánonban van még egy ilyen imádság, de az már vitás, hogy a római kánonban volt=e. Az átváltoztató szavak előtt van egy könyörgés, amely a Szentlélek Isten nevének említése nélkül könyörög átváltoztatásért, ez a: Quam oblationem. És ha tág értelemben tekintjük a dolgot, talán ebben az imádságban is találunk valami gyönge utalást az áldozat gyümölcsére vonatkozólag a «szent angyalod» (Szentlélek?) szóban.

Az átváltoztatás utáni imádság tehát tulajdonképen

három részből állott, és állandó emelkedést mutat: az első részben (anamnesis) átadjuk az áldozatot, a második részben megpróbáljuk az ótestamentumi példákhoz hasonlóvá tenni a magunk áldozatos lelkét, s a harmadikban ez az áldozat, melyet lelkünk áldozatkészségével körülvettünk, felszáll Istenhez. Ezzel az áldozati cselekmény teljessé lesz. Ez a háromrészes imádság a legrégibb őskeresztény imádságokhoz tartozik. Most újra a megemlékezésekre térünk át.

6. Megemlékezés a holtakról.

A pap hasonló mozdulatot tesz, mint mikor az élőkről emlékezett meg. Kezét összeteszi, kissé imádkozik azokért, akiket különösen Isten kegyelmébe kíván ajánlani, (a hívők ilyenkor saját halottaikra gondoljanak). Közben a pap ezt a szép imádságot mondja:

«Emlékezzél meg Urunk N. N. szolgáidról és szolgálóidról, akik előttünk mentek hozzád a hit jelével és most a béke álmát alusszák.

Ezeknek Urunk és minden Krisztusban elhúnyt hívőnek add meg, kérünk, az enyhülés, világosság és béke helyét.»

A régi időben azoknak a halottaknak a nevét, akiket különös módon belefoglaltak a szentáldozatba, diptychonról olvasták fel. Erre emlékeztet a mai misekönyvben az N. N. betű. A diptychon-ra felírt halottaknak két feltételnek kellett megfelelniök: 1. A hit jelével kellett meghalniok, ami annyit jelent, hogy a keresztség jelével kellett megjegyezve lenniök, és 2. az Egyházzal békességben kellett elhúnyniok.

Figyeljük meg, hogy csupa régi, szép, őskeresztény kifejezést használ ez az imádság a halálra. «Előttünk mentek hozzád», — «A béke álmát alusszák», — «Krisztusban elhúnyt hívőnek», — az égi haza «az enyhülés, világosság és béke helye»: ezek is ősliturgikus kifejezések, különösen a világosság («Az örök világosság fényesked-

jék neki») és a béke, mely az égi boldogságot jelenti. Ezeket a szavakat gyakran megtaláljuk az őskeresztény sírfeliratokon. A névszerint említett holtakon kívül Istennek ajánljuk még mindazokat a hívőket is, akik még nem érték el Isten látását. Szép gondolat (fel kellene használni a homiliák-ban is), hogy Egyházanyánk minden szentmisében megemlékezik azokról a szegény lelkekről is, akiknek nincs a földön senkijük már és mindenki elfeledte őket.

Liturgia-történeti szempontból jegyezzük meg, hogy a Mementók eredetileg nem voltak a kánon-ban, de ezek a legrégibb betoldások. Gelasius Sacramentariumából hiányzik a holtakról való megemlékezés. Ezt azzal magyarázzák, hogy a vasárnapi szentmisékben nem volt holtakról való megemlékezés. Csak később került az szokásba, hogy minden misében megemlékeztek róluk.

Az egyházatyák hangsúlyozzák, hogy az Eucharisztikus áldozat jelenlétében a holtakról való megemlékezés különösen hatékony. Szent Ágoston mondja, mily felemelő és vígasztaló, hogy az Egyház a szentáldozat közben megemlékezik valamennyi Krisztusban elhúnytról, így tehát azokról is, akiknek sem szüleik, sem gyermekeik, sem rokonaik, sem ismerőseik nincsenek és így értük senki sem imádkozik már, legalább egy anya: az Egyház szüntelenül imádkozik érettük is (De cura pro mortuis, n. 6.). Jeruzsálemi Cyrillus azt mondja katekézisében (Cat. myst. 5, 9): «Gondolunk a már elhúnytakra is . . ., mert hisszük, hogy az a könyörgés, melyet a legszentebb és legtisztább áldozat közben mondunk értük, nagy hasznukra lesz».

Az imádságot a szokásos záradékkal fejezzük be: Ugyanazon a mi Urunk Krisztus által. Ámen. Míg máskor csak Jézus nevének említésénél hajt fejet a pap, itt Krisztus nevére is megteszi. Az okát nem tudjuk. A középkori magyarázók arra gondoltak, hogy Krisztus is lehajtotta halálakor fejét: «Lehajtá fejét és kiadá lelkét». Ez

a magyarázat bennünket nem elégít ki. (Brinktrine úgy véli, hogy a fejlehajtás a következő Nobis quoque szavakra vonatkozik.)

7. *Magunkért való ima.*

A következő imádságnak első három szavát félhangon mondja a pap (ez csak ez egyszer fordul elő a kánonban) és közben a mellére üt. A Nobis quoque peccatoribus magyar fordítása így hangzik:

«Nekünk is bűnös szolgáidnak, kik irgalmad bőségében bizakodunk, juttas kegyesen némi részt és közösséget szent apostolaiddal és vértanuiddal: János, István, Mátyás, Barnabás, Ignác, Sándor, Marcellin, Péter; Felicitas, Perpetua, Ágota, Luca, Ágnes, Cecilia, Anasztázia és minden szenteddel és kérünk, hogyha nem is mint érdemeink jutalmazója, hanem mint a bűnbocsánat adója, bocsáss be az ő társaságukba, Krisztus Urunk által. Amen.»

Ebben az imádságban tehát önmagunkért könyörgünk. Keresztény szerénységgel mindenkit a szentáldozat köré állítottunk már, az Egyházat, az élőket, a szenteket, a holtakat: végül Magdolnával együtt mi is a kereszt lábához borulunk és azt átölelve könyörgünk az áldozat gyümölcséért. Miben áll az? A szentek közösségében való részesedésből, a velük való sors-közösségben (consortium). Ez pedig az örök boldogság. Ennek az imádságnak a gondolatfűzése az előbbihez viszonyítva kissé meglepő és nehezen érthető: hozzá kell kapcsolnunk az «enyhülés, világosság és béke helyéhez».

De éppen ez az imádság különösen megmutatja azt, hogy a kánonba utólagos beszúrások történtek, amelyek az összefüggés rovására mentek. Hogy ezt az imádságot éppen ezen a helyen iktatták be, azt csupán a párhuzamból magyarázhatjuk meg, mely az átváltozás előtti és utáni megemlékezések közt látható. Előtte volt megemlékezés a szentekről, ezért tettek az átváltozás utánra

is egy könyörgést a szentek közösségével való egyesülésért. Ez az imádság tehát a régibb betoldások közül korra nézve a második csoportba való. Hogy a «Nobis quoque peccatoribus»-t miért mondja a pap emeltebb hangon, annak magyarázata a következő: Régente ezeknél a szavaknál emelkedtek fel a szubdiákonusok a kánon alatti meghajolt tartásukból. Akkor még hangosan imádkozták a kánont. Amikor azonban csöndes imádság lett belőle, legalább ezt az első három szót kellett hangosabban mondani, hogy a szubdiákonusok meghallhassák. (Eisenhofer II, 192.)

Figyeljük meg, hogy ez az imádság mennyire alázatos. Van benne valami, ami a prefáció befejezésére emlékeztet. Teljesen méltatlannak érezzük magunkat ahhoz, hogy a szentek közösségébe kerüljünk, ezért adjuk bűnbánatunknak külső jelét, ezért a mellverés. De ezt fejezik ki a következő szavak is: «Irgalmad bősége szerint», — «*Némi* részt» (csaknem azt akarja mondani ez, hogy a mennyországnak egy távoli kis zugát kérjük). Végül még kiemeljük azt is, hogy Isten nem a mi érdemeinkre való tekintettel, hanem tisztán az ő megbocsátó kegyelméből adhatja meg nekünk ezt a kegyelmet.

Az átváltozás előtti imádsághoz hasonlóan itt is névszerint felsorolunk több szentet, mégpedig tizenöt szent mártirt. És mint az első megemlékezésnél, úgy itt is érvényesült a szám-szimbolika. Ott ez volt a helyzet: 1+12+12—, itt pedig ez: 1+7+7 szent. Elsőnek Keresztelő Szent Jánost említjük, majd hét férfi és utána hét női szentet. Ezeknek kiválogatása mutatja, hogy ez az imádság nagyon régi, még az első négy századból való.

Ezek a szavak: «Közösséget szent apostolaiddal és vértanuiddal», a Communicantes imádsághoz kapcsolja ezt az imát is, illetve azoknak felsorolását kiegészíti. A sort Keresztelő Szent János nyitja meg (mint az első imádságban Szűz Mária). Szent István első mártír megemlítése is érthető a nagy tiszteletből abban az időben, amikor ereklyéit megtalálták (415). Mátyás és Barnabás

nevének említése kiegészíti az apostolok sorozatát. Ignácot, Antiochia tiszteletreméltó püspökét 107 körül vetették a vadállatok közé Rómában. I. Sándor pápát 119 körül fejezték le. Marcellinus, a pap és Péter, az exorcista összetartoznak, mert 304 körül fejezték le őket. Ezek mind különösen Rómában tisztelt szentek voltak. Hét női szent következik ezután: Felicitas és Perpetua Karthagóban haltak mártírhalált (202 vagy 203-ban), de Rómában is nagyon tisztelték őket. Ugyanezt mondhatjuk a két sziciliai szűzről: Ágotáról és Luciáról. A három utolsó szent római: Ágnes 304-ben halt meg 13 éves korában, Cecilia 117-ben vagy 203-ban és az utolsó: Anasztázia, római özvegy volt.

8. Az adományok megáldása.

A kánon most vége felé közeledik. A pap egy látszólag fel sem tűnő, de tartalmilag fölséges Szentháromságdicsőítő imádságot mond. Ezelőtt a befejező doxológia előtt azonban van még egy rövid imádság, amiből kitűnik, hogy Krisztus minden adomány közvetítője mind a természetes, mind a természetfölötti rendben. Ez az imádság így hangzik:

«Ki által (vagyis Krisztus által) mind e jókat, Urunk, alkotod, megszenteled, élteted, megáldod és nekünk adod.»

Ennek a rövid imádságnak tökéletes értelmét felfogni nem könnyű, még kevésbbé könnyű az előzőkkel való összefüggését megállapítani. Igy lehetne körülírással kifejezni: Krisztus által *alkotta* Isten a természeti adományok képviselőit: a kenyeret és bort; a misében ő ezeket *megszentelte*, természetfölötti *élet* ételévé és italává tette; az Eucharisztia által a legdúsabb *áldások* forrását nyitotta fel és most az áldozásban *nekünk adatnak ezek*.

Az imádság utolsó szavainál három keresztet vet a pap az adományokra: azt már tudjuk, hogy ezek nem áldást jelentenek, hanem annak kifejezői csupán, hogy minden áldás a keresztből fakad.

Nem lehetne azonban ennek a rövid imádságnak értelmét teljes mértékben felfogni, ha nem tudnók, hogy ez csupán a nem konszekrált adományok megáldásának maradványa. Elmondtuk azonban, hogy az őskeresztények a felajánló körmenetben különböző természeti adományokat vittek az oltárhoz, elsősorban kenyeret és bort, de azután olajat, viaszt, gyapjút, lisztet stb. is. Ezekből választották ki a szentáldozathoz szükséges és felhasználható adományokat. A többi azonban a mise alatt az áldozati asztalon (prothesis) maradt és utána a szegények kapták meg. De az oltártól nem kerülhetett hozzájuk áldás nélkül. Ezt az áldást itt a kánon végén adta meg a pap s a mai kis imádság lerövidítése a különböző áldó imádságoknak. Ebből is láthatjuk, hogy a három kereszt nem az eucharisztikus színekre vonatkozik, hanem a többi természeti adományokra. A régi Sacramentarium-okban megtaláljuk még ezeknek az áldásoknak a maradványát. Pl. Pünkösdkor tejet, mézet és vizet (Leon.), Krisztus mennybemenetelekor a friss gyümölcsöket, hüvelyeseket (Gel.), augusztus 6-án szőlőt (Greg.) áldották meg. Az utolsó fennmaradt az újkorig. A Passau-i egyházmegyének Missálé-jában a 16. század végéig szerepelt ez az áldás. Igy szólt:

Benedic Domine, et hos novos fructus uvae, quos tu, Domine, rore caeli et inundantia pluviorum et temporum serenitate et tranquillitate ad maturitatem perducere dignatus es, et dedisti eos ad usus nostros cum gratiarum actione in nomine Domini nostri Jesu Christi, per quem omnia Domine . . .

Áldd meg, Urunk, ezeket az új szőlőket is, melyeket égi harmattal, bő esővel és zavartalan szép idővel megérleltél s most nekünk adsz, hogy használjuk hálaadással, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében, kivel együtt alkotod Urunk, megszenteled, élteted és nekünk adod mind e jókat.

Ime, mennyivel életteljesebb és érthetőbb már ez a kis imádság.

A betegek olajának megszentelése ma is ezen a helyen történik Nagycsütörtökön.

Milyen szép volt ez az áldás! Miután a kánonban összegyűlt az eucharisztikus áldozat körül mind a három Egyház (a küzdő, dicsőséges és szenvedő Egyház), megszentelésre vágyódik a természet is. Krisztus maga választotta jelenlétének misztikus takarójául a természetből vett anyagokat s kitűntette ezzel az egész értelmetlen teremtést; most kell tehát a megváltás kegyelmének «az egész sóhajtozó és vajúdó teremtésre» kiáradnia.

Ez az áldás most új életre kezd ébredni. A klosterneuburgi közös misén így imádkoznak a hívők: «Áldd meg Urunk adományainkat és mindenünket!» És az a szándék él bennünk, mikor ezt mondjuk, hogy az Eucharisztia áldása szálljon a mi áldozati adományainkra, melyeket a felajánló körmeneten hoztunk (többnyire természeti adományok ezek) és minden más földi dologra, amelyet ma magunkhoz veszünk.

9. A kis Úrfelmutatás.

Elérkeztünk a kánon végéhez, amely egyszerűnek látszik, de mélységesen magasztos. A pap kezébe veszi a szentostyát, a kehely egyik szélétől a másikig keresztet vet vele háromszor, majd még kétszer a kehely előtt és utána kissé fölemeli a kelyhet és ostyát is; közben ezt mondja:

«Általa (Krisztus által) és Vele és Benne van neked mindenható Atyaisten a Szentlélekkel egyetemben minden tiszteleted és dicsőséged mindörökön örökké. Amen.»

A kánon tehát a Szentháromság tiszteletére zengett ünnepélyes dicsőítéssel: doxológiával záródik. Krisztus egész megváltói művének célja: Isten dicsősége. Ezt zengették már Betlehem mezőin is az angyalok. A megváltásnak elsősorban Istennek a bűn által meggyalázott dicsősé-

gét kellett helyreállítania. Azért az eucharisztikus áldozatnak, amely megjeleníti a megváltás művét és bennünk is megvalósítja, elsősorban szintén ez a célja.

Figyelemreméltó ez a három kifejezés: «Benne, Vele és Általa . . .» Nem üres szavak, puszta bővítések ezek, hanem Krisztussal való legbensőbb viszonyunk kifejezői.

«*Általa*», mert ő a mi közvetítőnk. Ez a szó fordul elő leggyakrabban a liturgiában, hiszen imádságaink csaknem mindig így fejeződnek be: «a mi Urunk Jézus Krisztus által . . .» Minden fohászunk tehát, amely az Atyaisten dicsőségére és dícséretére irányul, általa száll az égbe. «*Vele*»: Ime, Krisztus nem akarja egyedül dícsérni az Atyát, azt akarja, hogy misztikus teste, az Egyház és minden tagja, az Istengyermekek, Vele együtt zengjék mennyei Atyja dícséretét. Tehát mi is? Lehetséges ez? Hogyne, hiszen «*Benne*» kell élnünk. Vagyis élő kegyelmi kapcsolatban kell lennünk vele. Igy áll előttünk ebben a három szóban: Általa, Vele, Benne az isteni szőlőtő a vesszőkkel együtt! Ha most még ehhez az imádsághoz hozzávesszük a kereszteket, melyek a kereszthalálra emlékeztetnek s a színek felmutatását, akkor sejtjük majd meg teljes magasztosságában ezt a végső doxológiát.

Ennél mindig egy kép jut az eszembe: Mikor majd az idők teljességében Krisztus misztikus testének tagjává lesz az utolsó megváltásra képes lény, akkor az Úr mennyei Atyja elé lép majd a megváltottakkal és ezt mondja: «Atyám! Befejeztem a művet! A bűn okozta szakadás megszűnt. Általam, Velem és Bennem van Atyám a Szentlélekkel együtt újra minden dicsőséged és dícséreted». Térdre hull majd ekkor minden megváltott teremtmény, és olyan hatalmas liturgikus jelenetben lesz részünk, amilyenről Szent János beszél a Titkos Jelenésekben. Igy záródik majd be a megváltás műve.

A két színnek fölemelése a régi Egyházban csak itt történt. A mostani Úrfelmutatást, mely az átváltozás után következik, csak a középkorban vezették be. Ezáltal a kis Úrfelmutatás mindjobban háttérbe szorult, úgyhogy

ma már nem is igazi felmutatás, mint inkább csak annak a jelzése. Pedig ez a megfelelőbb: az őskeresztények idejében az egész kánont átváltoztató imádságnak vették, azért mutatták fel csak most a végén a konszekrált adományokat és ez egyszersmind meghívás is volt az áldozati lakomához. Ne feledjük el azt a körülményt se, hogy a pap a nép felé fordulva mutatta fel a színeket, tehát sokkal hatásosabb módon: Nézzétek, a tiétek Krisztus teste és vére! A jeleket és keresztvetéseket lassankint tették hozzá. A legrégibb római Ordo szerint kivesz a pap egy ostyát, megérinti vele a kehely szélét, melyet a diákonus emel föl. Keresztről még szó sincs. A régi időben a kehely az ostya jobb oldalán állott.

Meg szeretném kérni minden főtisztelendő testvéremet, hogy a kis Úrfelmutatást ne végezzék sietve, hanem kifejezésteljesen, magasabbra emelve és hosszabban. Hátha új életre ébred ezzel ez az elcsenevészedett alak.

Az utolsó szavakat: «Per omnia saecula saeculorum» hangosan mondja vagy énekli a pap. Ezzel újra kapcsolatba lép a hívekkel. Az egész misében aktív részt vesznek a hívők, de a kánonban szinte felhőbe burkoltan egyedül marad a pap Istennel. A hallgatás felhőjébe burkolózik, csak az átváltoztató szavakat mondja ki hangosabban. A kánon végén azonban újra visszatér a néphez s kéri részvételüket és hozzájárulásukat. A hívők *Amen*-ja a válasz erre. Ez az áldozat igen-je: Igen, ez a pap keze által értünk és általunk hozott áldozat! Az Amen ezen a helyen ősrégi és nagyon tiszteletreméltó, a régi kánonban az egyetlen szó volt, melyet mindig az egész nép mondott; nem helyettesíthette őt sem az énekkar, sem a ministráns. Justinus mártír (kb. 150) kiemeli már ezt a nép által mondott Amen-t.

A kánon ezzel véget ért.

XVIII. ÖSSZEFOGLALÁS

Még mélyebbre hatolhatunk a kánon megértésébe, ha az egyes imádságokat a kánonról adott képünkben összefoglaljuk. (Lásd a címképünket.)

«Szent, szent, szent az Úr, Sabaoth Istene!» — éneklik az Úr bevonulását kísérő angyalok a prefáció végén. Krisztus a konszekráció pillanatában száll le oltárunkra s mi a tanítványok szavával fogadjuk az érkező királyt, mint ők Virágvasárnap tették: «Áldott, ki az Úr nevében jő! Hozsanna a magasságban!» — Erre vonatkozik a képen levő két angyal, akik tiszteletből elfödik arcukat.

A kép alatt ez a felírás áll: «Mindeneket magamhoz vonzok!» Mit jelentenek az Üdvözítőnek ezek a szavai? Azt, hogy a kereszt, a megváltó halál a megváltás művének középpontja. A keresztből fakad és árad a világra a megváltás; mindenkinek, aki megváltott akar lenni, a kereszt alatt kell gyülekeznie. A kánonban megvalósul ez: előttünk van Krisztus a kereszten, de nem a szenvedő Üdvözítő, hanem a megdicsőült Király a kereszt trónján. Igy száll le átváltozáskor az oltárra, ezért ábrázolja őt a kép fehér ruhában, királyi koronával a fején. A kereszt is a győzelemnek és megdicsőülésnek ragyogásában inkább fényjelenség itt és nem a szenvedés eszköze. Miként a szentmise a megváltás egész művének megjelenítése, s a paruzia megvalósulását jelzi, úgy képünk is már a jövőbe mutat s arra a pillanatra is emlékeztet, amikor az Emberfiának jele feltűnik majd az ég felhői közt. «Fulget crucis mysterium», «Keresztfa titka tündöklik» ez a gondolat nyer itt kifejezést.

A kereszt trónján megdicsőült Király körül összegyül a három Egyház: a győzelmes, küzdő és szenvedő Egyház, mégpedig hat csoportban, illetve hat «Memento» imádságban, melyek közül hármat az átváltozás előtt, hármat pedig utána imádkozunk el a kánonban. Ezzel a részaránYos elosztással arra hívja fel figyelmünket, hogy a kereszt mindennek a központja. Az áldozatra vonatkozó imádságok is hasonló rendben helyezkednek el, kettő van az átváltoztatás előtt, kettő utána. Még a keresztvetések száma is szimmetriát mutat: három van a kánon elején, három a végén, öt az Úrfelmutatás előtt és öt utána. Ez a sok szép vonatkozás nem lelhető fel képünkön, de a körülfutó íven látunk jobbról is, balról is öt keresztet. A hat «Memento» szőlőindákkal összekötve van Krisztus-király körül. Az Üdvözítő mondotta: «Én vagyok a szőlőtő és ti a vesszők!» Az Egyház tehát szorosan, szervesen összefügg vele.

Nézzük most meg egyenkint a Memento-kat és szimbolumaikat:

1. Elsőnek jegyesét: az Egyházat vonzza magához az Úr. A kereszt alá odalép a pápa és a püspök. A «Te igitur» imában őket nevezzük meg, képünkön pedig a két kulcs (az oldás és kötés jelképe), tiara és mitra jelképezik őket.

2. A második megemlékező imádság a körülállókért és hozzátartozóinkért száll az ég felé. «Emlékezzél meg Urunk N. N. szolgáidról és szolgálóidról, akiknek hite és áldozatkészsége ismert előtted.» Szimboluma ennek a két olajág, mert a 127. zsoltárban ez áll: «És gyermekeid asztalod körül, mint az olajfák gyenge sarjai . . .»

3. Harmadik sorban jönnek a szentek. A «Communicantes» kezdetű imádság először a Boldogságos Szűz Máriát említi, majd sorban az apostolokat és mártírokat. A szeplőtelen Szűzre emlékeztet minket a képünkön a

harmadik körben levő liliom, a többi szentre pedig a keresztbe fektetett pálmaágak, fölöttük a csillagok.

4. Úrfelmutatás után a «Memento etiam Domine» ima kedves halottainkról emlékezik meg. Ők azok, akik megelőztek minket «a hit jelével». A negyedik körben egy galambot látunk, csőrében olajággal. (Noé galambja s a katakombaképek után.) Fehér galambhoz hasonlóan szállnak a szentmise által a megtisztult és megáldott lelkek is a béke és engesztelés jelképével boldogan az égbe.

5. Az ötödik «Memento» minket magunkat jelent. «Nekünk is, bűnös szolgáidnak, kik irgalmad bőségében bízunk, juttass kegyesen némi részt és közösséget szent apostolaiddal és vértanuiddal.» A bizalom, a remény jelképe a horgony, azért ez áll az ötödik kör közepén. Erre tekint fel a hullámokból két hal. Ezek mi vagyunk, szegény bűnösök, akik e világ viharos tengerében élünk. A szentekkel való közösség után esedezünk, őket a horgony két oldalán levő két csillag jelképezi, mert csillagként világítanak az Egyház egén.

6. Az Eucharisztikus imádság ezekkel a szavakkal záródik: «Ki által mind e jókat, Urunk, alkotod, megszenteled, élteted, megáldod és nekünk adod». Ezek a szavak régente a hívők által felajánlott adományokra vonatkoztak s ezért a «teremtés memento»-jának is nevezhetjük. A teremtmények adják az Üdvözítőnek kenyér és bor alakjában a színeket, melyek alá rejtőzni fog. Milyen kitüntetés! A teremtést tulajdonképen két szimbolumban is megtaláljuk itt: a külső íven látható búzakalászokban és a hatodik körben levő kenyereskosárban, valamint a füles korsóban. (Régen ilyen nagy korsóba öntötték a felajánlott bort.) A külső búzakalászok jelképezik a nem konszekrált adományokat, a körben levők a konszekráltakat. Csak azok méltók arra, hogy a szőlőtőbe beoltassanak. A teremtés nincs szerves összefüggésben Krisztussal, mihelyt azonban «Krisztus-hordozóvá» válnak a színek, eltűnik lényegük, feloldódnak Krisztusban s így jutnak

el a szentáldozásban való vétel által Krisztus misztikus tagjaiba is.

Következik még a szép imádság: «Általa, Vele és Benne van neked, mindenható Atyaisten, a Szentlélekkel egyetemben minden tiszteleted és dicsőséged. Amen». Ott van ez is a képen. Az Üdvözítő fölött látjuk a Szentlelket s a felhőből lenyúló atyai kezet, mely a Szentlélek tüzében égő szerelmes Fia áldozatát s az Egyház áldozatát szívesen fogadja, mert az dicsóíti meg őt leginkább.

XIX. AZ ÁLDOZATI LAKOMA

1. Általános tudnivalók.

A kánonnal be is fejeződött a tulajdonképeni áldozati cselekmény. Az áldozati anyagok a kereszten feláldozott Krisztus testévé és vérévé változtak s utána ezt a hívők közössége a hivatalos liturgus, a misézö pap keze által Istennek átadta; s végül eköré az áldozat köré gyűlt a három részből álló Isten-ország, hogy az áldozat gyümölcseiből részesedjék.

Most elérkeztünk a szentmise utolsó részéhez, az áldozati lakomához, vagy mint nálunk mondják, a szentáldozáshoz. Latinos szóval kommuniónak is nevezik; kommunió magyarul egyesülést jelent.

Kérdezzük meg legelőször is, hogy mit jelent ez a rész a szentmiseáldozat összefüggésében? Hogy a mélyebb értelmét felfoghassuk, ismét az ószövetségi áldozatot kell szemünk előtt tartanunk. Tudnunk kell, hogy az ószövetségben a legtöbb áldozat össze volt kötve *áldozati lakomával*. Mi volt ennek a célja? Ha egy család borjút vagy bárányt vitt a paphoz levágásra, az állat testének egy részét elégették a család jelenlétében az oltáron, ez volt az «Isten része», az «Örökkévaló tűzlakomája». Az elégetés azt jelképezte, hogy Istennek kedves volt az áldozat s azért «mint édes illatot» elfogadta azt. Ezzel az egész állat az Istené lett, megszentelődött, Isteneledellé vált, mivel egy részét Istennek adták. Most azonban Isten meghívta az áldozathozókat asztalához, ő volt mintegy a házigazda s mindazok, akik az áldozati lakomában részt vettek, Isten asztaltársaivá lettek, az Isten eledeléből ettek, benső-

ségesen egyesültek az Úrral: ez az Istennel való egyesülés volt tulajdonképen a végső cél és az áldozat gyümölcse.

A régi áldozat csak árnyéka és előképe volt Krisztus végtelenül tökéletes keresztáldozatának. Itt is életet áldoztak, az isteni bárányt ölték meg; Isten kedvesen fogadta az áldozatot az egész emberi nemért, ezért a nagy családért. Kérdezhetjük azonban, hogy ezt az áldozatot nem követte semmiféle áldozás, semmiféle áldozati lakoma, amelyben Isten az ő tetszését kifejezésre juttatná? A felelet igen, mert Krisztus csodálatos módot talált arra, hogy necsak keresztáldozata legyen jelenlevő valóság előttünk, hanem hogy az ő áldozati teste és vére is egyúttal áldozati eledel is legyen: és ez az Eucharisztia. Magasabb színvonalon megismétlődik tehát, ami az ószövetségben történt, Isten családja elhozza *áldozati bárányát*, az Úr testét és vérét (sajátjává lesz akkor, amikor a felajánlási körmenetben az áldozat anyagát, a kenyeret és bort adja hozzá), Istennek adja át, Isten pedig azonnal meghívja családját asztalához. Ezúttal valóban «isteni eledelt» ad vendégeinek, mely által a legszorosabban egyesíti őket (communio) magával. Az áldozati lakomában adja meg Isten az áldozat gyümölcsét és áldását. Igy tette Krisztus az újszövetség áldozatát lakomává és az isteni élet táplálékává.

Most kezdjük megérteni, amit az Úr a kafarnaumi zsinagógában ígért, amikor testéről és véréről azt mondotta: «Én vagyok az élő kenyér, mely a mennyből szállt alá. Ha valaki e kenyérből eszik, örökké él: és a kenyér, melyet majd én adok, az én testem a világ életéért. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete vagyon és én feltámasztom őt az utolsó napon. Mert az én testem bizonnyal étel és az én vérem bizonnyal ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az énbennem marad és én őbenne». (Ján. 6, 51.) Vessük össze ezeket a szavakat az alapítás alatt mondott szavakkal: «Vegyétek és egyétek, mert ez az én testem ... Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én véremnek kelyhe, az új

és örök szövetségé, mely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára». Most már egészen világos előttünk, hogy az áldozathoz hozzá tartozik az áldozás, az áldozati lakoma is, és hogy ebben részesülünk a megváltói halál gyümölcsében. Ez az isteni élet, a Krisztussal való egyesülés s az utolsó napon való feltámadás, mellyel a megváltás műve be lesz fejezve.

A szentmisében a keresztfa az újszövetség paradicsomában az élet fája lesz, mélyen lehajtja ágait, hogy az Isten-gyermekek, aki az isteni életet meg akarják őrizni, állandóan részesülhessenek isteni gyümölcseiből. Töltsön el bennünket végre valahára az a meggyőződés, hogy az áldozat és áldozás elválhatatlanul összetartoznak. Az áldozás nélküli szentmise olyan, mint a gyűrű, melyből kiesett a drágakő. Mert a szentáldozásban fejezzük ki a szent áldozatban való legbensőbb részvételünket és Krisztus áldozatába való belekapcsolódásunkat, de ezzel kapjuk meg a szent áldozatnak tulajdonképeni gyümölcsét is. Ezért áldozott az ősegyházban minden hívő, csak az «exkommunikáltak» nem vehettek abban részt, azok tehát, akiket az Egyház a maga közösségéből kitaszított. Térjünk vissza mi is a régi szabályhoz: Ne legyen szentmiseáldozatunk szentáldozás nélkül! Ezért kell, mint helytelent, kárhoztatni azt a szokást, amely visszatartja a hívőket attól, hogy a szentmisében áldozzanak és vagy a mise elején vagy a végén kényszeríti őket az oltárhoz. A híveket oktassák ki a lelkészek, hogy csak egészen kivételes esetekben áldozzanak a szentmisén kívül. Az áldozás szabályszerű és illő helye a szentmisében van.

Az is helytelen felfogás, amely a szentáldozást a misétől különválasztott ájtatosságnak fogja fel. Vannak keresztények, sőt szerzetesnők is, akiknek számára csak a szentáldozás jelent magasztos dolgot, a misét ellenben nem értik, számukra az csak az áldozás kerete. Ezért fogadják az áldozást szívesen mise előtt, hogy azután mise alatt minél tovább «hálát adhassanak». Vannak viszont olyanok, akik a szentmisét előkészületnek használják az

áldozáshoz. Mind a két fajtához tartozók egész évben «missa praesanctificorum=ot» tartanak, «csonka=misén» vesznek részt, mint Nagypénteken az Egyház. Ez tulaj=donképen áldozási ájtatosság és nem szent áldozat. A leg=jobb előkészület a szentáldozásra a szentmisében való helyes részvétel; a szokásos többi áhitatgyakorlat: a hit, remény, szeretet és a bánat érzelmeinek felkeltése nem szükséges, meg különben is a miseimádságokban bent van. Hosszabb hálaadás, mint amennyit a miseimádság=ok nyujtanak, nem kötelező; aki akarja, magától végez=het. A fő azonban Krisztus áldozata és ennek az áldo=zatnak a gyümölcse a szentáldozás. *Neveljük rá magun=kat, hogy a szent áldozattal kapcsoljuk egybe a rendszeres szentáldozást.*

Most, az áldozati lakomában, visszakapjuk a fel=ajánláskor az oltárra tett kenyeret, — de átváltoztatva, *megistenítve*. Ez a szentmise mélységes szimboluma: az emberi kenyerünk Isten kenyere lett. De mivel az ado=mány az adakozót helyettesíti: a természetes jött a misére, azért a megistenített embernek kell hazatérnie. És való=ban a szentmisében «az istenség részesei leszünk». Ez a megváltás értelme, melyet a szentmise ránk alkalmaz.

2. A szent áldozás történetéből.

Vessünk most ismét egy pillantást a történelembe és nézzük meg, honnan fejlődött ki a szentmisének ez az utolsó része.

Az utolsó vacsora történetében olvassuk, hogy az Úr a kenyeret, miután testévé változtatta, megtörte és tanítványainak adta, hogy vegyék magukhoz. Hasonló módon cselekedett a borral is. Biztos, hogy a lakomán résztvevők a helyükön maradtak. A kenyértörés maradt minden időn keresztül az áldozati lakomára előkészítő jelentős cselekedet.

Amikor az apostoli időkben a mise agapeval, szeretet=lakomával együtt jelent meg, az átváltoztatott alakok

materiális megevése és megivása állt az előtérben. Ezért a résztvevők asztal körül ültek vagy inkább — római és zsidó szokás szerint — feküdtek és valószínű, hogy még nem volt tulajdonképeni oltár.

Az apostoli idők vége felé, az első század fordulóján, már van egy jelentős tanunk az akkor kialakult áldoztatási szertartásról, a Didacheban, a Tizenkét Apostol Tanításában. Ebben megvan az áldozás utáni imádság is már szó szerint.

A legközelebbi tanu Justinus mártír, 150 tájáról, aki első apologiájában leírja a szent Titkok kiosztását (I. 65, 5 s köv.): «Miután az elöljáró hálát mondott (= eucharisztikus imádság, kánon) és az egész nép hozzácsatlakozott (= a végén mondott Amen-nel), akkor a diákonusok — így hívjuk őket — minden jelenlevőnek adnak a kenyérből, mely felett a hálaadást mondották és a borból a vízzel, hogy magukhoz vegyék és a távollevőknek elvigyék». Ebből azt tudjuk meg, hogy a 2. században az volt a szokás, hogy a lakománál ülő hívők közt szétosztották a konszekrált adományokat, még pedig ez a diákonus tiszte volt. Úgy látszik tehát, hogy a püspök ekkor még nem vett részt az áldoztatásban. Az otthoni áldoztatásról közvetve történik említés; eszerint a diákonusok a távollevőknek elvitték az eucharisztikus adományokat.

Hetven évvel később (220-ban) Hippolytus részletesen leírja a római áldoztatási szertartást. Itt már előkészítő imádságot, hálaadást találunk, alakot kapott a kiosztás, sőt áldozási zsoltárról is említés történik. Azt is először halljuk, hogy a nép odamegy és a kenyeret a püspök, a kelyhet a pap vagy diákonus nyujtják oda.

A püspök ezt mondja: «Könyörögjünk újból a mindenható Istenhez, a mi Urunk és Üdvözítőnk Jézus Krisztus Atyjához, engedje meg, hogy őt dicsőítve vehessük magunkhoz ezt a szentséget, senki közülünk bűnös ne legyen, hanem mindazok, akik Krisztus, a mi hatalmas Istenünk és Urunk testének és vérének szakramentumát

veszik, méltók legyenek rá». A diákonus mondja: «Imádkozzatok! Mindenható Isten, add, hogy ne maradjon egy sem bűnös köztünk, akik e szentséget magunkhoz vesszük, hanem áldj meg minket Krisztusban, akiben s akivel a tied a Szentlélekkel együtt minden hatalom és dicsőség most és mindörökön örökké. Amen». Később ezt mondja a diákonus: «Akik itt álltok, hajtsátok meg fejeteket! Örök Urunk, ki előtt nincs rejtve semmi, néped meghajtja előtted fejét és neked ajánlja szívét, testét és lelkét. Tekints le ránk magad alkotta lakóhelyedről s áldd meg a férfiakat és nőket. Hajtsd hozzájuk füledet és hallgasd meg könyörgésüket. Erősítsd meg őket karod erejével s védd meg a gonosz szenvedélyektől. Oltalmazd testüket, lelküket. Engedd, hogy növekedjék bennük és bennünk is az istenfélelem és hit a te egyszülött Fiad által, akiben van neked a Szentlélekkel együtt minden dícséreted és dicsőséged örökön örökké. Amen». A diákonus később így folytatja az imádkozást: «Nézzünk oda!» stb. A püspök mondja: «A szentet szentnek!» A hívők: «Szent az Atya, szent a Fiú és szent a Lélek!» A püspök folytatja: «Az Úr legyen veletek!» a hívők felelik: «És a te lelkeddel is!» Ezután hálaéneket énekelnek, majd a hívők odalépnek, hogy lelkük orvosságát, mely által bűneiktől megtisztulnak, magukhoz vegyék.

A szentség kiosztása utáni imádság: «Mindenható Isten, a mi Urunk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus Atyja, hálát adunk neked, amiért megengedted, hogy e szent misztériumban részesüljünk. Add, hogy ne váljék az ítéletünkre és kárhozatunkra, hanem lelkünk, testünk és szellemünk újulására, a te egyszülött Fiad által, akiben s akivel együtt a tied minden hatalom és dicsőség most és mindörökön örökké.» A hívők felelik rá az: «Ament». A pap mondja: «Az Atya legyen veletek!»

Kézföltétel a szentáldozás után: «Örök, mindenható Isten, a mi Urunk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus atyja, áldd meg szolgáidat és szolgálóidat; oltalmazd őket, segítsd őket és mentsd meg szent angyalaid erejével;

erősítsd meg Fölséged iránt érzett félelmükben. Add, hogy azt gondolják, amit te akarsz, azt higyjék, ami a tied és azt akarják, ami a tied. Legyen köztük egység harag és bűn nélkül, add meg nekik kegyesen ezt a te egyszülött Fiad által, kivel és akiben a tied a Szentlélekkel együtt minden dicsőség . . . stb.» A hívők felelik: «Amen». A püspök mondja: «Az Úr legyen veletek!» A nép: «És a te lelkeddel is!» A diákonus mondja: «Menjetek békével!» Ezzel az Eucharisztikus ünnep véget ér.

Más helyen ez áll: (c 16, 24 f.)

Amikor a püspök a kenyeret megtörte, adjon mindenkinek belőle e szavakkal: «Ime, az égi kenyér, Jézus Krisztusnak teste!» Az, aki kapja, felelje rá: «Amen». Ha nincs jelen több pap, a diákonusok vegyék a kelyhet és nyujtsák oda a rendben felállottaknak a mi Urunk Jézus Krisztus vérét, valamint tejet és mézet. Aki a kelyhet nyujtja, mondja: «Ime a mi Urunk Jézus Krisztus vére!» Mire aki kapja ezt felelje: «Amen».

Tehát a 3. század kezdete óta az áldozás kiosztásában is sok változás történt; különösképen az étkezés többé-kevésbbé kényelmes tartása lett tiszteletadóbb elfogadássá.*

Történelmi adataink befejezéséül elmondjuk, hogyan festett ez a rész a szentmisében az első római Ordo idején, tehát 700 körül; mégpedig ebben Kramp leírását követjük:

A pápa letör az ostyából egy darabot és az oltárra teszi, a többit a paténára, melyet a diákonus tart. Majd elhagyja az oltárt és visszatér trónjára.

A fődiákonus elveszi a kelyhet az oltárról s átnyujtja a szubdiákonusnak, aki az oltár jobboldalán állva, kezében tartja azt. Most más szubdiákonusok jönnek akolitusokkal, akik kis zsákokat hoznak, átnyujtják a fődiákonusnak azokat, hogy a megszentelt áldozati ado-

*) További adatot találunk a régiek áldozására az Apostoli Konstitucióknak (VIII. könyv c 13—15). (L. Szunyogh id. m. 64—67 l.)

mányokat beléjük helyezze. Amikor ez megtörtént, az akolitusok odamennek az oltár jobb- és baloldalán levő püspökökhöz és papokhoz, hogy azok a megszentelt kenyeret darabokra törjék a szentáldozás céljára. Két szubdiákonus viszi a paténát, melyet a pápa számára tartottak fenn s annak trónja előtt átnyujtják a diákonusoknak, akik a pápa intését várják a kenyér megtörésére. Az oltárról lassan eltűnik minden áldozati adomány, kivéve azt a darabkát, amelyet a pápa maga tört meg s tett le az oltárra; az ott marad a mise végéig, hogy az oltár ne maradjon áldozati adomány nélkül. A kar vezetője jelt kap, hogy elkezdjék az Agnus Dei énekét, melyet az adományok most következő széttörése alatt énekelnek. És ugyanakkor a püspökök, a papok és a diákonusok megkezdik a széttördelést.

Közben a pápa udvarmestere és jegyzője jönnek, hogy felírják a déli ebédre való meghívást; a templom hajóján végigmennek és meghívják a feljegyzett vendégeket.

Amikor a kenyértörés megtörtént, a diákonus a pápa felé közeledik a paténával, aki elsőnek járul a szentáldozáshoz, helyesebben önmaga áldoztatja meg magát, állva, kelet felé fordulva. Majd beleejt egy darabka ostyát a hozzávitt kehelybe s közben ezt mondja: «A mi Urunk Jézus Krisztus testének és vérének vegyítése és megszentelése szolgáljon nekünk az örök életre. Ámen». A fődiákonushoz: «Béke veled». — «És veled is!» — Mire ez odanyujtja a kelyhet áldozásra.

Most rang szerint járul a magas klérus a pápa elé s a püspökök, papok és diákonusok állva fogadják a szentáldozást kenyér színe alatt. Az első püspök azonban az oltár jobboldalán állva, kezében tartja a kelyhet és odanyujtja azoknak, akik a pápától jönnek, hogy a bor színe alatt is megáldozhassanak. Mikor a klérus áldozása befejeződött, a fődiákonus megint kezébe fogja a kelyhet, a szubdiákonus egy csövecskét nyujt neki, melynek segítségével a hívők is vesznek a szentelt borból.

A pápa leszáll trónjáról s a senatoriumba megy, ahol hasonló rendben átnyujtja kezükbe a nemeseknek az Eucharisztiát kenyér színében, mint ahogy azok adományaikat nyujtották át. Mikor ezt elkezdi, a kar az áldozási éneket zengi. A fődiákonus közvetlenül a pápa nyomában a bor színe alatt sorban áldoztat. A nemesség áldozása után a püspökök osztják szét a hívők közt a kenyeret, a diákonusok pedig a κelyhet nyujtják. Az áldozók száma szerint segítenek papok is ebben. A pápa trónja felé fordul s végül a szubdiákonusoknak, akolitusoknak és tizenkét énekesnek nyujtja a kenyeret, a fődiákonus utána a kelyhet. Amikor a hívők áldozása befejeződött — ezek is állva és kezükbe kapják az Úr testét —, a pápa intésére a kar Gloria Patri-val és antifonával befejezi a zsoltárt.

Ezután fölkel a pápa s a fődiákonussal az oltárhoz megy, ott kelet felé fordulva mondja: «Az Úr legyen veletek!» — «És veled is!» — mondja a nép, mire elmondja a záróimát, vagy postcommuniót. A fődiákonus megbíz egy diákonust azzal, hogy a népet elbocsássa és az a pápa intésére kimondja ünnepélyesen az: «Ite missa est»-et, mire a nép «Deo gratias»-szal felel. (Kramp S. J. Eucharistia, 29. l.)

Amint látjuk, abban az időben, amikor még a nép teljesen aktív részt vett benne és mindnyájan áldoztak, még egész egyszerűen folyt a szentmise. A mai mise különböző imádságai és énekei csak később, többnyire a középkorban kerültek hozzá. Igy az Agnus Dei-t I. Sergius pápa († 701-ben) vezette be. Ennek az éneknek az volt a hivatása, hogy kitöltse az időt, míg az ostyákat megtörték. Az áldozásra előkészítő imádságokat a késő középkorban vették be, mint a papok magánimádságait. Ebből az tűnik ki, hogy a szentáldozás egyes részei és imádságai nem mutatnak olyan szerves összefüggést, mint a kánon. Különböző időkből erednek. Ha mégis keresztmetszetet akarnánk készíteni róluk, ilyenformán tennénk:

1. A lakoma előkészítése:
   a) Miatyánk, elő= és utószóval.
   b) Kenyértörés és vegyítés.
   c) Békecsók.
   d) Előkészítő imádságok.
2. Áldozás, áldozási énekkel.
3. Utóünneplés.
   a) Ablutio=imádságok.
   b) Postcommunio.
4. Befejezés:
   a) Elbocsátás és áldás.
   b) Utolsó evangélium.

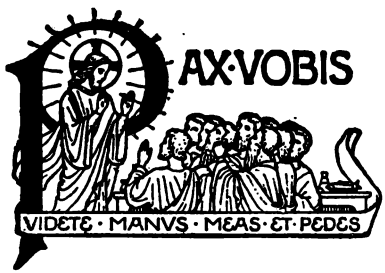

XX. MIATYÁNK

Miként a kánon ünnepélyes énekkel, a prefációval nyer bevezetést, úgy a mise utolsó része, az áldozati lakoma is ünnepélyes énekkel, a Pater noster-ral kezdődik. Minden vitán felül ez minden imádság közt a legfelségesebb és a legdrágább, mert maga az Úr tanított meg minket rája. Hogy a Miatyánk mit jelent, azt csak akkor fogjuk megérteni, ha ezt a fölséges imádságot közelebbről megvizsgáljuk.

Két evangélista hagyta ránk a Pater noster-t; Máté, a hegyi beszédben (6, 9—13) és Lukács az ú. n. útleírásban (11, 1—4). Az utóbbinál valószínű ősrégi, történelmi helyén áll. A két evangélista azonban nem tökéletesen egyformán hagyta ránk a Miatyánkot, Lukácsnál rövidebb, mégpedig a megszólításban s azután a harmadik és hetedik kérés pedig teljesen elmarad. A vizsgálódás azt mutatja, hogy a rövidítés tervszerű és semmiképen sem értelemzavaró.

Mikor és hol tanította az Úr tanítványait erre az imádságra? Valószínűleg a templomszentelés ünnepe idején volt Jeruzsálemben (halála előtti decemberben). Jézus szívesen töltötte az éjszakákat az Olajfák hegyén imádságban (Luk. 21, 37), feltehető tehát, hogy ott tanította tanítványait is kívánságuk szerint erre az imádságra. Ősrégi tradíció támasztja alá ezt a magasztos feltevést. A tanítás helyén a Pater Noster-templom áll. Keppler püspök ezt írja róla: «Kedves gót templom, árkádos keresztfolyosóval, amelynek falain 32 kőtáblán 32 nyelven van felírva a Miatyánk. Az Olajfák hegye tehát még drágább lehet előttünk, hiszen nemcsak Krisztus halál-

gyötrelmének volt tanuja, nemcsak a földtől való búcsúzását, mennybemenetelét látta, hanem ott tanította meg Urunk az embereket a legdrágább imádságra, a Miatyánkra is.»

Képzeljük el az Urat, amint az Olajfák hegyén hosszasan imádkozik, tanítványai titokban figyelik, látják megdicsőült arcát. Ezt ők is megtehetnék! Félénken lépnek a Mester elé és kérik: Uram, taníts meg minket imádkozni! Jézus pedig megtanítja őket a Miatyánkra.

Miatyánk, — íme, az első szó «Abba: atya» jelzi már a csodálatos órát, mely a világ számára ütött. Ez a szó: Miatyánk, azonnal más világba vezet bennünket. Nem vagyunk már Isten rabszolgái, mint az ószövetségben voltunk, hanem Atyánk ő s mi az ő kedves gyermekei, a mennyország örökösei. Atyánknak nevezhetjük Istent: nekünk talán fel sem tűnik ez a boldog tény, de az első keresztények oda voltak a bámulattól, hogy atyjuknak nevezhetik Istent. «Nem kaptátok a szolgaság lelkét félelemben, hanem az Isten-gyermekség lelkét kaptátok; ebben mondjuk: Abba, Atya!» (Róm. 8, 15.) Isten atyai házába már nem mint koldusok lépünk be, hanem mint az ő gyermekei. Mennyi bizalom van már ebben az első szóban! Mi vagyunk Isten nagy családja, egymásközt fivérek és nővérek. A keresztény nem magáért imádkozik önzőn, hanem ezért a családért. A Miatyánk nem Éneš-ima, hanem a Mi-imánk, tehát tökéletesen liturgikus imádság.

Ki vagy a mennyekben! Idegenek és vándorok vagyunk e földön, hazánk, atyai házunk odafönn van, ott van Krisztus, legidősebb testvérünk, aki lakást készített nekünk már. A menny az atya trónja, dicsőségének helye. Oda kell szállni vágyainknak. Minden imádságunk a léleknek egy-egy mennybemenetele. — Ez volt az előszó.

Szent Ágoston óta magát az imádságot hét részre osztják, mert a hetes szent szám volt a zsidóknál. Figyeljük meg a Miatyánk szép és egyenletes fölépítését!

Kezdjük a taglalást középen, a negyedik kérésnél:

Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma! A Miatyánk közepén tehát a testi életért való könyörgés áll. A kenyér itt jelképe mindannak, ami a testi életre szükséges: táplálléknak, ruhának, lakásnak. Ez a kérés feltételezi azt a hitet, hogy mindezeknek adományozója Isten, de megkívánja az isteni Gondviselésben való tökéletes bizalmat is. Isten, mint jó Atya áll előttünk, aki nem feledkezik el teremtményeiről. Kiegészíti ezt a kérést Krisztusnak szép szava, mikor a hegyibeszédben az ég madarairól és a mező liliomairól szól (Máté 6, 26).

Mindennapi kenyerünket *ma:* minden nap el kell tehát jönnünk, mint a gyermekeknek szüleikhez. És csak a máról kell gondoskodnunk, a holnap miatt nem szabad aggódnunk. Ne legyünk telhetetlenek, ne kérjünk egy évre valót, ne bízzunk tartalékunkban, bujjunk meg Isten gondviselő tenyerében!

Kenyerünket: Ime, nem koldulunk érte, megérdemeljük, jogunk van rá. A naplopó, tolvaj, csaló nem a saját kenyerét eszi.

Add meg nekünk: ez a szó megtanít arra, hogy szükséget szenvedő testvéreinkre gondoljunk. A negyedik kérés, a kenyérért való könyörgés tehát az imádság központja. Az Üdvözítő realista, tudja, hogy az ember mindkét lábával a földön áll, szüksége van mindennapi kenyérre.

Vajjon azonban, az Úr, akinek gondolkozása és egész lénye Isten országába volt gyökerezve, nem gondolt-e más kenyérre, a lelkünket tápláló Eucharisztiára? Az egyházatyák nagy szeretettel magyarázzák ebben az értelemben ezt a kérést. A Szentegyház hamarosan fölvette a Miatyánkot a szentmisébe a szentáldozás elé, mint az isteni lakomát bevezető asztali imádságot.

A negyedik kérés két részre osztja a Miatyánkot: az első rész, mely három kérésből áll, Istenhez emelkedik; a második rész, mely szintén három kérés, a bűn bilincseiből és mélységeiből igyekszik kihúzni a lelket. A három első kérés szoros összefüggésben áll egymással is.

1. *Szenteltessék meg a te neved!* A név a lényeg; az antik ember szívesen fejezi ki így magát, mikor valakiről, személyről beszél. Azt jelenti tehát ez a kérés: tartsanak szentnek, dicsőítsenek, tiszteljenek téged. Minden teremtmény elsősorban Isten dicsőségéért van. Az értelmetlen teremtés öntudatlanul teszi ezt, az ember tudatosan és jószántából kell, hogy tegye. Munkája, élete, mindene Isten dicsőségére szolgáljon. Legyen élő «Te Deum?»

2. *Jöjjön el a te országod!* Az első kérés még általános volt, benne volt az egész teremtés, a második már az emberiségre szűkül össze. Hova jöjjön el? Hozzánk. Isten az ember számára külön intézményt létesített, hogy tökéletesebb módon dicsőíthesse őt, hogy az egész élete Isten-szolgálat legyen; Isten országát vagyis a mennyek országát. De az Isten országa nem az égben levő, hanem az, amely a földön az Egyházban nyer megjelenést. Bensőleg és láthatatlanul gyarapodik a lélekben az isteni élet által, míg egyszer befejezettségre jut Krisztus új eljövetelekor és a mennyország boldog életében. Tehát Isten országának növekednie kell («merito et numero augeatur» Or. s. pop. Szenvedés-vasárnap utáni kedd): a földön kiterjedésében, a lélekben pedig érdemekben és kegyelemben. De azután az első keresztények paruzia-vágyukat is belehelyezték ebbe a kérésbe: Maranatha = Jöjj el, Urunk!

3. *Legyen meg a te akaratod, miképen mennyben, azonképen itt a földön is.* A harmadik kérés a célhoz vezető utat mutatja meg. Isten országa csak akkor jön el a földre és az én lelkembe, ha Isten akarata teljesül. Minden parancsolatnak ez a rövid foglalata: Mit akar Isten tőled? Hogy teljesítsd akaratát. Az ő akaratát pedig nemcsak a parancsolatokból ismered meg, hanem életedből, Isten vezetéséből, rendeléseiből, hivatásodból, állapotodból. Teljesítsd a nap, az óra követelményeit, légy a «most» hőse! Követendő példaként állítja elénk Isten az engedelmes angyalokat, akik Isten előtt állva minden

pillanatban intésére várnak. (Ez a harmadik kérés csak magyarázata, kiegészítése a másodiknak, azért Lukács ki is hagyja.)

4. Az Úr először tehát Istenhez vezetett bennünket a három első kérésben, megvilágította előttünk hivatásunkat, mely nem más, mint Isten dicsősége, Isten országában, akaratának teljesítése által. Ez az «egyetlen szükséges», ezután következik csak a kenyér kérése. Három kérés a lélek életéért s egy a testi életért. Az Úr az első három kérésben fölvezetett minket a mennybe, most visszatérünk a földre. Nem csinál belőlünk csillagok vándorát, nekünk a földön kell élnünk: a napi, sokszor kicsinyes életben kell Isten akaratát teljesítenünk. A Mester előtt az égi lelkű, de piszkos, munkaköténben járó Isten-gyermek áll.

Amit eddig kértünk, kérhette volna Ádám is a paradicsomban, az ötödik kéréstől kezdve azonban leszállunk az emberi nyomorúságok mélyébe. Az első három kérésben a mennybe szállunk, a negyedikben a földön állunk s az utolsó három kérésben a pokolból ragad ki minket Krisztus.

5. *És bocsásd meg a bűneinket, miképpen mi is* . . . Bűnös emberek vagyunk és mindennap rászorulunk Isten bocsánatára. A kérés elsősorban a bocsánatos bűnökre vonatkozik, hiszen a Miatyánk Isten gyermekeinek imádsága. De azért súlyos bűnösök is bizalommal fordulhatnak Istenatyjukhoz. Ebben a kérésben benne van a tökéletes bánat, ha komoly az akarat a penitenciára. Ám egy elmaradhatatlan föltétele van ennek, melyet az Úr a hegyi beszédben még külön megmagyarázott (Máté 6, 14): «Ha ti megbocsátjátok az emberek bűneit, nektek is megfogja bocsátani mennyei Atyátok!» Az irgalmatlan szolga parabolája sem más, mint ennek a hozzátételnek a magyarázata (Máté 18, 33). Vakmerő, gaz kérés lenne, ha a Miatyánkot szívünkben bárki iránt ellenséges indulattal imádkoznánk. Isten büntetését és megbocsátani nem tudását hívjuk magunkra, amikor ezt imádkozzuk:

Úgy bocsásd meg a bűneimet, miképpen én bocsátok meg — vagyis: *sehogy.*

6. *És ne vígy minket a kísértésbe!* Nemcsak az *elkövetett* bűnök bocsánatáért esedezünk a Miatyánkban, hanem oltalomért is könyörgünk *az elkövetendőktől.* A hatodik kérés: «Ne vígy minket a kísértésbe» párhuzamos, de ellentétes is a második kéréssel: Jöjjön el a te országod! Oltalomért esedezünk a kísértés előtt, hogy ne jussunk bele, ha nem tudnánk ellenállani, vagy győzelemért, ha már elkerülhetetlenül utólér minket. Tehát ezt jelenti: Ne engedd, hogy a kísértésbe beleegyezzünk, vagy oltalmazz meg minket a bűntől!

7. *De szabadíts meg a gonosztól.* Különösen az erkölcsi gonosztól. A «πονηρόν» szót felfoghatjuk semlegesnek, akkor rosszat, bajt jelent; de ha hímneműnek fogjuk fel, akkor az ördögöt jelenti. Az értelem mindenhogyan ugyanaz: minden gonosztól, mely az embert fenyegeti, a bűn minden következményétől és hatásától. Az Istengyermek sóvárgó kiáltása ez a bűnnel terhelt világból, ez a láncnak záró gyűrűje, mely ismét beletorkol Isten országába. (Ez a kérés is a hatodiknak kiegészítője, Lukács ezért ki is hagyja.)

Fölépítés.

Megszólítás: Miatyánk, ki vagy a mennyekben!

Isten (a tied) 3. személy. Rövid, különálló mondatok.

1. Szenteltessék meg a te neved ..... Isten dicsősége.
2. Jöjjön el a te országod ..... Isten országa.
3. Legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is ..... Isten akarata.

Ma	4. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma!	Kenyérkérés.
Az ember (mi és a mienk) 2. személy. Összekötött, szélesebb mondatok.	5. És bocsásd meg a bűneinket..... miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek	Az ember bűnei.
	6. És ne vígy minket a kísértésbe.....	Az ember kísértései.
	7. De szabadíts meg a gonosztól.....	Az ember bajai.

Tekintsük át mégegyszer a Miatyánk fölépítését. Tulajdonképen csak két nagy és egy kis kérésről van benne szó. A két nagy kérés: Ki a bűn világából és be Isten országába. Az Istengyermeknek e két nagy gondja közt húzódik meg kicsinyes gondja a mindennapi kenyérért.

Az *előszó* bensőséges szeretettel és bizalommal sóhajt a jó Atyához. A *három első kérésben* megváltozik a bizalmas hang, három lendületes kívánságban könyörög az Isten-gyermek a legnagyobb jóért: Isten országáért. A vallásos emberiségnek hármas célja van: Isten dicsősége, Isten országa, Isten akarata. A súlypontot az Isten országáért való könyörgés képezi. A három első kérés hangulata ünnepélyesen komoly, az alakjuk erőteljes, bizakodó, fontos. A mondatok rövidek, nem függnek össze egymással, nincsenek bizalmas második személyben tartva, hanem távolabbi harmadik személyben. Csak a birtokos te, tied uralkodik benne. A kenyérkérés Isten országa és az emberi nyomorúság közé van iktatva. Innen kezdve megváltozik a kérések hangja: az ember önmagáért könyörög, ezért bizalmasabb és alázatosabb lesz. Terjengősebb is. A kötőszó a kérések között *és* vagy

de. Istent egyenesen második személyben szólítjuk meg. Már nem a tiedről van szó, hanem *mi=rólunk* és a *mienkről.*

Krisztus ezzel mintaimádságot adott nekünk. Nincs imádság, amely tartalomban és alakban, elrendezésben és lendületben a Miatyánkhoz hasonló lenne. Benne van minden, amire szükségünk van s amire vágyódhatunk, de az isteni gondolat világosságába van beállítva mindez.

A Miatyánk Krisztus egyik legnagyobb ajándéka, melyet ránk hagyott. Ki tudná megszámlálni a sok Miatyánkot, amely azóta éjjel és nappal, örömben és fájdalomban, szorongásban és szükségben, vágyó reményben és forró hálában, boldog elragadtatásban és kapaszkodó kétségbeesésben fölszakadt az emberszívekből! Imádkozták már az utolsó vacsora termében, tehát a liturgia ősi állományába tartozik. Imádkozta Péter a börtönben, Pál utazásai közben, János az Isten anyjával. Imádkozták a mártírok a katakombákban, a börtönökben, minden nagy szent imádkozta. A legnagyobb szellemek, Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás nem tudták kimeríteni és a gyermek is szeretettel gügyögte. S ugyan ki tudná megmérni a kegyelmet, amely válaszként érkezett ezekre a könyörgésekre? Ezért imádkozzuk mi is szent buzgalommal, az Egyház a szentmisében úgy mondja: «Merjük imádkozni — audemus dicere!» De készüljünk el mindig erre és imádkozzuk el a Miatyánkot mindig összeszedetten, imádkozzunk csak egyet, de lassan, minden kérést átízlelve, átérezve . . .

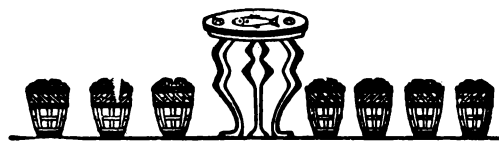

XXI. ELŐKÉSZÜLÉS A SZENTÁLDOZÁSRA

A szentmise utolsó részének: a szentáldozásnak általános tárgyalása után bocsátkozzunk most a részletekbe. Mint már előbb is említettük, ez a rész nem szerves egész, mint a kánon, hanem az évszázadok folyamán lassan összerakott egyes imádságokból áll. Láttuk, hogy az ősegyházban az áldozati lakoma rítusa egészen rövid és egyszerű volt; nem is tartották a szentmise önálló részének, hanem csak az áldozat betetőzésének és befejezésének. Lassankint kezdtek csak imádságokkal előkészülni az áldozásra s ezzel kezdődött az Eucharisztia spiritualizálása. Legrégibb előkészületi imádság a szentáldozásra a Miatyánk volt.

1. A Miatyánk.

a) *A szertartás:* A pap hangosan énekelte el a kánon utolsó szavait (per omnia saecula saeculorum), mire a hívők ráfelelték: Amen. Erre a pap énekelve folytatja a Miatyánk bevezető szavait: (Oremus! Praeceptis salutaribus . . .) Könyörögjünk! Üdvös parancsolatok készítésére és isteni tanítással kioktatva merjük imádkozni: Ezeket a szavakat összetett kézzel mondja a pap, mert tulajdonképen még nem imádság. De most kitárt karral énekli el a Miatyánkot egészen egyszerű, mégis mélyen megható dallammal, amely minden műértőt elragad. Szemét közben állandóan az előtte fekvő szentségre irányítja. Az utolsó kérést: «Sed libera nos a malo: de szabadíts meg a gonosztól» vagy a kar, vagy a hívők éneklik, mire a pap halkan «Amen»t mond. Ezt az Amen a pap csak középkor óta feleli rá az imádságra.

b) *Történelem:* Hogy a Miatyánk mikor és ki által került a szentmisébe, azt nem sikerült kikutatni. A legrégibb kifejezett tanuság a szentmisében való alkalmazásáról Keleten Jeruzsálemi Szent Cyrillusnál († 386) található. Nyugaton Szent Ágoston tesz róla említést († 430). Cyrillus az ú. n. mystagogikus katekézisben (5) magyarázza az újonnan kereszteltelteknek a szentmisét; miután a konszekrációról és az azt követő élőkért és holtakért való imádságról beszélt, így folytatja: «Ezután elmondjuk (a hívők) azt az imádságot, amelyre az Üdvözítő tanította tanítványait, melyben tiszta lelkiismerettel Istent atyánknak nevezzük s így szólunk: Miatyánk, ki vagy a mennyekben! Ó, milyen határtalanul nagy Isten szeretete irántunk, emberek iránt! Azoknak, akik elpártoltak tőle s bűnökbe estek, elfelejti sértéseiket s azt a nagy kegyelmet adja nekik, hogy őt atyjuknak nevezhetik! Cyrillus azután sorba veszi a kéréseket, majd ezt teszi végül hozzájuk: «Az imádság elvégezte után ezt feleled rá: Amen. Ezzel az Amen-nal, amely azt jelenti: Úgy legyen, megpecsételed mindazt, ami ebben az Isten tanította imában benne foglaltatik». Amire Cyrillus itt rámutat, megtaláljuk a legtöbb keleti liturgiában, nevezetesen hogy a Miatyánkot a kenyértörés előtti kérések után nyomban imádkozták, mégpedig az egész nép együtt imádkozta el.

Szent Ágoston tanusága szerint a Miatyánkot csaknem mindenütt imádkozták Nyugaton (Sermo 58, n 12, Ep. 149, n 16), de a kenyértörés után. Vannak azonban őskeresztény liturgiák, amelyek nem ismerik a szentmisében a Miatyánkot, így pl. az Apostoli Konstituciók és Hippolytus kánonja.

Ami most a római liturgiát illeti, úgylátszik, hogy Hippolytus idejében, tehát a 3. században még nem ismerik a szentmisében a Miatyánkot. Hogy mikor került mégis bele, nem tudjuk, I. Gergely alatt jutott a mai helyére, közvetlenül a kánon után. Hogy Gergely előtt máshol imádkozták-e, talán kenyértörés után, mint a többi

nyugati liturgiákban, (Afrika, Milánó, Spanyolország) ez vitás.

A szentmisében való Miatyánk kérdésében döntő fontosságú I. Gergely levele a Syrakusa-i püspökhöz (Ep. IX, 12) Ebben a pápa visszautasítja a szemrehányást, mely szerint ő a római liturgiát néhány helyen a görög liturgia mintájára megváltoztatta volna. A panaszok közt szerepelt az is, hogy Gergely a Miatyánkot mindjárt a kánon után mondatja el. Erre ezt feleli a pápa: «Az Úr imáját azért mondjuk mindjárt a kánon után (post precem), mert ez volt az apostolok szokása is, akik emellett az imádság mellett konszekráltak (ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent). Nem tartom odaillőnek, hogy az áldozat fölött egy tudós által szerkesztett imádságot mondjanak el, és ne mondják el az Úr teste és vére fölött azt a ránk maradt imádságot, amelyet maga Üdvözítőnk szerzett. «Amikor Gergely azt mondja, hogy az apostolok a Miatyánk elmondásával «konszekráltak», ezt a szót nem a mai értelemben kell vennünk, hogy «átváltoztatták», hanem általában azt jelenti, hogy «megáldották». Gergely első nyomós oka tehát az, hogy az apostolok is a Miatyánkot használták fel az áldozat megszentelésére. A második együttható ok az volt, hogy oda nem illő valamely tudós imádságát elmondani az áldozat! adományok fölött s mellőzni ezáltal az Üdvözítő által fogalmazott imát. Egyébként a régieknél és a középkorban az a vélemény is el volt terjedve, hogy a Miatyánknak *konszekráló* ereje van.

Mind a kelet, mind a nyugat liturgiáiban egyformán benne van a bevezetés, mely a Miatyánkot megelőzi s annak méltóságát kiemeli. Ezt a bevezetést már megtaláljuk Szent Jeromosnál (Contra Pelag. 3, 15). Vannak liturgiák (pl. a gallikán liturgia), melyek ezt a bevezetést ünnepek szerint változtatják.

c) *Jelentése:* Hogy az Egyház milyen tisztelettel viseltetik ez imádság iránt, bizonyítja már az is, hogy közvetlenül a kánon után helyezte el a szentmisében.

A bevezetés még jobban hangsúlyozza jelentőségét. Csaknem mentegetőzés ez a bevezetés: mi nyomorult emberek hogyan «merészelhetnénk» ezt a fölséges imádságot elmondani! De Urunk határozott parancsára cselekedjük, aki ezt mondta: «Ha imádkoztok, ezt mondjátok . . .» (Luk. 11, 2), így tehát ez Jézus nevében, azaz Jézus meghagyásából végzett imádság. A hívőknek azonban külön joguk is a Miatyánk imádkozása, mert csak ők nevezhetik a nagy Istent atyjuknak. Mikor tehát a pap felszólít rá (Oremus), mélységes tisztelettel mondjuk el a Miatyánkot!

Mit jelent ez az imádság a szentmise menetében, tehát a szentáldozás előtt? Emlékezzünk csak először is Nagy Szent Gergely levelére. Eszerint a Miatyánk nem annyira előkészület volt az áldozásra, hanem inkább őskeresztény értelemben vett konszekrációs imádság, áldozati imádság. Vagyis tulajdonképen még a kánonhoz tartozik. Ebből megérthetjük azt is, miért mondja a római liturgiában egyedül a pap, míg a görögöknél szinte családias asztali imája az egyházközségnek a lakoma előtt s ezért mindnyájan együtt és hangosan imádkozzák. A Miatyánk a kánon végső ünnepélyes befejezése, mint a prefáció elején az ünnepélyes bevezetés. A kettő tehát mintegy a titokzatos csöndben elmondott kánonnak keretét alkotja.

Azonban előkészület a Miatyánk az áldozásra is, valóban az Isten-gyermekeknek asztali imádsága az étkezés előtt. Valaha ez volt az egyetlen előkészület az áldozásra, mert a Miatyánk negyedik kérése (a kenyérkérés) a legrégibb egyházatyák és írók szerint (Origenes † 254; Tertullianus † 225; Cyprianus † 258) elsősorban a szent Eucharisztiára vonatkozik. A «mindennapi kenyér»-en ezt kell értenünk, mert az isteni életet ez táplálja és tartja fenn. Ebben az értelemben már szépen odaillik a szentmise ezen részének elejére. Gondoljunk arra, hogy Isten nagy családja összegyűl a szent asztal körül és asztali imádságként mondja el a Miatyánkot.

De a többi kérés is akar nekünk valamit mondani. Mivel a Miatyánkban benne van mindaz, amire vágyódhatunk s amire szükségünk lehet, így összefoglalása a szentmiseáldozat gyümölcseinek is; mindannak tehát, amit a szent áldozatnak kell nekünk megadnia. Azt mondhatnók, hogy az áldozat gyümölcse és a szent áldozat hatása nem más, mint a Miatyánk kéréseinek kegyelemmel teljes beteljesítése. A Miatyánk igéi az Eucharisztiában «testté» és kegyelemmé válnak. Mert mi mást akar a szentmise bennünk, mint hogy Isten országa egyre mélyebb alapokat kapjon s a bűn, következményeivel együtt, mindig távolabb essék tőlünk? És ez, amint láttuk, a Miatyánk rövid foglalata is.

Még egy *harmadik* gondolatot is elmondunk: A kánon alatt, miután kiemelkedtünk az időből, ott álltunk az éneklő angyalokkal együtt Isten trónja előtt. Lábaink alatt eltűnt a világ minden gondjával, küzdelmével, bajával együtt. Most az áldozásban visszatérünk küzdelmeink színterére. Tudatára ébredünk annak, hogy gyönge, esendő, földi gyermekek vagyunk, akik nagyon is rászorulunk Isten sürgős segítségére. Látjuk újra a hétköznapok kísértéseit, ránk nehezedik az eredendő bűn teljes súlyával és mindazon következményével, amit a «gonosz» szóba foglalunk. Lelkünk leglelkéből a többinél buzgóbban szakad fel a Miatyánk utolsó kérése: «Szabadíts meg a gonosztól!» Könnyű megérteni, hogy ezt a kérést az igazak mondják legbuzgóbban, de értjük azt is, hogy ez a kérés folytatódik az ú. n. embolismus-ban (toldalék, kiegészítés), vagyis a megszabadításért könyörgő imádságban.

2. A megszabadításért könyörgő imádság.

a) *Szertartása:* A Miatyánk befejezése után a pap megfogja a patenát, amely vagy a korporálé alatt van, jobbkéz felől, vagy a szubdiákonus tartja velumba takarva. Felállítja azt az oltáron s halkan mondja a kö-

vetkező imát, közben a paténával keresztet vet magára és a paténát megcsókolja. Majd térdet hajtva, a paténát az ostya alá csúsztatja s a kehely fölött három részre töri az ostyát. A legkisebb részt ünnepélyes békekívánsággal beleejti a kehelybe. A megszabadításért könyörgő imádság magyar fordítása így hangzik: «Szabadíts meg minket, kérünk, Urunk, minden mult, jelen és jövő bajtól a boldogságos és dicsőséges mindenkor Szűz Máriának, az Isten anyjának, Szent Péter és Pál, meg András apostolaidnak és minden szentnek közbenjárására adj kegyesen békét napjainkban, hogy irgalmad segítségével a bűntől mindig mentek és minden háborítástól biztosak legyünk. A mi Urunk Jézus Krisztus által, ki veled és a Szentlélekkel egyetemben, mint Isten él és uralkodik . . .» Ez maga az imádság. A pap halkan imádkozza. Csak a csonka-misében, Nagypénteken (missa praesanctificatorum) vezeti be Oremus-sal és imádkozza hangosan a pap.

b) *Története:* Ez az imádság visszanyúlik a kereszténység őskorba; a legrégibb Ordinariumokban is megtaláljuk. I. Gergely már változtat rajta, hozzáfűzi Szent András nevét és a békéért való könyörgést: «adj kegyesen békét». A pápa különös tisztelője volt Szent Andrásnak, akinek tiszteletére bencés kolostort is alapított, abban volt maga is szerzetes a pápai trónra való léptéig. A középkorban Szent András után még több szentet is felsoroltak és hozzácsatoltak az imádsághoz. — A Miatyánk kibővítése nemcsak a római liturgiában fordul elő, hanem más liturgiákban is; sőt az ó-gallikán liturgiában ünnepek szerint változott ez az imádság.

c) *Jelentése:* A megszabadításért könyörgő imádságban kibővül és magyarázatot kap a Miatyánk utolsó kérése. Minden gonosztól való szabadulásért esedezünk benne, sőt még ezt is részletezzük; a *mult* bajaitól, tehát amelyek a mult bűneinek és az azokért járó büntetéseknek következményei; a *jelen*valóktól, amelyek most törnek ránk és ránk nehezednek; s a *jövő* bajoktól kérünk

szabadulást, tehát azoktól a bűnöktől, amelyek jövőnket fenyegetik. A gonosznak, bajnak minden fajtájáról való megszabadulásért könyörgünk.

Az imádság második részében «békét kérünk kegyesen napjainkban». Az Egyházat fenyegető legnagyobb baj a belső vagy külső béke felborulása. Kérésünket az említett szentek segítségül hívásával erősítjük meg. Hogy mit jelent ez a béke, azt a következő két mellékmondat világítja meg; mentek legyünk a bűntől: ez az belső béke és mentek legyünk háborítástól: ez a külső béke. Az imádság tehát negatív és pozitív módon mondja el a kérést: megszabadulást kér minden gonosztól, mely a lélek békéjét veszélyezteti és békét kér a világ és az Egyház számára.

A «béke» szóval új gondolat zendül meg a szentmisében, ezt a gondolatot tovább szövi az Egyház s a békecsókban éri el betetőzését. Az Egyház számára a béke jelenti a legdrágább kincset s ezért szíve legbensőségesebb kívánsága a béke.

3. A kenyértörés.

a) *Szertartása:* Mialatt a pap a megszabadításért való imádság utolsó szavait mondja, először két hasonló darabra töri a szentostyát, az egyiket leteszi a paténára, majd a másikból letör egy kis darabot. Utána ezekkel az ünnepélyes szavakkal: Pax Domini sit semper vobiscum! (Az Úr békéje legyen mindig veletek!) háromszor keresztet vet a darabkával a kehely felett, a hívők pedig, vagy a kar, ezt felelik: Et cum spiritu tuo! Most beleejti a kis partikulát a kehelybe s halkan mondja: Haec commixtio et consecratio! («A mi Urunk Jézus Krisztus testének és vérének ez az egyesítése és megszentelése váljék nekünk, kik azt magunkhoz vesszük, az örök életre! Amen.») Miután a második részt is a paténára tette, térdet hajt a pap s a mellét háromszor megütve mondja: Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,

miserere nobis! Harmadszor: Dona nobis pacem! «Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit, irgalmazz nekünk!» Harmadszor: «Adj nekünk békét!» Gyászmisékben elmarad a mellverés és ezzel végződik a mondat: dona eis requiem! — sempiternam (adj nekik nyugalmat — örök nyugalmat!)

b) *Története:* Mielőtt ennek a résznek a történetét vizsgálnók, állapítsuk meg, mikép festett ez az ó-római misében, a ránk maradt Ordo Romanus-ok szerint. A pápai misében akkoriban három kenyértörés és két vegyítés volt. Sorrendje a következőleg alakult: Első a békecsók bejelentése volt a Pax Domini által, majd jött az első vegyítés: Az előbbi miséről fenntartott partikula, melynek Sancta volt a neve, került a kehelybe, ezt követte a békecsók. Most következett az első kenyértörés: A pápa letört az ostyájából egy darabot s az oltárra tette; ez volt a következő mise számára a Sancta. Erre az Agnus Dei eléneklése következett s az ének alatt a fontosabb kenyértörés, mely a klérus és a hívők áldozása számára készített ostyákat törte el. Ezután jött a harmadik kenyértörés és második vegyítés: A pápa letört egy darabkát a saját ostyájából, beleejtette a kehelybe e szavakkal: «Haec commixtio» . . .

Mindebből a mai misében csak egy kenyértörés és egy vegyítés maradt meg. A vegyítés azon a helyen van, ahol a pápa a Sancta-t a kehelybe ejtette, a «Haec commixtio», az imádság azonban a harmadik vegyítésből való. A mostani kenyértörés tehát az első és egyszersmind a harmadik helyébe lépett. A mai kenyértörésnek és vegyítésnek az alapja bizonyára abban van, hogy ezen a helyen szokták az előző miséről maradt Sancta-t a kehelybe vegyíteni; amikor azonban az eltevés szokása megszűnt, akkor az aznapi nagy ostyából törtek le egy darabkát. (V. ö. Eisenhofer, 200. l.)

c) *A kenyértörés:* A szentostya megtörése liturgiánkban a legősibb szokások közé tartozik, már az Eucharisztia alapításakor, az utolsó vacsorán is előfor-

dult. Azóta minden időkben és minden liturgiában gyakorolják. Mindenek előtt arra kell gondolnunk, hogy a zsidóknak más alakú kenyerük volt, mint amilyen a mienk. A mienkhez nem szükséges kenyértörés, azt *vágni* szoktuk. De a zsidók kerek, tányérnagyságú, ujjvastagságú kenyereket sütöttek, amelyet feltétlenül meg kellett törni. Ezért ez a kifejezés: kenyeret megtörni általában az evést jelentette. A kenyér megtörése a családfő vagy az egyik vendég tiszteletbeli joga volt. Szép példáját látjuk ennek az emmauszi jelenetben, ahol Krisztust arról ismerik fel a tanítványok, mikor a kenyeret megtöri (Luk. 24, 30). Így «törte meg» Urunk az utolsó vacsorán is a konszekrált kenyeret (Máté 26, 26; Márk 14, 22; Luk. 22, 19; I. Kor. 11, 24), és nyujtotta oda apostolainak. Azonban kifejezetten halljuk a kenyérszaporítás alkalmával is, hogy «Jézus az égre tekintett, a kenyeret megáldotta, *megtörte* és tanítványainak adta», hogy osszák azt szét (Máté 14, 19).

A kenyértörésnek kétszeres jelentése volt: egy praktikus és egy ideális. Szükséges volt a kenyeret megtörni, azonban ez az étkezésnek ünnepélyes bevezetése is volt. Ebből megérthetjük, hogy az apostoli időkben az eucharisztikus lakomát egyszerűen «kenyértörésnek» κλάσις τοῦ ἄρτου nevezték. *A szentmise első neve tehát «kenyértörés» volt.* (Apg. 2, 42; 2, 46; 20, 7 és 11; I. Kor. 10, 16, «a kenyér, melyet megtörünk».) Mivel a szentmisében évszázadokig megtartották a régi kenyérformát, azért megmaradt a törés, mint a szentáldozás lakomájához a legfontosabb előkészület és azt minden liturgia megtartotta.

A középkor ezt a történelmi fejlődést nem vette figyelembe, hanem annál jobban szerette azonban az allegorikus magyarázatokat, ezért a szentostya megtörésében Krisztus szenvedését és erőszakos halálát, az azt követő vegyítésben pedig Krisztus feltámadását látta, amelyben az Úr lelke és vére újra egyesül (Durandus).

A római ritusban három részletben történt a kenyér-

törés, amint megállapítható a 9. századi Amalarius óta († 850). A középkori magyarázat itt a hármas egyházra gondol: a diadalmas Egyházra a kehelybe ejtett kis darabnál, a küzdő Egyházra az első résznél, melyet azelőtt a bemutató pap egyedül vett magához és a szenvedő Egyházra gondoltak a második partikulánál, melyet régente a betegek és haldoklók részére őriztek meg. A pápai misében a pápa ma is csak az első részecskét fogyasztja el, a másodikat kapják a diákonus és a szubdiákonusok, püspök- és apátszentelésnél a fölszentelt püspök vagy apát. Aquinói Szent Tamás egy verset hagyott ránk erre vonatkozólag (Sum. Theol. III, q. 83, art. 5.):

«Hostia dividitur in partes: tincta beatos
Plene, sicca notat vivos, servata sepultos.»

Az ostyát részekre osztják: az egészen átitatott rész jelenti a szenteket, a száraz az élőket s a félretett a holtakat. (Más liturgiákban az ostyát több részre törik és különböző módon helyezik el.)

A görög liturgiában már a mise elején (a Proskomidiában) bizonyos rendben helyezik el a partikulákat a tányéron (diskos). A legnagyobb részt, amely pecséttel van ellátva és «Bárány»-nak neveztetik, áldozás előtt törik darabokra és darabjait kereszt alakjában helyezik el a diskos-on. A részek elhelyezése a mozarabikus ritus szerint a legbonyolultabb. Minden résznek megvan a maga neve Krisztus életéből: corporatio, nativitas, circumcisio, apparitio, passio, mors, resurrectio, gloria, regnum. Ebben a szertartásban láthatjuk meg legfeltűnőbben a kelet és a nyugat közötti nagy különbséget. Ott a túlzásba vitt szimbolika, itt a római mértéktartás.

d) *A vegyítés:* Mielőtt beleejtené a pap a kis partikulát a kehelybe, három keresztet vet a kehely fölött s elmondja a békekívánságot. A hármas keresztvetés a nyomósság kedvéért történik, vagy a Szentháromság tiszteletére utal. A békeóhaj a megszabadulásért könyörgő

ima békekívánságából fakadhat s előhírnöke a béke=csóknak.

A vegyítést és békekívánságot jobban megértjük majd, ha a történelemre vetünk egy pillantást. A régi pápai misékben az volt a szokás, hogy a mise kezdetén a két akolithus egy edényben az oltárhoz vitte az előbbi miséről való szentostyát. Ezt az ostyát Sanctá=nak ne=vezték, s most ejtették a kehelybe. Célja ennek az volt, hogy kifejezésre juttassák a szentmisének az előbbi misé=vel való benső összefüggését (kontinuitását) és egységét. A partikulának a kehelybe való beejtése eleinte praktikus célból történt: a kovászos kenyér, ha pár napos, meg=keményedik, ezért kellett azt a konszekrált borban meg=puhítani, mielőtt magához vette a pap.

Más római püspöki templomokban az ú. n. fermen=tum=ot (kovászt) tették a kehelybe, vagyis azt a részecs=két, amelyet a pápa küldött vasár= és ünnepnapokon az apostoli székkel való közösség jeléül Róma templomaiba. Virágvasárnap előtti vasárnapon a *szomszédos* püspökök=nek is küldött a pápa fermentum=ot a közeledő Hús=vétra. Az újonnan felszentelt papoknak is adott a pápa konszekrált kenyeret, melyből azok nyolc napon át tör=tek le egy=egy darabot s ejtették a kelyhükbe szentmisén.

A «fermentum» szétküldésére vonatkozólag van néhány érdekes adatunk. Eusebius Egyháztörténelmé=ben elmondja (V, 24), hogy Ireneus megírta a szigorú Viktor pápának, hogy az előtte uralkodó pápák az egység jeléül azoknak a Rómában időző kisázsiai püspököknek is küldtek Eucharisztiát, akik más húsvéti szokást kö=vettek. A Laodicea=i zsinat (343 körül) megtiltja az Eucharisztia kifelé való küldését, tehát azelőtt szokásban kellett ennek lennie. Nagyon fontos I. Ince pápa Eugu=bium=i Decentiushoz intézett levele. Az utóbbi azt kér=dezte a pápától, mihez tartsák magukat az Eucharisztia szétküldése dolgában, melyet ő fermentum=nak nevez. A pápa válaszában leírja a római szokást, mely szerint azoknak a papoknak, akik lelkipásztori elfoglaltságuk miatt,

nem lehetnek jelen a pápai misén a pápa az akolithusok kal küld Eucharisztiát. Nem lehet azonban a Róma körüli szuburbikális egyházmegyébe és a temetkezési helyeken épült (coemeterium) bazilikákba küldeni, mert «a szentséget nem szabad messzire vinni». — A Liber Pontificalis-ból tudjuk, hogy a 6. században a szentség elküldése Rómában is és más püspöki városokban is szokásos volt a püspöki misékről a papok miséi számára. Rómában megtartották ezt a szokást Nagycsütörtökön egész a 8. századig. (Duchesne, Origines, 488.)

Eszerint tehát a vegyítés nagyszerű szimboluma az Egyház egységének és az áldozat egységének. A 9. században mégis megszűnt ez a vegyítés.

Volt emellett a régi egyházban egy második vegyítés is: amely a pápa áldozása előtt a kenyérrel ment végbe. Minden ostyából, amelyet a pápa vett magának, letörtek egy darabkát e szavakkal: Haec commixtio etc . . . s a kehelybe ejtették. Ezt a második vegyítést tartották meg egyedül és a 9. századtól a béke-kívánság után tették meg. Hogy ennek a második vegyítésnek mi volt a mélyebb értelme, azt ma már nem tudjuk.

Talán ez volt a laikusok áldozásának előkészítése, melyben az Úr testét szent vérével vegyítve a kehelyből kanálkával kapták a hívők? Ha igen, akkor könnyen érthetők a papnak ezek a szavai: «A mi Urunk Jézus Krisztus testének és vérének ez az egyesítése és megszentelése váljék nekünk, kik azt magunkhoz vesszük, az örökéletre.» Különben ez a két szó: «egyesítése és megszentelése» legjobban az ambrozián-liturgiából magyarázható, ahol ez áll: Haec commixtio consecrati corporis et sanguinis, vagyis a konszekrált testnek és vérnek az egyesítése. Az imádság tehát azt a kívánságot tartalmazza, hogy az Eucharisztia mindkét szín alatt váljék az örökélet forrásává minden áldozóra nézve.

A Pax Domini *békekívánsága* is történelmi magyarázatra szorul. Lehet a békecsókra való nyilvános felhívásnak tekintenünk. Bár inkább úgy cseng, mint elbocsátás

előtti áldás. A német- és franciaországi püspökök egészen V. Piusig († 1572), Lyonban pedig még ma is hosszabb ünnepélyes áldást osztottak ünnepek szerint változó szöveggel a Pax Domini előtt. A régi gallikán ritus szerint a pap adta ezt az áldást. Valószínű, hogy nem volt más, mint az elbocsátó áldás azok részére, akik nem áldoztak, tehát valami fajta pótlék az áldozás helyett. Mindenesetre úgy látszik azonban, hogy Rómában ezt az áldást sohasem adták.

e) *Az Agnus Dei:* Régente a papság és hívők részére szánt ostyák megtörése következett most. Ez azonban hosszabb időt vett igénybe. Mivel a liturgiában alapelv, hogy az ilyen szüneteket énekkel kell kitölteni, I. Sergius pápa óta († 701) ezalatt az idő alatt énekelték a klérus és hívők az Agnus Deit. De miért éppen ezt az éneket? I. Sergius pápa születésére nézve szíriai volt s ebben az elhatározásában a görög liturgia befolyásolhatta. A bizánci misékben kenyértörésnél szintén énekelnek (Koinonikon), amelyet ismertek a keleti befolyás alattt álló nyugati liturgiákban is (gallikán, spanyol, ambrozián). A Chrysostomus-liturgiában az ostya négy részletre osztásakor ezt imádkozza a pap: «Megtörjük és szétosztjuk Isten Bárányát, az Atya Fiát, megtörjük, de nem bomlik részekre, mindig magunkhoz vesszük, de soha nem fogy el, hanem megszenteli a benne résztvevőket.» Az Agnus Dei-t a régi időben annyi ideig ismételték a papok és a hívők, míg csak a kenyértörés tartott, és mindig «miserere nobis»-szal fejezték be. Csak később, a 12. század körül, amikor leegyszerűsítették a kenyértörést, apadt le a száma háromra. A «Dona nobis pacem»-et a harmadik Agnus Dei után III. Ince pápa vezette be († 1216, De sacro altaris mysterio I, 6, c 4) az Egyház nagy szorongattatásai idején, de mindenesetre a 12. században is szokásban volt már.

Milyen gondolatot ébreszt bennünk az Agnus Dei? Az oltáron fekszik a szentostya, megvan már törve, elvegyítve vár a lakomára. Milyen lakomában lesz itt

részünk? «Ez az én testem, mely értetek adatik», az Úr áldozatos teste és áldozatos vére van előttünk, melyet a kereszten odaadott az emberiség üdvösségéért. Az isteni áldozati Bárány a kereszten elvette a világ bűneit: ugyanez a Bárány fekszik most az oltáron levágva és megdicsőülve, fogyasztásra készen. A szentmiseáldozat Krisztus kereszthalálának a megjelenítése, az áldozati lakoma pedig a megváltás gyümölcseinek élvezete s ez a gyümölcs nem más, mint «a világ bűneinek elvétele» és a lélek «békéje». Figyeljük még meg, hogy az «Agnus Dei» békeimádságok közt van: Az Isten Bárányának meg kellett halnia, kemény harcot kellett harcolnia: ennek gyümölcse a béke.

Nagyszombaton egészen elmarad az Agnus Dei; ennek oka, hogy a nagyszombati mise a szentmiseáldozat régibb alakját őrizte meg s abban még nem volt Agnus Dei.

4. Békecsók.

a) *Szertartása:* Mielőtt a pap és hívők a szent lakomához járulnának, még egy szent, megragadó cselekmény következik: a békecsók. A pap előzőleg meghajolva egy imát mond a békéért, azután ünnepi misében megcsókolja az oltárt, majd a jobbján álló diákonusnak vagy presbiter asszisztensnek adja át ölelés formájában a békecsókot, miközben ezt mondja: Pax tecum — Béke veled. Ezt a választ kapja rá: Et cum spiritu tuo! És a te lelkeddel is! Ezt a békecsókot a klérus tovább adja egymásnak, a hívők azonban csóktáblán kapják csak meg (instrumentum pacis).

b) *Története:* A békecsók az Egyházban ősidők óta szokásos. Már Szent Péter és Szent Pál intik a keresztényeket: «Köszöntsétek egymást szent csókkal». (Ez a kifejezés ötször fordul elő a levelekben: Róm. 16, 16 — I. Kor. 16, 10 — II. Kor. 13, 12 — I. Tess. 5, 26 — I. Pét. 5, 14). Kifejezője volt tehát a békecsók már az apostoli időkben a felebaráti és testvéri szeretetnek. Könnyen érthető, hogy ez a csók megtalálta útját a litur-

giába is. Justinus mártír († 165) beszél már a szentmisében a békecsókról: ezt az ősegyház az előmisében, a hívők felajánló körmenete előtt gyakorolta Krisztus intése szerint (Máté 5, 23): «Ha ajándékodat az oltárra viszed és eszedbe jut, hogy felebarátodnak van ellened valamije: hagyd ott ajándékodat az oltár előtt s eredj előbb békélj meg felebarátoddal». De a római egyházban a 4. század óta, amint ezt I. Ince pápának Gubbio-i Decentiushoz írt leveléből tudjuk (416-ban), az áldozás előtt gyakorolták a békecsókot. Afrikában, amint Szent Ágostontól tudjuk, szintén áldozás előtt volt ez szokásban. «Megszentelés után elmondjuk az Úr imáját. Majd Pax vobiscumot mondunk s a keresztények szent csókkal köszöntik egymást.» (Sermo 227.) A görög liturgia ma is a hívők miséjének elején gyakorolja a békecsókot. Régente a pap nemcsak az oltárt, hanem a szentostyát, vagy a vérrel telt kelyhet, vagy a paténát is megcsókolta: s a Pax Domini után nyomban tovább adta a csókot, úgyhogy ez a felszólítás volt békecsókra. A 10. századig a pap nem imádkozta az Agnus Deit. Később aztán a Pax Domini és békecsók közé ez is és még egy külön békeimádság került.

c) *Jelentése:* A békecsók elsősorban a testvéri szeretet kifejezője s a szentáldozással kapcsolatban az erre való elkészülés. Továbbá szentelmény is, mely az aktuális, az éppen szükséges kegyelmet szerzi meg, hogy a lélek még jobban megtisztuljon. De legkivált nagyszerű szimboluma a békecsók a hívők közösségének egymás közt és Krisztussal. A csóknak ugyanis az oltártól kell jönnie, az oltár pedig Krisztus, tehát a csókot is Krisztus küldi a szentáldozatban résztvevőknek. Szájról-szájra jár ez a csók, egyesíti a hívőket egymással s Krisztussal egy bensőséges egységgé. Amit tehát a szentáldozat és a szentáldozás el akar érni: a hívők egyességét Krisztusban, azt ábrázolja a békecsók szép cselekedetben.

Éppen ezért csak sajnálni lehet, hogy a békecsók csaknem teljesen elmaradt a mai misékben. Látni is csak

ritkán látják a hívek a papság részéről a szeretetnek ezt a kifejezését, s ők maguk pedig sohasem jutnak békecsókhoz. Pedig nem volna nehéz (a Misekönyv rubrikái is megengedik), hogy csóktáblával közvetítsük a híveknek is a békecsókot. Az oltárszolga térdelve nyujtja ezt a táblát a papnak, aki először megcsókolja az oltárt, majd a táblát e szavakkal: «Pax tecum!» A szolga feleli: «Et cum spiritu tuo!» — s szintén megcsókolja a táblát. Így adja tovább a híveknek csókolásra.

A csók előtti imádság, melyet a pap mond, békéért könyörgő imádság és így szól: «Uram Jézus Krisztus, ki azt mondottad apostolaidnak: Békét adok nektek, az én békémet adom nektek: ne tekintsd az én vétkeimet, hanem Anyaszentegyházad hitét: és azt jóakaratod szerint tartsd meg békében és egységben: Ki élsz és uralkodol, Isten, mindörökön örökké. Ámen».

Az imádság tehát közvetlenül az Agnus Dei utolsó szavaihoz kapcsolódik: Adj nekünk békét! Megfigyeltük már, hogy ez a békeszó a Miatyánkból indul ki és tovább szövődik egészen a békecsókig. Most Krisztus ígéretére (Ján. 14, 27) hivatkozik a pap ebben az imában, mely Énes imádság és egyenesen Krisztushoz fordul, hogy békét és egységet adjon Egyházának. Ha egybekapcsoljuk az ezt követő békecsókot az imával, akkor nemcsak megerősítése a csók a kérésnek, hanem teljesítése is emberi részről: «Ami tőlünk telik, megtesszük, hogy az Egyházban béke és egység uralkodjék!»

Említsük meg végezetül, hogy gyászmisékben elmarad mind a békeimádság, mind a békecsók. Oka egészen világos: A békecsók kizárólag a hívőknek szól, a gyászmisében pedig elsősorban a szegény lelkek javára kell alkalmazni Krisztus minden kegyelmét. Nagycsütörtökön és Nagyszombaton szintén kimarad a szentmiséből a békecsók, de az imádságot elmondják.

Mint a kenyértörés és vegyítés, úgy a békecsók is arra tanít bennünket, hogy a szent Eucharisztia a testvéri közösség legbiztosabb menedéke és leghathatósabb ösztönzője.

XXII. A SZENT LAKOMA

Az Isten-gyermekek elmondták az asztali imádságot (Miatyánkot), elkészült számukra a lakoma (kenyértörés és vegyítés), kifejezést adtak családi összetartozásuknak (békecsók) s most a szent közösség az Úr asztalához járul. Elsőnek a családatya (a pap) részesül a szentáldozásban, azután ő maga adja a gyermekeknek.

1. Előkészítő imádságok.

Régebben a békecsók után azonnal az áldozás vétele következett, de a középkorban beletoldottak a szentmisébe néhány imádságot, amelyek az objektív liturgiába erősen szubjektív áhítatot vittek. Ezek részben a pap magános imádságaiból, részben pedig a középkor mélyebb bűntudatából fakadtak.

A két előkészítő imádságot félig meghajolva, áhítatának növelésére tekintetét a szentostyára irányítva mondja a pap halkan. Magánmiséből és magánáhitatból származó szokás. A 9. század óta találjuk meg a középkori Missálékban különböző sorrendben és más imákkal vegyítve. A második imádságot sokszor csak az áldozás után mondták el, ezáltal szinte állandó áldozási imává vált, amelyben a szentmise gyümölcséért könyörögtek. V. Pius hivatalos Misszáléja óta (1570) a mai helyén állnak ezek az imádságok, melyeknek tartalma könyörgés a szent lakomában való méltó és áldásos részesedésért. Mivel egyes számban s halkan mondja őket a pap, elsősorban az ő imájának tekinthetők.

Az előkészítő imádságok tartalmából következő képet

rajzolhatnánk: Két angyal kísér el bennünket az Úr oltárához, a bizalom és az alázatosság angyala. Az első ösztönözve visz előre, a második visszatart. Az első imádkozza velünk az első imát, a második a másodikat. Az alázatosság angyala ezt mondja: «Uram, nem vagyok méltó . . .», a bizalom angyala hozzáteszi: . . . «de csak egy szóval mondd . . .» Végül is a bizalom angyala győz és mégis odavezet bennünket a szent lakomához.

a) *Az első imádság.* A pap így imádkozik: (Domine Jesu Christe) «Uram Jézus Krisztus, az élő Istennek fia, ki az Atya akaratából a Szentlélek közreműködésével halálod által a világnak életet adtál: szabadíts meg engem ezen szentséges tested és véred által minden gonoszságomtól és minden rossztól: add, hogy parancsaidhoz mindig ragaszkodjam és ne engedd, hogy valaha elszakadjam tőled: ki ugyanazon Atyaistennel és a Szentlélekkel élsz és uralkodol, Isten, örökön örökké. Amen». Feltűnik először is, hogy ez és a következő imádság egyenesen az Isten Fiához fordul, míg a régi imádságok többnyire az Atyához szólnak a Fiú közbenjárásával. A megszólítás nagyon ünnepélyes: az élő Istennek Fia! Önkéntelenül eszünkbe jut Péter hitvallása: «Te vagy Krisztus, az élő Istennek Fia!» Hitvallás van ebben a megszólításban is. Szépen kifejezésre jut ebben a részben a három isteni személy közreműködése is a megváltás művében: az Atya határozta el, a Szentlélek működött közre s a Fiú vitte végbe megváltó halálával az üdvözítés hatalmas művét, «adta a világnak az (isteni) életet». Ezen motívumok megemlítése után a pap három dolgot kér: 1. szabadulást minden bűntől és minden rossztól, 2. Isten törvényének hűséges teljesítését, 3. állhatatosságot Krisztusban mindvégig. Figyeljük meg, milyen bensőségesen nyer kifejezést a két utolsó kérés: «parancsaidhoz mindig ragaszkodjam» (inhaerere: tulajdonképen belenőni, belegyökerezni) — «ne engedd, hogy valaha elszakadjam tőled». Akkor szakadunk el Krisztustól, ha az isteni szőlőtőről letörünk, ha a kegyelmi összeköttetés megszakad.

Ez a kérés az eucharisztikus eljegyzés bensőséges pillanataiban kétszerte mélyről fakad. Mindegyik kérés az áldozás gyümölcséért esedezik.

b) *A második imádság.* Az első imádság a bizalom jegyében könyörgött, a második az alázatosság és szent félelem jegyében áll: (Perceptio corporis) «Testednek vétele, Uram Jézus Krisztus, melyet én méltatlan magamhoz venni bátorkodom, ne váljék ítéletemre és kárhozatomra, hanem kegyességed szerint szolgáljon lelkem és testem oltalmára és gyógyulására. Ki élsz és uralkodol az Atyaistennel és a Szentlélekkel egyetemben, Isten, mindörökön örökké. Amen».

Ebben az imádságban az a feltűnő, hogy benne csak Krisztus testéről van szó, szent véréről nincs. (Ezért imádkozzák Nagypénteken a szentmisében az előreszentelt áldozati adományok fölött csak ezt.) Okát abban találjuk, hogy ez az imádság eredetileg Krisztus testére vonatkozott csak, míg Krisztus vérének vételére másik imádság volt jelölve.

Az imádság elsősorban a méltatlan áldozástól való oltalomért könyörög, majd a szent lakoma áldásos hatását kéri. Az első kérést ezzel az alázatos elismeréssel folytatja a pap: «melyet én méltatlan magamhoz venni bátorkodom». Ennél a kérésnél Szent Pál szavai jutnak eszünkbe: «Aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mert nem különbözteti meg az Úr testét!» (Kor. I. 11, 29.) Ebben az imádságban tehát a méltatlan áldozástól való félelem tölt el bennünket.

A második kérés a szent Eucharisztia tulajdonképeni hatásáról szól. *Oltalom* és *gyógyulás* az a számunkra. Oltalom a test és lélek veszedelmei ellen és gyógyulás a bukott természet sebeiből. Az Eucharisztiának kell a megváltásnak a keresztséggel megkezdett, de be nem fejezett művét boldog befejezéshez juttatnia. Az Eucharisztia feltételezi a bukott természetet, a bűn lehetőségét. Ha a keresztség az eredeti természetes állapotba helyezte volna az embert, minőben Ádám volt a para-

dicsomban, és nem maradna meg a bűnre hajló érzékiség, akkor nem lenne szükség Eucharisztiára. De így szorosan összetartozik a keresztség és Eucharisztia: amit az első megkezdett, azt befejezi a második *oltalom és gyógyítás* által.

c) *Domine non sum dignus.* Ezen két imádság után letérdel a pap, balkezébe veszi a szentostyát, miközben egy fohászt rebeg: (Panem caelestem) «A mennyei kenyeret veszem magamhoz és az Úr nevét hívom segítségül». Ez a rész a 115. zsoltár 4. verse, amely a zsidók hálaimája a babiloni száműzetésből való megszabadításért. «Az Úr nevét hívom segítségül» a régi szöveg szerint nem annyira kérést, mint dícséretet fejez ki. Értelme körülbelül ez: dícséretet zengve akarom magamhoz venni a mennyei kenyeret.

A pap ezután meghajol, háromszor megüti a mellét és elismétli a kafarnaumi százados szavait: «Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szóval mondd és meggyógyul az én lelkem!» (Máté 8, 8.) Ez is magánájtatosságból került a szentmisébe, de szintén sokatmondó imádság, különösen akkor, ha a derék százados alakját képzeljük magunk elé. Ez a pogány katonatiszt minden alkalommal elkísér bennünket az Úr asztalához. Az Egyház valóban maradandó és nagyszerű emléket állított neki e szavakkal, mintha csak nekünk akarná mondani: Menj azzal az alázatossággal, bizalommal és hittel, azzal a felebaráti szeretettel és kötelességtudással az Úr asztalához, amellyel a kafarnaumi centurio közeledett Krisztushoz és megnyered lelked számára azt, amit ő megnyert szolgája számára s egykor majd te is «Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal együtt ülhetsz a mennyben az asztalnál.» A rövid fohászok: «Panem caelestem», «Domine non sum» és «Quid retribuam» a 11. század óta vannak szokásban.

2. *A pap áldozása.*

A pap mindkét szín alatt áldozik. Az ostya két felét egymásra teszi, jobbkezébe veszi, keresztet vet vele magára s e szavakat mondja: (Corpus Domini) «A mi Urunk Jézus Krisztusnak teste őrizze meg lelkemet az örök életre. Ámen». Karjával az oltárra támaszkodva meghajol és mélységes tisztelettel magához veszi az égi kenyeret. Majd lassan felemelkedik, kezét (belső összeszedettsége jeléül) összeteszi s kis ideig elmerül a legszentebb Oltáriszentség imádásában.

A szent test vételének alakja éppen úgy, mint a hívők áldozásáé a 11. századból való; kifejezi az egyesülés legfontosabb gyümölcse utáni vágyat: a lélek megőrzését az örök életre.

A pap kiszakítja magát a szent pillanat csöndes szemlélődéséből, térdet hajt, leveszi a fedőt a kehelyről, összegyüjti az esetleges morzsákat a korporáléról, jobb mutatóujjával a kehelybe söpri azokat, fölemeli a kelyhet s közben ezt mondja: (Quid retribuam) «Mit adjak viszonzásul az Úrnak mindazért, amit nekem adott? Az üdvösség kelyhét veszem magamhoz és az Úr nevét hívom segítségül. Dícsérve hívom az Urat és megszabadulok ellenségeimtől». Ezek a szavak is a 115. zsoltárból valók.

Mit akarnak mondani? A pap hálatelt szívéből fakadnak. Néma hálának a kiáradásai. Szavak úgyse fejezhetik ki, mit érez ilyenkor az ember. Ezért a gyámoltalan kérdés: «Mit adjak viszonzásul az Úrnak?» Hangsúlyozzuk, hogy ez az egyetlen hálafohász az áldozás után; a postcommunio-ban csak nagyon ritkán fordul elő hálamotívum. A római liturgiában tehát alig lehet háláról beszélni az áldozás után.

De a gyámoltalan kérdésre megadja a feleletet a pap azzal, hogy mindazért a kegyelemért, amelyet az Úr teste által kapott, hálából magához veszi a drága vért. Istennek csak a saját adományaival adhatunk méltó hálát. A leg-

méltóbb hála Istennek az ő jótéteményeinek helyes használata.

A pap most keresztet vet maga előtt a kehellyel, amelyet jobbkezében tart s így szól: (Sanguis Domini): «A mi Urunk Jézus Krisztus vére őrízze meg lelkemet az örök életre! Ámen.» Mélységes tisztelettel veszi magához a szent vért anélkül, hogy utána szemlélődő nyugalomban hosszabban elmerülne.

3. A hívők áldozása.

Az Egyháznak kifejezett kívánsága, hogy a hívők a szentmisén áldozzanak, mégpedig nem mise előtt és nem mise után, hanem mise közben, a pap áldozása után. (Ritus celebrandi Missam X. 6: Rituale Rom. tit. IV. c 2, n II.) Mert semmi mással nem jut úgy érvényre a hívők papsága, mint azáltal, ha a Krisztus és az Egyház által óhajtott módon tevékenyen vesznek részt a szent áldozatban és a bemutatott áldozat után az áldozati lakomában.

a) *Története:* Az ősegyházban, mikor a hívők aktív részvétele egészen természetes és magától értetődő volt, minden szentmisében valamennyien meg is áldoztak, mégpedig mind a két szín alatt; csak a vezeklők (exkommunikáltak) voltak ebből kizárva.

A 3. és 4. századból van két adatunk: Az ú. n. Apostoli Konstituciók is leírják a hívek áldozását. (L. Szunyogh i. m.)

Szent Jeruzsálemi Cyrill († 386) híres misztagogikus Katekézisében (V. 19—22) így mondja el a szentáldozást: «Ezután (a Miatyánk után) így szól a pap: ‚Szentet a szenteknek!' Szent az, ami itt van előttünk, mert rászállt a Szentlélek. Szentek vagytok ti is, miután méltók lettetek a Szentlélekre. A szent a szentekhez tartozik. Ezért mondjátok: ‚Egy a szent, egy az Úr, a mi Urunk Jézus Krisztus!' Valóban csak az a szent, aki természettől fogva az. Azért mi is szentek vagyunk, bár nem természettől, hanem a

részvétel, aszkézis és imádság által. Halljátok erre a zsoltárost, aki isteni dallammal meghív titeket a szent misztériumban való részvételre és ezt énekli: ‚Izleljétek és lássátok, mily édes az Úr!' De ne testi ízléssel ízleljetek, hanem minden kétséget kizáró hittel. Akik ezt ízlelik, nem kenyeret és bort esznek, hanem Krisztusnak szent testét és vérét. Amikor tehát odalépsz, ne menj a tenyeredet kinyujtva, sem az ujjaidat szétterpesztve, hanem alakítsd balkezedet mintegy trónussá a jobbkéz számára, mint olyan számára, aki a királyt fogadja. Tenyeredet tartsd öblösen s úgy fogadd Krisztus testét, miközben Ament mondasz. Miután vigyázattal megszentelted a szent test érintésével szemeidet, vedd magadhoz, de ügyelj, hogy el ne vesszék belőle egy szem sem. Mert ha elvesztenél belőle valamit, hasonló lenne ahhoz, mintha tagjaid valamelyikét veszítenéd el. Úgy-e ha aranyszemecskéket kapnál, hogy vigyáznál, hogy el ne vesszék belőle semmi és kárt ne szenvedj? Nem sokkal jobban kell-e vigyáznunk tehát arra, hogy egy csipetnyi se vesszék el abból, ami értékesebb aranynál és drágakőnél? Krisztus testének vétele után járulj a kehelyhez is: ne nyujtsd előre kezedet, hanem hajolj meg mélyen ‚Ament' mondva, szenteld meg magadat, miközben Krisztus véréből veszel magadhoz. S amikor még nedves az ajkad, érintsd meg kezeddel és szenteld meg szemeidet, homlokodat és minden érzékedet. Ezután várd meg az imádságot, adj hálát Istennek, aki ilyen nagy misztériumban részesített».

Az érzékek megszentelése az Eucharisztikus színekkel való megérintés által, melyről más atyák is megemlékeznek, az áldozás módjának megváltozásával egészen elmaradt. Az a szokás azonban, hogy a férfiak csupasz tenyerükre, a nők pedig a kezükre terített kendőcskére (dominicale) — melyet az Úr kendőjének neveztek — kapják a szentostyát, megmaradt a középkor kezdetéig s még a 9. században egy római zsinaton kifejezetten tiltották.

b) *A mai szokás:* Először is legyünk tisztában azzal,

hogy az Egyháznak sürgető és kifejezett óhaja az, hogy a hívők lehetőleg a szentmisében áldozzanak: «A hívők áldozása a szentmisében a pap áldozása után történjék (kivétel: ha észszerű okból a magánmisék előtt vagy után osztják ki), hiszen az imák, melyeket az áldozás után mondanak el, nemcsak a papra, hanem a hívőkre is vonatkoznak». (Rituale Tit. IV. c 2, n II.) Hozzátesszük ehhez, hogy liturgikus törekvéseinknek a legszerényebb kívánsága az, hogy ne zárjuk ki a hívőket a szentmisén belül való áldozás lehetőségéből, hiszen részt vesznek ők is az áldozatban, joguk van tehát ahhoz, hogy a lakomában, a szentáldozásban is részt vegyenek, mégpedig a szentmisén belül. Küzdeni kell néhány ájtatos léleknek rossz szokása ellen, akik azért áldoznak meg mise előtt, hogy aztán az egész misében hálát adhassanak: ezáltal a szentmisét áhítatgyakorlattá fokozzák le. Hasson át minden papot és minden hívőt az a meggyőződés, hogy az áldozás az áldozattal szorosan összefügg, az áldozás gyümölcse és eredménye az áldozatnak, tehát magától értetődőnek kell lennie, hogy azok, akik együtt vettek részt a közös szentmiseáldozatban, együtt kell részesedniök az áldozat gyümölcsében is. Továbbá nagyon kívánatos lenne, ha a hívők a szentáldozást (ex hac altaris participatione), vagyis olyan ostyákkal végeznék, melyeket ugyanabban a szentmisében konszekráltak. (Sajnos, ez nem mindig vihető keresztül.) Kimondhatjuk-e azt az óhajunkat is, hogy a hívők mindkét szín alatt áldozhatnának? A 13. részben a 14. századig a nyugati egyházban is két szín alatt áldoztak a hívők, ez a szokás csak a liturgikus élet hanyatlásával, a hívőknek a liturgiában való aktív részvételének elmaradásával szűnt meg. Igy hát bízvást küzdhet a liturgikus megújulás az őskeresztény szokás helyreállításáért. X. Pius pápa már egyengette az ehhez vezető utat: megengedte, hogy a római katolikusok görög ritus szerint áldozhassanak mindkét szín alatt, mégpedig az áhítat fokozására minden időben. (Can. 866.)

Nézzük most meg a szertartást: A pap, miután magá-

hoz vette a szent vért, előkészíti a hívők részére való ostyákat. Az oltárszolga közben kiteríti az áldoztató kendőt (ha az még nincs az áldoztató rácsnál), elmondja a hívők helyett a bűnvallomást, Confiteort: amit bátran elmondhatnának közösen a hívők is. A pap térdhajtás után a nép felé fordul, elmondja a Miseratur vestri=t s áldást adva az Indulgentiam=ot, majd újra az oltár felé fordul, letérdel, fölemel egy ostyát s a ciborium vagy paténa fölött tartva a nép felé fordul és hangosan mondja latinul: «Ecce Agnus Dei . . .» «Ime az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit!» Majd háromszor megismétli: (Domine non sum dignus) «Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szóval mondd és meggyógyul az én lelkem!» Megáldoztatja először az oltár körül szolgálatot tevőket; papok és felszentelt személyek az oltár lépcsőjén térdelve fogadják az Úr testét, a papok és diákonusok fehér stólát viselnek, vagy olyat, minőt a miséző pap visel. Ezután következnek a hívők a lecke oldalától kezdve. A pap minden áldozó fölött keresztet rajzol a szentostyával s úgy nyujtja neki ezt mondván: (Corpus Domini) «A mi Urunk Jézus Krisztus teste őrizze meg lelkedet az örök életre! Ámen». «Ha befejeződött a szentáldozás, visszatér a pap az oltárhoz szó nélkül és áldásosztás nélkül, mert áldást a mise végén ad (Rituale Tit. IV. c 2, n 12).» Ezután tovább folytatja a misét. A Rituale és a Rubrikák is beszélnek arról, hogy a hívők számára legyen elkészítve egy vagy több edény vízzel és borral a száj purificálására, vagy a ministráns nyujtsa azt oda nekik. Ezt a szokást nálunk egészen elfelejtették.

Szóljunk még egy szót a hívők áldozása előtti Confiteorról. A Confiteor, a feloldozó imák, Agnus Dei és az újabbkori Domine non sum dignus a 14. század után a misén kívüli áldozásból és a betegek áldoztatásából kerültek a misébe. A betegek áldozásakor alapos ok van ezekre, hiszen megrövidített szentmisét pótolnak, amely Confiteor=ral kezdődik és a pap áldásával végződik. Ez a szokás azért szűrődött bele a szentmisébe, mert a középkor

óta a hívők alig ismerték a szentmisében való aktív részvételt: különben megelégedtek volna a mise elején elmondott Confiteorral. Annak a hívőnek, aki a pappal együtt fölemelkedett az előmise magaslatán át a szentmiseáldozat hegyére s onnan az egyesülésig, mindenesetre nehéz lehet most újra leszállni a Confiteor mélységébe. A Rituale kimondottan előírja, hogy az áldozás utáni papi áldás maradjon el, mert azt a pap a mise végén adja. Következésképen ugyanezt vehetnők irányadónak a Confiteorral is, hiszen azt elmondja a minisztráns a mise elején a hívők nevében. A jelenlegi előírások szerint különbséget kell tenni a celebráló papság és a hívők között. Az elsők (papszentelésnél, püspök- és apátszentelésnél) nem mondják el a Confiteort, a a többieknek el kell mondani. Távol áll tőlünk az, hogy az Egyház fennálló szabályait érinteni merjük, meg is akarjuk azokat tartani: a liturgikus megújulásnak azonban mégis feladata az, hogy rámutasson, mely részek azok, amelyek nem felelnek meg a liturgia szellemének. Jegyezzük még meg, hogy a 17. századig állva áldoztak a hívők, ez a lakomának megfelelőbb testtartás, mint a térdelés; a legrégibb időben pedig ültek.

c) *Az áldozási ének.* A pap a kehely kitisztítása és elrendezése után elolvassa a lecke oldalán az «antifonát, amelyet communiónak nevezünk» (Ritus servandus); ünnepi misében a kórus a pap áldozása után énekli el ezt, mialatt a hívek áldoznak. Ez a rövid áldozási ének maradványa az ősegyház hosszú énekének. Régente a hívek áldozása alatt a 33. zsoltárt énekelték el ezen sora miatt: «Izleljétek és lássátok, milyen édes az Úr!» A görögben kettős értelme van ennek a versnek: γεύσασθε καὶ ἴδητε ὅτι χρηστὸς (chrestos) ὁ κύριος. Ezt a «chrestos» szót a közbeszédben gyakran «Christos»-nak is ejtették, és így kapjuk meg szójátékot: «Izleljétek és lássátok, hogy ez Krisztus, az Úr!» Az ősegyházban sokáig ez volt az egyetlen áldozási ének. Igy írnak az Apostoli Konstituciók: «Mialatt áldoznak, énekeljék el a 33. zsoltárt». Jeruzsálem

Cyrillus ezt mondja (Cat. myst. V. 20): «Ezután figyeljétek, hogyan hivogat titeket az énekes a szent titkokban való részvételre: Izleljétek és lássátok . . .» Nyugaton az áldozási énekről már Hippolytus (220) tanuskodik művében. Szent Ágoston (Retract. 2. c II. Enarr. in Psalm. 33, n 12) és Szent Ambrus (De myster., c 9) is szólnak erről az énekről s az ő írásaikból is az tűnik ki, hogy a 33. zsoltárról van szó. A klasszikus időkben a communiót hasonló módon adták elő, mint az introitust. Különböző zsoltárokból válogattak az ünnepkörnek megfelelően. A Schola első kara elénekelte először az antifonát, ezt a második kar (eleinte inkább a hívők) elismételték, majd az első kar elénekelte a zsoltár első versét, az antifonát megismételte a második kar. Igy ment ez addig, míg a hívők áldozása tartott. A communio tehát az első időben a hívők körmeneti éneke volt, mely alatt a szent lakomához felvonultak s a rendeltetése ugyanaz volt, mint a felajánló körmenet alatt énekelt éneknek: a hívőknek az áhítatos hangulatban való megőrzése.

Ami a communio tartalmát illeti, nem állíthatjuk, hogy minden énekszöveg az Eucharisztiára vonatkozik: a régebbiek talán inkább az ünnepkör gondolatát tartják szem előtt. A szentek ünnepein többnyire a szentekről szólnak. Gyakran éppen a communio éneke az, amely a mise misztériumos cselekményét megmutatja. Néha az evangélium főmotívumát emeli ki az antifona, ezzel azt akarja mondani, hogy ez valósul meg számunkra misztikusan az Eucharisztiában. (Az Oltár és élet I. évfolyamában a misemagyarázatok éppen erre mutattak rá, hogy az előmise tanítása mint lesz az áldozatban jelenlét és valóság.)

Mikor a középkorban egyre ritkábbá vált a hívők adomány-ajándékozása és áldozása a szentmisében, mindig jobban összezsugorodott ez a liturgikus áldozási ének is, míg végül csak az antifona maradt meg zsoltár nélkül. (Az introitusban legalább megmaradt az első zsoltárvers a Gloria Patri-val, itt még az se.) A communiót ma már

nem is érezzük áldozás alatti éneknek, a pap is csak a lakoma teljes befejezése után imádkozza el: érthető tehát, hogy időközben sokszor a jelentését, néha egész értelmét elvesztette. Pedig ezzel a szentmise vesztett életteljességéből és drámai voltából.

Nem ébreszthetnők fel álmából ezt az alvó Csipkerózsát? Az új idők több indítást és alkalmat hoztak. A pápai miséken legújabban a zsoltárral együtt énekelik a communiót. A legújabb előírások megengedik, hogy énekes misékben is elénekeljék a zsoltárt. Vannak bencés apátságok, ahol ezt meg is teszik a hívők áldozása alatt. Milyen megragadóvá teszi a szentáldozást ez a communio-ének, mely át meg át van szőve a zsoltár gondolatával! Föl lehetne eleveníteni népliturgikus énekes misékben is közös szentáldozások alkalmával a régi communio-éneket a nemzeti nyelven.

Ez megadná nekünk a kulcsot ahhoz, hogy megértsük a communio-versek mélyebb értelmét. Ha az ilyen communio-éneket meg akarjuk jobban érteni, figyelembe kell vennünk a hozzátartozó zsoltárt is; az éneket az áldozás kísérőjének kell tekintenünk; végül gondolnunk kell a misztérium-cselekményre is, amely a szentmise lelkét alkotja.

Hogy találjuk meg a communio-éneknek megfelelő zsoltárt? Ha a communio valamely zsoltárnak a verse, akkor az illető zsoltárt éneklik végig és ez a vers az antifona hozzá. De ha nem zsoltárvers a communio, hanem a Szentírás más könyveiből van véve, akkor az introitus zsoltárát választják. Akkor ez a zsoltár a vezérmotívum, mellyel a szentmise kezdődik és végződik. Egyetlen kivételt találtam csak: Pünkösd után 23. és 24. vasárnapon mind a két napon egyformán a communióban az introitus zsoltára helyett a De profundist (129 zsoltár) éneklik s ez ebben a misében még kétszer fordul elő. (All. Off.)

Próbáljuk meg néhány példából a communio mélyebb értelmét megmutatni.

Egész sor olyan misét találunk, melyekben az egész zsoltár gyönyörű áldozási ének, vagy amely az áldozati lakomához nagyon jól hozzáillik. Így *Karácsony estéjén* a 23-ik zsoltára is olyan communio-imádság, mely a karácsonyi gondolattal kapcsolódik: «Ki mehet fel az Úr hegyére, ki lakhatik a szent helyen? A tisztaszívű, tiszta-kezű ember . . . Emeljétek fel fejeteket kapuk . . . a dicső-ség királya bevonul . . .» Ennek az éneknek a kíséretében áldozunk Karácsonykor. Nagyböjt harmadik vasárnapján az egész 83-ik zsoltár szép áldozási ének: «Mily édesek a te hajlékaid, seregek ura, Istene! Sóvárgó vágy emészt a lelkemen az Istennek csarnokai felé, testem és lelkem ujjongva repes az élő Úr elé . . .» Nagyböjt negyedik vasárnapján a 121-ik zsoltár zarándok-ének, amely teljes keresztény értelemben az Egyház iránti szeretetről s annak kincséről: az Eucharisztiáról beszél. Nagyböjt negyedik vasárnapja utáni szombaton a kedves pásztor-zsoltárt (22.) énekeljük. Mennyire kivirágzik a zsoltár gondolata, ha a Jó Pásztorra s az Eucharisztia asztalát készítő vendéglátó házigazdára gondolunk! Virágvasárnap az Olajfák hegyén elhangzott bensőséges panaszt énekeljük: «Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem e pohár . . .» A 21. zsoltárt, amelyben Dávid Krisztus legmélyebb megaláztatását és szenvedését ecseteli. Fehérvasárnapon, Pünkösd hétfőjén és Úrnapján a 80. zsoltárt vesszük antifonának, mely Isten országának javait ígéri nekünk, köztük tehát a szent Eucharisztiát is: «Etetném őket a búza javából, kősziklából is mézzel tartanám jól.» Pünkösd utáni 8. vasárnapon az ősrégi 33-ik zsoltárt éneklik áldozási énekül a jelentőségteljes antifonával: «Izleljétek és lássátok, milyen édes az Úr . . .» Hatalmas erővel hat ennek a zsoltárnak állandóan megismételt verse a hívőre a szentáldozás pillanatában! Nagyon megragadó a De Profundis zsoltár is, mint áldozási ének: egyrészt a mélységes megváltásra várásával, másrészt bizalmával: «És ő megváltja Izraelt és megbocsátja minden bűneit . . .» az Eucharisztia által.

Most még néhány példát adunk, amelyekben a communio a kísérő szentcselekményre vonatkozik: Fehérvasárnap communiója az evangélium hitetlen Tamásáról szól: «Nyujtsd ki kezedet és lásd a szögek helyét . . .» Az ősegyházban áldozáskor a hívők is jobbkezüket nyujtották oda s arra kapták meg az Úr testét: nekik tehát ez a communio többet mondott, mint nekünk. Pünkösd után a 18. vasárnapon a communio ezt énekli: «Tollite hostias et introite in atria ejus», Vigyétek ajándékaitokat és lépjetek be előcsarnokába. Az ősegyház számára ez is többet jelentett, számunkra ez felszólítás volt az áldozási körmenetre.

Milyen gyönyörűségesen hangzik szűzek miséjén (Dilexisti) a felszólítás, mely az okos szűzekhez hasonlít bennünket áldozáskor: «Ime, jön a Vőlegény, menjetek az Úr Krisztus elébe!» Ezután az Egyház jegyesei énekét énekelik (44. zsoltár), de ez a felszólítás minduntalan előcsillan. Szűz Mária miséjében (Salve sancta) a szentáldozás pillanatában ezt énekeljük: «Áldott a Szűz Mária méhe, mely az örök Atya Fiát hordozta.» A szentáldozás pillanatában beteljesedik ez a mondás rajtunk is, mi is hasonlókká leszünk Isten Anyjához. Itt is beleszövődik ez a fenséges vers az Egyház jegyesi énekébe Krisztussal való misztikus eljegyzésünkkor. Az egyháztanítók miséjében (In medio) a miséző papban a szent egyházatya áll előttünk, áldoztatáskor ő a «hűséges és okos szolga, kit az Úr háznépe fölé rendel, hogy búzát adjon neki mérték szerint a maga idejében!» A búza: a szent Eucharisztia!

Említsünk fel még két olyan példát, amelyben az evangéliumból énekeljük a communiót: Jó Pásztor vasárnapján ezt énekeljük: «Én vagyok a Jó Pásztor, Alleluja: ismerem juhaimat s az enyéim ismernek engem. Alleluja. Alleluja!» Értsük meg, hogy a Jó Pásztor hasonlat a szent Eucharisztiában válik valóvá. Különösen a kölcsönös megismerés ekkor lesz teljes igazság, mikor a legbensőbben egyesül Krisztus és a lélek. Húsvét után a negyedik vasár-

napon megismétlik a communióban a nehéz evangélium főversét: «Midőn eljön a Vigasztaló, az Igazság lelke, ő meggyőzi majd a világot a bűnről és az igazságról és az ítéletről.» Kérdezzük, mi köze ennek a szentáldozáshoz? Elsősorban a régi misékben nem szabad annyira a szentáldozással való kapcsolatot keresnünk, mint inkább magával a szentmiseáldozattal való vonatkozást. Csak az újkor állította az áldozást önálló magaslatra, régente csak az áldozat kihatása volt. Így már megérthetjük ezt a communiót is: a Szentlélek ható ereje éppen az Eucharisztia által mutatkozik: az Eucharisztiából merített isteni élet, melyet a Szentlélek hoz létre bennünk, meggyőzi a világot.

Talán kedvet adunk ezekkel a példákkal a liturgia barátainak ahhoz, hogy maguk is búvárkodjanak s keressék a communiók mélyebb értelmét. Sok felfedező örömük lesz ebben a munkában.

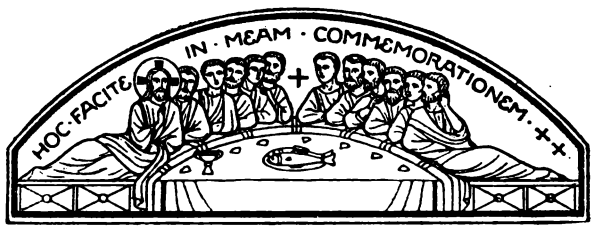

XXIII. ÁLDOZÁS UTÁN

Feltűnhetik nekünk, hogy áldozás után milyen hamar véget ér a szentmise. Szinte ellentétben látszik ez a nép=áhítattal és a mai aszkézissel, amely hosszabb ideig kívánna hálát adni a szentáldozás után. Ám itt megint az ősegyház reális gondolkozására bukkanunk, amely nem szavakban, hanem tettekben akarja látni a hálát. Az isteni kenyér hatását magán az életen lássák meg az emberek. Az élet, amely tele van küzdelemmel, munkával, szenvedéssel és szeretettel, legyen a hála a kapott isteni kenyérért. A szentmise tehát hamar véget ér s ennek mély lélektani oka van.

1. Az edények megtisztítása.

Már Szent Jeruzsálemi Cyrillus lelkére kötötte az áldozóknak, hogy vigyázzanak, egy csipet morzsa se vesszék el az Úr testéből. Ez az aggodalom csendül meg a római Misszáléban is, amikor meghagyja, hogy a misézö pap még a szent vér vétele előtt gyüjtse össze gondosan a korporáléról a morzsácskákat s söpörje bele azokat a kehelybe. Továbbá megparancsolja, hogy a pap purifikálja száját borral, majd konszekráló ujjait, melyekkel a szentostyát érintette, borral és vízzel mossa le. Végül vegye magához mind a purifikációt, mind az abluciot, vagyis a tisztításra szolgáló bort és a lemosásra használt bort és vizet. Ez a gondos eljárás a magához vett dolgok szentségére emlékezteti őt s megfelelő imákkal van egybekötve.

A purifikációnál, azaz a kehely kitisztításánál ezt imádkozza a pap: «Amit szánkkal magunkhoz vettünk, Urunk, fogadjuk azt tiszta szívbe és a földi adomány váljék

számunkra az örökkévalóság eszközévé». (Quod ore sumpsimus.) A pap az Atyaistenhez imádkozik s arra kéri őt, adja meg minden áldozónak a kegyelmet, hogy amit szájával magához vett, kegyelemmel gazdagon fogadja azt tiszta szívébe és hogy ez a földi adomány a földi vándorok (munus temporale) számára örök üdvük eszközévé legyen. Figyeljük meg az ellentéteket: Száj és lélek, földi adomány és örökkévalóság eszköze. A száj áldozását kövesse a lélek áldozása, különben a földi adomány nem lesz örök hatású.

Ez az imádság nagyon régi, benne van minden Sacramentariumban, már a Leonianumban is (6. század), természetesen nem mint purifikáló imádság, ilyet az első századokban még nem ismertek, hanem mint postcommunió, áldozás utáni imádság. A szenvedés hetében csütörtökön ma is ott szerepel. A 10. vagy 11. században (4. Ordo) imádságunk állandó postcommunióvá lett a változók előtt.

A purifikáció és ablució (az ujjak lemosása) a középkor folyamán többször változott, egyszer a borral, máskor csak vízzel történt. Sokszor az ujjak lemosására használt vizet nem vette magához a pap, hanem többször a piscinába, egy erre szolgáló edénybe, gödörbe öntötték.

A második imádság, melyet az ablucionál, az ujjak lemosásánál mond a pap, így hangzik: (Corpus tuum.) «Tested Uram, mit magamhoz vettem és véred, amit ittam, hassa át bensőmet és add, hogy ne maradjon bennem a bűnnek semmi foltja, miután a tiszta és szent misztériumok megújítottak: ki élsz és uralkodol mindörökön örökké. Amen.»

Míg azt akarja a pap, hogy kezén, száján és a kehelyben semmi meg ne maradjon, az imádságban azért könyörög az Úrhoz (Krisztushoz), hogy teste és vére bensőjét (in visceribus), tehát nem testi belső részeit, hanem a lelke leglelkét hassa át, ott állandóan megmaradjon s ezáltal a bűnnek semmi foltja ne lehessen benne, hiszen a szent és tiszta szentség megújította. A színek hamar

eltűnhetnek, de az Eucharisztia hatása állandó bűntörlő marad. Mint a só megóv a romlástól, azonképen óv meg az Eucharisztia is a bűn romlásától.

Ez a második imádság csak a 11. században bukkan föl először: a középkor magánimádságai közül való; mutatja az is, hogy Krisztushoz forduló Énes imádság.

Purifikáció és ablució után a kelyhet megint letakarja a pap velummal, ünnepi misében el is viszik az oltárról. A miséző pap a lecke oldalára lép, hogy elimádkozza a Communiót. Régente ezt magától értetődően csak a kar énekelte vagy a nép, ma már csak a pap imádsága lett. Ezen a helyen, az áldozás befejezése után, kis verssé rövidítve alig van már jelentősége. Olyan mint egy kiásott maradvány, mely a mult életéről beszél. De egyúttal állandó figyelmeztetője is lehet a liturgusoknak arra nézve, hogy a nép áldozásának a szentmisében van csak helye.

2. Az áldozás utáni imádságok.

A pap az oltár közepére megy, az oltár megcsókolása után a néphez fordul, s felszólítja őket a hivatalos áldozás utáni könyörgésre: ezt jelenti itt a Dominus vobiscum. Megint a lecke oldalára megy és hasonló módon mint a collectánál, az Oremus után kiterjesztett kezekkel a kereszt felé fordulva elimádkozza a postcommuniót az áldozás tartós gyümölcséért. Ez a könyörgés a collectával és a secretával együtt a szentmise legrégibb részeihez tartozik, megvan már a Sacramentarium Leonianumban. Régente (Oratio) Ad complendum, Complenda volt a neve, ami a szentmiseáldozat végére vonatkozott.

Az áldozás utáni ünnepélyes imádságot megtaláljuk minden liturgiában. De míg keleten a szentség vételéért való hálaadás lépett előtérbe, addig nyugaton az áldozási kegyelem s a szentség gyümölcsének kérése uralkodott. A keleti ritusokban állandó ez az imádság; a változó áldozás utáni imák a római liturgia jellegzetessége.

A postcommunió fölépítése nem olyan egységes, mint a collectáé. Az imádság rendesen abból a feltevésből indul ki, hogy a szentmise közben minden résztvevő áldozott és ezáltal kegyelmet kapott, «mennyei étellel és itallal felüdíttetett» (Szent János napján), vagy «szent adományokkal tápláltatott» (Szent Anasztázia napján). Ennek hálás megállapítása után a pap új javakat kér, természeteseket és természetfölöttieket, rendesen olyanokat, amelyek az ünnepkörrel közelebbi kapcsolatban vannak. Nagyon kevés köztük az olyan imádság, amely kifejezett hálaadás. Kivétel Szent Szilveszter miséjének postcommuniója: «Engedd kérünk mindenható Isten, hogy a magunkhoz vett ajándékokért hálát adván, boldog Szilveszter hitvallód és pápád közbejárására még bőségesebb javakban részesüljünk». Ez az imádság nagyon tanulságos az Egyház felfogására az áldozásról. Míg a mai vallásosság inkább Krisztus személyes jelenlétét tartja szem előtt, addig a régi liturgikus imádságok egy szent anyag (sancta) vételéről beszélnek; sőt az idézett imádságban «még bőségesebb javakért» könyörgünk, azaz mennyei javakért. Az Eucharisztia kegyelmet ad, a mennyben azonban a glória vár reánk, ez a bőségesebb, nagyobb jó. Szép a Krisztus mennybemenetele utáni vasárnap postcommuniója: «Add meg, kérünk Urunk, hogy mi, akik szent ajándékoddal elteltünk, a hálaadásban mindig kitartsunk».

A postcommunio kérései vagy a földi életre, vagy már a másvilágira vonatkoznak. Az első esetben gyakran kérnek erőt Isten parancsának teljesítésére: «Add, hogy parancsaidnak mindig engedelmeskedjünk». (20. vasárnap Pünkösd után.) «Taníts meg, hogy a földieket megvessük és a mennyeiket szeressük». (2. Advent vasárnap.) De gyakran a másvilági élet felé is tekintenek s akkor a glóriáért könyörögnek: «Engedd, hogy Istenséged örök élvezésével elteljünk, amelyet drága tested és véred földi vétele előre jelez». (Úrnapján.)

A postcommunio is a szokásos záróalakkal végződik, akárcsak a collecta s a nép Ament mond rá.

Nagyböjt hétköznapjain a postcommunio után még egy könyörgés következik, az ú. n. oratio super populum, imádság a nép fölött. Bevezeti a diákonus ősi felhívása: «Alázzátok meg fejeteket Isten előtt!» (Humiliate capita vestra Deo.) Ebből a felszólításból látszik, hogy ez régi áldásosztó ima. Régente, a Gelasianum szerint, a böjt-előtti és a böjti időben, sőt a Gregorianum szerint Gyertyaszentelő Boldogasszony napján is elmondották. Az imádságnak eredetét nem látjuk tisztán. Amalar, a középkor liturgikusa († 857) benedictio ultima-nak nevezi, mert abban az időben nem volt még áldásosztás a mise végén. Lehet, hogy régi keleti hatás alatt készült ez az ima. Az Apostoli Konstituciókban (VIII. 15, 6) a diákonus ezt mondta az utolsó püspöki áldóimádság előtt: «Hajoljatok meg Isten előtt az ő Fia Krisztus által s fogadjátok az áldást». Hogy ez az imádság egyre jobban elmaradt, ez összefügg azzal, hogy később az Ite missa est után bevezették az áldásosztást. Az oratio super populum mindenesetre régi kincse a liturgiának.

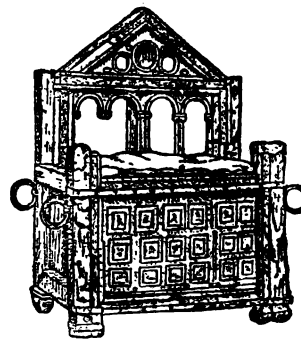

XXIV. BEFEJEZÉS

A mise befejezése jelenleg az elbocsátásból, az áldásból és az utolsó evangéliumból áll. Régente az «Ite missa est» fejezte be a szentmiseáldozatot, csak a 11. században csatlakozott ehhez a «Placeat» ima és az áldás; az utolsó evangélium a mise legfiatalabb alkotórésze, amelyet a 13. században még szórványosan imádkoztak; még V. Piusig is csak a sekrestyébe menet mondotta el a pap, amint a pontifikális ritusban még ma is így van. (Caer. Ep. 2, c 23, n 9.)

a) *Az elbocsátás.* Ősrégi szokás a gyűléseket elbocsátásra való felszólításnál feloszlatni. Az antik embernek sokkal fejlettebb formaérzéke volt e tekintetben, mint nekünk, és ő ennek a formaérzéknek az ilyen acclamatiók által klasszikus kifejezést tudott adni.

«Ite missa est!» Menjetek, ez az elbocsátás. A régi időben ez volt az egyetlen elbocsátásra való felhívás, melyet a diákonus intézett a néphez, mire a hívők így feleltek: Deo gratias! — Istennek hála. Ez a válasz egyben hálaadás volt a szentmisében kapott kegyelmekért is. Ez az elbocsátás olyan jellemző volt az egész ünnepre és olyan ismeretes volt a régi emberek szemében, hogy erről nevezték el a szentmisét is: missa=nak, misének.

Az Ite missa est már az ősegyházban ünnepélyes szint kapott, eleinte csak püspöki miséken énekelték és kezdettől összefüggésben állott a Gloria in excelsis Deoval, amelyet szintén csak a püspök énekelhetett. Ez a kölcsönös vonatkozás napjainkig megmaradt; a szabály ma az, hogy csak abban a misében van Ite missa est, melyben a Gloriát is elimádkozták.

A 11. század óta jött szokásba, hogy azokon a szentmiséken, amelyekben nincs Gloria, a hórák elbocsátó felhívását intézzék a néphez: «Benedicamus Domino! — Dícsérjük az Urat!» Hogy ebben a következő hóraimádságra való felhívás rejlik, mint általában magyarázzák, szerintem nem valószínű, mert a vezeklő napokon nem következett szentmise után ilyen..

Gyászmiséken később szokásba jött a «Requiescant in pace! — Nyugodjanak békében!» Mivel ezekben a misékben az élőkre vonatkozó vonatkozások és áldások elmaradnak, mint a békecsók, áldásosztás, Agnus Dei, azért ez a gyakorlat is logikus. Mind a három acclamatió-t oltárcsók vezeti be s a nép szokásos köszöntése.

Ha az Ite missa est-hez hozzá akarunk csatolni még egy épületes gondolatot, tekintsük azt a hívők hivatására való figyelmeztetésnek: Menjetek, most kezdődik a küldetéstek, most jön az éltetek miséje! Missió ugyanis küldetést jelent. Mintha csak ezt akarná mondani az Egyház: Most kaptatok kegyelmet a szentáldozatban, használjátok azt fel keresztények módjára munkában, szenvedésben, türelemben és szeretetben.

b) *Placeat.* A szentmise az ünnepélyes elbocsátással tulajdonképen véget is ért. A következő részek későbbi betoldások. Igy a Placeat ima is, melyet a pap csöndben, félig meghajolva mond el az oltár közepén: ««Legyen tetszésedre, Szentháromság, hódoló szolgálatom és add, hogy az áldozat, melyet fölséged színe előtt én, méltatlan szolgád bemutattam, neked kedves legyen, nekem pedig és mindazoknak, akikért azt bemutattam, irgalmadból engesztelést szerezzen. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen». A pap tehát méltatlansága tudatában mégegyszer kéri a Szentháromságot, hogy fogadja kegyesen áldozatát. Ez az imádság mintegy felszólítás mindenkihez lelkiismeret-vizsgálatra, hogyan végezte el a szentmise-áldozatot.

c) *Az utolsó áldás.* Ezután az imádság után megcsókolja a pap az oltárt, Isten felé emeli kezét és szemét,

mintha Krisztustól akarná ezt az áldást megkapni s csak úgy fordul a nép felé, hogy áldást osszon e szavakkal: «Áldjon meg titeket a mindenható Isten, az Atya, Fiú és Szentlélek. Ámen». Gyászmisében ez az áldás elmarad. Pontifikális misében ez az áldás még ünnepélyesebb lesz, mert előtte ezt énekelik: «Sit nomen Domini benedictum. — Legyen áldott az Úr neve». «Ex hoc nunc et usque in saeculum. — Most és mindörökké». «Adjutorium nostrum in nomine Domini. — Segedelmünk az Úr nevében van!» «Qui fecit caelum et terram. — Ki az eget és földet teremtette». A püspök vagy apát ezután fején mitrában, kezében pásztorbottal, tehát mintegy méltóságának teljes hatalmával ad áldást.

Ebben az áldásban még egyszer össze van foglalva a szentmiseáldozat minden kegyelme. Megáld bennünket az Atya, aki Fiát adta oda értünk: a Fiú, aki meghalt értünk a kereszten s akinek áldozatát mutattuk be: s megáld végül a Szentlélek, aki az Eucharisztia által táplált isteni életet bennünk fenntartja. Ez az áldás egyúttal az Atya búcsúáldása is gyermekei részére, akik tőle a világ forgatagába szélednek szét, munkájukhoz térnek vissza.

Eszünkbe jut az Úr életének egy jelenete. Mennybemenetele előtt meglátogatta tanítványait az utolsó vacsora termében, ott evett velük, utolsó szavait intézte hozzájuk, majd fölvezette őket az Olajfák-hegyére. Ott utolsó áldásra terjesztette ki kezeit s őket megáldva szemük láttára fölemelkedett és így ment a mennybe. A tanítványok megkövülve álltak helyükön, csak a két megjelent angyal láttára tértek magukhoz, akik őket küldetésükre figyelmeztették. Nem veszünk észre valami hasonlóságot? Az Úr a szentmisén közöttünk volt, mise végén eltávozik a szent misztériumban s áldást osztva tűnik el. A diákonus «Ite missa est»-je azonban visszahív minket a szürke hétköznapokba és az élet miséjére küld ki a világba.

Az áldásosztás valószínűleg a pápai vagy püspöki misékből eredt. Ezek ugyanis a hívőkre áldást osztva mentek a secretariumba.

d) *Utolsó evangélium.* Az őskeresztények nem ismerték a mise végén az evangéliumot, formaérzékük tiltakozott volna ellene. Ez az evangélium, Szent János prológusa, nem is annyira olvasmány, mint inkább imádság, mondhatnánk hogy exorcismus féle. Így került ugyanis a mise végére. A középkorban szentelmény-erőt tulajdonítottak a Szent János prológusnak, ezért mondta el a hívők kívánságára a pap mise végén többször, hogy megoltalmazza a népet minden gonosztól. (Az időjárás megáldásánál még ma is használják.)

A Szent János prológus tehát bevonult a szentmisébe. Összefoglalja végül mindazt, ami velünk a szentáldozatban történt: «Az Ige testté lőn és miköztünk lakozék. S mi láttuk az ő dicsőségét, az Atya egyszülöttének dicsőségét, ki telve van igazsággal és kegyelemmel». Ezek a szavak szórúl-szóra fölségesen megvalósultak a szentmisében. Deo gratias! — Istennek hála! Ez a felelet zeng a mi hálatelt szívünkben is.

XXV. SZENT JÁNOS PROLÓGUSA

Mindazok, akik valaha magyarázták Szent János evangéliumának bevezetését, dícsérték annak fölséges magasságát és nagy lelki mélységét, de be kellett vallaniok, hogy sok nehézség is van benne és nagyon sok a nyitva maradt kérdés. «A negyedik evangélium bevezetésének sfinxe nem árulta el minden titkát még egy kutatónak sem.»

«Hatalmas, oszlopos bejáratként áll ez a prológus Szent János evangéliuma előtt. Tömör, szinte túlságosan egyszerű mondatokkal építi föl mély és titokkal teljes kinyilatkoztatásait. Himnusznak nevezhetjük nemcsak a tartalma, hanem alakja miatt is. A héber poézis egyszerű alakját, a versek és gondolatok állító és ellentétes párhuzamait, az egésznek strófaszerű felépítését lehetetlen fel nem ismernünk.» (Tillmann.)

Adjuk először az összöveg fordítását, mégpedig szakaszokra osztva:

I. A világ előtti Krisztus.

Kezdetben volt az Ige, *a) örök*
és az Ige Istennél volt, *b) Istennél* } 1. *Isten*
és az Isten volt az Ige, *c) isteni*
Ez volt kezdetben Istennél.
Mindenek általa lettek. 2. *Teremtő*
S nála nélkül semmise lett, ami lett.
Őbenne élet volt. 3. *Megváltó*
s az élet volt az emberek világossága.
És a fény bevilágít a sötétbe,
de a sötétség föl nem fogta azt.

II. Az előhírnök.

Vala egy Istentől küldött ember,
kinek neve volt János,
tanuságul jöve,
hogy tanuskodjék a világosságról
s mindenki higgyen általa.
Nem ő volt a világosság,
tanuságot tett ő csak a világosságról.

III. Belépés a világba.

Eljött a világra az igaz világosság,
mely megvilágosít minden embert.
A világban vala, *pogányok*
a világ őáltala lett
s a világ föl nem ismeré!
Tulajdonába jött *zsidók*
s övéi be nem fogadták.
De akik befogadták,
azoknak hatalmat adott,
hogy Istengyermekké legyenek *Istengyermekek*
akik hisznek az ő nevében,
kik nem a vérből,
nem a test ösztönéből,
nem férfiakaratból,
de Istentől születtek.

IV. Isten emberré lesz.

És az Ige testté lőn
és miköztünk lakozék.
Láttuk a dicsőségét,
az Atya egyszülöttének dicsőségét,
telve kegyelemmel és igazsággal.

Ebben a prológusban Krisztust «Logos»=nak = «Igé»=nek nevezi Szent János. Miért? Megtaláljuk a magyarázatát részben a Szentírásban, részben a pogány

görög filozófiában. Az ószövetség Bölcseség-könyvei nagy szeretettel állítják elénk az isteni Bölcseséget megszemélyesítve. Az emberi bölcseséggel ellentétben örök bölcseségnek mondja, melynek a világ teremtésében is része volt. Ez a bölcseség az igaz vallás kinyilatkoztatója.

Igy céloz már az ószövetségi Bölcseség-gondolat Krisztusra. A Logos fogalma azonban a pogány görög filozófiából ered, amely Logos-on közvetítő lényt ért Isten és a világ között, aki által Isten tevékenykedik a világban. János átvette ezt a fogalmat és kereszténnyé tette.

Mit ért János a Logos-on? *Az emberré lett második isteni személyt érti, aki egylényegű az Atyával.*

Most térjünk át a magyarázatra:

I. Az első részben János a *világelőtti Krisztusról* beszél, mégpedig 1. életéről, 2. a világhoz való viszonyáról, 3. az Istengyermekségről. Más szóval állítja, hogy Krisztus Isten, teremtő és megváltó.

1. Krisztus Isten: mutatja a következő három állítás:

a) A Logos öröktől fogva van, időtlen, örök;
b) élete az Atyával a legbizalmasabb közösségben áll;
c) a Logosnak isteni természete van.

A negyedik vers nyugvópont: «a sas megpihen kissé, mielőtt fölrepülne».

2. De Krisztus teremtő is: A Logos volt az, akinek közreműködésével és hatásával nyert életet és létet minden teremtett lény; kivétel nélkül tőle kapott életet minden, akár test, akár szellem, a hatalmas naptól lefelé, a legkisebb teremtmény is. De itt a természet világában sem időz sokáig János.

3. Felröppen a természetfölötti világba: A Logos *élet és világossághozó*. Hatalmas igazságokat közöl velünk.

A Logos=ban van a tulajdonképeni isteni élet, amit csak életnek hívnak és ami az. Ő az ősoka és forrása a vita aeterna=nak, az isteni életnek bennünk. Ez az élet a világosság forrása az emberek számára. Ami a nap az élő=lények számára, az a Logos a lélek számára. A bűn sötét=sége, Isten=távolság uralkodott a földön, míg ez a nap fel nem ragyogott. És most tör fel János fájdalmas panasza: Ahelyett, hogy a sötétség vágyódott volna ez után a lelki nap után, nem értette meg, sőt ellenségesen küzdött ellene.

Egyszerűen, de csodálatosan mély értelemmel mondta ki tehát János a legfölségesebbet Krisztusról. A prológusnak ez az első része olyan, mint egy triptychon, mely a Logost három képben mutatja be, — mint Istent, Teremtőt és Megváltót.

II. Krisztus világbalépését látjuk a második rész=ben. Először az előhírnökről beszél János. Keresztelő Szent János egyszerű ember volt, de Isten küldötte ember, mint a próféták. Az volt a hivatása, hogy tanu=ságot tegyen a világosságról és mindnyájan higgyenek. Az evangélista, aki szintén tanítványa volt Keresztelő Szent Jánosnak, kimondja bátran, hogy nem ő a Meg=váltó.

III. A harmadik rész visszatér Krisztushoz és az ő világbalépéséről beszél. «Igaz világosság»=nak nevezi, ki megvilágít minden embert. Az evangélista azt akarja mondani, mint ahogy nap nélkül nem élhet élőlény, úgy Krisztus nélkül sem. És mégis megtörténik az elképzel=hetetlen: a világ nem ismeri meg Teremtőjét. De még ennél hihetetlenebb dolog is történik, mert nemcsak a pogányok, hanem saját vérei, a zsidó nép, a Messiás tulajdona se fogadja őt be. Az evangélista számára ez a legszomorúbb, amit megállapíthat. Ám ha Izrael el is vetette magától Megváltóját, Isten tervét azért nem hiú=sította meg. Mind a zsidók, mind a pogányok között akadtak azért olyanok, akik felismerték és elfogadták őt. Ezeket a Logos megjutalmazta, testvéreivé, Istengyer=

mekekké tette őket. Az Istengyermekség egyetlen feltétele azonban a hit Krisztusban. János minden félreértést kizárólag megmagyarázza: az Istengyermekség nem a földi születéstől függ, hanem Isten teremtő hatalmából ered.

A harmadik rész ilymódon nagy vonásokban Krisztus földrejövetelének célját és hatását hirdeti ki. A legszomorúbbat és a megmérhetetlen boldogságot jelenti ebben János: a zsidó nép elvettetését, de Isten gyermekeinek boldogságát.

IV. A negyedik rész a prológusnak legszentebb része: a betlehemi jászolhoz vezet bennünket s megmutatja a Zsidóországban megjelenő Emberfiát: Jézust. «És az Ige testté lőn!» — valahányszor ezt neghalljuk, térdet hajtunk, ez a prológus csúcspontja. Azok után, amit a Logosról hallottunk, jobban megértjük és méltányoljuk, hogy mit jelent, mikor a Logos, az örök és valóságos Istenfia emberré lett. A görög szöveg azt mondja: «És felütötte sátrát köztünk». Ez talán még mélyebb értelmű, mint a Vulgata: «És miköztünk lakozék!» kifejezése. Ahogyan Isten az ószövetségben a pusztában való vándorlás alatt felütötte sátrát népe között, azonképen tett mivelünk Krisztus. Nem állandó házat épített köztünk, csak sátrat, mert nem akart a földön maradni. Ez volt az alázatos, szegény ember, akit Jézusnak neveztek. De János, a kedves tanítvány, a többi apostolok nevében is tanuskodik: a földi burkon át saját szemével látta az egyszülött Fiú fenségességét, ki telve volt malaszttal és igazsággal.

Ez a rövid exegézis elég ahhoz, hogy a János-prológus fölséges gondolatmenetét megértesse velünk. Kétszeresen örülhetünk ezután, hogy naponta találkozunk vele a szentmisében. Szent János prológusa az Úrról a legmélyebbet és a legszárnyalóbbat mondja el. Mindaz a hatalmas gondolat, amelyet a saslelkű János evangéliumában elmond Jézusról, már a prológusban felcsendül: élet, világosság, kegyelem, igazság, Istengyermekség. Úgy

tekinthetjük tehát a prológust, mint mindannak összefoglalását, amit a szentmise misztériuma nyujt nekünk. Az isteni Nap megvilágított most minket is: új fényt, új életet kaptunk. A Fiú mint testvéreit, mint Istengyermekeket közelebb vitt bennünket megint az Atyához.

«Igazság és kegyelem», e szavakkal is jellemezhetnénk röviden a szentmisét. Az előmisében találkozunk az igazsággal, a szent áldozatban a kegyelemmel. Minden szentmisében felüti az Úr sátrát közöttünk, sőt bennünk, és minden szentmise új Epifánia, az Úr dicsőségének megjelenése telve kegyelemben és igazságban!

U. i. o. gl. D.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó	3
I. A szentmise lényege	5
II. A szentmise fejlődéséből	19
III. A szentmise mai felépítése	38
IV. Az előmise történetéből	44
V. A lépcsőimádság	57
VI. A bevonulási ének (introitus)	68
VII. Kyrie és Gloria	84
VIII. A collecta	93
IX. A szentmise olvasmányai	105
X. Átvezető énekek	119
XI. Az előmise befejezése	132
XII. A felajánlás	135
XIII. A mai offertorium	145
XIV. A kánon	162
XV. A prefáció	171
XVI. Az átváltozás előtti imák	178
XVII. A konszekráció és az átváltozás utáni imádságok	189
XVIII. Összefoglalás	209
XIX. Az áldozati lakoma	213
XX. Miatyánk	223
XXI. Előkészülés a szentáldozásra	231
XXII. A szent lakoma	247
XXIII. Áldozás után	262
XXIV. Befejezés	267
XXV. Szent János prológusa	271

A SZOCIÁLIS MISSZIÓTÁRSULAT kiadásában megjelent következő liturgikus könyvek és füzetek kaphatók:

LITURGIA kegytárgy és könyvkiadóban

Budapest, I., Krisztina-körút 127.

MEGJELENT:

PARSCH: ÜDVÖSSÉG ÉVE

A Szociális Missziótársulat kiadásában. A német 11. kiadásból fordították: dr. Halamka Gyula, dr. Bátky Miklós, dr. Szamek József piarista teológiai tanárok.

I. rész: **Karácsonyi ünnepkör.** Ára kötve 6.— P.
II. rész: **Húsvéti ünnepkör.** (Megjelenik 1937 január.) Ára kötve 7.— P.
III. rész: **Pünkösdi ünnepkör.** (Megjelenik 1937 május.) Ára kötve 7.— P.

Az «Üdvösség éve» az egyházi évet, annak ünnepeit ismerteti és ennek keretében földolgozza a liturgiának csaknem egész területét és megbízható útmutatást ad a liturgikus lelkiélet minden felmerülő kérdésében.

PARSCH-KLINDA:

LITURGIKUS SZENTBESZÉDEK

A 4 kötet ára 10.— P.

Nemcsak szentbeszédeket tartalmaz, hanem az istentiszteleten kívüli előkészítő előadásokat is. A közölt beszédsorozat a gyakorlatból nőtt ki, a liturgikus megújulás legkiválóbb apostola, dr. Pius Parsch mondotta el azokat. Egy alkalomra 2—3 beszéd is található, ami lehetővé teszi a választást és több éven keresztül való használatot is.

KARÁCSONYESTI LITURGIKUS MAGÁNÁJTATOSSÁG Ára: 20 fillér.

Útmutatást ad családoknak, egyesületeknek és egyedüllállóknak a karácsonyest bensőséges megünneplésére.

A SZENTMISE FELÉPITÉSE

dr. Pius Parsch táblázata alapján magyar szöveggel. Ára 2 fillér. («A szentmise magyarázata» könyv 40. oldaláról különlenyomat.)

SZENTLÉLEK HÁRFÁJA

PROHÁSZKA IMAKÖNYV.

Vászonkötésben, vörösmetszéssel ... ... 6.50 P
Vászonkötésben, aranymetszéssel ... ... 7.50 P
Laposbőrkötésben, aranymetszéssel ... ... 13.50 P
Párnázott bőrkötésben, aranymetszéssel ... 15.50 P

PROHÁSZKA:

ÉLŐVIZEK FORRÁSA

Jézus Szíve elmélkedések.
Ára: fűzve 3.— P, kötve 4.— P.

PROHÁSZKA-NAPTÁR

Megjelenik minden évben. A b. e. püspök elmélkedéseiből összeállított művészi kivitelű állónaptár.
Ára: 1.50 P

Ajánljuk fel családunkat Jézus szentséges Szívének. Terjesszük a Jézus Szíve családfelajánlást!

Jézus Szíve családfelajánlási kép, aranykeretben 2.80 P

Jézus Szíve családfelajánlási kép, keret nélkül, egyszínű mélynyomással: 20 fillér.

Jézus Szíve családfelajánlási könyvecske, felajánló imákkal, elmélkedésekkel, P. Oer. O. S. B. könyve alapján. 103 oldal. Ára: 80 fillér.

Megrendelhető:

LITURGIA
KEGYTÁRGY ÉS KÖNYVKIADÓBAN

BUDAPEST, I., KRISZTINA-KÖRÚT 127.

Ugyanott kapható: miseruhák, kegytárgyak, könyvek, liturgikus szentképek, levelezőlapok stb. nagy választékban.